

UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II

W KRAKOWIE

WYDZIAŁ TEOLOGICZNY

Ks. JÓZEF CEMPURA SCJ

**GŁOSZENIE SŁOWA BOŻEGO W UROCZYSTOŚĆ
NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA
NA PODSTAWIE HOMILII PUBLIKOWANYCH
W CZASOPISMACH HOMILETYCZNYCH
W LATACH 1972-2018**

Rozprawa doktorska

napisana na seminarium naukowym z komunikacji religijnej

pod kierunkiem

ks. prof. dra hab. Henryka Sławińskiego

Kraków 2021

Autor: Józef Cempura SCJ

Tytuł: Głoszenie słowa Bożego w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa na podstawie homilii publikowanych w czasopiśmie homiletycznym w latach 1972-2018

Promotor: ks. prof. dr hab. Henryk Sławiński

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Kraków 2021

Stron 261

ABSTRAKT

W niniejszej dysertacji podjęto próbę możliwie całościowego i krytycznego opracowania posoborowego głoszenia homilii w Polsce w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa. Problem badawczy dotyczy treści głoszenia Słowa Bożego podczas tej uroczystości. Można go sformułować za pomocą pytania: Czy to, co przekazują w homiliach ich autorzy ma uzasadnienie w Piśmie Świętym, liturgii, nauczaniu Kościoła oraz w pobożności ludowej?

W badaniach zastosowano metodę paradygmatu pastoralnego. Praca składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym zostały ukazane źródłowe treści przepowiadania, a więc to, co należy głosić. Istniejący stan głoszenia o Najświętszym Sercu na podstawie drukowanych tekstów homilii zawartych w najpopularniejszych i dostępnych publikacjach „Biblioteka Kaznodziejska”, „Materiały Homiletyczne” oraz „Współczesna Ambona” przedstawiono w drugim rozdziale. W ostatnim rozdziale dokonano krytycznej oceny treści tychże tekstów oraz zaproponowano postulaty.

W rozprawie przedstawiono po pierwsze – co należy głosić, po drugie – co głoszą autorzy homilii, a po trzecie – jakie są walory i mankamenty publikowanych homilii na omawiany temat. Dzięki temu można było także zaproponować postulaty służące poprawie jakości przepowiadania o Najświętszym Sercu.

SŁOWA KLUCZOWE

Miłość, serce, Bóg, poświęcenie, wynagrodzenie, uroczystość, głoszenie, źródła.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
1. TEOLOGICZNE ŹRÓDŁA HOMILII W UROCZYSTOŚĆ NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA	17
1.1 BIBLIJNE PODSTAWY KULTU NAJŚWIĘTSZEGO SERCA JEZUSA.....	18
1.1.1 <i>Stary Testament</i>	18
1.1.2 <i>Nowy Testament</i>	22
1.2 TEKSTY LITURGICZNE NA UROCZYSTOŚĆ NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA.....	28
1.2.1 <i>Formularz mszalny Pawła VI</i>	32
1.2.2 <i>Lekcjonarz</i>	40
1.3 MAGISTERIUM KOŚCIOŁA ORAZ NAUCZANIE TEOLOGÓW I ŚWIĘTYCH O NAJŚWIĘTSZYM SERCU PANA JEZUSA.....	50
1.3.1 <i>Magisterium Kościoła o Najświętszym Sercu Pana Jezusa</i>	52
1.3.2 <i>Nauczanie teologów i świętych o Najświętszym Sercu Pana Jezusa</i>	69
1.4 POBOŻNOŚĆ LUDOWA	85
1.4.1 <i>Kontekst objawień Najświętszego Serca Pana Jezusa</i>	87
1.4.2 <i>Prywatne formy nabożeństwa poprzedzające kult Bożego Serca</i>	88
1.4.3 <i>Obietnice i żądania Boskiego Serca Pana Jezusa</i>	90
1.4.4 <i>Praktyki pobożnościowe związane z Sercem Jezusa</i>	94
2. DOMINUJĄCA TEMATYKA HOMILII W UROCZYSTOŚĆ NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA	97
2.1 ZBAWCZA MIŁOŚĆ BOGA W OBRAZACH BIBLIJNYCH	97
2.1.1 <i>Starotestamentalne ujęcie miłości Boga na podstawie miłości ludzkiej</i>	99
2.1.2 <i>Miłość i dobroć Boga objawione w obrazie Dobrego Pasterza</i>	101
2.2 MIŁOŚĆ BOGA OBJAWIONA W OSOBIE JEZUSA CHRYSZTUSA	111
2.2.1 <i>Ofiara Bożego Syna objawieniem miłości Boga do człowieka</i>	114
2.2.2 <i>Wywyższenie Syna Bożego na krzyżu szczytem miłości Boga do człowieka</i>	117
2.2.3 <i>Zranione Serce Jezusa miejscem zrodzenia Kościoła oraz sakramentów: chrztu i Eucharystii</i>	120
2.3 SYMBOLIKA OTWARTEGO SERCA ZBAWICIELA	124
2.3.1 <i>W Najświętszym Sercu źródło i wzór najdoskonalszej miłości</i>	127
2.3.2 <i>Najświętsze Serce formujące i uzdrawiające ludzkie serca</i>	130
2.3.3 <i>Człowiek powołany do miłości</i>	135
2.4 POŚWIĘCENIE SIĘ LUDZI NAJŚWIĘTSZEMU SERCU JEZUSA	137
2.4.1 <i>Poświęcenie Sercu Jezusa społeczności</i>	139
2.4.2 <i>Poświęcenie rodziny Najświętszemu Sercu</i>	141

2.5	ZADOŚĆUCZYNIENIE I WYNAGRODZENIE SERCU BOŻEMU.....	142
2.5.1	<i>Praktyki pobożnościowe.....</i>	146
2.5.2	<i>Adoracja.....</i>	148
2.6	PROMOWANIE KULTU NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA	149
2.7	OBIETNICE SERCA BOŻEGO	151
3.	PRÓBA OCENY HOMILII	157
3.1	WALORY PRZEPOWIADANIA O NAJŚWIĘTSZYM SERCU PANA JEZUSA	157
3.1.1	<i>Czerpanie z biblijnych źródeł.....</i>	158
3.1.2	<i>Czerpanie ze źródeł liturgicznych</i>	164
3.1.3	<i>Wykorzystanie tekstów patrystycznych.....</i>	165
3.1.4	<i>Chrystocentryzm trynitarny w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa.....</i>	166
3.1.5	<i>Chrystocentryzm eklezjalny w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa</i>	169
3.1.6	<i>Wierność Magisterium w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa</i>	187
3.1.7	<i>Więź z pobożnością ludową w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa</i>	188
3.1.8	<i>Eschatologiczne aspekty głoszenia o Najświętszym Sercu Pana Jezusa.....</i>	193
3.1.9	<i>Spoleczne aspekty w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa</i>	196
3.1.10	<i>Pozytywny przekaz Dobrej Nowiny o zbawieniu.....</i>	199
3.1.11	<i>Prymat indykatywu zbawczego nad imperatywem moralnym w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa.....</i>	201
3.2	BRAKI I MANKAMENTY PRZEPOWIADANIA O NAJŚWIĘTSZYM SERCU PANA JEZUSA.....	204
3.2.1	<i>Ograniczone korzystanie z nauczania Magisterium Kościoła.....</i>	204
3.2.2	<i>Niedowartościowanie kontekstu liturgicznego.....</i>	205
3.2.3	<i>Pomijanie roli Maryi, teologów i świętych w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu.....</i>	206
3.2.4	<i>Brak propagowania stowarzyszeń modlitewnych związanych z oddawaniem czci Sercu Bożemu</i>	207
3.2.5	<i>Negatywny obraz rzeczywistości związanej z formami czci Najświętszego Serca</i>	209
3.3	PROPOZYCJA UAKTUALNIENIA PRZEPOWIADANIA O NAJŚWIĘTSZYM SERCU PANA JEZUSA ..	211
3.3.1	<i>Tematyczne zestawienie głoszonych treści.....</i>	211
3.3.2	<i>Dowartościowanie prefacji jako bogatego źródła przepowiadania.....</i>	213
3.3.3	<i>Częstsze czerpanie z nauczania ojców Kościoła</i>	226
3.3.4	<i>Ukazywanie bogactwa pobożności ludowej</i>	227
3.3.5	<i>Poszerzenie propozycji o homilie dla dzieci</i>	228
	ZAKOŃCZENIE	231
	SUMMARY	237
	WYKAZ SKRÓTÓW.....	241
	BIBLIOGRAFIA	243

Wstęp

Bóg przez objawienie zawarte w *Starym i Nowym Testamencie* nieustannie zaprasza człowieka do odpowiedzi na Jego miłość. Przez swojego Jedyne Syna, który założył Kościół głoszący Dobrą Nowinę o Zbawieniu, wyraża swoją troskę o szczęście wieczne wszystkich ludzi. Bóg w swoim Kościele – między innymi przez przepowiadanie – wskazuje, jak ludzie najpełniej mogą odpowiedzieć na miłość objawioną w osobie Jezusa Chrystusa, którego symbolem jest Boże Serce. Bardzo jasno tę problematykę ujmuje św. Jan Paweł II w encyklice *Redemptor hominis*, gdzie podkreśla, że „człowiek nie może żyć bez miłości. Człowiek pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi mu się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej żywego uczestnictwa”¹. Istotną rolę w poznawaniu tej Miłości oraz w podjęciu odpowiedzi przez wiernych na zaangażowanie Boga pełni homilia.

Sobór Watykański II zalicza przepowiadanie Dobrej Nowiny do podstawowych zadań powierzonych Kościołowi przez Chrystusa. Jedną z rozlicznych form głoszenia Słowa Bożego stanowi homilia (KO 24). Święta Kongregacja Obrzędów podkreśla: „Przez homilię głoszoną w oparciu o święty tekst rozumie się wyjaśnienie albo jakiegoś aspektu czytań Pisma św., ewentualnie innego tekstu z części stałych lub własnych Mszy św. z dnia, uwzględniając czy to czczoną tajemnicę, czy szczególne potrzeby słuchaczy” (IOe 54). W tym kontekście homilia głoszona podczas uroczystości Najświętszego Serca Jezusowego stanowi kulminację przepowiadania Miłości Boga. Homiliści mają do dyspozycji bardzo bogate źródła inspirujące treść przepowiadania w tym dniu.

Temat rozprawy jest bardzo aktualny, dotyczy uroczystości i kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów podkreśla, że „nabożeństwo do Serca Zbawiciela do dzisiaj było i nadal jest jednym z wyrazów najbardziej rozpowszechnionych i ulubionych przez pobożność kościelną”².

Warto zauważyć, że na powstanie święta znaczny wpływ miał kontekst kulturowy i eklezjalny, w którym pojawia się przedstawiana forma czci Boga. Chodzi

¹ Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, 10.

² Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003, nr 166 [dalej: DPLL].

tu o wydarzenia głównie z drugiej połowy XVII wieku i XVIII wieku. Jednak początek znajduje się dużo wcześniej, bo już w XIII wieku. Kryzys w rozumieniu liturgii sprawowanej po łacinie, przede wszystkim Eucharystii oraz odejście od rozumienia jej jako ofiary prowadzi do zaniku korzystania z Komunii Świętej. Z jednej strony pojawia się szacunek dla Eucharystii, z drugiej strach przed Bogiem i ucieczka od Boga ze względu na szacunek do Niego. Wyraźnie widać odejście od przyjmowania Komunii Świętej w kierunku potrzeby częstszego spotykania się z Chrystusem podczas adoracji.

Kiedy w XVI wieku reformacja odrzuciła rozumienie realnej obecności Jezusa Chrystusa przechowywanego po Mszy Świętej pod postaciami chleba i wina oraz zakwestionowała Mszę Świętą z jej ofiarniczym charakterem, kontrreformacja przeciwnie – dołożyła wszelkich starań, aby dostrzec i docenić rzeczywistą obecność Jezusa Chrystusa nie tylko podczas sprawowania Mszy Świętej, ale też po jej zakończeniu. Ponadto zwróciła szczególną uwagę na potrzebę częstszej Komunii Świętej.

Janseniści³ z Port Royal, Antoine Arnauld (1612-1694) i Paschazjusz Quesnel (1634-1719), nawoływali do surowych praktyk pokutnych i powstrzymywania się od częstej Komunii Świętej. Zwracali uwagę na moment zranienia Serca Jezusa jako na czas, w którym narodził się Kościół i sakramenty. Symbol Serca łączyli ze zbawczym dziełem Jezusa Chrystusa, a nie z Jego osobą. Według ich interpretacji zranione Serce daje człowiekowi możliwość schronienia się w Nim oraz staje się wzorem ofiary. Symbol otwartego Serca nie jest jednak łączony z osobą Chrystusa. W tej sytuacji Kościół potrzebował zwrócić uwagę wiernych na bliską obecność Boga w życiu człowieka; Boga, który miłuje ludzkim Sercem i oczekuje odpowiedzi ze strony człowieka na Jego miłość. Nauka Corneliusa Jansena i zamieszanie związane z interpretacją *Pisma Świętego* prowadziło wiernych do pesymizmu i niepokoju o zbawienie, co naturalnie wpłynęło na szukanie pomocy w Sercu Jezusa. Powstawały więc nabożeństwa przebłagalne, adoracje oraz różne formy nabożeństw ku czci Boskiego Serca⁴. We współczesnym świecie można zauważyć podobieństwo w ludzkich dążeniach do odrzucenia bliskości Boga z życia człowieka poprzez sekularyzację⁵. Stolica apostolska, ustanawiając święto,

³ Nazwa ruchu religijnego i społecznego związana z flamandzkim teologiem Corneliusem Jansenem (1585-1638). Teoria łaski głoszona przez św. Augustyna stanowiła dla Jansena podstawę interpretacji wskazującej na grzech pierworodny jako przyczynę całkowitego zepsucia natury ludzkiej: „odtąd każdy człowiek ulega grzesznemu pożądaniu” - por. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/jansenizm;3916879.html> (16.11.2021).

⁴ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, Kraków 2009, s. 23–25; D. Olszewski, *Dzieje chrześcijaństwa w zarysie*, Kraków 1996, s. 223–224.

⁵ Zob. Franciszek, *Poranna Msza Święta transmitowana na żywo z kaplicy domu świętej Marty. Homilia Ojca Świętego Franciszka. „Nasz Bóg jest bliski i nas prosi, abyśmy byli bliscy jedni dla drugich.” Środa,*

brała pod uwagę argument ochrony wierzących przed nurtami jansenizmu, a także deizmu⁶.

Na znaczenie zagadnienia wskazuje też fakt, że ustanowienie dla całego Kościoła święta ku czci Najświętszego Serca Jezusowego przez papieża Piusa IX w roku 1856 przyczyniło się do rozwoju istniejących oraz założenia wielu nowych zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich oddających cześć Sercu Zbawiciela. Między innymi tej kwestii poświęca uwagę Jan Hojnowski w artykule *150 lat liturgicznego kultu Serca Jezusowego*. Autor zauważa, że w roku 1960 odnotowano 98 instytutów zakonnych ufundowanych na prawie papieskim, natomiast dalszych 90 według prawa diecezjalnego⁷. W roku 2000 wskazuje na istnienie 364 parafii powierzonych Bożemu Sercu. Przykładowo najwięcej, bo 25, jest ich w diecezji tarnowskiej, 19 w archidiecezji katowickiej, a 15 w krakowskiej oraz po kilkanaście czy kilka w innych diecezjach w Polsce⁸. Warto także wspomnieć niedawne wydarzenia, które wpisują się w powyższą tematykę. Jest to obchodzona w 2021 roku setna rocznica kanonizacji Małgorzaty Marii Alacoque oraz odnowienie poświęcenia narodu polskiego Sercu Bożemu również w setną rocznicę tego wydarzenia⁹. Ponadto wciąż nowe publikacje pojawiające się w związku

18 marca 2020 r., https://www.vatican.va/content/francesco/pl/cotidie/2020/documents/papa-francesco-cotidie_20200318_pergli-operatorisanitari.html (22.09.2021). Papież Franciszek przypomina, że „człowiek odrzuca bliskość Boga, chce być panem relacji, a bliskość zawsze niesie z sobą pewną słabość. «Bóg bliski» staje się słaby, a im bardziej się przybliża, tym słabszy się wydaje. Kiedy przychodzi do nas, by zamieszkać z nami, staje się człowiekiem, jednym z nas — staje się słaby i doprowadza słabość aż do śmierci, i to najokrutniejszej śmierci, śmierci morderców, śmierci największych grzeszników. Bliskość upokarza Boga. On się uniaża, żeby być z nami, żeby z nami wędrować, żeby nam pomagać” - L. Szewczyk, *Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym*, Katowice (2019); M. Gierycz, *Dwie drogi sekularyzacji a współczesna polityka*, <https://teologiapolityczna.pl/michal-gierycz-dwie-drogi-sekularyzacji-a-wspolczesna-polityka> (23.09.2021).

⁶ Por. L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła. Dokumenty Magisterium Kościoła o Najświętszym Sercu Pana Jezusa od Klemensa XIII do Benedykta XVI*, red. L. Poleszak, Kraków 2006, s. 9, [dalej: SJwdK].

⁷ Por. J. Hojnowski, *150 lat liturgicznego kultu Serca Jezusowego*, [w:] *Misterium Serca Jezusa. Duchowość na III Tysiąclecie*, red. J. Wehna, Warszawa 2007, s. 80, [dalej: MSJ].

⁸ J. Hojnowski, *Słownik kultu Serca Jezusowego*, Kraków 2000, s. 175–179. Wyjątek stanowi diecezja płocka.

⁹ Problematyka szczegółowej zostanie omówiona we wnioskach i inspiracjach proponowanych w niniejszym opracowaniu. Aktualność oraz istnienie potrzeby poświęcenia się Najświętszemu Sercu potwierdzają nieustanne wydarzenia na przestrzeni wieków, ale i te współczesne. Jednym z przykładów jest ponowne poświęcenie narodu Polski Bożemu Sercu: „Przewodniczący Episkopatu Polski abp Stanisław Gądecki zawierzył Polskę Najświętszemu Sercu Jezusa i Niepokalanemu Sercu Maryi. Akt odbył się w duchowej łączności z sanktuarium Matki Bożej w Fatimie. Abp Stanisław Gądecki poprosił kard. Manuela José Macário do Nascimento Clemente, przewodniczącego Konferencji Episkopatu Portugalii, aby włączył również Kościół w Polsce w akt zawierzenia, którego dokonał w Sanktuarium Matki Bożej w Fatimie 25 marca 2020 roku w Uroczystość Zwiastowania Pańskiego” - *Akt poświęcenia Kościoła w Polsce Najświętszemu Sercu Jezusa i Niepokalanemu Sercu Maryi* (25.03.2020), <https://diecezja.pl/aktualnosci/akt-poswiecenia-kosciola-w-polsce-najswietszemu-sercu-jezusa-i-niepokalanemu-sercu-maryi/> (01.09.2020). Również z treścią aktu zawierzenia Polski Najświętszemu Sercu Pana Jezusa i Matce Bożej Królowej Polski można się zapoznać oraz odnowić według tekstu abp Stanisława Gądeckiego, sporządzonego na dzień 03.05.2020 roku - S. Gądecki, *Akt zawierzenia Polski*

z podejmowanym zagadnieniem potwierdzają, że problematyka pracy jest wciąż aktualna oraz wymaga większej uwagi w kontekście miłości Boga odrzuconej przez współczesnego zagubionego w świecie człowieka.

Bibliografia homiletyczna od 1971 roku¹⁰ nie zawiera żadnej pracy na temat głoszenia, analizy i aktualizacji przepowiadania o Najświętszym Sercu Pana Jezusa w kontekście tej uroczystości. Przy czym istnieje bardzo bogata literatura dotycząca czci względem Serca Bożego¹¹.

Najświętszemu Sercu Pana Jezusa i Matce Bożej Królowej Polski, <https://ekai.pl/dokumenty/akt-zawierzenia-polski-najswietszemu-sercu-pana-jezusa-i-matce-bozej-krolowej-polski-2/> (01.09.2020).

¹⁰ Nowy posoborowy *Lekcjonarz mszalny* został zatwierdzony przez papieża Pawła VI a zastosowany po raz pierwszy w liturgii 8 listopada 1971 r. - por. H. Sławiński, *Znaczenie lekcjonarza mszalnego w kaznodziejstwie*, „Studia Włocławskie” 6 (2003), s. 390.

¹¹ Na szczególną uwagę zasługuje publikacja *Oblicze miłości*, której autorem jest o. Mateo Crawley-Boevey ze Zgromadzenia Najświętszych Serc Jezusa i Maryi. Ten nieustrudzony misjonarz i czciciel Serca Zbawiciela jest inspiratorem głoszenia intronizacji Najświętszego Serca w rodzinach, w parafiach i społeczeństwach, co znajduje odzwierciedlenie w jego trzynomowym dziele - M. Crawley-Boevey, *Oblicze miłości*, t. 3. Kraków 1970. Do wspomnianego zagadnienia nawiązuje również publikacja *Rytuał Nabożeństw Misyjnych Najświętszego Serca Jezusowego*. Formularz zawiera między innymi program *Misji Intronizacyjnych*, według którego prowadzone są Misje święte - *Rytuał Nabożeństw Misyjnych Najśw. Serca Jezusowego*, [b. red.] Kraków 1979 [dalej: RNSJ].

W kontekście propagowania miłości Serca Jezusowego został zredagowany przez Zgromadzenie Księża Najświętszego Serca Jezusowego *Ceremoniał nawiedzenia relikwii św. Małgorzaty Marii Alacoque we wspólnotach i placówkach Księża Sercanów*. Proponowany program stanowi odniesienie do prośby Zbawiciela przedstawionej św. Małgorzacie dotyczącej odpowiedzi na Jego miłość. Przewiduje między innymi adorację oraz Godzinę św., oddanie czci Najświętszemu Sercu przed Jego obrazem, Mszę św. a także nabożeństwo związane z osobistym poświęceniem Bożemu Sercu - *Ceremoniał nawiedzenia relikwii św. Małgorzaty Marii Alacoque we wspólnotach i placówkach Księża Sercanów*, red. S. Mieszczak, Kraków 2008.

Pozycja jezuita Józefa Krzemińskiego *Vademecum misjonarza rekolekcjonisty* może być również odpowiednią inspiracją dla homilistów w głoszeniu miłości Jezusowego Serca. Zawiera nie tylko wskazania dotyczące przygotowania i prowadzenia misji intronizacyjnych, ale daje także wskazówki do przeprowadzenia misji ewangelizacyjnych, nawiedzenia relikwii, a także rekolekcji obejmujących tematykę Bożego Miłosierdzia. To opracowanie zawiera podstawowe reguły pomocne w głoszeniu Słowa Bożego - Krzemiński J., *Vademecum misjonarza rekolekcjonisty*, Kraków 2013.

Z kolei historia misji ludowych z praktycznymi wskazówkami została zebrana przez Gerarda Siwka w publikacji *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*. Także w tym opracowaniu można znaleźć inspiracje pomocne w głoszeniu miłości Serca Bożego. Autor zauważa, że od momentu objawienia w roku 1673 św. Małgorzacie Marii Alacoque, cześć względem Najświętszego Serca ma szczególne miejsce w działalności misyjnej. Największy jej rozwój łączony jest z beatyfikacją siostry Małgorzaty Marii w 1864 roku, a także z jej kanonizacją w 1920 roku oraz wydaniem przez Piusa XII w 1956 roku encykliki uzasadniającej kult Serca Zbawiciela *Haurietis aquas*. G. Siwek akcentuje wydarzenie „poświęcenia Najświętszemu Sercu Jezusa” podczas misji ludowych. Wskazuje także na aktualność różnych form wspomnianego kultu - por. G. Siwek, *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999.

Na uwagę zasługują także homiletyczne refleksje dotyczące przepowiadania podczas pierwszych piątków miesiąca znajdujące się w periodykach homiletycznych, jak również w czasopiśmie, takich jak „Posłaniec Serca Jezusowego” albo „Czas Serca”. Homilie publikowane są także w innych periodykach, lecz ze względu na mniejszy zasięg nie zostały ujęte w temacie pracy, a tym samym nie podlegały niniejszej analizie. Do takich można zaliczyć zbiór homilii zebranych przez Józefa Gawła (*Serce Dobrego Pasterza. Homilie o Bożym Sercu*, Kraków 2004). Z kolei Stanisław Bielecki w swojej publikacji *Twemu Sercu cześć składamy. Homilie dla dzieci na pierwsze piątki miesiąca* przedstawił propozycje homiletyczne, myśląc o najmłodszych czcicielach Serca Bożego - S. Bielecki, *Twemu Sercu cześć składamy. Homilie dla dzieci na pierwsze piątki miesiąca*, Kraków 2004.

Również cenne uwagi dotyczące poruszanej problematyki, a wzbogacającej wspomniane przepowiadanie można znaleźć w publikacjach medytacyjnych przeznaczonych na pierwsze piątki miesiąca. Warto w tym miejscu wymienić między innymi J. Pietraszko, autora książki *Otwarte Chrystusowe Serce: medytacje pierwszopiątkowe* (Kraków 2001).

Jedynie w kontekście przepowiadania i intronizacji Wiesław Pietrzak podjął tę problematykę w swojej pracy dyplomowej *Misje i rekolekcje w Zgromadzeniu Księży Najświętszego Serca Jezusowego*¹² oraz w artykule *Misje intronizacyjne w służbie cywilizacji miłości*. Autor zachęca do podejmowania tematyki miłości Boga względem człowieka, wskazując, że misje intronizacyjne mają prowadzić do rzeczywistości, w której Serce Jezusa stanie się „sensem życia dla wszystkich wiernych”¹³.

Warto zauważyć, że wiele pozycji naukowych bardzo szczegółowo przedstawia miejsce duchowości Serca Jezusowego w nauczaniu Kościoła. Do nich należy publikacja Leszka Poleszaka *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*¹⁴ zawierająca zbiór dokumentów oraz wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła odnoszących się do kultu Najświętszego Serca. Z kolei książka Pawła Warchoła *Krew i woda dar Miłości miłosiernej* pozwala głębiej spojrzeć na biblijne wydarzenie zbawcze kształtujące pokolenia świętych i błogosławionych. Godne uwagi jest również opracowanie Jerzego Misiurka *Źródło życia i świętości. Polska teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*¹⁵ przybliżające historię czci oddawanej Bożemu Sercu z uwzględnieniem wkładu polskich teologów. Natomiast dzieło Włodzimierza Mocydlarza *Serce Jezusa w liturgii*¹⁶ przedstawia liturgiczną analizę tekstów mszalnych przeznaczonych na uroczystość poświęconą Sercu Zbawiciela.

Trzeba ponadto odnotować istnienie pracy doktorskiej, w której omawiane przez nas zagadnienie zostało przeanalizowane z perspektywy teologii liturgicznej: Ireneusz Słoma, *Misterium Najświętszego Serca Pana Jezusa w ujęciu teologii liturgicznej*, Lublin 2017. Rozprawa ta składa się z czterech rozdziałów: pierwszy dotyczy misterium Serca Jezusa w Biblii i Tradycji Kościoła; drugi omawia misterium Serca Jezusowego jako miejsce kultu i źródło uświęcenia; trzeci jest zatytułowany „Celebracja liturgiczna aktualizacją misterium Serca Pana Jezusa” a czwarty traktuje o misterium Serca

Inspiracją homiletyczną mogą być także czytanki odnoszące się do różnych aspektów kultu Serca Jezusowego przeznaczone na czerwiec, czyli miesiąc poświęcony temuż Sercu. Ich przykładem jest publikacja: K. Pietrzyk, *Serce Jezusa cierpliwe i wielkiego miłosierdzia. Czytanki na czerwiec*, Kraków 2004.

¹² W. Pietrzak, *Misje i rekolekcje w Zgromadzeniu Księży Najświętszego Serca Jezusowego*, Stadniki 1996 (msp.).

¹³ W. Pietrzak, *Misje intronizacyjne w służbie cywilizacji miłości*, „Symposium” 10 (2006), nr 1 (15), s. 73. Homilista jest też autorem publikacji: *Formy przepowiadania o Sercu Jezusa - zob. W. Pietrzak, Formy przepowiadania o Sercu Jezusa. Uwagi homiletyczno-praktyczne*, [w:] MSJ, red. J. Wełna, Warszawa 2007.

¹⁴ L. Poleszak, *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła. Dokumenty Magisterium Kościoła o Najświętszym Sercu Pana Jezusa od Klemensa XIII do Benedykta XVI*, red. L. Poleszak, Kraków 2006.

¹⁵ J. Misiurek, *Źródło życia i świętości. Polska teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*, Lublin 2014.

¹⁶ W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, Kraków 2009.

Jezusowego jako paradygmacie życia chrześcijańskiego. Praca ta nie dotyczy więc przepowiadania, któremu jest poświęcona niniejsza rozprawa.

Wieloaspektowe opracowania na temat misterium Serca Pana Jezusa świadczą o aktualności tego zagadnienia. Potwierdzają ją również organizowane konferencje dotyczące czci oddawanej Sercu Jezusowemu z okazji przeżywania w Kościele różnych rocznic związanych z powyższą tematyką¹⁷. Przykładem jest konferencja *Głosić Serce – przepowiadanie w służbie cywilizacji miłości (1936-2006)*, z której materiały zostały opublikowane w periodyku „Sympozjum”¹⁸.

Treść niniejszej pracy zawiera terminy, które wiążą się z przekazem Dobrej Nowiny o miłości Boga do człowieka. Termin „głoszenie” ściśle łączy się ze Słowem Bożym, które zajmuje szczególne miejsce podczas Mszy Św. W rozprawie ten przekaz wiąże się z konkretną uroczystością¹⁹, podczas której wierni oddają cześć miłości Boga w symbolu, jakim jest Serce Jezusa Chrystusa. Wspomniana uroczystość należy do świąt idei inaczej dewocyjnych, które powstały na podstawie szczególnej pobożności określonej wspólnoty wiernych pragnących dawać świadectwo w formie wyrażonej przez specjalne święto²⁰. W 1672 roku pozytywną odpowiedź na prośbę o możliwość odprawiania „Mszy Św. o Sercu Pana Jezusa”²¹ jako pierwszy otrzymał Jan Eudes. Na trudności z rozwojem kultu mieli wpływ przeciwstawiający się mu janseniści oraz teologowie okresu oświecenia. Święto dla całego Kościoła zostało oficjalnie ustanowione przez papieża Piusa IX w 1856 roku. Wcześniej takie pozwolenie wydał w 1765 roku papież Klemens XIII dla biskupów polskich oraz Rzymskiego Bractwa Serca Jezusowego. Ze względu na długi okres oczekiwania na oficjalne ustanowienie święta powstały liczne formularze mszalne, które były stosowane według specjalnej zgody

¹⁷ W ostatnim dwudziestolecu zostały zaznaczone poprzez zorganizowane sympozja między innymi następujące wydarzenia: 150-lecie wprowadzenia dla całego Kościoła liturgicznego kultu Najświętszego Serca - por. J. Gawel, *Aktualność przesłania św. Małgorzaty Marii Alacoque*, [w:] MSJ, s. 148. Również w 250 rocznicę zatwierdzenia kultu Bożego w Polsce zorganizowano sympozjum. Materiały z niego zostały wydane w publikacji pt. *Serce Jezusa w misterium Kościoła. 250 lat kultu Serca Pana Jezusa w Polsce*, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016.

¹⁸ A. Sanecki, *Głosić Serce – przepowiadanie w służbie cywilizacji miłości (1936-2006)*, „Sympozjum” 10 (2006), nr 1 (15).

¹⁹ Posłanie głoszenia w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa jest zalecana przez dokumenty Kościoła. Por. W. Broński, *Homilia w dokumentach Kościoła współczesnego*, Lublin 1999, s. 30.

²⁰ M. Augé, *Rok liturgiczny. To sam Chrystus, który trwa w swoim Kościele*, Kraków 2013, s. 235–246. Podczas roku liturgicznego w Kościele przeżywane są święta akcentujące liczne interwencje zbawcze Boga w przebiegu historii. Są wspomnieniami różnych wydarzeń zbawczych. Natomiast święta idei nazywane też dogmatycznymi dotyczą pewnych aspektów związanych z misteriami Jezusa Chrystusa, które mają już swoje miejsce w celebracjach roku liturgicznego.

²¹ B. Nadolski, *Liturgia i czas*, t. 2, Poznań 1991, s. 120–121.

Stolicy Apostolskiej dla zainteresowanych ośrodków wiernych²². Dokumenty papieskie, odnosząc się do czci Serca Jezusowego, niekiedy używają zamiennie terminów „kult” oraz „nabożeństwo”. Warto zauważyć, że pierwsze pojęcie określa „oficjalną formę pobożności określoną przez Kościół”²³, natomiast drugie jest znaczeniowo szersze od „kultu”, ponieważ obejmuje „wszystkie formy i akty przeżywania czci religijnej odnośnie do konkretnego przedmiotu, osoby czy tajemnicy”²⁴. Nabożeństwo może być również rozumiane w znaczeniu bardzo wąskim w przypadku ujęcia określonej praktyki religijnej, jak np. nabożeństwo majowe czy nabożeństwo Godziny Świętej.

Celem rozprawy jest możliwie całościowe i krytyczne opracowanie posoborowego głoszenia homilii w Polsce w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa. Po pierwsze zostaną ukazane źródłowe treści przepowiadania, a więc co należy głosić. Po drugie przedstawiony będzie faktyczny stan przepowiadania o Najświętszym Sercu, czyli to, co autorzy zawarli w drukowanych tekstach homilii. Po trzecie zostanie dokonana próba krytycznej oceny treści tychże tekstów.

Problem badawczy, który zostaje podjęty w niniejszej rozprawie dotyczy treści głoszenia Słowa Bożego podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa. Można go sformułować za pomocą pytania: Czy to, co przekazują w homiliach ich autorzy ma uzasadnienie w *Piśmie Świętym*, liturgii, nauczaniu Kościoła oraz w pobożności ludowej? Innymi słowy problem badawczy pracy jest poszukiwaniem odpowiedzi na pytania o to, co głoszą duszpasterze w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz co piszą autorzy o Sercu Zbawiciela.

Na problematykę pracy składają się odpowiedzi na pytania: Jakie są źródła kultu NSPJ? Jakie treści w głoszeniu proponują homiliści na tę uroczystość? Jakie są walory i mankamenty tego przepowiadania? Jakie treści należy uwzględnić w homiliach, aby przepowiadanie podczas tej uroczystości pomogło głoszącym i wiernym praktykować i żyć według duchowości Bożego Serca?

Opracowanie stanowi uzupełnienie badań dotyczących głoszenia podczas różnych świąt kościelnych, ograniczając się do uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa. Warto zaznaczyć, że mimo istnienia licznych publikacji związanych z Najświętszym

²² Tamże.

²³ J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 160.

²⁴ Tamże, s. 160; J. Misiurek, *Źródło życia i świętości*, dz. cyt., s. 54–55.

Sercem Jezusa, nie została jeszcze przeprowadzona analiza treści przepowiadania podczas liturgicznej uroczystości czy podczas pierwszych piątków miesiąca, kiedy również można podjąć tematykę związaną z Sercem Zbawiciela. Celebrowana uroczystość jest szczególną okazją do ożywienia relacji wiernych względem działającego w liturgii Boga. Może stanowić także inspirację do pochylenia się nad aktualnością wezwania skierowanego przez Stwórcę do człowieka, także dzisiaj zapominającego o Jego żywej obecności i miłości nieustannie objawianej w osobie Wcielonego Słowa.

W związku z przedstawionymi pytaniami oraz poszukiwaniem na nie odpowiedzi zostaną poddane analizie propozycje homiletyczne na wspomnianą uroczystość publikowane w najbardziej popularnych i dostępnych periodykach dla głosicieli słowa Bożego, czyli w „Bibliotece Kaznodziejskiej”²⁵, „Materiałach Homiletycznych”²⁶ oraz we „Współczesnej Ambonie”²⁷. W latach 1972 – 2018 przygotowano w wymienionych czasopismach 90 propozycji homiletycznych na wspomnianą uroczystość napisanych przez 60 autorów, którzy podjęli się tej tematyki. Głównie są to homiliści polscy, ale jeden tekst został przetłumaczony i dodany do materiałów w języku polskim. Treść homilii zawartych w wymienionych periodykach została wybrana jako źródło badań ze względu na ich powszechną znajomość oraz dostępność wśród kaznodziejów w Polsce.

Treść analizowanych homilii obejmuje okres od 1972 roku, kiedy zostały wprowadzone nowe teksty czytań mszalnych i liturgicznych z uwzględnieniem wskazań Soboru Watykańskiego II dotyczących przepowiadania Słowa Bożego. W dokumentach soborowych, takich jak np. *Konstytucja o Liturgii*, sobór podkreśla rolę homilii, przypominając, że „na podstawie tekstów świętych wyklada się tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego” (KL 52). Datą końcową jest rok 2018, w którym zakończona została kwerenda naukowa i rozpoczęty przewód doktorski.

Opisane badania zostaną przeprowadzone z wykorzystaniem metody paradygmatu pastoralnego. Najpierw dokonamy analizy źródeł przepowiadania (1), po czym

²⁵ D. Wielgat, *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1945-1989*, Lublin 1996, s. 15, poz. 13. „Biblioteka Kaznodziejska” [dalej: BK]. Miesięcznik homiletyczny o charakterze ogólnopolskim. Publikacja z przeznaczeniem dla kapłanów, służąca w działalności duszpasterskiej. Wydawana w Poznaniu w roku 1870 do roku 1890. Następnie 16 latach publikowana w latach 1906 – 1939 po czym od 1957 roku już jako nowy miesięcznik BK.

²⁶ D. Wielgat, *Bibliografia*, dz. cyt., s. 47, poz. 173. „Materiały Homiletyczne” [dalej: MH]. Dwumiesięcznik przeznaczony jako pomoc dla duchowieństwa. Wydawany w Krakowie od 1974 roku.

²⁷ D. Wielgat, *Bibliografia*, s. 99, poz. 419. „Współczesna Ambona” [dalej: WA]. Kwartalnik homiletyczny poświęcony kaznodziejstwu. WA, w początkowej wersji dwumiesięcznik, wydawany w Kielcach od 1946 roku.

usystematyzujemy treść, która jest przedmiotem badań (2). Następnie wyciągniemy wnioski i przedstawimy postulaty (3). Oprócz wstępu i zakończenia niniejszą pracę tworzą trzy zasadnicze części.

Pierwsza część będzie stanowić etap kryteriologiczny postępowania badawczego. Zostaną w niej przedstawione źródłowe treści, które należy głosić w uroczystość Najświętszego Serca. Ich podstawę stanowią teksty święte, czyli Biblia i teksty liturgiczne, nauczanie Kościoła oraz pobożność ludowa²⁸. W drugiej części zostanie opisana i uporządkowana w grupy tematyczne treść homilii zawarta w badanym materiale jako etap kairolologiczny powyższych badań. Trzecią część dysertacji przeznaczymy na wnioski – etap prakseologiczny. W pierwszej kolejności wskażemy pozytywną zawartość treści drukowanych homilii, a następnie dokonamy jej konstruktywnej krytyki. Jako podsumowanie przeprowadzonych badań przedstawimy postulaty dotyczące treści przepowiadania w tę uroczystość. Wyznaczony cel badań, zebrane źródła oraz zastosowana metoda wpływają na strukturę pracy, którą tworzą trzy rozdziały. Rozdział pierwszy, jako wprowadzający, przybliży teologiczne źródła homilii w kontekście głoszenia słowa Bożego w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, a także okoliczności jej ustanowienia. Drugi wskaże na podstawie homilii publikowanych we wspomnianych czasopismach dominującą tematykę podejmowaną przez autorów analizowanych tekstów. Rozdział trzeci stanowiący owoc konfrontacji rozdziału drugiego z pierwszym będzie zmierzał do przedstawienia walorów i mankamentów występujących w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa, a także podejmie próbę ukazania inspiracji i postulatów uaktualniających świąteczne głoszenie słowa Bożego w tę uroczystość.

²⁸ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wskazuje, że „termin «pobożność ludowa» oznacza różne manifestacje kultyczne o charakterze prywatnym lub wspólnotowym, które w ramach wiary chrześcijańskiej są przeważnie wyrażane nie na sposób liturgii, lecz w formach wywodzących się z ducha poszczególnych narodów lub grup społecznych i ich kultury” - DPLL 9.

1. Teologiczne źródła homilii w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa

Słowo Boże jest żywe i dynamiczne. Wyraża się w objawieniu i działaniu Bożym¹. Słowami *Pisma Świętego* przemawia do człowieka sam Bóg². Teksty biblijne w każdym czasie przypominają, że jest on miłowany przez Niego. Chociaż grzech pierwszych rodziców zamknął ludzkie serca na miłość Boga, On z nich nie rezygnuje³. Najpełniej ta miłość do ludzi została objawiona w Jezusie Chrystusie. W Nim Bóg stał się widzialnym i przez Niego dał się poznać jako miłość⁴.

Jezus Chrystus w swoim nauczaniu przekonuje o ojcowskiej miłości Boga do człowieka. Staje się jej objawieniem⁵. Miłość Boga zwraca się ze szczególną przychylnością do ludzi grzesznych. Oni - jak uczy Pan Jezus - najlepiej uświadamiają sobie darmowy charakter miłości Bożej. Człowiek grzeszny przyjmuje miłość Bożą jako dowód wielkiej życzliwości Boga względem siebie, na który sobie jako grzesznik nie zasłużył. „Nieograniczona miłość Ojca zaprowadziła Syna na krzyż, na którym poniósł śmierć za ludzi” (por. J 10, 11. 15)⁶. Jak potwierdził i zapisał św. Jan w swojej Ewangelii Jezusowe słowa: „Tak Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3, 16)⁷.

Człowiek jest powołany, aby odpowiedzieć na miłość Bożą. Może to uczynić poprzez wypełnianie przykazań i słuchanie Słowa Bożego⁸. W ten sposób naśladuje miłość

¹ Por. *Słowo Boże*, [w:] *Słownik Teologii Biblijnej*, red. X. L. Dufour, Poznań 1994, s. 876–877; B. Nadolski, *Słowo Boże w liturgii*, [w:] *Leksykon liturgii*, red. B. Nadolski, Poznań 2006, s. 1464.

² Por. Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* nr 2; W. Łydka, *Słowo Boże*, [w:] *Słownik Teologiczny*, t. 2. red. A. Zuberbier, Katowice 1989, s. 240; *Słowo Boże*, [w:] *Mały Słownik Teologiczny*, K. Rahner, H. Vorgrimler, Warszawa 1996, kol. 497; B. Milne, *Poznaj prawdę. Kompendium teologii chrześcijańskiej*, red. T.J. Zieliński, Katowice 1992, s. 27; S. Hałas, *Biblijne słownictwo miłości i miłosierdzia na zderzeniu kultur*, Kraków 2011, s. 279.

³ Por. H.D. Szojda, *Miłość Boga do człowieka w historii zbawienia*, [w:] „Homo meditans”, red. W. Słomka, t. 8, Lublin 1993, s. 35–36; G. O'collins, E.G. Farrugia, *Bóg*, [w:] *Związły Słownik Teologiczny*, red. H. Pietras, Kraków 1993, s. 42.

⁴ Por. W. Przychylna, G. Siwek, *Z Chrystusem w trzecie tysiąclecie*, „Redemptoris missio”, R. XVI, Kraków 1999, s. 264; H.D. Szojda, *Miłość Boga do człowieka*, dz. cyt., s. 42; *Bóg*, [w:] *Mały Słownik Teologiczny*, kol. 49.

⁵ Por. J. Nagórny, *Agape i ethos*, [w:] „Homo meditans”, red. W. Słomka, t. 8, Lublin 1993, s. 168.

⁶ Por. H.D. Szojda, *Miłość Boga do człowieka*, dz. cyt., s. 44–45; S. Jasiński, *Nikt nie ma większej miłości (J 5,13) Jezus Chrystus źródłem miłości*, [w:] „Homo meditans”, red. W. Słomka, t. 8, Lublin 1993, s. 80.

⁷ Por. J. Twardy, *Zasada chrystocentryzmu w kaznodziejstwie*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 44 (2011), nr 2, s. 549.

⁸ Por. H.D. Szojda, *Miłość Boga do człowieka*, dz. cyt., s. 48.

Jezusa i staje się przyjacielem Boga. Osoba Jezusa Chrystusa w symbolu Serca Bożego⁹ jest dla ludzi widzialnym zaproszeniem do przyjęcia i dania odpowiedzi na miłość Boga¹⁰.

Przedmiotem niniejszego rozdziału będzie ukazanie symboliki serca oraz jej oddziaływania na formowanie się i rozwój nabożeństwa do Najświętszego Serca. Zostanie ona przedstawiona na podstawie tekstów biblijnych, liturgicznych, dokumentów Magisterium Kościoła, wypowiedzi teologów i świętych oraz pobożności ludowej w nawiązaniu do miłości Boga objawionej w Najświętszym Sercu Jezusa.

1.1 Biblijne podstawy kultu Najświętszego Serca Jezusa

W starożytności rozumienie słowa „serce” ograniczało się właściwie do pełnienia funkcji życiowych. Ustanie pracy serca oznaczało śmierć¹¹. Specyficzne aspekty w rozumieniu pojęcia „serce” wprowadza *Stary i Nowy Testament*.

1.1.1 Stary Testament

W *Starym Testamencie* słowo „serce” jest użyte więcej niż tysiąc razy, co wyraźnie wskazuje na jego bogatą treść, jak również ważne miejsce w ludzkich życiowych doświadczeniach. Rzadziej pojawia się ono w *Nowym Testamencie*, bo w granicach stu pięćdziesięciu razy¹². Najczęściej oznaczało osobowość i umysł, pamięć, uczucia, pragnienia i wolę¹³. W sensie metaforycznym określa charakter człowieka. Może być rozumiane jako siedlisko wartości moralnych. Przykładowo autor Psalmu 131 wyznaje: „Moje serce się nie pyszni” (Ps 131, 1). Serce może też zostać zwiedzone (Iz 44, 20). Może ono ulegać przemianie, począwszy od poczucia samowystarczalności do bojaźni

⁹ Stosując wyrażenie *Serce Jezusa*, należy zauważyć, że może występować ono zamiennie z następującymi określeniami: „Najświętsze Serce, Najświętsze Serce Jezusa, Serce Boże”. Podstawowe znaczenie wskazuje na fizyczne (anatomiczne) Serce Zbawiciela. W sensie symbolicznym wyraża „osobę Chrystusa w tajemnicy miłości. Innymi słowy: Serce Jezusa to Chrystus w aspekcie Jego miłości do Ojca niebieskiego i do ludzi”. Jako symbol prezentuje potrójną miłość Bożego Syna: boską oraz ludzką, jak również uczuciową. Literatura religijna powszechnie zaczęła posługiwać się tym symbolem w XVII wieku. Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu* s. 218–222.

¹⁰ Por. J. Mółka, *Najświętsze Serce Jezusa – „serce formujące” relacje kościelne i społeczne – wezwanie do komunii życia, prawdy i miłości*, [w:] *Odnówić pamięć o miłości Bożej*. Poznań 2014, s. 92–93; *Słowo Boże*, [w:] *Słownik Teologii Biblijnej*, s. 876–879.

¹¹ Por. L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman III, *Serce*, [w:] *Słownik symboliki biblijnej*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2003, s. 902.

¹² Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, Katowice 2011, s. 43. Inni autorzy jak np., L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione źródło miłości Boga*, Kraków 2008, s. 26, podaje z niewielką rozbieżnością 977 razy użycie słowa serce, co nie oznacza, że to słowo nie pojawia się bardzo często w *Piśmie Świętym*.

¹³ Por. L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman III, *Serce*, [w:] *Słownik symboliki biblijnej*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2003, s. 902; A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 44–45.

Bożej. Proces przemiany serca opisał prorok Ezechiel i określił go jako otrzymanie nowego serca (Ez 18, 31)¹⁴.

Żydowska antropologia w sercu widzi osobowy ośrodek człowieka. Dzięki sercu można być otwartym na innych. Ono jest środkiem poznania i woli. Sercem człowiek odpowiada na Słowo Boże. Całym swoim sercem miłuje Boga i bliźniego. Gdy przyjmujemy, że serce jest miejscem zamiarów i postanowień człowieka, to również w nim znajdziemy odpowiedź na jego pragnienia oraz potrzeby poszukiwania Boga i spotkania z Nim. Dlatego bardzo często Biblia posługuje się symboliką serca w celu ukazania miejsca, w którym dokonuje się spotkanie człowieka z Bogiem¹⁵.

Miłość, jaką Bóg darzy człowieka i odwrotnie – miłość człowieka do Boga, ma w tym kontekście szczególne znaczenie. Podkreśla i potwierdza prawdę o potrzebie całkowitej i pełnej miłości człowieka względem Boga¹⁶. Ten, który jest jego Stwórcą, zna myśli i pragnienia człowieka, wie, czego potrzebuje i pragnie jego świętości. Mimo tej wiedzy Bóg daje mu pełnię wolności.

Biblijna symbolika serca była inaczej rozumiana niż współcześnie. Według rozumienia Pisma Świętego obejmuje wszystkie wymiary ludzkiej egzystencji. We współczesnym rozumieniu głowa symbolizuje rozum i myślenie, serce jest miejscem ludzkiej uczuciowości. Natomiast w biblijnej symbolice głowa jest ośrodkiem władzy i rozporządzania, serce – ośrodkiem myśli i decydowania, wnętrzości – miejscem uczuć¹⁷.

¹⁴ Por. K. Napora, „*Dam wam serce nowe*” (Ez 36,26). *Bóg Starego Testamentu wobec ludzkiego serca*, „Symposium” 18 (2014), nr 2 (27), s. 23–24.

¹⁵ Por. *Serce*, [w:] *Słownik Teologii Biblijnej*, s. 871–873; A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 50.

¹⁶ Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 44.

¹⁷ Por. S. Hałas, *Biblijne słownictwo*, s. 273; J. Hojnowski, *Słownik kultu* s. 219–221; K. Napora, *Serce Boga w Piśmie Świętym*, [w:] *Serce Jezusa w misterium Kościoła. 250 lat kultu Serca Pana Jezusa w Polsce*, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 17, [dalej: SJwmK]. Autor artykułu *Serce Boga w Piśmie Świętym* w drugiej części swojej refleksji zatytułowanej *Serce Boga w Biblii Hebrajskiej* wskazuje na szerszy kontekst rozumienia powyższego zagadnienia. Przypomina, że słowo „serce” we wspomnianej *Biblii* jest używane przeważnie w odniesieniu do ludzi. Przy czym śladowo użyte jest w przypadku zwierząt (4 razy), a także w odniesieniu do morza (11 razy). Słowo to występuje także w nawiązaniu do nieba (1 raz) oraz drzewa (1 raz). Natomiast w tekście odnoszącym się do Boga lub Pana słowo „serce” występuje powyżej dwudziestu razy. Autor refleksji teologicznej opiera się na spostrzeżeniach H.W. Wolffa, które można zsyntetyzować następująco: „Odniesienia do serca Boga w Biblii pojawiają się niemal wyłącznie w kontekście relacji Boga z człowiekiem”. Obraz serca Boga najprawdopodobniej ma swoje źródło w antropomorfizmie, ku któremu się skłaniają autorzy biblijni. Następnie K. Napora prezentuje przykłady użycia antropomorfizacji przez autorów biblijnych. Między innymi akcentuje: „Bóg wydaje się, podobnie jak człowiek, «mówić w swym sercu» - to znaczy «myśleć» [...]. Bóg podobnie jak człowiek, zdaje się sercem poznawać - słynne zdanie z Księgi Samuela, które mówi, iż nie tak jak człowiek widzi Bóg: «człowiek bowiem patrzy na to co widoczne dla oczu, Bóg natomiast patrzy w serce» (1 Sm 16, 7), można by równie dobrze przetłumaczyć: «Bóg natomiast patrzy sercem» [...]”. Przewodnią cechą charakterystyczną dla Bożego Serca w tekstach Biblii Hebrajskiej jest dążenie do zbawienia człowieka.

Trzeba jeszcze wspomnieć w tym miejscu różnice kulturowe w rozumieniu symboliki serca. W europejskiej kulturze serce jest symbolem życia uczuciowego, w semickiej zaś przedstawia czynnik racjonalny, a miejscem uczuć są wnętrzności.

Symbolika serca w *Starym Testamencie* jest utożsamiana z ośrodkiem życia wewnętrznego człowieka oraz jego umiejętnościami duchowymi, co można określić pojęciem „duchowości serca”¹⁸. Hebrajskie określenie serca wskazywało na to, co skryte wewnątrz człowieka i do czego inni nie mają dostępu. W Księdze Przysłów czytamy: „Głęboką wodą plan w sercu człowieka, czerpie z niej człowiek przemyślny” (Prz 20, 5). Obraz głębokiej wody wskazuje na ukrywanie przed innymi tego, o czym człowiek myśli. W Księdze Jeremiasza mamy ukazane serce człowieka jako miejsce, w którym rodzi się podstęp: „Serce jest zdrażliwsze niż wszystko inne i niepoprawne; któż je zdoła zgłębić” (Jr 17, 19). Tylko Bóg zna myśli i pragnienia ludzkiego serca. Zna to, co jest skryte wewnątrz człowieka, do czego inni nie mają dostępu. Tylko Bóg wie, co skrywa w swoim sercu człowiek (Prz 21, 2)¹⁹.

W Biblii symbol serca jest bardzo często łączony z mądrością i zdobywaniem wiedzy. W Pierwszej Księdze Królewskiej Bóg obdarzył młodego króla Salomona sercem mądrym i rozsądnym. W innych Księgach *Starego Testamentu* jest również wspomniane serce mędrców. W całym kontekście intelektu w sensie praktycznym i moralnym spotykamy określenie człowieka jako mądrego sercem. Natomiast niemądrym określa się tego, któremu brakuje serca (Prz 6, 32). Biblijny symbol serca jest też często obrazem zła ukrytego w człowieku. W takim rozumieniu było ono przeszkodą w odniesieniu do Boga, który jest największym Dobrem w relacji do człowieka²⁰.

Biblia o sercu Boga mówi zaledwie jeden raz w Księdze Psalmów: „Zamiar Pana trwa na wieki; zamysły Jego serca – poprzez pokolenia” (Ps 33, 11). Psalm ten ukazuje niezmienną postawę dobroci Boga, który się opiekuje nie tylko wybranym ludem, ale też całym stworzeniem²¹. W tym kontekście powstaje przymierze między Bogiem a narodem izraelskim zapisane na kamiennych tablicach. Jest ono zaproszeniem do dania odpowiedzi na miłość Stwórcy do człowieka. Prorocy bardzo często relacje między Bogiem i człowiekiem przedstawiali za pomocą obrazów zaczerpniętych z doświadczenia miłości

¹⁸ Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 44–45.

¹⁹ Por. S. Hałas, *Biblijne słownictwo*, dz. cyt., s. 274–275; L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 27.

²⁰ Por. S. Hałas, *Biblijne słownictwo*, dz. cyt., s. 275–279; *Serce*, [w:] *Słownik Teologii Biblijnej*, s. 872.

²¹ Por. S. Hałas, *Biblijne słownictwo*, dz. cyt., s. 275–279.

w życiu małżeńskim i rodzinnym²². Spośród proroków posługujących się tymi obrazami szczególnie się wyróżniali Mojżesz (Pwt 32, 11–13), Ozeasz (Oz 11, 1; 14, 5–6), Izajasz (Iz 49, 14–16). Piękno miłości Boga do człowieka przedstawia także Księga Pieśni nad Pieśniami (Pnp 2, 2; 8, 6–7).

W krótkiej charakterystyce wspomnianych starotestamentalnych obrazów dotyczących miłości Boga do swojego ludu należy podkreślić, że Mojżesz wzbogaca nasz obraz Boga własnym doświadczeniem. Ukazuje Boga miłosiernego, litościwego, cierpliwego i wiernego (por. Wj 34, 6). Potwierdzenie Mojżeszowego opisu Boga możemy znaleźć u proroków, a także w psalmach (zob. Ps 136).

Bardzo bogaty obraz miłości Boga do swojego ludu przedstawia prorok Ozeasz. Objawia miłość oblubieńczą, a zarazem miłosierną i wierną. Miłość Boga porównuje też do miłości ojca, który jest wrażliwy i czuły wobec dziecka.

Prorok Izajasz charakteryzuje miłość Boga jako ojcowską i oblubieńczą. Ona przynosi Stwórcy radość, która wypływa z odpowiedzi stworzenia miłością na Jego miłość. Następnymi cechami charakteryzującymi miłość Boga jest niezawodność w nadziei oraz wierność i wieczność miłości, jaką obdarza²³.

Księga Pieśni nad Pieśniami ukazuje obraz miłości Boga do swojego ludu, porównując ją do miłości małżeńskiej. Tym samym jest zaliczana do starotestamentalnych obrazów przedstawiających miłość Boga do ludzi. Może być też rozumiana jako symboliczna antycypacja Serca Jezusa²⁴.

Temat Bożej miłości względem swojego ludu znajduje podsumowanie w Psalmie 103. Psalmista zaprasza do wyrażenia wdzięczności Bogu za Jego miłość, która jest nieskończona i miłosierna, do adorowania oraz rozmyślenia nad miłością wyrażającą się w Bożych dziełach i historii Jego przymierza, które jest wieczne²⁵.

Zauważmy, że w *Starym Testamencie* nie ma informacji na temat czci oddawanej Bożemu Sercu jako symbolowi miłości Boga, ale znajdziemy wiele obrazów ukazujących

²² Por. L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 30–31.

²³ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca Jezusowego*, Kraków 1997, s. 45–48.

²⁴ Por. A. Gąsior, *Serce Jezusa symbolem Trójcy Świętej zbawiającej człowieka*, [w:] *Tajemnica Najświętszego Serca Jezusa. Sympozjum z okazji 50-lecia ogłoszenia przez Piusa XII encykliki Haurietis aquas. Wadowice 17-19 listopada 2006 r.*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, P. Łabuda, Tarnów 2007, s. 31; J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa*, „Liturgia Sacra” 14 (2008) nr 1, s. 59.

²⁵ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 48.

dobroć i miłość Stwórcy. Stanowią one pośrednią zapowiedź miłości Boga objawionej w Sercu Jezusa Chrystusa Boskiego Odkupiciela.

Prorok Jeremiasz bardzo jasno mówi o miłości Boga do swojego ludu. Stwórca w swojej dobroci, życzliwości i miłości zawrze z nim nowe przymierze. Bóg daje się poznać każdemu. Wyraźnym znakiem będzie odpuszczenie i zapomnienie popełnionych przez niego grzechów (Jr 31, 3.31-34)²⁶.

1.1.2 Nowy Testament

Objawiony na kartach *Starego Testamentu* obraz miłości Boga, Pana nieba i ziemi, który w dawnych czasach mówił przez proroków, jest zapowiedzią pełniejszego objawienia Bożej miłości darowanej w osobie Bożego Syna. Bóg przez swojego Syna przekazuje ludziom ogrom swojej miłości. Miłość objawiona w Jezusie Chrystusie jest zapisana i przedstawiona na kartach *Nowego Testamentu*. Poznając *Stary* i *Nowy Testament*, poznajemy Boga, który miłuje swój lud i często rozmawia z nim tak jak kochający rodzice, którzy pragną szczęścia dla swoich dzieci²⁷.

Nowy Testament wzbogaca rozumienie miłości Boga do człowieka, chociaż tylko raz możemy znaleźć w jego tekstach bezpośrednie odwołanie do Serca Jezusa. Nauczanie i sposób życia Chrystusa ukazują nam najlepiej miłość Boga względem człowieka. Św. Mateusz zapisał słowa, w których Zbawiciel mówi o swojej relacji z Bogiem Ojcem, podkreślając, że dla Jego Serca są charakterystyczne pokora i cichość²⁸. Pan Jezus swoim życiem zachęca do wkroczenia na drogę prowadzącą do pełni człowieczeństwa: „Uczcie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokorny sercem” (Mt 11, 29). On odkrywa przed człowiekiem najbardziej owocny sposób osiągnięcia wyznaczonego celu²⁹.

Podstawowy tekst w historii duchowości Serca Jezusowego stanowi następujący fragment jedenastego rozdziału Ewangelii św. Mateusza: „W owym czasie Jezus przemówił tymi słowami: «Wysławiam Cię, Ojcze, Panie nieba i ziemi, że zakryłeś

²⁶ Por. L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 30–33.

²⁷ Por. S. Hałas, *Biblijne słownictwo*, dz. cyt., s. 279.

²⁸ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 52–53; L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 34; K. Napora, *Serce Boga*, dz. cyt., s. 18–19.

²⁹ Por. J. Królikowski, *Miłość Boża wyrażona symbolami*, [w:] *Droga rad ewangelicznych*, red. J. Welna, Kraków 2011, s. 83–84. Autor zauważa, że czciciel, który „zwraca się do Jezusa «cichego i pokornego sercem» (zob. Mt. 11, 28) czyni swoimi dyspozycje duchowe «ubogich Jahwe», znajdując dobra obiecane w Starym Testamencie miłującym wieczną Mądrość”. Na tej podstawie można za autorem syntetyzować, że świat, który jest dotknięty niebezpieczeństwami istniejącymi w dzisiejszej kulturze, może być zbawiony jedynie przez Serce Jezusa.

te rzeczy przed mądrymi i roztroprnymi, a objawiłeś je prostaczkom. Tak, Ojczy, gdyż takie było Twoje upodobanie. Wszystko przekazał Mi Ojciec mój. Nikt też nie zna Syna, tylko Ojciec ani Ojca nikt nie zna, tylko Syn, i ten, komu Syn zechce objawić. Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię. Weźcie moje jarzmo na siebie i ucztie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokorny sercem, a znajdziecie ukojenie dla dusz waszych. Albowiem jarzmo moje jest słodkie, a moje brzemię lekkie»” (Mt 11, 25–30).

Przytoczony tekst składa się z trzech części: 1. Hymn radości skierowany do Boga Ojca wyrażony słowami: „Wysławiam Cię, Ojczy” (Mt 11, 25); 2. Samoświadomość Syna Bożego w związku z jego człowieczeństwem, na co wskazują słowa: „Wszystko przekazał Mi Ojciec mój” (Mt 11, 27); 3. Przedstawienie Siebie i swojej nauczycielskiej misji słowami: „Ucztie się ode Mnie” (Mt 11, 29). Wewnętrzna radość i wdzięczność, których doznaje Jezus Chrystus – nie tylko ze względu na wielkie dzieła stworzenia, ale dlatego, że objawia się najmniejszym – zostały wyrażone w pochwalnym hymnie na cześć Boga Ojca słowami: „Tak, Ojczy, gdyż takie było Twoje upodobanie” (Mt 11, 26). Jezus Chrystus utożsamia się ze swoim Ojcem w miłości do „maluczkich”. W tekście możemy zauważyć, że Jezus w pełni akceptuje to, czego Bóg dokonał i dokonuje w historii zbawienia. Wyraża wdzięczność Bogu za Jego Ojcostwo pełne łaskowości i miłości wobec najsłabszych ludzi. Sam doświadcza Jego miłości, chociaż przyjął postać sługi, stał się Człowiekiem. Tekst ukazuje Jezusa - Człowieka, który pragnie w pełni czynić tak, jak chce Ojciec. Oznacza to, że postawa Jezusa Chrystusa staje się dla człowieka wzorem formacji swoich uczuć i sposobu życia według Boga, który się w Nim objawia³⁰.

W drugiej części fragmentu Ewangelii św. Mateusza możemy zauważyć, że Jezus mimo świadomości ograniczeń wynikających z faktu, że jest człowiekiem, mówi z przekonaniem o swojej boskości: „Nikt też nie zna Syna, tylko Ojciec, ani Ojca nikt nie zna, tylko Syn” (Mt 11, 27). Postawa pokory i wdzięczności Jezusa względem Ojca nie wyklucza Jego świadomości boskiej godności równej Ojcu³¹.

Trzecia część wspomnianego Mateuszowego tekstu ukazuje nam Jezusa w roli Nauczyciela. Świadomość boskiej godności daje Mu prawo odpowiadać na ludzkie pytania dotyczące problemów i zagadnień życia człowieka oraz Bożych tajemnic. W swoim

³⁰ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 52–53; R. Kostecki, *Tajemnice Serca*, Kraków 1981 (1982), s. 170.

³¹ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 53–54.

postępowaniu Jezus jest wierny Ojcu. Tak jak Ojciec pochyla się nad najbardziej potrzebującymi z wielką miłością i miłosierdziem³². Swoją cichością i pokorą otwiera drogę dostępu do Boga osobom przeżywającym największe dramaty i życiowe problemy. Jako Mistrz nie tylko naucza, ale też swoim postępowaniem wskazuje potrzebę przebaczenia, a nawet miłowania swoich nieprzyjaciół. Ten, który jest równy Ojcu, mimo swojej godności Syna, pochyla się nad najbardziej ubogimi. Tekst ten bardzo jasno ukazuje nam upodobania, jakimi kieruje się Jezusowe Serce. Ono jest zawsze ukierunkowane działaniem Ojca: „Bądźcie miłosierni, jak Ojciec wasz jest miłosierny” (Łk 6, 27)³³. Cichość i pokora to słowa, którymi się określa Jezus Chrystus, a które mają swoje odzwierciedlenie w Jego postępowaniu wobec ludzi. Takie przedstawienie Jezusowego Serca ukazuje nam św. Łukasz w swojej Ewangelii słowami, które są potwierdzone postępowaniem Ojca Niebieskiego i Jego Syna: „Nie sądźcie [...]; nie potępiajcie [...]; przebaczajcie, a będzie wam przebaczone”. „Miłujcie waszych nieprzyjaciół; [...] błogosławcie tym, którzy was przeklinają, i módlcie się za tych, którzy was oczerniają. [...] [Tak] [...] będziecie synami Najwyższego; ponieważ On jest dobry dla niewdzięcznych i złych” (Łk 6, 27–28.35).

Jezus Chrystus jako człowiek jest świadomy swojego ograniczenia. Nie wykorzystuje swojego Bóstwa dla własnych celów, ale przyjmuje postawę służby i uniżenia się wobec innych ludzi. Jego postępowanie przynosi nadzieję nawet tym, którzy czują się w społeczeństwie najbardziej odrzuceni. On jako człowiek nie narodził się w warunkach godnych człowieka. Mimo tego całe Jego życie było służbą oraz zaproszeniem do naśladowania Siebie i Ojca, z którym jest równy w Mądrości Bożej³⁴. W swojej pokorze i cichości serca jest przepełniony wdzięcznością za przejawioną miłość Ojca, który jest Nieskończony, a jednak zatroskany o swoje stworzenie. Jezus Chrystus przypomina, że podobnie jak On swoim postępowaniem w pokorze i cichości naśladował Ojca, tak ludzie są zaproszeni do grona Jego prawdziwych uczniów, świadomi swoich ograniczeń i otwarcia na synowską ufność w potężną miłość i miłosierdzie Boga, który się sprzeciwia pysznym, a pokornym daje łaskę. Rozmyślanie nad pokorą i cichością Jezusowego Serca wprowadza Jego naśladowców w głębsze zrozumienie duchowości

³² Por. tamże, s. 54.

³³ Por. S.O. Abogunrin, *Ewangelia według św. Łukasza*, [w:] MkPS, s. 1258.

³⁴ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 55.

Jezusa - Człowieka w synowskiej relacji do Ojca, bo przecież Jezus wskazał na to, że On Boży Syn jest równy Ojcu: „Ja i Ojciec jedno jesteśmy” (J 10, 30)³⁵.

Św. Paweł w Liście do Filipian zachęca, aby pokora Jezusa Chrystusa była wzorem dla Jego uczniów: „On to, istniejąc w postaci Bożej, nie skorzystał ze sposobności, aby na równi być z Bogiem, lecz ogołocił samego siebie, przyjąwszy postać sługi, stając się podobnym do ludzi. A w zewnętrznej postaci uznany za człowieka, uniżył samego siebie, stając się posłusznym aż do śmierci – i to śmierci krzyżowej” (Flp 2, 6–8). Pokora Jezusa Chrystusa wobec Ojca przejawia się w pełnieniu Jego woli w całym swoim życiu i zostaje uwieńczona śmiercią na krzyżu³⁶. Taka postawa charakteryzuje całą Jego działalność w doczesnym życiu, a najwyraźniej dostrzegalna jest podczas modlitwy w Ogrodzie Oliwnym, kiedy prosi Ojca: „I mówił: «Abba, Ojcze, dla Ciebie wszystko jest możliwe, zabierz ten kielich ode Mnie. Lecz nie to, co Ja chcę, ale to, co Ty [niech się stanie]»” (Mk 14, 36). Przed swoją śmiercią na krzyżu potwierdza słowa tej modlitwy, a równocześnie przekazuje testament miłości i oddania Bogu Ojcu: „Ojcze, w Twoje ręce powierzam ducha mego” (Łk 23, 46)³⁷.

O Sercu Jezusa pisze także św. Jan w swojej Ewangelii. Tekst o przebiciu boku Zbawiciela włócznią żołnierza wskazuje na rzeczywistości, które przekraczają świat ludzkiego poznania³⁸. Św. Jan, jako jedyny z Ewangelistów, wydał następujące świadectwo: „Lecz gdy podeszli do Jezusa i zobaczyli, że już umarł, nie łamali Mu goleni, tylko jeden z żołnierzy włócznią przebił Mu bok i natychmiast wypłynęła krew i woda. Zaświadczył to ten, który widział, a świadectwo jego jest prawdziwe. On wie, że mówi prawdę, abyście i wy wierzyli. Stało się to bowiem, aby się wypełniło Pismo: «Kość jego nie będzie złamana». I znowu w innym miejscu mówi Pismo: «Będą patrzeć na Tego, którego przebili»” (J 19, 33–37)³⁹.

³⁵ Por. tamże, s. 58.

³⁶ Por. R. Kostecki, *Tajemnice Serca*, dz. cyt., s. 170.

³⁷ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 51.

³⁸ Por. J. Królikowski, *Miłość Boża wyrażona symbolami*, s. 85. Autor w tekście podkreśla, że „przebicie boku Chrystusa jest symbolem tajemnic Słowa wcielonego, odkupienia i wylania Ducha Świętego. Symbol służy do wzbudzenia uczuć, w tym przypadku miłości i ufności. Biorąc pod uwagę naszą naturę, która jest zmysłowa i duchowa równocześnie, symbole odgrywają wielką rolę we właściwym dla człowieka świecie znaczeń, dzięki któremu możemy rozróżnić to, co jest faktycznie istotne i rzeczywiste w bezpośrednim świecie doświadczenia”.

³⁹ Por. J. Sypko, *Zarys historii, kultu i duchowości Najświętszego Serca Jezusa i miłosierdzia Bożego*, [w:] MSJ, s. 146.

Św. Jan Ewangelista nie tylko potwierdza historyczność faktu przebicia Serca Zbawiciela, ale też jego symbolikę⁴⁰. Ukazuje Jezusa jako prawdziwego baranka paschalnego. Odwołuje tym samym do Księgi Wyjścia, w której mamy zapisany obraz przebiegu składania ofiary z paschalnego baranka w świątyni w Jerozolimie: „Kości z niego łamać nie będziecie” (Wj 12, 46)⁴¹. Przypomina też świadectwo Jana Chrzciciela, który powiedział o Synu Bożym: „Oto Baranek Boży, który gładzi grzech świata” (J 1, 29)⁴².

W dalszej części opisu ukrzyżowania Zbawiciela Ewangelista nawiązuje do Księgi Zachariasza: „Będą patrzeć na tego, którego przebili” (Za 12, 10)⁴³. Odwołuje się tu do wydarzenia w Megiddo, gdzie przy odbudowie świątyni w 608 roku przed Chrystusem zmarł król Jozjasz tragicznie ugodzony strzałą. Prorok Jeremiasz kilka wieków wcześniej przed Zachariaszem, nawiązując do tego wydarzenia w Megiddo, ułożył lamentację, której następstwem jest *Pieśń Sługi Jahwe*: „Był przebity za nasze grzechy” (Iz 53, 5).

Tekst św. Jana o przebicciu Jezusowego boku jest spełnieniem i ukazaniem tajemnicy śmierci sprawiedliwego prezentowanej w tradycji proroków⁴⁴. Apostoł swoim świadectwem potwierdza śmierć Chrystusa na krzyżu. Śmierć i przebicie Jezusowego boku są centralnym wydarzeniem chrześcijaństwa. Jego śmierć, czyli oddanie życia z miłości, staje się źródłem zmartwychwstania dającym początek nowemu życiu. Staje się uwielbieniem Jezusa Chrystusa, który powiedział: „A Ja, gdy zostanę nad ziemię wywyższony, przyciągnę wszystkich do siebie” (J 12, 32; por. 3, 14; 12, 23)⁴⁵. Wydarzenie, które opisuje św. Jan, potwierdza całe nauczanie Jezusa Chrystusa o Bogu, który jest Miłością: „Jak Mnie umiłował Ojciec, tak i Ja was umiłowalem. Wytrwajcie w miłości mojej” (J 15, 9)⁴⁶. Cała Ewangelia św. Jana jest potwierdzeniem prawdy, że przez Jezusa Chrystusa Bóg Ojciec objawia nam swoją miłość: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne. Albowiem Bóg nie posłał swego Syna na świat po to, aby świat potępił, ale po to, by świat został przez Niego zbawiony” (J 3, 16–17).

⁴⁰ Por. J. Królikowski, *Miłość Boża wyrażona symbolami*, dz. cyt., s. 83.

⁴¹ Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 105; L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 36.

⁴² Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 61.

⁴³ Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 105; L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 36–37.

⁴⁴ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 61.

⁴⁵ Por. tamże, s. 62-63; J. Królikowski, *Miłość Boża wyrażona symbolami*, dz. cyt., s. 86.

⁴⁶ Por. L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 37.

Słowa te najgłębiej wyrażają tajemnicę otwartego Serca Zbawiciela. Tajemnica miłości Boga jest fundamentem, ale również uwieńczeniem wcielenia i odkupienia. Obraz przebitego boku wskazuje na miłość, która jest początkiem wszystkiego⁴⁷.

Św. Jan, kontemplując otwarty bok Zbawiciela, podkreśla fakt równoczesnej śmierci Jezusa i wypłynięcia życia. Podczas zranienia Serca Bożego Syna zostało otwarte źródło życia⁴⁸. W jednej chwili, w momencie kiedy Chrystus umiera, znakami zmartwychwstania stają się krew i woda. Moment przebicia, który był ostatnim podczas obrzędu ofiarowania baranka paschalnego, staje się symbolem otwarcia źródła, z którego wypływa woda żywa. To wypłynięcie wody żywej w nawiązaniu do słów Jezusa: „Rzeki wody żywej popłyną z jego wnętrza” (J 7, 38) jest pierwszym wylaniem Ducha Świętego. Jezus Chrystus w godzinie swojego przejścia ze świata do Ojca wylewa na całe stworzenie Ducha życia, najwyższy dar, który obiecał słowami: „Kto zaś będzie pił wodę, którą Ja mu dam, nie będzie pragnął na wieki, lecz woda, którą Ja mu dam, stanie się w nim źródłem tryskającym ku życiu wiecznemu” (J 4, 14)⁴⁹.

Pierwotnym źródłem dzieła zbawienia, do którego prowadzi nas św. Jan Ewangelista przez symbol serca, jest tajemnica Trójcy Świętej (zob. Ap 22, 1). Duch Święty, który jest wodą żywą, będzie ożywiał świat i stwarzał go na nowo. Dwa równoczesne wydarzenia, śmierć Jezusa i wylanie Ducha Świętego, są znakami wiecznej decyzji Ojca ustalającego „godzinę”, w której się dokonuje wieczna komunikacja między osobami Najświętszej Trójcy⁵⁰.

Symbol przebitego boku znajduje swoje przedłużenie w określeniu Serce Jezusa. W tym kontekście obraz Bożego Serca jest bardzo ściśle związany z tajemnicami umęczenia i śmierci Jezusa Chrystusa.

Św. Jan w przebitym sercu dostrzega spełnienie wszystkich prorocत्व, które mówią o Słudze Jahwe. W Jezusie, który ofiaruje swoje życie za zbawienie swojego ludu, śmierć jest źródłem łaski przez: Chrystusowe „oddanie się z miłości”⁵¹ Ojcu Niebieskiemu;

⁴⁷ Por. J. Gawel, *Tobie oddaję się i poświęcam*, Kraków 2014, s. 37.

⁴⁸ Por. D. Szojda, *Woda żywa*, [w:] *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, s. 286.

⁴⁹ Por. J. Królikowski, *Miłość Boża wyrażona symbolami*, dz. cyt., s. 88–89.

⁵⁰ Por. tamże, s. 89–90.

⁵¹ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 64; A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 45.

uniżenie i uwielbienie; ofiarowanie daru zbawienia i Ducha Świętego; wytworzenie nowego ludu na podstawie nowego przymierza⁵².

Można z całą pewnością stwierdzić, iż symbol serca w *Starym i Nowym Testamencie* jest identyfikowany jako miejsce, w którym dochodzi do spotkania człowieka z Bogiem⁵³. Serce stanowi o wewnętrznym życiu człowieka. To ośrodek duchowych umiejętności oraz siły⁵⁴.

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że kult Serca Jezusowego ma podstawy biblijne. W związku z powyższym warto docenić bogatą treść tekstów biblijnych, które mogą stanowić cenne źródło inspiracji tematycznych w przepowiadaniu podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa.

1.2 Teksty liturgiczne na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa

Podjmując problematykę źródeł mówiących o czci oddawanej Sercu Zbawiciela przez wiernych, omówimy najpierw zagadnienie dotyczące powstawania tekstów liturgicznych, historię formularzy, których treść była kształtowana pod wpływem różnych wydarzeń historycznych, refleksji teologiczno-liturgicznej czy też pastoralnej Kościoła⁵⁵. Przede wszystkim zostanie przedstawiony formularz Mszy Św. *Cogitationes*⁵⁶ znajdujący się w *Mszale rzymskim*⁵⁷ Pawła VI wraz z tematyką w nim zawartą. Omówione zostaną teksty modlitw prezydenjalnych, antyfon oraz prefacji. Poddamy także analizie dobór tekstów czytań i psalmów na uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego.

Sobór Watykański II w Konstytucji o liturgii świętej (KL 24, 35, 52) podkreśla, że *Pismo Święte* oraz liturgia stanowią podstawowe źródła przepowiadania, z których

⁵² Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 64; A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 45.

⁵³ Por. *Serce*, [w:] *Słownik Teologii Biblijnej*, s. 871.

⁵⁴ Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 44–45.

⁵⁵ Por. W. Mocydlarz, *Od „Miserebitur” do „Cogitationes”*. *Aspekty liturgiczne oraz teologiczno-pastoralne idee mszy o Najświętszym Sercu Jezusa*, [w:] SJwmK, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 33.

⁵⁶ „Cogitationes Cordis eius in generationem et generationem (Myśli Serca Jego z pokolenia na pokolenie [...])”. Nazwa formularza Mszy św. pochodzi od pierwszego słowa z wersetu znajdującego się w tekście liturgicznym przeznaczonym do oddawania czci Sercu Jezusowemu i zatwierdzonym przez Piusa XI w 1929 roku. Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 49.

⁵⁷ Odnowiona księga liturgiczna, która zawiera teksty używane podczas Mszy Świętej wraz z przepisami dotyczącymi jej sprawowania. Mszał nazwany jest od imienia papieża Pawła VI, który go zatwierdził. Jego wydanie zostało zrealizowane w 1970 roku. Por. T. Sinka, *Liturgika. Zarys liturgiki*, Kraków 1994, s. 42; B. Nadolski, *Mszal*, [w:] Llit, s. 990–992.

należy korzystać w głoszeniu misterium Chrystusa⁵⁸. Władysław Głowa w publikacji *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania* przypomina o bogactwie treści teologicznej, po którą można sięgnąć w głoszeniu, korzystając z tekstów Mszy św. czy też z tekstów innych sakramentów świętych⁵⁹. Warto sumarycznie przypomnieć w tym kontekście okoliczności związane z początkami kultu Najświętszego Serca w liturgii, jak również dostrzec teologicznie bogatą treść tekstów świętych zawartą w powstających formularzach mszalnych związanych z czcią oddawaną miłości Zbawiciela⁶⁰.

Wskazując na początek powstania pierwszego formularza Mszy Świętej ku czci Serca Jezusowego, należy zwrócić uwagę na rok 1353, w którym papież Innocenty VI zatwierdził teksty Mszy św. z wyraźnym odniesieniem do zranionego Serca Zbawiciela⁶¹. W tym czasie stwierdzono obecność innych formularzy tekstów Mszy Św., które zawierały sformułowania nawiązujące do przebitego włócznią Serca Zbawiciela⁶². Miłość Zbawiciela wyrażona w symbolu Serca Chrystusa była czczona w drugi piątek po Wielkanocy przez naród niemiecki⁶³. Wynikało to z ustanowienia *święta Włóczni* w roku 1355 przez papieża Innocentego VI. Bullą *Redemptor noster* papież pozytywnie odpowiedział na prośbę, którą w imieniu wyżej wymienionego narodu przedstawił król Karol IV⁶⁴. W tym czasie także w wielu klasztorach obchodzono podobne święta nawiązujące do rany Serca Jezusa. W tym kontekście należy wspomnieć istniejący formularz Mszy Świętej *O Męce Pańskiej* oraz *O Pięciu Ranach*⁶⁵. Wyraźnym

⁵⁸ Por. L. Szewczyk, *Liturgia jako źródło homilii w przepowiadaniu kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 1972–1999*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 57 (2004) nr 4, s. 281; J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009, s. 198.

⁵⁹ Por. W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania*, Przemyśl 1999, s. 375. Autor między innymi uważyliwia głosicieli słowa: „Każda z tych czynności liturgicznych dostarcza homilijnemu przepowiadaniu jako źródło odpowiednie teksty biblijne, liturgiczne oraz obrzędowe wraz ze znakami i symbolami. Oprócz wykorzystania tych świętych tekstów, odkrycie duszy poszczególnych obrzędów, znaków i symboli sprawia, że przepowiadanie nabiera charakteru *zmysłowego* i oddziałuje na całego człowieka, który jest *duchem i ciałem*”.

⁶⁰ Por. W. Mocydlarz, *Od „Miserebitur”*, dz. cyt., s. 33.

⁶¹ Por. B. Nadolski, *Najświętsze Serce Pana Jezusa (uroczystość)*, [w:] Llit, s. 1003; F.J. Power, *Nabożeństwo do Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] *Odpowiedź miłości. Kult Najświętszego Serca Pana Jezusa*, red. K. Klauza, Częstochowa 1996, s. 113.

⁶² Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości wynagradzającej. Patrystyka i średniowiecze*, [w:] OmThdw, s. 228.

⁶³ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 26.

⁶⁴ Por. C. Drażek, *Rozwój kultu Serca Jezusa w Polsce*, [w:] *Bóg bliski. Historia i teologia Kultu Najświętszego Serca Jezusa*, red. C. Drażek, L. Grzebień, Kraków 1983, s. 91; P. Warchoł, *Krew i woda dar Miłości miłosiernej*, Warszawa 2015, s. 191–192; B. Matczak, *Znaczenie objawień i pobożnych ćwiczeń ludu chrześcijańskiego*, [w:] SJwmK, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 111. Formularz mszalny i brewiarz ułożony na wspomniane święto zawiera odniesienie do sceny przebicia boku Zbawiciela. Mimo że święto nie było wpisane do kalendarza kościelnego, formularz ten można było znaleźć także w Polsce w tekstach mszalnych używanych w XV i XVI wieku. Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 26.

⁶⁵ Por. F.J. Power, *Nabożeństwo*, dz. cyt., s. 113; B. Matczak, *Znaczenie objawień*, dz. cyt., s. 111.

nawiązaniem do czci oddawanej Sercu Jezusa było święto Pięciu Ran. Miejscem, gdzie po raz pierwszy uroczysto go obchodzono, był klasztor sióstr dominikanek Unterlinden w Kolmarze w Alzacji⁶⁶.

Pierwszym formularzem Mszy Świętej o Sercu Jezusowym oficjalnie zatwierdzonym przy ogłoszeniu święta był formularz *Miserebitur*, który obowiązywał do roku 1929⁶⁷. Formalnie zapoczątkował on publiczny kult Serca Jezusowego⁶⁸. Oprócz formularza *Miserebitur* przyjętego w 1765 roku do najważniejszych z powstałych po ogłoszeniu święta i zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską należą: formularz *Egredimini* zatwierdzony w 1778 roku, *Venite ad me* najprawdopodobniej zatwierdzony w 1771 roku, *Sciens Jesus* z 1921 roku, a następnie teksty Mszy Św. *Cogitationes* przyjęte w 1929 i 1970 roku⁶⁹.

Msze Św. *Cogitationes* z roku 1929 oraz z roku 1970 swoimi treściami podkreślają dzieło Odkupienia zobrazowane w przebitym boku Zbawiciela⁷⁰, przy czym w tym drugim formularzu z roku 1970 pojawia się pewna modyfikacja w stosunku do *Cogitationes* z 1929 roku. Wyraźną zmianą jest fakt, że *Mszal rzymski* Pawła VI przyjmuje dwa formularze na uroczystość i wotywę⁷¹.

Należy podkreślić, że cały szereg formularzy powstających po oficjalnym zatwierdzeniu święta ku czci Serca Jezusa oraz różnorodność tematów przez nie podejmowanych wskazuje na wielkie przeobrażenia w rozumieniu miłości Boga do człowieka i wezwań z niej wypływających. Już w tekstach pierwszego rytuału *Miserebitur* można dostrzec, że ukazuje on miłość miłosierną Zbawiciela i tym sposobem unika sporu z jansenistami zarzucającymi Stolicy Apostolskiej oddawanie czci fizycznemu

⁶⁶ Por. C. Drażek, *Rozwój kultu*, dz. cyt., s. 91. Wielki wpływ na kształt liturgicznej i publicznej czci oddawanej Bożemu Sercu jest przypisywany św. Janowi Eudesowi (1601-1680). Już w roku 1646 wskazano na klasztory, w których publicznie oddawano cześć Najświętszemu Sercu Jezusowemu, a które założył wspomniany promotor tegoż kultu św. Jan Eudes. Na jego osobę wskazuje papież Pius XII w encyklice *Haurietis aquas* jako na autora pierwszego oficjum ku czci Bożego Serca. W roku 1672 - jeszcze przed objawieniami w Paray-le-Monial korzystano z formularza osobnej Mszy św. specjalnie na to przygotowanej. Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 26; C. Drażek, *Z dziejów kultu Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] *Zawierzyliśmy miłości*, red. B. Mokrzycki, Kraków 1972, s. 47; J. Sypko, *Zarys historii*, dz. cyt., s. 157.

⁶⁷ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 155.

⁶⁸ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 46.

⁶⁹ Por. W. Mocydlarz, *Od „Miserebitur”*, dz. cyt., s. 35.

⁷⁰ Por. tamże s. 55–58.

⁷¹ Do roku 1970 był przewidziany tylko jeden formularz na święto oraz na pierwsze piątki miesiąca. Po reformie soborowej *Cogitationes* z roku 1970 ma zredagowany własny zestaw trzech czytań na każdy rok w cyklu A, B i C. Wotywa posiada również różnorodny zestaw czytań. *Lekcjonarz mszalny*, t. 3, *Okres zwykły od 1 tygodnia zwykłego do 11 tygodnia zwykłego*, Poznań 2015, s. 483–494; zob. *Lekcjonarz mszalny*, t. 7, *Czytania w Mszach obrzędowych, okolicznościowych, wotywnych*, Poznań–Warszawa 1977, s. 482–511.

Sercu Jezusa⁷². Natomiast formularz Mszy Św. *Venite ad me*, akcentując słodycz miłości Jezusowego Serca względem człowieka, jest z oczekiwaniem przyjęty oraz znajduje swoje miejsce u mistyków, jak również mnichów, na których silnie oddziałuje. Z kolei *Egredimini* w rozumieniu i przedstawieniu miłości Bożego Serca ze względu na unikanie zarzutu „sensacyjności” staje się mało wyrazisty i nieściśły⁷³. Teksty Mszy Św. *Sciens Jesus* akcentują miłość przejawiającą się w darze Eucharystii, przeciwstawiając się nurtowi myślenia przyjętemu przez jansenizm. *Sciens Jesus* swoją eucharystyczną treścią jest uzupełnieniem wcześniejszych formularzy. Poprzez wskazanie na tajemnicę Eucharystii i Wieczernika dopełnia obraz sceny spod krzyża przekazanej przez Jana Ewangelistę. Wskazuje również Eucharystię jako miejsce, w którym znajduje się Serce Boga będące źródłem życia, w nim można znaleźć łaski potrzebne do zbawienia⁷⁴. Treści tekstów zredagowanych w *Cogitationes* z roku 1929 oraz 1970 nawiązują do dzieła Zbawienia dokonanego przez Jezusa Chrystusa. Wskazują, że Jego miłość „objawiła się w przebitym Boku i Sercu Zbawiciela”⁷⁵.

Biorąc pod uwagę wskazania II Soboru Watykańskiego, który poucza, że „Liturgia jednak jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10), warto zatrzymać się nad treścią poszczególnych tekstów liturgicznych stanowiących źródła homilii (Ioe 54)⁷⁶. Najpierw zostaną przedstawione i poddane analizie teksty, które ujmuje współczesny *Mszal rzymski*, a w dalszej kolejności teksty z Lekcjonarza mszalnego. Ze względu na zakres pracy ujęty w jej temacie zostaną szczegółowiej przedstawione źródła przeznaczone na uroczystość. Natomiast wotywa oraz związane z nią teksty święte mogą być poddane osobnemu badaniu.

⁷² Por. W. Mocydlarz, *Od „Miserebitur”*, dz. cyt., s. 55.

⁷³ Por. tamże, s. 55.

⁷⁴ Por. tamże, s. 57.

⁷⁵ Por. tamże, s. 57. Cytowany autor W. Mocydlarz zwraca uwagę na bogactwo treści teologicznych zawartych w ostatnim rytuale, które wymaga „nieustannego pogłębienia i przepracowywania w optyce Wcielonego Słowa Bożego”.

⁷⁶ „Przez homilię, mającą za punkt wyjścia tekst święty, należy rozumieć wyjaśnienie jakiegoś szczegółu z czytań Pisma św. lub innego tekstu, który się wybrało z *Ordinarium* albo z *Proprium* we Mszy danego dnia, uwzględniając jednak celebrowane misterium i szczególne potrzeby słuchaczy” (Ioe 54); P. Ochotny, *Źródła i formy przepowiadania słowa Bożego*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 11 (2016), nr 4 (33), s. 219.

1.2.1 Formularz mszalny Pawła VI

Po krótkiej charakterystyce dotyczącej najważniejszych formularzy przeznaczonych na liturgiczne święto Najświętszego Serca zostanie ukazana treść formularza Mszy Św. *Cogitationes* zredagowanego po Soborze Watykańskim II. Biorąc pod uwagę fakt, że „szczególnym doświadczeniem tradycji Kościoła jest także liturgia, bowiem zawiera ona bogatą treść dla pouczenia Wiernego Ludu” (KL 33), warto krótko zastanowić się nad głównymi zagadnieniami oraz przesłaniem tekstów liturgicznych, które zostały przewidziane w nowym Mszału rzymskim zatwierdzonym przez Pawła VI w 1970 roku. Do momentu ustanowienia aktualnego Mszału na celebrację pierwszych piątków miesiąca oraz święto Serca Pana Jezusa był przeznaczony jeden formularz. Obecny obejmuje dwie Msze Św. Jeden formularz przeznaczony jest na uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego, a drugi na wotywę. Zawarte w nich teksty są bogatym źródłem odkrywającym tajemnicę miłości osoby Jezusa Chrystusa do człowieka zobrazowaną w symbolu przebitego Serca Zbawiciela⁷⁷. Warto zatrzymać się nad krótką prezentacją treści zawartej w tekstach świętych przeznaczonych na uroczystość ku czci Serca Zbawiciela⁷⁸. W Katechizmie Kościoła katolickiego czytamy: „Liturgia jest czynnością całego Chrystusa (*Christus totus*). Ci, którzy obecnie ją celebrują – poprzez znaki, którymi się posługują – uczestniczą już w liturgii niebieskiej, gdzie celebracja w całej pełni jest komunią i świętem” (KKK 1136). Refleksja nad tekstami liturgicznymi daje homiliście szczególną okazję do czerpania z tych obfitych źródeł i inspirowania siebie i wiernych do przeżywania miłości Boga objawionej w Sercu Jezusa. Już w modlitwach prezydenckich⁷⁹ można dostrzec zasadnicze tematy godne rozwinięcia podczas przepowiadania. Zanim zostaną przedstawione modlitwy prezydenckie przeznaczone na uroczystość Serca Jezusowego, będzie przybliżona ich ogólna charakterystyka.

1.2.1.1 Modlitwy prezydenckie

Do modlitw prezydenckich należą kolekta, modlitwa nad darami oraz modlitwa po Komunii Świętej. Wszystkie trzy oracje miały za zadanie zakończyć właściwą im część

⁷⁷ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 27.

⁷⁸ Treść czytań przeznaczonych na uroczystość w cyklu A, B i C oraz modlitw prezydenckich, antyfon, psalmów i prefacji została przedstawiona oraz omówiona w art. *Czytania biblijne jako źródło przepowiadania podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa*. Zob. J. Cempura, *Czytania biblijne jako źródło przepowiadania podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa*, „Polonia Sacra” 22 (2018) nr 2 (51), s. 113–136.

⁷⁹ Por. J. Miazek, *Post Communionem – modlitwa dziękczynna po Komunii*, [w:] MsW1, s. 444.

obzędów mszalnych. Kolekta jest przeznaczona na zakończenie obrzędów wstępnych Mszy Świętej. Obrzędy przygotowania darów kończy modlitwa nad darami. Natomiast obrzędy Komunii Świętej są zakończone modlitwą po Komunii.

Kolekta jest to modlitwa rozpoczynająca liturgię Mszy Świętej oraz poprzedzająca liturgię słowa⁸⁰. Celebrans przedstawia Bogu modlitwę, reprezentując zgromadzoną wspólnotę. Biorąc pod uwagę budowę modlitw, wyróżnia się dwa typy kolekty: prosty i rozbudowany. Typ prosty charakteryzuje się wezwaniem oraz prośbą albo dwiema prośbami i wezwaniem skierowanym do Boga. Kolekta typu rozbudowanego odznacza się rozwiniętym wezwaniem wyróżniającym się słowami pochwalnymi wobec Boga oraz wspomnieniem na wydarzenie o charakterze zbawczym, a także zwróceniem uwagi na aktywność Boga względem ludzi z odniesieniem do konkretnego wydarzenia przeżywanego w roku liturgicznym. Następnie znajduje się jedna albo dwie prośby różnorodnie zdefiniowane. W niektórych przypadkach kolekta zawiera objaśnienie prośby albo też jej zamysł⁸¹.

Modlitwa nad darami to prośba skierowana do Boga przewidziana w końcowej części stanowiącej przygotowanie darów. Podobnie jak w kolekcie oraz w modlitwie po Komunii, prośbę Bogu przedkłada kapłan⁸². Treść modlitwy stanowi błaganie skierowane do Boga, aby przyjął dary i modlitwy zgromadzonych członków Kościoła, którzy składają w ofierze samych siebie. Często w powyższej modlitwie występuje błagalne wołanie, aby Bóg zrealizował zbawczą czynność⁸³.

⁸⁰ Modlitwa mszalna zwana kolektą swoje początki datuje na pierwszą część V wieku. W tym czasie liturgia słowa oraz liturgia eucharystyczna w Kościele rzymskim zaczyna odbywać się w języku zrozumiałym dla jej uczestników. Dokonuje się przejście od greki do łaciny, którą się w tym czasie posługiwało. To przejście do języka zrozumiałego dla współczesnych przyczyniło się w dużej mierze do wzbogacania liturgii nowymi formami modlitewnymi. Porządkowanie kultu Bożego, które miało miejsce w tym czasie, wpłynęło zasadniczo na zestawienie i przygotowanie różnych modlitw przeznaczonych dla celebransa. Następował czas, w którym rezygnowano ze spontanicznego układania modlitw odbiegających niekiedy w swojej treści od poprawności teologicznej. W wyniku odpowiednich zarządzeń ówczesnych synodów powstały poszczególne teksty modlitw. W tym czasie utworzono układ modlitw przeznaczonych do wykorzystania podczas Mszy Świętej z możliwością wybrania spośród nich w zależności od okoliczności czy też przeżywanego okresu liturgicznego. Do tych modlitw podlegających doborowi według przypadającego okresu, przeżywanej tajemnicy dnia czy święta należą modlitwy prezydenckalne nazywane: kolektą, modlitwą nad darami oraz modlitwą po Komunii Świętej - por. J. Miazek, *Kolekta – szczyt liturgii gromadzenia się*, [w:] MsWl, s. 204–205; Z. Kiernikowski, *Światło i moc liturgii. Katechezy liturgiczne*, cz. 1, Warszawa – Siedlce 2004, s. 122.

⁸¹ Por. J. Miazek, *Kolekta – szczyt liturgii gromadzenia się*, [w:] MsWl, s. 204–206.

⁸² Jej zastosowanie w liturgii datuje się na VIII wiek. Początkowo była odmawiana w cichości, dlatego też określano ją jako – sekreta - por. B. Nadolski, *Modlitwa nad darami*, [w:] Llit, s. 951–952.

⁸³ Przykładem może być modlitwa nad darami z 32 niedzieli zwykłej, w której znajduje się następująca prośba „[...] wejrzyj łaskawie na złożone dary i spraw, abyśmy całym sercem korzystali z owoców męki Twojego Syna, która się uobecnia w sakramentalnej Ofierze” - por. T. Puszcz, *Ofiarowanie czy przygotowanie darów?*, [w:] MsWl, s. 265.

Modlitwa po Komunii Świętej podobnie jak kolekta oraz modlitwa nad darami jest używana zamiennie podczas Mszy Św. w zależności od okresu liturgicznego czy też celebrowanej tajemnicy dnia⁸⁴. Modlitwa ta w swojej strukturze jest zbliżona do kolekty. Charakteryzuje ją duch prostoty i zrównoważenia. Oracje odznaczają się budową prostą lub rozbudowaną. Prostą cechuje krótkie wezwanie bezpośrednio przechodzące w prośbę. Natomiast modlitwę rozbudowaną wyróżnia rozwinięte wezwanie skierowane do Boga. Nadmieniona zostaje w niej czynność celebrowania Eucharystii albo wzniosłość związana z przyjęciem Komunii Świętej⁸⁵. Również treść prośby może być rozwinięta oraz uzasadniona. Warto podkreślić, że w swoim bogactwie przekracza ona treść zawartą w nazwie, gdyż Komunia Św. należy do jednego z momentów tworzących całą liturgię Mszy Świętej. Także prośba znajdująca się w tejże modlitwie będzie stanowić jedną z wielu występujących w oracjach⁸⁶. Modlitwa po Komunii, która kończy celebrację Mszy Świętej, przypomina zgromadzonym ich przynależność do wspólnoty, jaką jest Kościół. Inspiruje do dziękczynienia i prośb, które mogą być kontynuowane w codziennym życiu. Tym sposobem wpływa na pogłębienie osobistych relacji z Bogiem i otaczającym uczestnika liturgii światem, z którym się w swoim życiu nieustannie styka⁸⁷.

W *Mszale rzymskim* Pawła VI z 1970 roku rytuał *Cogitationes* na uroczystość przewiduje dwie kolekty z możliwością wyboru. W pierwszej kolekcie zachodzi wyraźne podobieństwo do treści zawartej w kolekcie Mszy Św. *Miserebitur*. Występuje w niej bezpośredni zwrot wysławiający Wszechmogącego Boga, który w Sercu swojego Syna objawia miłość względem człowieka z jednoczesną prośbą o radość i szczęście z udziału w tej miłości oraz z otrzymanych obfitych łask: „Wszechmogący Boże, oddajemy cześć Sercu umiłowanego Syna Twojego i wysławiamy wielkie dary Jego miłości, spraw, abyśmy z tego źródła Bożej dobroci otrzymali obfite łaski”⁸⁸. W drugiej kolekcie oraz w modlitwie nad darami zostały zachowane teksty z poprzedniego formularza *Cogitationes* z roku 1929. Treść drugiej kolekty również cechuje odniesienie do Boga.

⁸⁴ Modlitwa stosowana już w V wieku. Jej nazwa – Modlitwa po Komunii – pochodzi ze starożytnych sakramentarzów gelazjańskich. Z kolei Sakramentarz gregoriański określa ją jako Modlitwa na zakończenie. W *Mszale rzymskim* została zachowana pierwotna nazwa Modlitwa po Komunii - por. B. Nadolski, *Modlitwa po Komunii*, [w:] Llit, s. 953.

⁸⁵ Por. J. Miazek, *Post Communionem*, dz. cyt., s. 445.

⁸⁶ Por. tamże s. 445.

⁸⁷ Por. tamże s. 450.

⁸⁸ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Mszal rzymski*, Poznań 2013, s. 279 [dalej: MR]; por. W. Mocydlarz, *Od „Miserebitur” s. 5*: „Concede, quaesumus, omnipotens Deus, ut qui, dilecti Filii tui Corde gloriantes, eius praecipua in nos beneficia recolimus caritatis, de illo donorum fonte caelesti supereffluentem gratiam mereamur accipere” - por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 89.

Tekst przypomina, że to właśnie grzechy ludzi są przyczyną zranień doznawanych przez Serce Zbawiciela. W przesłaniu wraz z uwielbieniem znajduje się prośba o pomoc w zrealizowaniu obowiązku odpowiedniego zadośćuczynienia: „Boże, Ty w Sercu Twojego Syna, zranionym naszymi grzechami, dajesz nam niewyczerpane skarby miłości, spraw, abyśmy składając Mu hołd naszego oddania, wypełniali również obowiązek godnego zadośćuczynienia”⁸⁹.

W Mszy Św. *Cogitationes* zredagowanej w mszale Pawła VI tekst modlitwy nad darami został w całości zachowany jak w rytuale *Cogitationes* z roku 1929. Jego treść cechuje motyw błagalny względem Boga Ojca. Następnie modlitwa skupia się na miłości Chrystusa, która została wyrażona w Jego śmierci⁹⁰: „Panie, nasz Boże, wejrzyj na niewysłowioną miłość Serca Twojego Syna, który wydał się za nas, aby przez Jego zasługi nasz dar stał się miłą Tobie Ofiarą i zadośćuczynieniem za nasze grzechy”⁹¹. Modlitwa powołuje się na miłość Jezusowego Serca, której nie można wyrazić słowami, gdyż została przypięczętowana ofiarą Jego życia. Prośba zawiera odwołanie do ceny tej ofiary, dzięki której może być miłą Bogu Ojcu, a jednocześnie spełnić rolę zadośćuczynienia za grzechy człowieka.

Modlitwę po Komunii charakteryzuje prośba skierowana do Ojca o Jego oddziaływanie na uczestniczących we Mszy Św. Wyczekiwany owocem jest ożywienie czcicieli Bożego Serca do służby bliźnim, z którymi się utożsamia Jezus Chrystus: „Boże, nasz Ojcze, niech ten Sakrament Twojej miłości pociągnie nas do Twojego Syna, abyśmy ożywieni świętą miłością, umieli dojrzeć w naszych braciach Chrystusa”⁹².

⁸⁹ MR, s. 279; W. Mocydlarz, *Od „Miserebitur”* s. 54: „Deus, qui nobis in Corde Filii tui, nostris vulnerato peccatis, infinitos dilectionis thesauros misericorditer largiri dignaris, concede, quaesumus: ut illi devotum pietatis nostrae praestantes obsequium, dignae quoque satisfactionis exhibeamus officium”.

⁹⁰ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 109.

⁹¹ MR, s. 279; W. Mocydlarz, *Od „Miserebitur”* s. 52: „Respice, quaesumus, Domine, ad ineffabilem Cordis dilecti Filii tui caritatem: ut quod offerimus sit tibi munus acceptum et nostrorum expiatio delictorum”- por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 109.

⁹² MR Poznań 2013, s. 280; por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 116: „Sacramentum caritatis, Domine, sancta nos faciat dilectione fervere, qua, ad Filium tuum semper attracti, ipsum in fratribus agnoscere discamus”.

1.2.1.2 Antyfony

Do liturgicznych źródeł przepowiadania należą antyfony⁹³, które mogą również inspirować treść proklamowaną w uroczystość Najświętszego Serca. Swoją myślą przewodnią wprowadzają wiernych w przeżywanie celebrowanej tajemnicy danego dnia.

Homileci podkreślają cel homilii, dostrzegając go w objaśnianiu obrzędów liturgii, których treść stanowi słowo Boże⁹⁴. W ten kontekst wpisuje się zestaw tekstów świątecznych zredagowanych na uroczystość oraz przedstawionych w mszy wotywniej o Najświętszym Sercu Jezusowym w *Mszale rzymskim Pawła VI*⁹⁵.

W rytuale mszalnym na uroczystość przewidziana jest jedna antyfona na wejście, natomiast dwie antyfony przeznaczone są na Komunię⁹⁶. Introit tworzą dwa wersety znajdujące się w Psalmie 32; jedna część pochodząca z wiersza 11 oraz całość wiersza 19: „Zamysły Jego Serca trwają przez pokolenia, aby ocalić od śmierci życie tych, którzy Mu ufają, i żywić ich w czasie głodu”⁹⁷.

Psalm 32, z którego zostały wybrane wersety, należy do psalmów dziękczynnych. Ich celem „jest ponowne wyznanie wielkości Boga i Jego wiernej miłości względem człowieka”⁹⁸. On doskonale zna serce człowieka, gdyż je ukształtował⁹⁹. Bóg panuje nad wszystkimi siłami, które mogą przynieść śmierć, a jednocześnie jest Tym, który może ochronić swoje stworzenie. On przynosi nadzieję dla ludu Izraela. Stwórca miłuje sprawiedliwość, okazuje też swoje miłosierdzie¹⁰⁰. On, Bóg jest Tym, który obdarza

⁹³ Liturgia wiąże okoliczność powstawania i redagowania antyfon z przygotowaniem śpiewu psalmów. Antyfony, stanowiąc jeden z elementów przynależnych do tekstów liturgicznych, związane są z celebracją konkretnej tajemnicy dnia. Treść tekstów antyfon zwykle bywa zaczerpnięta z Biblii lub z literatury wczesnochrześcijańskiej - por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 213.

⁹⁴ Por. J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego*, dz. cyt., s. 200.

⁹⁵ Formularz mszalny zredagowany na wotywę może stanowić podstawę do dalszych opracowań pogłębiających problematykę, która może być pomocna w przepowiadaniu na przykład podczas pierwszych piątków miesiąca. W niniejszej pracy powyższe zagadnienia związane z wotywą zostaną tylko symbolicznie zasygnalizowane.

⁹⁶ Również w formularzu na wotywę znajduje się taka sama ilość antyfon jak na uroczystość; - por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 67–68; J. Gawęł, *Serce Jezusa w nowych tekstach liturgicznych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 32 (1979), nr 2-3, s. 131.

⁹⁷ MR, s. 279; W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 67–68: „Cogitationes Cordis eius in generatione et generationem, ut eruat a morte animas eorum et alat eos in fame”.

⁹⁸ Por. H.W. Jungling, *Księga Psalmów, pierwsza (Ps 1 – 41)*, [w:] MkPS, s. 704–705; W. Borowski, *Psalmy. Komentarz biblijno-ascetyczny*, Kraków 1983, s. 18–19. Psalm 32 jest umiejscowiony w kontekście pokutnym. Jest drugim „z siedmiu kościelnych psalmów pokutnych”.

⁹⁹ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 71; H.W. Jungling, *Księga Psalmów*, s. 704–705.

¹⁰⁰ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 71.

swoimi łaskami. Z Jego łaski człowiek jest obdarzony miłością miłosierną i niczym niezasłużoną. Z zamysłów Bożego Serca wypływa Jego działanie¹⁰¹.

Teksty do wyboru spośród dwóch antyfon przeznaczonych na Komunię omawianej uroczystości są zaczerpnięte z Ewangelii św. Jana. Pierwsza pochodzi z 7 rozdziału: „Pan mówi: Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie, niech przyjdzie i pije. Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza” (zob. J 7, 37–38)¹⁰². Fragment drugiej antyfony jest wyjęty ze sceny ukrzyżowania znajdującej się w rozdziale 19: „Jeden z żołnierzy włócznią przebił bok Jezusa i natychmiast wypłynęła krew i woda” (J 19, 34)¹⁰³.

Jezus Chrystus mówi o sobie, że jest źródłem, z którego można zaczerpnąć i zaspokoić swoje pragnienie. Jednak, żeby ta czynność była zrealizowana, jest potrzebne, aby spragniony przyszedł, zbliżył się do Niego i tak powstał z Nim albo też, aby miał w Nim udział¹⁰⁴. W drugiej części wersetu pierwszej antyfony tekst od słowa „pragnie” przechodzi do słowa „wierzy”. Jego treść wyraźnie wskazuje, że Jezusowi Chrystusowi zależy nie tylko na zwykłym zaufaniu. Ono ma prowadzić do wyznania wiary, która należy się tylko Bogu¹⁰⁵. Wiara jest potrzebna, aby mogła być spełniona obietnica. Ostatnia część drugiego wersetu „strumienie wody żywej popłyną” (J 7, 37–38) wskazuje na tajemnicze miejsce. Może ono oznaczać Jezusowe wnętrze albo ciało, z którego owe strumienie mają wypłynąć¹⁰⁶.

Antyfona na Komunię uwydatnia tajemnicę chwalebnej śmierci Zbawiciela na krzyżu. Otwarcie Jego boku dokonuje się na Kalwarii tuż po śmierci w obecności Jego Matki i innych kobiet, umiłowanego ucznia oraz żołnierzy (por. J 19, 25–27)¹⁰⁷. Umilowany uczeń jako naoczny świadek manifestuje fakt królewskości Jezusa z Nazaretu, Zbawiciela wszystkich¹⁰⁸.

¹⁰¹ Por. tamże, s. 71.

¹⁰² Cyt. za W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 71: „Dicit Dominus: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquae vivae”.

¹⁰³ Cyt. za W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 71: „Unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua.”

¹⁰⁴ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 72.

¹⁰⁵ Por. tamże, s. 72.

¹⁰⁶ Ewangelista relacjonuje wydarzenia z celebracji, które się odbyły w Jerozolimie w kontekście święta światła. Jezus Chrystus, wchodząc do świątyni w Jerozolimie, która jest w tym dniu wszechstronnie oświetlona, wskazuje na Siebie jako na Światłość Świata. Jednak słowa te poprzedza w przeddzień święta światła wyjaśnieniem, że jest Dawcą wody-Ducha - por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 72–74.

¹⁰⁷ Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, Warszawa 1997, s. 131–133.

¹⁰⁸ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 75; H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 126–127.

Interpretacja Jana Ewangelisty dotycząca słów, które Jezus Chrystus wypowiedział: „Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie – niech przyjdzie do Mnie i pije!” (J 7, 37) uwydatnia, że Jezus jest Tym, który daruje wierzącym życie w Duchu Świętym. Św. Jan łączy tę obietnicę ze śmiercią Jezusa i z Jego chwałą. Z kolei natychmiastowe wypłynięcie krwi i wody z przebitego boku wiąże tę scenę z sakramentami chrztu oraz Eucharystii. Krew wskazuje na dar życia i ofiarę Syna Bożego za zbawienie ludzi¹⁰⁹. Przypomina również o obrazie Dobrego Pasterza. Ten obraz przywoływał Jezus Chrystus w swoim nauczaniu. Wskazywał na swoją gotowość oddania własnego życia za życie owiec. Woda przypomina o darze Ducha Świętego oraz mocy zbawczej, jaką przynoszą męka, śmierć i Zmartwychwstanie Zbawiciela¹¹⁰.

Druga antyfona na Komunię składa się z dwóch zdań. Interpretowane razem ukazują pełny sens tekstu: otwarcie boku Zbawiciela przyczyniło się do wypłynięcia z Jego boku krwi i wody¹¹¹. Pierwszy werset drugiej antyfony zawiera fundamentalne słowa dla przyjęcia i zrozumienia tajemnicy zawartej w formularzu Mszy Świętej o Najświętszym Sercu Jezusa. Wskazuje na fakt, że jeden z żołnierzy włócznią nie tylko otworzył bok Jezusa, ale go odkrył, odsłonił, obnażył. Jeszcze więcej, ukazuje, że żołnierz włócznią spowodował wyłom, a w tym wyłomie można teraz odkryć skarb ukryty w Jezusowym wnętrzu¹¹². Druga część wersetu: „i natychmiast wypłynęła krew i woda” (J 19, 34) nazywa skarb i odkrywa prawdę o miejscu, gdzie się on znajduje. Tym samym św. Jan Ewangelista potwierdza, że włócznia osiągnęła zamierzony cel. Natychmiast z Jezusowego boku, który został nią otwarty, „wypłynęła krew i woda” (J 19, 34). Słowa te zawierają w sobie bogatą treść symboliczną¹¹³. W interpretacji soteriologicznej krew znamionuje odkupienie, a woda oczyszczenie; w chrzcielnej oznacza chrzest wody oraz chrzest krwi; w sakramentologicznej symbolizuje sakramenty chrztu i Eucharystii, w eklezjologicznej przebity bok określa formowanie się Kościoła, a w apologetycznej przebicie boku wskazuje na człowieczeństwo Jezusa Chrystusa¹¹⁴. Występują także interpretacje symbolu krwi w znaczeniu chrystologicznym dostrzegające w niej znak

¹⁰⁹ Por. E. Ozorowski, *Krew*, [w:] *Słownik podstawowych pojęć teologicznych*, Warszawa 2007, s. 136.

¹¹⁰ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 74–75.

¹¹¹ Por. tamże s. 72.

¹¹² Por. tamże s. 72–73.

¹¹³ Por. E. Ozorowski, *Krew*, [w:] *Słownik podstawowych pojęć teologicznych*, Warszawa 2007, s. 136.

¹¹⁴ Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 139; E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 198.

śmierci Chrystusa oraz wody w znaczeniu pneumatologicznym jako źródła, którym jest Duch Święty¹¹⁵.

Według Ewangelisty chwalebna śmierć i uwielbienie Jezusa Chrystusa na krzyżu potwierdzona wypłynięciem krwi i wody ze zranionego boku oznacza Ducha Świętego. Jest również wypełnieniem prorockich zapowiedzi dotyczących Mesjasza oraz wylania daru Ducha Świętego (por. Iz 11, 2; 42, 1)¹¹⁶. Jan Ewangelista jako wiarygodny, naoczny świadek przekazuje całość zdarzeń, które miały miejsce na Golgocie. Łączy i podkreśla dwa wydarzenia nadające sens jego świadectwu: wyjście Izraelitów z Egiptu i spożycie Paschy z zakazem łamania kości Jezusa (por. Wj 12, 43; 12, 46)¹¹⁷.

Godny uwagi jest fakt, że druga antyfona na Komunię nawiązuje do wydarzenia poprzedzającego otwarcie boku, wskazując na tajemnicę Jezusa jako zapowiedzianego Baranka paschalnego¹¹⁸ oraz na tajemnicę wyrażoną w Uczcie Nowego Przymierza¹¹⁹. Potwierdzenie prawdziwości śmierci Bożego Syna wyrażone w Jego otwartym boku, z którego wypłynęła krew i woda staje się przede wszystkim fundamentalnym momentem dla zrodzenia się wiary w Jego Zmartwychwstanie¹²⁰.

1.2.1.3 Prefacja

Modlitwę eucharystyczną, która stanowi nieodzowną część liturgii Mszy Św. poprzedza prefacja¹²¹. Odnowiony formularz *Cogitationes*, przyjęty po Soborze

¹¹⁵ Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 139–140.

¹¹⁶ Por. tamże, s. 140–141.

¹¹⁷ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 75; H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 140.

¹¹⁸ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharystia”*, nr 19. Chrystusowa ofiara, która się dokonała na krzyżu jest najpełniejszą realizacją starotestamentalnej zapowiedzi zawartej w symbolice baranka; D. Kwiatkowski, *Chryzologiczny wymiar tekstów liturgicznych uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej*, „*Studia Gdańskie*” 43 (2018) s. 149.

¹¹⁹ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 75; E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 198; S. Szymik, *Żydowska Pascha – Ostatnia Wieczerza – Eucharystia*, [w:] MsWI, s. 17–18.

¹²⁰ Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 141.

¹²¹ Słowo *prefacja* zostało pierwszy raz zastosowane przez św. Cypriana. Było wstępnym wezwaniem, zachętą skierowaną do uczestników liturgii. Wierni mieli według wezwania przystąpić do modlitwy czystości, a serca i wszelkie myśli mieli zwrócić ku Panu. Według Jungmana wyrażenie *praefatio* oznaczało w liturgii uroczystą modlitwę. Natomiast w rozumieniu Dekkersa *prefacja* była publicznie wygłaszaną modlitwą podczas działania liturgicznego. Inni autorzy łączyli wyrażenie *praefatio* oraz *praedicatio*, interpretując je jako przepowiadanie o wielkich dziełach Bożych. W Księdze *Libelli Missarum* pochodzącej z VII wieku wyliczono aż 267 prefacji o charakterze umoralniającym. W pierwszym rzędzie mają charakter pouczający, a dopiero potem uwielbiający czy dziękczynny. *Księga Gelasianum* z VIII wieku zawiera informacje o 54 prefacjach. Natomiast *Sakramentarz gregoriański* obejmuje 14 prefacji. Z upływem czasu tworzono dalsze prefacje, innym razem też ich ilość skracano. W roku 1928 dołączono prefację *o Sercu Pana Jezusa* - por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 4, Poznań 1992, s. 183; C. Krakowiak, *Prefacja w modlitwie eucharystycznej*, [w:] MsWI, s. 274–275.

Watykańskim II, zawiera tę samą prefację na uroczystość oraz wotywę¹²². Jej treść stanowią teksty biblijne upowszechniające wielkie dzieła Boże. Powyższą modlitwę przenika wdzięczność względem Boga za otrzymany dar zbawienia. Dzieła, które jest znakiem Bożej miłości, dokonał Jezus Chrystus, przyjmując na siebie ofiarę krzyża. Najpełniejszym jej wyrazem jest otwarte Serce Zbawiciela¹²³.

Treść euchologii dotyczy przekazu wydarzenia, które się rzeczywiście zrealizowało i jest wpisane w Historię Zbawienia¹²⁴. Tekst prezentuje scenę ukrzyżowania oraz następstwa tego wydarzenia. Obraz przebicia boku Zbawiciela wskazuje na dokonane zbawienie, zrealizowane dzięki niezgłębionej miłości Boga. Przypomina o źródle, z którego wypływają sakramenty Kościoła. Każdemu wierzącemu, który je przyjmuje, zapewniają uświęcenie i dar nieba¹²⁵: „On wywyższony na krzyżu, w swojej nieskończonej miłości ofiarował za nas samego Siebie. Z Jego przebitego boku wypłynęła krew i woda, i tam wzięły początek sakramenty Kościoła, aby wszyscy ludzie, pociągnięci do otwartego Serca Zbawiciela, z radością czerpali ze źródeł zbawienia”¹²⁶.

1.2.2 Lekcjonarz

Oprócz formularza Mszy Świętej zawierającego bogatą treść teologiczną, która może stanowić źródło przepowiadania, Sobór Watykański II (KL 24, 35) wskazuje także na księgę zwaną Lekcjonarzem zawierającą perykopy czytań proklamowanych w czasie obchodu roku liturgicznego¹²⁷. Czytania zawarte w lekcjonarzu mszalnym są częścią liturgii. Eksponują paschalne misterium Zbawiciela, wskazując na jedność zachodzącą

¹²² Głęboką treść oraz inspirację biblijną prefacji na uroczystość oraz wotywę przedstawił w swoim dziele *Serce Jezusa w liturgii* Włodzimierz Mocydlarz. Według jego analizy wszystkie sześć syntagm mają swoje źródło w Piśmie Świętym. Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 122.

¹²³ Por. I. Słoma, *Serce Jezusa w formularzach mszału rzymskiego*, „Liturgia Sacra” 21 (2015), nr 1, s. 111; W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 122.

¹²⁴ Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 107.

¹²⁵ Por. I. Słoma, *Serce Jezusa w formularzach*, dz. cyt., s. 111.

¹²⁶ Zob. MR 2002 – Pref, nr 48; cyt. za W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 122;

„Qui, mira caritate, exaltatus in cruce,
pro nobis tradidit semetipsum,
atque de transfixo latere sanguinem fudit et aquam,
ex quo manarent Ecclesiae sacramenta,
ut omnes, ad Cor apertum Salvatoris attracti,
iugiter haurirent e fontibus salutis in gaudio”.

¹²⁷ Por. T. Sinka, *Liturgika*, dz. cyt., s. 42. Lekcjonarz zatwierdził papież Paweł VI 3.04.1969 roku i ogłosił 29.05.1969. Natomiast jako oficjalnie obowiązującą datę zastosowania nowego lekcjonarza wyznaczono 28.11.1971, czyli pierwszą niedzielę Adwentu - por. H. Sławiński, *Chrystus urzeczywistnił Pismo. Homilie na rok A*, Kraków 2007, s. 10.

między *Starym* i *Nowym Testamentem* oraz dziejami zbawienia, centrum jest Jezus Chrystus¹²⁸.

w których

1.2.2.1 Czytania

W omawianym formularzu mszalnym *Cogitationes* z roku 1970 na Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa jest przewidzianych dziewięć tekstów czytań wyznaczonych w trzech cyklach rocznych A, B i C¹²⁹. Natomiast w rytuale Mszy Świętej wotywniej zestaw został rozszerzony do dwudziestu trzech, dopełniając teksty formularza świątecznego¹³⁰.

Podstawą doboru zestawionych tekstów czytań na uroczystość jest zasada harmonizacji tematycznej. Pierwsze czytanie świąteczne w cyklu A zostało wzięte z Księgi Powtórzonego Prawa (Pwt 7, 6–11). Fragment dotyczy mowy Mojżesza, w której mówca wyjaśnia Izraelitom Prawo zawarte przez Boga w Dekalogu: „Ty bowiem jesteś narodem poświęconym Panu, Bogu twojemu. Ciebie wybrał Pan, Bóg twój, byś spośród wszystkich narodów, które są na powierzchni ziemi, był ludem będącym Jego szczególną własnością. [...]” (Pwt 7, 6). Mojżesz uwrażliwia Izraelitów na wierność jako podstawę w ich relacji z Bogiem, który jest wierny. Już pierwsze czytanie może być inspiracją do proklamowania Boga Ojca objawiającego ludziom swoją rzeczywistą twarz: „Ojca o pokornym Sercu”, które w najdoskonalszy sposób ukaże się w życiu i publicznej działalności Bożego Syna.

Pierwszy List św. Jana stanowi źródło, z którego zaczerpnięto fragment, umieszczając go w drugim czytaniu w cyklu A (1 J 4, 7–16). Umiłowany uczeń Chrystusa wskazuje na istotę miłości. Upatruje ją „w Bogu, najwyższym jej źródle”¹³¹. Najdoskonalszy przejaw tej miłości człowiek może dostrzec w Synu Bożym, a następnie

¹²⁸ Por. H. Sławiński, *Znaczenie lekcjonarza mszalnego w kaznodziejstwie*, „Studia Włocławskie” 6 (2003), s. 399–400.

¹²⁹ *Lekcjonarz mszalny*, t. 3, dz. cyt., s. 483–494. Czytania przeznaczone na cykl A dotyczą tematyki ujętej w Ewangelii św. Mateusza, gdzie Jezus Chrystus wskazuje na swoje Serce ciche i pokorne. Również taki przekaz kieruje Ewangelista do Chrystusowych uczniów. Czytania cyklu B wraz ze św. Janem, wiernym świadkiem Jezusa Chrystusa, kierują wierzących na Golgotę. Tam jest miejsce, aby wierzący mógł zatrzymać się i rozmyślać nad Jezusem, który z miłości do człowieka pozwolił na przebicie swojego boku. W cyklu C św. Łukasz wskazuje na Jezusa Dobrego Pasterza, który poszukuje zagubionych owiec. Przez obraz owiec przedstawia tych ludzi, którzy się zagubili i zranili przez grzech.

¹³⁰ Por. W. Mocydlarz, *Od „Miserebitur”* dz. cyt., s. 53; J. Gawęł, *Serce Jezusa w nowych tekstach*, dz. cyt., s. 135–136.

¹³¹ Por. *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 2, red. L. Stachowiak, Poznań – Kraków 1999, s. 570; J. Pietraszko, *Otwarte Chrystusowe Serce. Medytacje pierwszopiątkowe*, Kraków 2001, s. 88.

naśladować Go w jej praktykowaniu ¹³². Człowiek może zjednoczyć się z Bogiem dzięki miłości. Ktoś, kto nie miłuje Boga, nie może prawdziwie miłować bliźniego ani przestrzegać Bożych przykazań. Chrześcijanin poprzez kontemplację aktywności Boga w dziejach zbawienia, a najpełniej w Osobie Bożego Syna i Jego publicznej działalności może poznać, że Bóg jest miłością. To poznanie jest zakryte przed światem, który odrzuca Boga i jest Mu wrogi. Natomiast miłość ta przejawia się w postępowaniu i charakteryzuje dzieci Boże. W przesłaniu św. Jana można zauważyć pouczenie, że „miłość bliźniego, pojmowana jako odpowiedź na miłość Boga, zapewnia trwałą wspólnotę z Bogiem. Wytrwanie w miłości oznacza kontynuację ukazanej w Jezusie Chrystusie postawy gotowości do ofiary i miłosierdzia bez granic. Odwrotnie, miłość ta jest najbardziej autentycznym sprawdzianem zjednoczenia z Bogiem, najpełniejszym wyrazem miłości, objawionym w Chrystusie”¹³³.

W śpiewie poprzedzającym Ewangelię rozbrzmiewa jej zapowiedź: „Weźcie moje jarzmo na siebie i ucźcie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokorny sercem” (Mt 11, 29ab). Jest to zasadnicza myśl Ewangelii oraz jej główne przesłanie. Tekst stanowi wezwanie do naśladowania cnót charakterystycznych dla Jezusa Chrystusa.

Autorem tekstu trzeciego czytania przeznaczonego na rok A jest św. Mateusz (Mt 11, 25–30). Ewangelista wskazuje na Zbawiciela, który zaprasza do uczestniczenia w Jego królestwie. Zwraca również uwagę na to, że Chrystusowa inicjatywa zostaje przez zaproszonych odrzucona. W wybranej perykopie Jezus Chrystus jest tym, który ukazuje tajemnicę swojej relacji z Ojcem¹³⁴: „W owym czasie Jezus przemówił tymi słowami: «Wysławiam Cię, Ojcze, Panie nieba i ziemi, że zakryłeś te rzeczy przed mądrymi i roztroprnymi, a objawiłeś je prostaczkom. Tak, Ojcze, gdyż takie było Twoje upodobanie. Wszystko przekazał Mi Ojciec mój. Nikt też nie zna Syna, tylko Ojciec ani Ojca nikt nie zna, tylko Syn, i ten, komu Syn zechce objawić [...]» Mt (11, 25–30).

Warto zauważyć, że w tekście perykopy Jezus Chrystus nietypowo zwraca się do Boga Ojca słowami: „Pan nieba i ziemi”. Tytuł ten utrwalił tylko Ewangelista Mateusz. Zbawiciel najczęściej w relacji do Boga posługuje się określeniem „Ojcze mój”¹³⁵.

¹³²Por. *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 2, red. L. Stachowiak, Poznań – Kraków 1999, s. 570; M. Crawley-Boevy, *Óblicze miłości. Dzieła i pisma*, t. 2, Kraków 1968, s. 145-146.

¹³³ Por. *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, red. L. Stachowiak, t. 2, Poznań – Kraków, 1999, s. 570–571.

¹³⁴ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 140.

¹³⁵ Por. *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, red. L. Stachowiak, t. 1, Poznań – Kraków, 1999, s. 72–73.

Syn Boży wychwala Boga Ojca za odkrycie przed apostołami Bożych tajemnic. Oni byli rzeczywistymi słuchaczami orędzia, które Chrystus im objawił i przyjmowali je jak dzieci w prostocie swoich serc¹³⁶.

Perykopa z Księgi Ozeasza stanowi treść pierwszego czytania na uroczystość w cyklu B: (Oz 11, 1. 3–4. 8c–9). Motyw przewodni charakterystyczny dla całej księgi koncentruje się na problematyce miłości, jaką Bóg darzy swój wybrany naród: „Ta zapoznana miłość jest wymagająca. Bóg wymaga od swego ludu również miłości, pełnego oddania i poznawania Jego istoty”¹³⁷. Prorok prezentuje tę relację, korzystając z pomocy obrazów oraz wyrażeń, które są pełne realności, jak również wielkiej odwagi. W Bogu widzi ojca i matkę, co prowadzi do stwierdzenia, że serce Stwórcy podlega wzruszeniom, jest wrażliwe, okazujące współczucie względem człowieka¹³⁸. Drugie czytanie pochodzi z Listu do Efezjan (Ef 3, 8–12. 14–19). Św. Paweł podkreśla w nim rolę, jaką odgrywa Kościół w pełnieniu misji ewangelizacji. To zadanie głoszenia Dobrej Nowiny otrzymał według planu Boga objawionego w Chrystusie. W perykopie autor prezentuje tematykę wiary, miłości oraz poznania. Akcentuje zarazem rzeczywistość, w której poznanie jest złączone „ze świadomością, że miłość Chrystusa przewyższa wszelką ludzką wiedzę”¹³⁹.

Do śpiewu przed Ewangelią zostały wyznaczone dwa teksty z możliwością wyboru, przy czym Ewangelia św. Mateusza jest źródłem dla pierwszego wersetu, w którym Zbawiciel zaprasza uczniów, aby w swoim życiu kierowali się Jego wskazaniem: „Weźcie moje jarzmo na siebie i uczcie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokorny sercem [...]” (Mt 11, 29ab). Z kolei dla drugiego fragmentu źródło stanowi Pierwszy list św. Jana. Ewangelista przypomina w nim dzieło zbawienia oraz jego motyw: „Bóg sam nas umiłował i posłał Syna swojego jako ofiarę przebłagalną za nasze grzechy” (1 J 4, 10b).

Trzecie czytanie w cyklu B stanowi fragment nawiązujący do wydarzenia, które miało miejsce w Jerozolimie podczas przeżywanego przez Izraelitów święta Paschy. Jest to relacja naocznego świadka - św. Jana opisującego podwyższenie Jezusa Chrystusa na krzyżu. Boży Syn realizuje dzieło zbawienia świata (J 19, 31–37). Ewangelista zwraca uwagę na moment śmierci Odkupiciela. Przywołuje scenę przebicia Jego boku.

¹³⁶ Por. I. Słoma, *Serce Jezusa w formularzach*, dz. cyt., s. 112.

¹³⁷ Por. D. Adamczyk, *Reinterpretacja cytatów z Księgi Ozeasza w Ewangeliach synoptycznych*, „Kieleckie studia teologiczne” 9 (2010), s. 199.

¹³⁸ Por. M. Augé, *Rok liturgiczny*, s. 245; I. Słoma, *Serce Jezusa w formularzach*, dz. cyt., s. 112.

¹³⁹ Por. M.Y. MacDonald, *List do Efezjan*, [w:] MkPS, s. 1531–1532.

Autor perykopy zaznacza w tej scenie kolejny aspekt opisanej rzeczywistości, jakim jest wypłynięcie wody i krwi ze zranionego boku Zbawiciela. W tym kontekście krew i woda nabierają nowego znaczenia w historii zbawienia. W ofierze Jezusa Chrystusa w pełni urzeczywistniła się symbolika baranka w ujęciu starotestamentalnym: „Ofiara Chrystusa Baranka, który za wszystkich ludzi wydaje swoje Ciało oraz przelewa swoją bezcenną Krew, staje się znakiem nowej Paschy, która przynosi najpełniejsze życie w Chrystusie”¹⁴⁰.

Dla śpiewu przed Ewangelią, tak samo jak w roku B, przewidziano dwa wersety z możliwością wyboru. Pierwszy pochodzi z Ewangelii św. Jana: „Ja jestem dobrym pasterzem i znam owce moje, a moje Mnie znają, [...]” (J 10, 14), a drugi jest wyjęty z perykopy św. Mateusza: „Weźcie moje jarzmo na siebie i ucicie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokorny sercem [...]” (Mt 11, 29ab).

Treść Ewangelii przeznaczonej na rok C stanowi fragment relacji św. Łukasza nawiązującej do podróży Jezusa Chrystusa zmierzającego do Jerozolimy, czyli miejsca, w którym zrealizują się prorockie przepowiednie wskazujące na Jego mękę, śmierć i zmartwychwstanie. W tym czasie Pan Jezus na podstawie trzech przypowieści prezentuje postawę Ojca pełnego miłosierdzia. W świątecznej perykopie przewodnia myśl skupia się na miłości Boga, której symbolem jest Dobry Pasterz zatroskany o los zagubionej owcy, utożsamianej z zagubionym, podległym grzechowi człowiekiem. On zawsze znajduje się w centrum zainteresowania Boga zatroskanego o jego zbawienie. Na tę postawę wskazuje obraz dobrego Pasterza, z którym się utożsamia Pan Jezus. Boży Syn jest wypełnieniem proroctwa z Księgi Ezechiela, o którym mówi pierwsze czytanie. Dalsza część lekcji akcentuje Boże miłosierdzie. Mimo doświadczenia odrzucenia, jakiego doznaje Syn Boży od symbolizujących grzeszny świat mieszkańców Jerozolimy, Bóg, który jest miłosierny, wyczekuje z miłością na ich nawrócenie¹⁴¹.

Warto zauważyć, że teksty świątecznych czytań stanowią niezastąpioną pomoc przy zgłębianiu tajemnic miłości Boga, którą symbolizuje Serce Zbawiciela. Kongregacja Kultu Bożego i Sakramentów zwraca uwagę na rozumienie symbolu Serca Jezusa, łącząc go z czcią należną osobie Jezusa Chrystusa: „W świetle Pisma Świętego wyrażenie «Serce Jezusa» oznacza misterium Chrystusa w ogóle, całe Jego istnienie, Jego Osobę rozumianą najgłębiej i istotowo: Syn Boży, Mądrość przedwieczna, nieskończona Miłość, Źródło

¹⁴⁰ Por. D. Kwiatkowski, *Chrystologiczny wymiar tekstów liturgicznych uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej*, „Studia Gdańskie” 43 (2016), nr 1, s. 149–150.

¹⁴¹ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 142.

zbawienia i uświęcenia całej ludzkości. «Serce Jezusa» to Chrystus, Słowo wcielone i zbawiające, w Duchu Świętym istotowo złączone z nieskończoną miłością bosko-ludzką do Ojca i do ludzi jako swoich braci¹⁴².

Jeden z autorów, nawiązując do tekstów czytań lekcjonarza mszalnego przeznaczonych na uroczystość Najświętszego Serca, definiuje je jako „niewyczerpany skarbiec pełen bogactwa i głębi przynoszący radość wierzącemu”¹⁴³. Lekcjonarz zawiera dziewięć tekstów świątecznych z przeznaczeniem na poszczególne lata w cyklu A, B i C. Natomiast dodatkowych czternaście perykop biblijnych, oprócz świątecznych, zostało wybranych na Mszę Świętą wotywną ku czci Najświętszego Serca¹⁴⁴.

1.2.2.2 Psalmi

Kolejne źródło pełne bogatych oraz wymownych treści, które mogą być podstawą w przepowiadaniu podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa, stanowią teksty psalmów¹⁴⁵ responsoryjnych¹⁴⁶. Zostały one dobrane według podobnego klucza jak teksty czytań, czyli z podziałem na trzy cykle roczne¹⁴⁷. W roku A oraz C przewidziano fragmenty z Księgi Psalmów, natomiast na rok B wybrano fragment tekstu z Księgi Izajasza.

Psalterz, z którego pochodzą teksty świąteczne w cyklu A i C, tworzą poetyckie utwory o treści religijnej. Całość Księgi obejmuje 150 utworów biblijnych, charakteryzujących postawę wiary oraz uczuć religijnych nie tylko poszczególnych

¹⁴² Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium homiletyczne*, Poznań 2015, nr 66, [dalej: DH].

¹⁴³ Por. J. Gaweł, *Liczy się miłość. W nurcie nauczania Jana Pawła II o Bożym Sercu w pierwszą rocznicę pielgrzymki do ojczyzny*, Kraków 2000, s. 126 – 127.

¹⁴⁴ *Lekcjonarz mszalny*, t. 7, dz. cyt., s. 482–511. Pomijając teksty już wymienione z przeznaczeniem na uroczystość, na wotywę zostały wybrane następujące: Wj 34, 4b-6. 8-9; Pwt 10, 12-22; Iz 49, 13-15; Jr 31, 1-4; Ap 3, 14b. 20-22; Ap 5, 6-12; Ef 1, 3-10; Flp 1, 8-11; Łk 15, 1-10; Łk 15, 1-3. 11-32; J 10, 11-18; J 15, 1-8; J 15, 9-17; J 17, 20-26.

¹⁴⁵ *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* określa rolę psalmu w przeżywaniu przez wiernych Mszy św.: „Integralną częścią liturgii słowa jest psalm responsoryjny. Ma on wielkie znaczenie liturgiczne i duszpasterskie, gdyż sprzyja medytacji nad słowem Bożym” (OWMR 61).

¹⁴⁶ Nazwa związana jest z funkcją wykonania psalmu w czasie liturgii słowa. Psalmi w początkowej fazie były czytane podobnie jak inne Księgi Pisma Świętego. Następnie były używane jako śpiewane natchnione słowo Boże skierowane przez wiernych do Boga - por. B. Nadolski, *Psalm responsoryjny*, [w]: Lit., s. 1257. Również w podobny sposób J. Kuźmicki podkreśla, że „psalm jest najstarszym i jednym z najważniejszych śpiewów liturgii chrześcijańskiej. Pełni w liturgii szereg ważnych funkcji, które do końca nie zostały jeszcze zbadane” - J. Kuźmicki, *Integrujący charakter psalmu responsoryjnego w liturgii słowa*, „Studia Teologiczne” 20 (2002), s. 295; P. Towarek, *Psalm responsoryjny w historii i we współczesności*, „Studia Elbląskie” 13 (2012), s. 45-46.

¹⁴⁷ W odnowionej liturgii omawiana uroczystość jest podporządkowana poszczególnym cyklom. *Lekcjonarz mszalny*, t. 3, dz. cyt., s. 484–492; M. Augé, *Rok liturgiczny*, s. 244–245.

Izraelitów, ale całego narodu wybranego¹⁴⁸. Psalterz różni się od pozostałych ksiąg biblijnych ze względu na niedorównaną zawartość tekstów w formie modlitewnej oraz medytacyjnej. O tym wielkim bogactwie treści medytacyjnej świadczą różne zapożyczenia tych tekstów, które można znaleźć w innych księgach biblijnych albo też takie, które są do nich podobne¹⁴⁹.

Analizując treść psalmów responsoryjnych wybranych na wskazaną uroczystość, warto zwrócić uwagę na spostrzeżenie niektórych liturgistów, że psalmy są tekstami kerygmaticznymi, chociaż faktem jest, że liturgia słowa jasno przewiduje teksty dwóch lub trzech czytań. B. Nadolski podkreśla, że śpiew psalmu pomaga zgłębiać jego treść i dzięki temu w innej formie proklamowane jest też słowo Boże. Z kolei powtarzanie wersetu ułatwia wiernym skoncentrowanie się na sensie tekstu, który jest chrystologiczny¹⁵⁰. W takim przypadku psalm staje się medytacją nad słowem Bożym.

Księga Izajasza, z której wybrano tekst psalmu responsoryjnego w cyklu B, w swojej nazwie zawiera imię proroka określanego jako najznamienitszego oraz najbardziej znanego ze starotestamentalnych proroków. Na fakt ten wskazują Ojcowie Kościoła, tytułując go „księciem proroków” czy też „ewangelistą Starego Testamentu”. Izajasz miał wielki wpływ na kształt życia religijnego oraz teologicznego narodu wybranego, o czym świadczy „szkoła izajańska”. W niej pielęgnowano oraz prowadzono życie według duchowości wielkiego Proroka. Ona miała wpływ na dalsze pokolenia poprzez zgłębianie, aktualizowanie oraz rozwijanie jego przesłania. Księgę tworzy 66 rozdziałów, czyli jest ona jedną z najobszerniejszych ksiąg Biblii. Często stanowiła źródło pomagające autorom *Nowego Testamentu* wyjaśnić tajemnice Chrystusa, a późniejszym teologom problematykę mariologiczną¹⁵¹.

¹⁴⁸ T. Brzegowy podkreśla, że Psalterz stanowi istotę całej Biblii. Prezentuje zawartą w Piśmie Świętym historię zbawienia, teologię oraz pobożność. Autor zauważa, że „najlepszym komentarzem do Psalterza jest sama Biblia, również Biblia grecka, czyli Septuaginta, urzędowa Biblia wczesnego Kościoła i Nowy Testament, który obficie czerpał z psalmów przy objaśnianiu tajemniczych wydarzeń zbawczych, dokonanych przez Jezusa Chrystusa”, - por. T. Brzegowy, *Psalterz i Księga Lamentacji*, Tarnów 2007, s. 17–18.

¹⁴⁹ Por. M. Gilbert, *Duchowość psalmów*, [w:] *Historia duchowości. Duchowość Starego Testamentu*, red. A. Fanuli, J.L. Sicre Diaz, M. Gilbert, R. Cavedo, G. Ravasi, tłum. M. Pierzchała, t. 1, Kraków 2002, s. 476.

¹⁵⁰ Taki sposób wypowiedzi był stosowany nie tylko „w antycznych szkołach mówców”, ale także w synagogach, a następnie został przyjęty przez chrześcijan pierwszych wieków, co zostało zachowane do współczesnych czasów. Por. B. Nadolski, *Psalm responsoryjny – słowo Boże śpiewane*, [w:] MsW1, s. 220.

¹⁵¹ Por. T. Brzegowy, *Księga Izajasza, rozdziały 1 – 12, Nowy Komentarz Biblijny, Stary Testament*, t. 22, cz. 1, red. A. Paciorek, R. Bartnicki, T. Brzegowy, A. Tronina, J. Warzecha, Częstochowa 2010, s. 29.

Przy doborze psalmów świątecznych na rok A jako psalm responsoryjny przewidziano urywek Psalmu 103 (102), 1b–2. 3–4. 6 – 7. 8 i 10¹⁵². W refrenie zostało ujęte zasadnicze przesłanie utworu: „Bóg jest łaskawy dla swoich czcicieli” (R.: por. 17a). Autor w pierwszych wersetach psalmu akcentuje miłość wraz z przebaczeniem jako charakterystyczne przymioty Pana Boga. W dalszych wyraża wdzięczność Bogu, który mimo ludzkiej słabości darzy każdego człowieka miłością¹⁵³: „[...] Miłosierny jest Pan i łaskawy, nieskory do gniewu i bardzo cierpliwy. Nie postępuje z nami według naszych grzechów ani według win naszych nam nie odpłaca”¹⁵⁴. Psalmista podkreśla miłosierdzie Boga jako przewodnią myśl utworu, którego jedność proklamują słowa z Pierwszego Listu św. Jana „Bóg jest miłością” (1 J 4, 8)¹⁵⁵. Psalmista poprzez bogactwo tematów biblijnych przechodzi do jednego, jakim jest wyznanie wiary. Hymn uwielbienia, który na początku stanowi wyraz osobistej wiary człowieka przeradza się w tekst modlitwy zbiorowej¹⁵⁶. Autor Psalmu 103 (102), nawiązując do słów zawartych w 34 rozdziale Księgi Wyjścia: „[...] Bóg miłosierny i litościwy, cierpliwy, bogaty w łaskę i wierność [...]” (Wj 34, 6), podkreśla Jego wierność zawartemu przymierz. Wskazuje także na bezgraniczne przebaczenie, jakim się charakteryzuje Bóg: „Nie postępuje z nami według naszych grzechów ani według win naszych nam nie odpłaca” (w. 9-10). Bezgraniczne przebaczenie, o którym przypomina psalmista, jest charakterystyczne dla przepowiadania proroków. Prorok Izajasz w 57 rozdziale podkreśla następujące słowa Pana: „Bo nie będę wiecznie prowadził Ja sporu ani zawsze nie będę rozgniewany [...]” (Iz 57, 16). Podobnie Prorok Jeremiasz w 3 rozdziale przekazuje słowa, którymi Bóg wyraża swoją postawę względem Izraela: „Wróć, Izraelu-Odstępco – wyrocznia Pana. Nie okażę wam oblicza surowego, bo miłosierny jestem – wyrocznia Pana – nie będę pałał gniewem na wieki [...]” (Jer 3, 12). W kolejnym wersecie znajduje się wyjaśnienie postępowania Boga. On jest sprawiedliwy, jednak ze względu na swoją miłość gotowy jest odpuścić grzech w przypadku przyznania się do winy (zob. Jer 3,13)¹⁵⁷.

¹⁵² *Lekcjonarz mszalny*, t. 3, dz. cyt., s. 484.

¹⁵³ Por. G. Ravasi, *Księga czwarta (Ps 90–106) i piąta (Ps 107–150)*, [w:] MkPS, s. 735.

¹⁵⁴ *Lekcjonarz mszalny*, t. 3, dz. cyt., s. 484.

¹⁵⁵ Por. G. Ravasi, *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, tłum. F. Gołębiowski, Częstochowa 1998, s. 31.

¹⁵⁶ Tamże.

¹⁵⁷ Mimo, iż urywek psalmu responsoryjnego wybrany na wspomnianą uroczystość z Psalmu 103 (102) kończy się 10 wersetem, dla lepszego podkreślenia treści i kontekstu zostają przedstawione dalsze wersety wchodzące w skład „hymnu na cześć miłosierdzia Bożego”. Po fragmencie Psalmu 103 (102), który został przeznaczony na uroczystość następują wersety od 11 tworzą trzy obrazy skupiające się na ukazaniu bezgranicznej wielkości miłości Boga: „Bo jak wysoko niebo wznosi się nad ziemią, tak można jest Jego łaskawość dla tych, co się Go boją”. Pierwszy obraz, który stanowi werset 11, pokazuje wymiar miłości Boga przestrzennie pionowy. Drugi również obejmuje wymiar miłości Boga przestrzennie, ale poziomo i stanowi

Z kolei 12 rozdział Księgi Izajasza stanowi źródło, z którego zaczerpnięto perykopę, która będzie stanowić treść psalmu responsoryjnego w roku B (Iz 12, 2.3 i 4bcd. 5–6) (R.: por. 3)¹⁵⁸. Refren: „Będziecie czerpać ze zdrojów zbawienia” wyraźnie koresponduje z treścią psalmu i Ewangelii: „Wy zaś z weselem czerpać będziecie wodę ze zdrojów zbawienia. Chwalcie Pana, wzywajcie Jego imienia! Ukażcie narodom Jego dzieła, przypominajcie, że Jego imię jest chwalebne [...]”¹⁵⁹. Rozdział 12 jest radosnym liturgicznym hymnem dziękczynnym, który kończy zestaw prorockich mów piętnujących postępowanie narodu wybranego pełne niesprawiedliwości społecznej, niemoralnych czynów zapowiadających stanowczy sąd Boży. Tekst rozdziału 12 pełni rolę odpowiedzi liturgicznej wspólnoty na obietnice zbawienia proklamowane w prorocctwie¹⁶⁰. Lud Boży ogłasza wielkie czyny dokonane przez Boga w historii narodu wybranego. Wskazuje na miłosierdzie jako zasadniczy rys Boga śpieszącego z pomocą ofiarowaną uciśnionym oraz pokutującym. Przeżywający liturgię otrzymują zaproszenie związane z czerpaniem wody pochodzącej „ze zdrojów zbawienia”. Tym źródłem jest sam Bóg. On jest zbawieniem. W pieśni mesjańskiej, jaką stanowi Psalm Iz 12, powraca myśl mówiąca o zbawieniu, które przyniesie zapowiadany Emmanuel. Ożywia ona nadzieję związaną z zapowiadany przyjsciem Mesjasza, który będzie pochodził z rodu Dawida. To wydarzenie wywoła wielką radość w uciśnionym narodzie. Jego panowanie nad całym światem będą charakteryzować sprawiedliwość i pokój. Członkowie Ludu Bożego, trwający „przy zdrojach zbawienia”, są wezwani do głoszenia i dawania świadectwa wszystkim ludziom o miłości Boga do człowieka, której wyrazem jest dzieło zbawienia¹⁶¹.

W roku C jest przewidziany fragment Psalmu 23 (22), 1b–3a. 3b–4. 5. 6, który należy do zbioru psalmów ufnościowych¹⁶². Ufność jest owocem świadomości bliskości i obecności Boga¹⁶³: „Chociażbym chodził ciemną doliną, zła się nie ulęknę, bo Ty jesteś

go werset 12: „Jak jest odległy wschód od zachodu, tak daleko odsuwa od nas nasze występki”. Natomiast trzeci obraz, który zawiera werset 13, przedstawia psychologiczną głębię miłości charakterystycznej dla ojca: „Jak się lituje ojciec nad synami, tak Pan się lituje nad tymi, co się Go boją”. G. Ravasi w swoim dziele *Modlitwa życiem w Psalmach* zwraca uwagę na różne obrazy pojawiające się w Biblii w celu zobrazowania miłości Boga. W 2 rozdziale Księgi Ozeasza jest ona przedstawiona jako miłość małżeńska, a w Księdze Izajasza jako miłość macierzyńska. W Psalmie 103 (102), jak wyżej wspomniano, charakteryzuje się cechami miłości ojca. Por. G. Ravasi, *Modlitwa życiem w Psalmach*, tłum. D. Piekarczyk, Kraków 2003, s. 35.

¹⁵⁸ *Lekcjonarz mszalny*, t. 3, dz. cyt., s. 487–488.

¹⁵⁹ Tamże.

¹⁶⁰ Por. T. Brzegowy, *Księga Izajasza*, s. 656.

¹⁶¹ Por. A.M. Pelletier, *Księga Izajasza*, tłum. B. Wodecki, [w:] MkPS, s. 862.

¹⁶² Por. G. Ravasi, *Modlitwa życiem w Psalmach*, s. 84; T. Brzegowy, *Psalterz i Księga Lamentacji*, Tarnów 2007, s. 50.

¹⁶³ Por. G. Ravasi, *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, s. 105; H.W. Jungling, *Księga Psalmów*, 695.

ze mną. Twój kij i Twoja laska są tym, co mnie pociesza” (w. 4). Charakterystyczne w tym psalmie są dwa symboliczne obrazy: pasterza oraz kielicha. Pasterz zabezpiecza to, co jest potrzebne do egzystencji, a napełniony kielich jest oznaką gościnności¹⁶⁴.

Treść Ewangelii wybranej dla cyklu C odzwierciedla refren: „Pan mym pasterzem, nie brak mi niczego” (R.: por. 1b)¹⁶⁵. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na znaczenie słowa „pasterz” w kulturze semickiej. Nie jest on tylko zwykłym przewodnikiem stada prowadzącym owce bezpieczną drogą na dobre pastwiska. On jest nieustannie obecny podczas wędrówki owiec. Razem z nimi przeżywa trudności, doświadcza niebezpieczeństwa i pokonuje przeszkody spotykane na drodze. On jako jedyny jest gwarantem bezpieczeństwa i spokoju. Potrafi dostrzec i określić niebezpieczne i zgubne szlaki, a swoją łaską pobudza do odwagi. W Psalmie 23 znajduje się bardzo jasna przenośnia. Pasterz ochrania swoje stado, rozstrzygając o jego losie dzięki umiejętności prowadzenia trzody, dlatego jest w pewnym sensie zbawicielem. Pasterzem w pełnym tego słowa znaczeniu jest tylko Pan. O tym przypominali Izraelitom prorocy¹⁶⁶. Obraz przedstawionego pasterza prowadzi do Jezusa Chrystusa. O nim pisze św. Piotr w swoim pierwszym liście: „Chrystus przecież również cierpiał za was i zostawił wam wzór, abyście szli za Nim Jego śladami. [...] On sam w swoim ciele poniósł nasze grzechy na drzewo, abyśmy przestali być uczestnikami grzechów, a żyli dla sprawiedliwości – Krwią Jego ran zostaliście uzdrowieni. Błądziliście bowiem jak owce, ale teraz nawróciliście się do Pasterza i Stróża dusz waszych” (1 P 2, 21–25). Św. Piotr pisze o Jezusie Chrystusie jako o „Pasterzu dusz” (1 P 2, 25)¹⁶⁷, natomiast św. Jan kreśli w Apokalipsie obraz Pana, przedstawiając Go jako Baranka prowadzącego do źródeł wód dających życie (por. Ap 7, 17)¹⁶⁸. Również św. Łukasz, przybliżając Chrystusową przypowieść „o zaginionej owcy”, przypomina Jego wypowiedź o dobrym pasterzu zatroskanym o los owcy, która się zagubiła (por. Łk 15, 4–7)¹⁶⁹. Z kolei św. Jan w swojej Ewangelii przytacza Jezusowe

¹⁶⁴ Por. G. Ravasi, *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, s. 105; H.W. Jungling, *Księga Psalmów*, s. 695; T. Brzegowy w swoim dziele *Psalterz i Księga Lamentacji* wskazuje na różne opinie dotyczące obrazów występujących w *Psalmie 23*. Według Kohlera utwór przedstawia jeden symboliczny obraz pasterza. Inny autor, Weiser, dostrzega we wspomnianym psalmie trzy obrazy: pasterza, wędrowcy i gospodarza. Jednak u większości autorów panuje zgoda co do dwóch obrazów: Bóg Jahwe, który jest dobrym Pasterzem to pierwszy obraz oraz drugi mówiący o Bogu gospodarzu - por. T. Brzegowy, *Psalterz i Księga Lamentacji*, Tarnów 2007, s. 113.

¹⁶⁵ *Lekcjonarz mszalny*, t. 3, dz. cyt., s. 492.

¹⁶⁶ Por. G. Ravasi, *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, s. 106; T. Brzegowy, *Psalterz i Księga Lamentacji*, Tarnów 2007, s. 114.

¹⁶⁷ Por. G. Ravasi, *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, s. 106.

¹⁶⁸ Por. T. Brzegowy, *Psalterz i Księga Lamentacji*, Tarnów 2007, s. 116.

¹⁶⁹ Tamże.

świadczenie o znajomości swoich owiec aż do poznania ich po imieniu oraz o oddaniu swojego życia za owce (por. J 10, 27–28)¹⁷⁰. Jezus Chrystus jako dobry Pasterz proponuje i zapowiada, że wierzący w Niego przedstawieni w obrazie owiec, którzy będą kroczyć ziemską drogą razem z Nim, będą „z Nim żyć w pełni i w doskonałym zjednoczeniu”¹⁷¹. Miłość i działanie Boga przejawiają się w Jego dobroci i łasce. One prowadzą człowieka tak jak pasterz prowadzi swoje owce. Bóg wzywa i zaprasza w celu dokonania ostatecznego wyboru. On jest Osobą zatroskaną o zbawienie człowieka. W swojej bliskości zaprasza na wspólną wieczerzę (por. Ap 3, 20)¹⁷².

Z całą pewnością można stwierdzić, że bogaty wybór tekstów mszalnych przeznaczonych na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa i zestawionych w Lekejonarzu oraz formularzu mszalnym stanowi bogate źródło stanowiące inspirację dla głoszących podczas wspomnianej uroczystości. Więcej, może być zasadniczą przesłanką pobudzającą wierzącego człowieka do głębszej refleksji nad miłością Boga, która została objawiona w Sercu Zbawiciela. Starannie wyjaśniana treść tekstów liturgicznych umożliwia czcicielom Najświętszego Serca poznanie Jego relacji względem człowieka, która jest przepelniona miłością, aż po śmierć na krzyżu. Ta ofiara, chociaż dokonała się blisko 2000 lat temu, jest uobecnianą podczas każdej Mszy Świętej. Poznawanie Bożej miłości objawionej w Sercu Zbawiciela inspiruje wierzących do udzielenia odpowiedzi na nią przez praktykowanie miłości do Boga i do spotykanego w codzienności bliźniego, a także do siebie samego.

1.3 Magisterium Kościoła oraz nauczanie teologów i świętych o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

W głoszeniu miłości Boga do człowieka objawionej w Sercu Bożego Syna istotną pomoc dla kaznodziei stanowią dokumenty *Urzędu Nauczycielskiego Kościoła*¹⁷³. To nauczanie zostanie omówione w pierwszej kolejności. Następnie będzie przybliżone stanowisko

¹⁷⁰ G. Ravasi w swoim dziele: *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”* podkreśla, że „zażyłość między Chrystusem-Pasterzem a owcami osiąga najwyższy szczyt natężenia: istnieje znajomość imienia, to znaczy najgłębszej istoty człowieka, dochodzi do głosu miłość ojcowska (tkliwa można by powiedzieć, nawiązując do dokładnego znaczenia przymiotnika hebrajskiego, który wyraża miłosierdzie), jest gotowość oddania życia (J 10, 15) za tych, których się miłuje (J 15, 18)”. Por. G. Ravasi, *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, s. 107.

¹⁷¹ Znajduje się tu wyraźne zaproszenie do wiary, która według słownictwa hebrajskiego oznacza zaufanie Bogu. Prowadzi do oparcia się na Nim, bo skała, trwałość, obrona i pokój to imiona Pana. Również Prorok Izajasz wzywa i zachęca, aby dłużej nie kroczyć mrocznym wąwozem, ale zawierzyć i oprzeć się na skale, którą jest Bóg oraz podążać za Panem - por. G. Ravasi, *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, s. 107.

¹⁷² Por. G. Ravasi, *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, s. 108–109.

¹⁷³ Por. J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego*, s. 203.

pisarzy chrześcijańskich, którzy niekiedy inspirują nauczanie Kościoła: ich znajomość Pisma Świętego; głęboka wiedza teologiczna zawarta w ich pismach oraz święte życie – wszystko to może pobudzać współczesnych głosicieli oraz wiernych uczestniczących w przeżywaniu uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa do odpowiedzi na przedstawioną miłość Boga¹⁷⁴. W dalszej części zostanie przybliżona problematyka omówiona w kontekście przeżywania i praktykowania przez świętych nabożeństwa do Najświętszego Serca. Ich świadectwo życia oraz wpływ na kształtowanie pobożności ludowej stanowi głębokie źródło treści pomocnej w przepowiadaniu¹⁷⁵.

W omówieniu tekstów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła nie można pominąć aspektu kulturowego i eklezjalnego. Na długie oczekiwanie aprobaty Stolicy Apostolskiej dla święta ku czci Najświętszego Serca miała wpływ między innymi błędna interpretacja teologii Serca ograniczonej do uczuciowości. Niewłaściwe nastawienie i rozumienie Eucharystii prezentowanej przez jansenistów z Port-Royal przyczyniły się do odrzucenia w 1729 roku przez Kongregację Obrzędów tej formy kultu.

Nauka o Bogu zimnym, surowym i odległym, nadmierne podkreślanie Jego sprawiedliwości i olśniewającego majestatu były sprzeczne z praktyką kultu Najświętszego Serca Jezusowego, w którym Bóg był przedstawiany jako Ojciec bliski i kochający ludzkim Sercem¹⁷⁶.

Pismo Święte i liturgia Kościoła miały fundamentalne znaczenie przy formowaniu dogmatów niezbędnych przy akceptacji omawianej formy kultu. Jego solidne podstawy dogmatyczne pozwoliły przeciwstawić się deizmowi, który w XVIII wieku chciał ukazać chrześcijaństwo jako religię nie mającą dogmatów, pozbawioną kultu oraz sakramentów świętych. Ukazanie osoby Jezusa Chrystusa jako jednego spośród wielu założycieli różnych religii miało wpłynąć na pomniejszenie jego znaczenia¹⁷⁷.

Cześć oddawana Najświętszemu Sercu stawała się lekarstwem przeciw nieczułości ludzkiego serca odwołującego się do czystego rozumu. Omawiany kult prowadził do ścisłej osobowej relacji oraz do żywego kontaktu z Nim przede wszystkim w Eucharystii¹⁷⁸. Na tym tle jest bardziej zrozumiała i czytelna, przedstawiana forma czci

¹⁷⁴ Por. tamże, s. 207.

¹⁷⁵ Por. J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego*, s. 212.

¹⁷⁶ Por. L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 11-12.

¹⁷⁷ Tamże.

¹⁷⁸ Tamże, s. 12.

oddawanej Bogu. Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat nabożeństwa do Najświętszego Serca Jezusa były odpowiedzią na oddolne przejawy pobożności wiernych. Stanowiły także reakcję na powstawanie i działalność bractw Serca Jezusowego oraz potrzebę uzyskiwania odpustów. Już do roku 1765 odnotowano około 1100 takich bractw. Stolica Apostolska pozwalała na przeżywanie święta ku czci Bożego Serca w lokalnych miejscach różnych diecezji świata. Zgoda na szerzenie nabożeństwa wypływała przede wszystkim z widocznych owoców życia duchowego wiernych, jak również z chęci ochrony wierzących przed nurtami deizmu, a także jansenizmu¹⁷⁹.

Trudności z rozwojem nabożeństwa pojawiały się ze względu na wątpliwości niektórych teologów i urzędników kurii rzymskiej odpowiedzialnych za potwierdzenie prawdziwości objawień w Paray-le-Monial. Takie bardzo ostrożne postępowanie nie stało jednak na przeszkodzie, aby nabożeństwo do Bożego Serca miało w Kościele dobrze rozwiniętą formę już w XVIII wieku¹⁸⁰.

Praktyka stosowana przez Kościół w zakresie badania wiarygodności cudów czy objawień prywatnych charakteryzowała się postawą wyczekiwania. Podobnie i w tym przypadku podczas wyczekiwania dochodziło do sprecyzowania, wyjaśnienia i upewnienia się, czy zjawiska z Paray-le-Monial mają nadprzyrodzony charakter¹⁸¹.

Dokumenty Kościoła, które powstawały na przestrzeni ostatnich wieków, pokazują niezwykle szeroką płaszczyznę zagadnienia związanego z symboliką serca. Począwszy od rozumienia jej w Biblii, przez nauczanie Ojców Kościoła, aż po wypowiedzi Stolicy Apostolskiej. Nie można pominąć również wspomnianych objawień, do których po czasie wyczekiwania zaczęli się odnosić poszczególni papieże. Godne uwagi jest spostrzeżenie, że w początkowej fazie nabożeństwo do Najświętszego Serca rozwijało się jeszcze przed objawieniami.

1.3.1 Magisterium Kościoła o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

W związku z oficjalnym zatwierdzeniem kultu Najświętszego Serca Jezusowego przez Stolicę Apostolską można zaobserwować jego szerokie oddziaływanie na ożywienie

¹⁷⁹ Por. L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 9.

¹⁸⁰ Por. tamże, s. 9.

¹⁸¹ Por. *Listy św. Małgorzaty Marii Alacoque*, Kraków 2009, s. 6; L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 9.

religijne wiernych i zaangażowanie duchowieństwa¹⁸². Do tego przyczyniły się w sposób znaczny dokumenty Magisterium wyjaśniające istotę tegoż kultu oraz jego miejsce w tajemnicy Wcielenia oraz Odkupienia dokonanego przez Syna Bożego.

1.3.1.1 Dokumenty Kościoła związane z ustanowieniem liturgicznego święta ku czci Najświętszego Serca dla całego Kościoła

Żądanie dotyczące święta ku czci Boskiego Serca Zbawiciela, które przedstawił Chrystus w Paray-le-Monial podczas objawień siostrze Małgorzacie Alacoque zostało zrealizowane najpierw przez świętego Jana Eudesa, który to święto obchodził i polecił wprowadzić w kościołach prowadzonych przez swoje zgromadzenie zakonne już w 1672 roku. Było to jeszcze przed tzw. wielkimi objawieniami. Pozwolenie na sprawowanie święta ku czci Bożego Serca otrzymał od biskupa miejsca¹⁸³. Stolica Apostolska pozwoliła publicznie celebrować święto ku czci Najświętszego Serca Jezusa w Polsce oraz w Hiszpanii w 1765 roku. Warto zwrócić uwagę na fakt, że papież Klemens XIII przy zatwierdzeniu święta ku czci Bożego Serca nie odnosił się do objawień z Paray-le-Monial. W dekrecie Kongregacji Obrzędów *Instantibus* o ustanowieniu liturgicznego święta ku czci Serca Jezusowego papież zatwierdza i pozwala odprawiać Mszę Świętą oraz używać oficjum o Najświętszym Sercu Pana Jezusa biskupom polskim i Arcybractwu Najświętszego Serca Pana Jezusa w Rzymie na prośbę przedłożoną Stolicy Apostolskiej. W dekrecie znajduje się wyjaśnienie udzielonego pozwolenia:

Kongregacja św. Obrzędów [...] doskonale wie, że kult Najświętszego Serca Jezusowego istnieje już prawie we wszystkich częściach świata katolickiego, przy poparciu ich biskupów rozpowszechniony, a także często przez Stolicę Apostolską zaszczycony przez tysięczne dekry odpustowe, udzielane prawie niezliczonym bractwom kanonicznie erygowanym pod wezwaniem Serca Jezusowego, a zarazem rozumie, że przez odprawianie Mszy św. i odmawianie oficjum o nic innego nie chodzi, jak o uzupełnienie kultu już ustanowionego i o symboliczne odnawianie pamięci o tej Boskiej miłości, z jaką Jednorodzony Syn Boży przyjął naturę ludzką i stawszy się posłusznym aż do śmierci, powiedział, że daje przykład innym, iż jest cichy i pokornego serca¹⁸⁴.

¹⁸² Por. Paweł VI, *List apostolski „Diserti interpretes” o kulcie Najświętszego Serca Jezusowego* (25 maja 1965), [w:] SJwdK, s. 186–187.

¹⁸³ Por. J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 53; J. Ladame, *Święta Małgorzata Maria Alacoque. Uczennica Serca Jezusowego i Jego apostołka*, Kraków 2008, s. 38; P. Warchoł, dz. cyt., s. 196. Autor wskazuje na rok 1677, czyli już po tzw. wielkim objawieniu.

¹⁸⁴ Por. *Dekret Kongregacji Obrzędów „Instantibus” o ustanowieniu liturgicznego święta ku czci Serca Jezusowego*, [w:] SJwdK, s. 27.

Podobnie było w przypadku papieża Piusa IX, który zatwierdził to święto dla całego Kościoła i również nie odwoływał się do objawień Małgorzaty Marii¹⁸⁵. Natomiast papież Benedykt XIII jeszcze w roku 1729 był przeciwny prośbie skierowanej o ustanowienie święta ku czci Bożego Serca przez „króla Portugalii, Zakon Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i szerokie gremium biskupów”¹⁸⁶. Dopiero w roku 1856 Pius IX dekretem *Urbi et Orbi* wprowadził święto Najświętszego Serca Jezusowego w całym Kościele¹⁸⁷.

1.3.1.2 Objawienia w Paray-le-Monial a rozwój nabożeństwa do Najświętszego Serca

Po raz pierwszy Stolica Apostolska wypowiedziała się na temat objawień w Paray-le-Monial w roku 1864. Wtedy papież Pius IX w brewe beatyfikacyjnym Małgorzaty Marii Alacoque nazwał ją „promotorką kultu”¹⁸⁸. Natomiast bardzo znacząca reakcja Magisterium Kościoła na temat czci oddawanej Najświętszemu Sercu¹⁸⁹ została zaprezentowana przez Leona XIII w encyklice *Annum Sacrum*, którą wydał w 1899 roku¹⁹⁰. Wyjaśnił w niej naturę, skutki i znaczenie „Aktu poświęcenia Najświętszemu Sercu Jezusa”. Papież Leon XIII uznał wyjątkową rolę Małgorzaty Marii w szerzeniu nabożeństwa ku czci Bożego Serca. Ojciec Święty podkreślił, że

serce Boże jest symbolem i żywym obrazem nieskończonej miłości Jezusa Chrystusa, która nas pobudza do odwzajemnienia się również miłością. Dlatego jest rzeczą najzupełniej odpowiednią poświęcenie się temu Najświętszemu Sercu. Takie zaś poświęcenie nie jest niczym innym, jak oddaniem się Jezusowi Chrystusowi, ponieważ wszelki objaw czci, hołdu i miłości względem Bożego Serca odnosi się w rzeczywistości do osoby samego Chrystusa¹⁹¹.

Papież Leon XIII przez encyklikę *Annum sacrum* przyczynił się do rozpoznawalności kultu Najświętszego Serca w życiu chrześcijan. Poszerzył jego wpływ na życie polityczne i społeczne, wskazując na miejsce „idei królowania

¹⁸⁵ Por. C. Drażek, *Rozwój kultu*, dz. cyt., s. 48.

¹⁸⁶ Por. J. Hojnowski, *Blżej Bożego Serca*, Kraków 2013, s. 112; J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 53; J. Ladame, *Święta Małgorzata Maria*, dz. cyt., s. 38.

¹⁸⁷ Por. J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 54; P. Warchoń, dz. cyt., s. 192; J. Ladame, *Święta Małgorzata Maria*, dz. cyt., s. 38; S. Mieszczak, *Nabożeństwo do Najświętszego Serca Pana Jezusa w Tradycji Kościoła*, [w:] MSJ, s. 108; L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 17.

¹⁸⁸ Por. C. Drażek, *Rozwój kultu*, dz. cyt., s. 48; W. Misztal, *Nabożeństwo do Bożego Serca i uczestnictwo w misterium uświęcenia*, [w:] „Sympozjum” 8 (2004), nr 2 (13), s. 28–29.

¹⁸⁹ Por. E. Ziemann, *Wynagrodzenie Sercu Jezusa w nauczaniu papieży XX i XXI wieku od Leona XIII do Benedykta XVI*, [w:] *W misji wynagradzania Bogu przez Serce Jezusa*, red. J. Welna, Lublin 2014, s.113.

¹⁹⁰ Por. J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 56; S. Mieszczak, *Nabożeństwo do Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 110.

¹⁹¹ AS 2; J.A. Superson, *Historia uroczystości Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata*, Kraków 2005, s. 23–26.

Chrystusa”¹⁹². Podkreślił wymiar indywidualny i wewnętrzny oraz społeczny i zewnętrzny przeżywania wiary przez ucznia Chrystusa.

1.3.1.3 Akt poświęcenia Najświętszemu Sercu Jezusa

11 czerwca 1899 roku po trzydniowych modlitwach papież Leon XIII dokonał aktu poświęcenia ludzkości Sercu Bożemu. W tym czasie zatwierdził Litanię do Najświętszego Serca Jezusowego, a uroczystości Serca Jezusowego nadał stopień święta „pierwszej klasy”¹⁹³.

Leon XIII był świadomy wielkiego znaczenia „Aktu poświęcenia się Najświętszemu Sercu Jezusowemu”. Sam o encyklice i o akcie poświęcenia powiedział: „Jest to najważniejszy akt mojego pontyfikatu”¹⁹⁴. Jego następcy w Rzymie – Pius XI oraz Pius XII – podkreślali porównanie, którego użył w encyklice. Dotyczy ono czasów cesarza Konstantyna, a dokładnie jego zwycięstwa nad Maksencjuszem w 312 roku: „Gdy Kościół wkrótce po swoim powstaniu cierpiał pod jarzmem cesarów, młody cesarz ujrzał na niebie krzyż, który był szczęśliwą zapowiedzią i przyczyną świętego zwycięstwa, jakie niebawem nastąpiło. Dzisiaj spostrzegamy inny, błogosławiony znak z nieba, jaki ukazuje się naszym oczom: „Najświętsze Serce Jezusa z osadzonym w Nim krzyżem, promieniującym i oślepiającym wspaniałością wśród płomieni miłości. W tym Najświętszym Sercu mamy pokładać całą naszą nadzieję i u Niego błagać o zbawienie dla wszystkich”¹⁹⁵.

Wpływ na rozszerzenie się nabożeństwa do Bożego Serca miał także Pius X, który podpisał 28 sierpnia 1906 roku dekret Świętej Kongregacji Opustów. Poleciał w nim corocznie powtarzać akt poświęcenia Bożemu Sercu. W 1906 roku zatwierdził praktykę przeżywania czerwca jako miesiąca, w którym szczególnie jest oddawana cześć Sercu Jezusowemu. Był gorliwy we wspieraniu intronizacji Serca Bożego¹⁹⁶.

¹⁹² Por. J. Królikowski, *Umilował nas ludzkim sercem. Teologia i kult Najświętszego Serca Jezusa*, Poznań 2014, s. 182.

¹⁹³ Por. W. Kubik, *W Sercu Jezusa ratunek i nadzieja. Historia i teraźniejszość idei i dzieła osobistego poświęcenia się Najświętszemu Sercu Jezusa*, Kraków 2013, s. 25–26; L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 17.

¹⁹⁴ Cyt. za F.J. Power, *Nabożeństwo*, s. 162–163.

¹⁹⁵ Por. tamże, s. 163–164.

¹⁹⁶ Por. L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 19; J. Gawęł, *Tobie oddaję się i poświęcam. 250. rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego*, Kraków 2014, s. 88. O. Mateo Crawley-Boevey intronizację Serca Jezusowego przedstawił jako: „oficjalne i społeczne uznanie najwyższej władzy Serca Jezusowego nad daną rodziną chrześcijańską. Uznanie to winno być potwierdzone, uzewnętrznione i utrwalone przez uroczyste umieszczenie obrazu Serca Bożego na najszlachetniejszym miejscu w domu. Uroczystości tej towarzyszy

1.3.1.4 Zadośćuczynienie i wynagrodzenie Bożemu Sercu

Do publicznego oddawania czci Bożemu Sercu przyczynił się w 1925 roku papież Pius XI. W encyklice *Quas primas*¹⁹⁷ ogłosił święto Chrystusa Króla. Poleciał w tym dniu odmawianie aktu przeznaczonego na uroczystość Najświętszego Serca Jezusa. W 1928 roku wydał encyklikę poświęconą zagadnieniom zadośćuczynienia i wynagrodzenia Bożemu Sercu *Miserentissimus Redemptor*¹⁹⁸. Nawiązał w niej do objawień w Paray-le-Monial:

Sam zresztą Chrystus Pan, ukazawszy się Małgorzacie Marii, mówił jej o swojej nieskończonej miłości, żałąc się równocześnie ze smutkiem na tak liczne i wielkie zniewagi, jakich doznaje od niewdzięcznych ludzi¹⁹⁹.

Przypomniał o praktykach wynagradzających, które polecił Pan Jezus przez pośrednictwo Małgorzaty Marii. Podkreślił szczególną rolę środków wynagradzających uświęconych przez tradycję, czyli Komunii Świętej i godziny świętej. Zwrócił uwagę na drogę sercu papieża Leona XIII poświęcenie Sercu Bożemu:

Wśród wielu praktyk związanych z kultem Najświętszego Serca na specjalną uwagę zasługuje akt poświęcenia temuż Sercu siebie samych i wszystkiego, co posiadamy, a co stanowi dar odwiecznej miłości Boga. Tak właśnie pragnie być uczczony przez ludzi sam nasz Zbawiciel. Kierując się nie tyle swoimi uprawnieniami, ile niezmierną miłością względem nas, pouczył o tym niewinną uczennicę swego Serca Małgorzatę Marię, która pierwsza spośród wszystkich, razem ze swoim mistrzem duchowym o. Kladiuszem la Colombière wypełniła ten pobożny obowiązek²⁰⁰.

Papież bardzo jasno wskazał na wynagrodzenie Sercu Bożemu jako na obowiązek wszystkich wierzących²⁰¹. Podkreślił, że zadośćuczynienie Bogu za odpuszczenie popełnionych grzechów nie może się ograniczać do sfery prywatnej. Podobnie jak zło, które się w świecie rozprzestrzenia, jest publiczne i zorganizowane, tak ma być też z praktyką zadośćuczynienia i pocieszenia Serca Bożego²⁰²:

Konieczność [...] zadośćuczynienia jest oczywista dla każdego, kto przeniknął oczami i umysłem ten świat, który, jak powiedzieliśmy na początku, «leży w mocy złego» (1 J 5, 19). Zewsząd bowiem dochodzi nas krzyk jęczących narodów, których władcy i kierownicy powstali i zjednoczyli się przeciw Panu i Jego Kościołowi (por. Ps 2, 2).

akt poświęcenia [...]. Ideę przewodnią intronizacji zaczerpnąłem bezpośrednio z objawień w Paray-le-Monial”.

¹⁹⁷ MiR 3.

¹⁹⁸ Por. J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 57.

¹⁹⁹ MiR 6.

²⁰⁰ Tamże, MiR 2.

²⁰¹ Por. L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 20.

²⁰² Por. J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 58.

Widzimy, jak w krajach tych deprecjuje się prawa boskie i ludzkie. Niszczy się i burzy świątynie, wypędza zakonników i zakonnice z ich własnych domów, obrzuca się ich obelgami, nęka okrucieństwami, głodem i więzieniem; odrywa się od łona Matki Kościoła całe szeregi chłopców i dziewcząt, nakłaniając ich do zaparcia się Chrystusa, do bluźnierstw przeciw Niemu i do najgorszych występków rozpusty; społeczność chrześcijańska rozproszona i niezmiernie udręczona żyje ustawicznie w niebezpieczeństwie odpadnięcia od wiary lub męczeńskiej utraty życia²⁰³.

Papież do encykliki *Miserentissimus Redemptor* dołącza „Akt wynagrodzenia Najświętszemu Sercu Pana Jezusa” z poleceniem każdorocznego odczytania go podczas święta ku czci Jezusowego Serca. W akcie wynagrodzenia odkrywa i daje światło na epokę, w której się znajduje Kościół. Wskazuje ludzkie grzechy, za które należy się Bogu wynagrodzenie:

Brak skromności i wszelki bezwstyd w życiu i strojach, [...] sidła zastawione na niewinne dusze, pogwałcenie dni świętych, ohydne bluźnierstwa [...], obelgi rzucane na Twego Namiestnika i na stan kapłański, zbezczeszczenie nawet samego Sakramentu Boskiej Miłości²⁰⁴.

Papież Pius XI wydał także w roku 1932 encyklikę *Caritate Christi compulsi*. Ojciec Święty podejmuje w niej zagadnienie czci oddawanej Bożemu Sercu w wymiarze ekspiacji. W encyklice wymienia zagrożenia, które wpływają na życie ludzkości. Dostrzega je w trudnościach gospodarczych, ateizmie, komunizmie oraz w ruchach anarchistycznych²⁰⁵. Jako środek zaradczy przeciw tym problemom proponuje modlitwę i pokutę w duchu zadośćuczynienia Bożemu Sercu za niewdzięczność i zniewagi, jakich doznaje od ludzi:

Jaką zaś piękniejszą sposobność do tego zjednoczenia modłów i ekspiacji moglibyśmy wam wskazać, [...] niż dzień uroczysty, który się już zbliża, a poświęcony jest Najświętszemu Sercu Jezusa? Ponieważ znane jest – jak to w Encyklice *Miserentissimus* sprzed czterech lat szeroko wykazaliśmy – szczególne jego pragnienie, wywołane miłością, by zadośćuczynić za występki ludzi, ustanowiliśmy, by we wszystkich świątyniach świata po wieczne czasy co rok, gdy wraca święta rocznica, publicznie przebląganiem wynagradzano tyle zniewag, raniących Boskie owo Serce²⁰⁶.

Papież oczekuje od chrześcijan, aby święto ku czci Serca Jezusowego charakteryzowało się duchem ekspiacyjnym. Przedłuża je także o oktawę, która również miałaby być przeniknięta tym samym duchem zadośćuczynienia i wynagrodzenia:

²⁰³ Pius XI, *MiR*, 7.

²⁰⁴ Tamże, *MiR*, 7.

²⁰⁵ Pius XI, *Caritate Christi compulsi*, 1.

²⁰⁶ Tamże, 4.

Tej gorliwości w modlitwie i woli przebaczenia niech wszyscy rozżarzać nie przestaną przez całą oktawę, którym to przywilejem liturgicznym odznaczyć chcieliśmy uroczystość Najświętszego Serca²⁰⁷.

Następca Piusa XI, papież Pius XII, publikuje w roku 1939 pierwszą encyklikę *Summi pontificatus* (o konieczności nawrócenia). Ojciec Święty chce w ten sposób uczcić zbliżającą się uroczystość Chrystusa Króla. Wyraża w niej pragnienie, aby była ona przez chrześcijan wykorzystana do uczczenia Serca Bożego oraz przebłagania za niewierności:

Oby to święto stało się dniem zgromadzenia się chrześcijan wszystkich narodów – na poświęcenie całego rodzaju ludzkiego Boskiemu Sercu, które winno odbyć się bardzo uroczystie i ze szczególną pobożnością wokół ołtarza Przedwiecznego Króla, celem oddania Mu czci i hołdu, przebłagania Go za własne i cudze wykroczenia oraz złożenia ślubów wieczystej wierności dla najświętszego prawa prawdy i miłości²⁰⁸.

Godny uwagi jest fakt, że papież bardzo często w tym dokumencie nawiązuje do nabożeństwa i czci oddawanej Sercu Bożemu. W Najświętszym Sercu Jezusa Ojciec Święty dostrzega ratunek. To Jezusowe Serce jest źródłem nadziei pośród zła raniącego ludzkość. Pius XII przypomina poświęcenie Bożemu Sercu, którego dokonał papież Leon XIII. Wskazuje też na błogosławione owoce nabożeństwa i czci oddawanej Bożemu Sercu²⁰⁹.

W roku 1947 papież Pius XII wydaje kolejną encyklikę *Mediator Dei et hominum*. Ojciec Święty przestrzega w niej przed błędnymi i niewłaściwymi sposobami reformowania liturgii. Przypomina też fundamentalne prawdy wiary dotyczące Mszy Świętej. Papież podkreśla wartość czci przejawiającej się w nabożeństwie do Serca Bożego:

Są nadto inne pobożne praktyki, które chociaż do świętej liturgii w ścisłym znaczeniu nie należą, mają jednak szczególną doniosłość i godność, tak że uchodzą za włączone do pewnego stopnia do porządku liturgicznego, i przez Stolicę Apostolską i Biskupów zostały z naciskiem uznane i pochwalone. Do ich liczby należą nabożeństwa, które odprawia się według zwyczaju ku czci Bogarodzicy Dziewicy przez miesiąc maj, albo w czerwcu ku czci Najświętszego Serca Jezusowego [...]²¹⁰.

Dalszy wielki wkład w rozumienie i szerzenie czci Serca Bożego wniósł papież Pius XII, wydając w roku 1956 encyklikę *Haurietis aquas* na stulecie ogłoszenia święta ku czci Najświętszego Serca Jezusowego²¹¹. W wydanym dokumencie papież wskazuje

²⁰⁷ Tamże, 4.

²⁰⁸ Pius XII, *Summi pontificatus*, 7.

²⁰⁹ Tamże, 5.

²¹⁰ Pius XII, *Mediator Dei et hominum*, [w:] SJwdK, s. 135.

²¹¹ Por. J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 58; J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 279–280.

na biblijny, patrystyczny i teologiczny fundament nabożeństwa do Jezusowego Serca. Ponadto papież zachęca do praktyk religijnych powiązanych z obietnicami przekazanymi przez Zbawiciela św. Małgorzacie Alacoque:

Obietnice te zostały dane w tym celu, by ludzie spełniając swoje zasadnicze obowiązki religijne, jakimi są miłość i zadośćuczynienie, odnieśli przez to jak największe korzyści duchowe²¹².

W tym kontekście warto wyjaśnić długie milczenie Stolicy Apostolskiej wobec objawień w Paray-le-Monial. W encyklice Ojciec Święty podkreśla, że nabożeństwo i cześć oddawana Bożemu Sercu nie powstały na podstawie prywatnych objawień, ale są owocem żywej wiary oraz pobożności ludzi przy współpracy z nadprzyrodzonymi darami, które otrzymali. To wszystko prowadziło ich do oddawania czci Jezusowemu Sercu²¹³:

Z tego wynika, że objawienia św. Małgorzaty Marii nie wniosły nic nowego do katolickiej nauki w tej materii. Mają one jednak swoje znaczenie polegające na tym, że Chrystus Pan, ukazując w nich swoje Najświętsze Serce, chciał w niezwykły i wyjątkowy sposób zwrócić umysły ludzkie ku kontemplacji i czci tajemnicy miłości, którą miłosierny Bóg okazał względem rodzaju ludzkiego. W czasie tych osobliwych objawień Chrystus wyraźnie i w wielokrotnie powtarzanych słowach wskazywał na swoje Serce jako na znak i zadatek miłosierdzia oraz łask potrzebnych Kościołowi w naszych czasach²¹⁴.

Pius XII wskazuje podstawy doktrynalne czci oddawanej Najświętszemu Sercu Jezusa. Można je odkryć już w *Starym Testamencie*, którego myślą przewodnią jest przymierze zawarte przez Boga z narodem wybranym. To przymierze znajduje swoje odzwierciedlenie w różnych wydarzeniach przedstawionych w życiu Mojżesza i tym sposobem może stanowić symboliczną antycypację Serca Bożego, podobnie jak i treść Ksiąg prorockich: proroka Ozeasza, Izajasza oraz Jeremiasza, a także Księgi Pieśni nad Pieśniami. W treści tych Ksiąg znajduje się symboliczna prefiguracja Serca Jezusa Chrystusa. Zapowiadają one ofiarę, posłuszeństwo, miłość Jezusa i potwierdzają słuszność oddawania czci Jego Sercu:

Jest rzeczą powszechnie znaną, że Księgi święte nie podają żadnej pewnej wzmianki o szczególnym kulcie czci i miłości względem fizycznego Serca Wcielonego Słowa jako symbolu żarliwej miłości. Ten oczywisty fakt nie powinien jednak budzić w nas zdziwienia ani przesłaniać nam innej prawdy, a mianowicie, że miłość Boża, będąca podstawową racją kultu Najświętszego Serca Jezusowego, została przedstawiona zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie w niezmiernie wzruszających obrazach.

²¹² HA 5.

²¹³ Por. L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 20.

²¹⁴ HA 3.

Obrazy te, przepowiadając niejednokrotnie przyjście Syna Bożego w ludzkiej postaci, mogą być uważane za zapowiedź znaku najwznioślejszej miłości Boga, jakim jest Najświętsze Serce Boskiego Odkupiciela²¹⁵.

Papież ukazuje też przedmiot czci oddawanej Bożemu Sercu, które symbolizuje miłość nieskończoną, a w pełni się realizuje w tajemnicy Bożego wcielenia. Tam w osobie Słowa łączą się dwie natury – boska oraz ludzka:

[...] wierny, czcząc Serce Jezusa, uwielbia razem z Kościołem znak i jakby ślad Bożej miłości, która posunęła się aż tak daleko, że nawet Sercem Wcielonego Słowa umiłowała rodzaj ludzki, splamiony tyłu haniebnymi występami. Jest przeto rzeczą konieczną, aby w tak ważnym punkcie nauki, wymagającym wiele roztropności, każdy miał na uwadze fakt, że prawda o naturalnym symbolu fizycznego Serca Jezusowego w odniesieniu do osoby Słowa opiera się całkowicie na fundamentalnej rzeczywistości, jaką tworzy połączenie dwóch natur, które istnieją w Nim jako odrębne i nienaruszone²¹⁶.

Pius XII przypomina, że prawdziwa cześć jest ukierunkowana na miłość Bożą i ludzką, jaką Jezus darzy ludzi. Taki kult miał zawsze miejsce w ludzkiej świadomości, a z biegiem czasu przekształcił się w dostrzeżenie w Sercu Jezusa symbolu miłości. W dalszej części encykliki papież proponuje sposób oddawania czci Bożemu Sercu²¹⁷. Pius XII wyjaśnia i jednocześnie podkreśla, że

[...] kult Najświętszego Serca Jezusowego jest ze swej istoty kultem miłości, którą Bóg nas ukochał przez Jezusa, a dla nas samych stanowi on równocześnie okazję do praktykowania miłości względem Boga i bliźnich. Innymi słowy: kult Serca Jezusowego jest kultem miłości, jaką Bóg żywi względem nas, miłości, którą należy uwielbiać i naśladować, i za którą trzeba ustawicznie dziękować. Celem tak pojętego kultu jest udoskonalenie naszej ludzkiej miłości, jaka nas łączy z Bogiem i ludźmi przez coraz gorliwsze wypełnianie nowego przykazania, które Boski Mistrz przekazał apostołom jako święte dziedzictwo, gdy mówił: «przykazanie nowe daję wam, abyście się wzajemnie miłowali; abyście tak, jak ja was umiłowalem i wy wzajemnie się miłowali [...]. To jest moje przykazanie, abyście się wzajemnie miłowali, tak jak ja was umiłowalem» (J 13, 34; 15, 12)²¹⁸.

Encyklika *Haurietis aquas* jest podsumowaniem pobożności i kultu Jezusowego Serca. Fundament czci oddawanej Bożemu Sercu stanowi Objawienie znajdujące się na kartach *Starego i Nowego Testamentu*, które następnie podlega rozwojowi w Tradycji Kościoła. Papież wskazuje, że cześć oddawana Sercu Jezusowemu jest czią oddawaną Boskiej Osobie Słowa Wcielonego:

Serce naszego Odkupiciela jest zatem obrazem Boskiej Osoby Słowa i Jego podwójnej natury – boskiej i ludzkiej. Z tego tytułu należy w Nim widzieć nie tylko symbol, ale jakby streszczenie całej tajemnicy naszego odkupienia. Kiedy wielbimy Najświętsze

²¹⁵ Tamże, HA 2.

²¹⁶ Tamże, HA 4.

²¹⁷ Por. J.A. Superson, *Uroczystość Najświętszego Serca*, dz. cyt., s. 59.

²¹⁸ HA 4.

Serce Jezusa, to w nim i przez nie czcimy zarówno niestworzoną miłość Słowa Bożego, jak i Jego miłość ludzką, wraz ze wszystkimi uczuciami i cnotami. Jedna i druga bowiem miłość skłoniła naszego Zbawiciela do ofiarowania się za nas i za cały Kościół, swoją Oblubienicę²¹⁹.

Ojciec Święty wymienia też hojność darów Najświętszego Serca. Są to: Eucharystia, Matka Boża oraz kapłaństwo. Swoje nauczanie wyraża słowami:

[...] Eucharystia jako sakrament, w którym Chrystus daje się ludziom, zarazem jako ofiara, w której nieustannie ofiaruje siebie samego «od wschodu słońca aż do jego zachodu» i kapłaństwo są darem Jego Najświętszego Serca²²⁰.

Pius XII zwrócił uwagę na miejsce Serca Bożego w dziejach zbawienia. Wskazał na dzieje powstania i rozwój czci oddawanej Jezusowemu Sercu. Papież przedstawił też świętych, którzy praktykowali tę pobożność i ofiarowywali cześć Bożemu Sercu, podkreślając rolę św. Małgorzaty Marii Alacoque²²¹.

Papież Jan XXIII chociaż nie wydał żadnej encykliki zachęcającej do oddawania czci Sercu Pana Jezusa, to jednak jego życie i wypowiedzi odzwierciedlały głęboką relację do Bożego Serca. 28 stycznia 1960 r. w przemówieniu do kleryków i studiujących w Rzymie powiedział:

Oto istotny pokarm, jaki dać wam może jedynie Księża Boża. Oto dlaczego to zaproszenie: *Accipite librum et devorate illum!* Gdy będziecie szukać trwałszych form pobożności i działania apostolskiego, ona otworzy wam widnokrąg ziemi: Imię Jezus, Eucharystię, Najświętsze Serce, Najdroższą Krew; dalej Dziewicę Świętą, a w końcu Świętych Starego i Nowego Testamentu²²².

Natomiast kilka dni później rozwinął wspomnianą myśl o Sercu Jezusa, zajmując się tematem trzech wielkich nabożeństw do Imienia, Serca i Krwi Jezusa Chrystusa. Zachęcając do praktykowania pobożności do Serca Bożego, powiedział:

Po objawieniach w Paray-le-Monial kult Serca Jezusowego porwał wszystkie prawie dusze owych czasów i do dziś po przewyciężeniu pewnych nieroztropnych trudności triumfuje w sercach, w świątyniach, w instytucjach, które od tegoż Najświętszego Serca wzięły swoją nazwę i swe dzieje²²³.

²¹⁹ Pius XII, HA 3.

²²⁰ Pius XII, HA 3; Z. Kłafka, *Eucharystia objawieniem i darem Najświętszego Serca Pana Jezusa w dziele wynagrodzenia*, [w:] *W misji wynagradzania Bogu przez Serce Jezusa*, red. J. Wełna, Lublin 2014, s.173.

²²¹ Por. L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwDK, s. 20.

²²² Jan XXIII, *Przemówienie w kościele św. Ignacego w Rzymie do kleryków diecezji rzymskiej i studiujących w Rzymie 28 I 1960*, [w:] SJwDK, s. 171–172.

²²³ Jan XXIII, *Trzy wielkie nabożeństwa: Imię Serce, Krew Jezusa Chrystusa Odkupiciela*, [w:] SJwDK, s. 173–174.

1.3.1.5 Nabożeństwo ku czci Jezusowego Serca Bożym darem i przejawem Bożego Miłosierdzia względem człowieka wierzącego

Papież Jan XXIII w Liście apostolskim *Inde a Primus* nawiązał do Bożego Serca, wskazując na nabożeństwo ku czci Jezusowego Serca jako na Boży dar i przejaw Bożego Miłosierdzia względem człowieka wierzącego. Ojciec Święty podkreślił ważną rolę praktyk religijnych i do nich również zachęcił:

[...] osądziliśmy za stosowne wezwać braci naszych, aby swe myśli skierowali na ten nierozzerwalny węzeł, jakim z dwoma innymi, wśród wiernego ludu bardzo rozpowszechnionymi nabożeństwami, mianowicie nabożeństwem do Najświętszego Imienia Jezus i Najświętszego Serca Jezusa, winien być połączony religijny kult, oddawany Przenajdroższej Krwi Słowa Wcielonego, która «za wielu na odpuszczenie grzechów jest wylana» (Mt 26, 28)²²⁴.

Papież podkreśla rolę objawień Bożego Serca św. Małgorzacie Marii Alacoque w rozszerzeniu czci do Najświętszego Serca Jezusowego. Wymienia trzy papieskie encykliki wyjaśniające naturę, broniące podstawy oraz zachęcające wiernych do praktykowania nabożeństwa do Bożego Serca: *Annum Sacrum*, *Miserentissimus Redemptor*, *Haurietis aquas*²²⁵.

Do ważnych wypowiedzi Stolicy Apostolskiej dotyczących Jezusowego Serca należą dwa listy papieża Pawła VI. 6 II 1965 r. Ojciec Święty opublikował List apostolski *Investigabiles divitias Christi*, a następnie 25 V 1965 r. wydał List apostolski *Diserti interpretes*. W Liście apostolskim *Investigabiles divitias Christi* Ojciec Święty wskazał na potrzebę praktykowania nabożeństwa ku czci Bożego Serca. Zapewnił o słuszności czci oddawanej Jezusowi w symbolu Najświętszego Serca Zbawiciela. Przypomniał o zbliżającej się dwusetnej rocznicy ustanowienia liturgicznego święta ku czci Najświętszego Serca Jezusowego. W Liście tym przedstawił propozycje przeżycia wspomnianych uroczystości:

W czasie obchodów tej rocznicy można wiernym szerzej wyjaśnić wzniosłe i głębokie zasady nauki katolickiej, ujawniającej nieskończone skarby miłości Bożego Serca. Można też urządzać specjalne nabożeństwa, które by wzbudziły należyty szacunek dla tego kultu. W ten sposób cała społeczność wiernych przeniknięta nowym duchem, będzie mogła oddać Bożemu Sercu należną Mu cześć, zadośćuczynić coraz gorliwszą

²²⁴ Jan XXIII, *List apostolski „Inde a primis” o rozszerzaniu nabożeństwa ku czci Przenajdroższej Krwi Pana naszego Jezusa Chrystusa*, [w:] SJwdK, s. 175–180.

²²⁵ Tamże.

służbą Bogu za wszystkie grzechy i dostosować całe swoje życie do wymogów miłości braterskiej, która jest «doskonałym wypełnieniem Prawa» (Rz 13, 10)²²⁶.

W Liście apostolskim *Diserti interpretis* Paweł VI zachęcił za pośrednictwem przełożonych generalnych, którzy szczególnie ze względu na charyzmat czczą Serce Zbawiciela, do szerzenia nabożeństwa do Bożego Serca. Przypomniwał także naukę soboru, który zajmował się wszechstronną odnową życia chrześcijańskiego w aspekcie publicznym, jak i prywatnym. Wskazał, że tajemnicy Kościoła

nie można jednak należycie zrozumieć bez odniesienia go do odwiecznej miłości Wcielonego Słowa, której znakomitym symbolem jest zranione Serce Zbawiciela. W konstytucji bowiem dogmatycznej o Kościele czytamy: «Kościół, czyli Królestwo Chrystusowe, już teraz obecne w tajemnicy, dzięki mocy Bożej rośnie w sposób widzialny w świecie. Znakiem tego początku i wzrastania jest krew i woda wypływające z otwartego boku Jezusa ukrzyżowanego». Istotnie z przebitego Serca Zbawiciela narodził się Kościół i stamtąd czerpie pokarm, ponieważ Chrystus «wydał zań samego siebie, aby go uświęcić, oczyściwszy obmyciem wodą, któremu towarzyszy słowo» (Ef 5, 25-26)²²⁷.

Następnie papież zachęca wiernych do praktykowania publicznie czy też prywatnie nabożeństwa ku czci Bożego Serca. Przez to nabożeństwo można się od Jezusa Chrystusa nauczyć właściwie kierować swoim życiem, odpowiadając na wymogi współczesnego świata²²⁸.

W czasie pontyfikatu Pawła VI zakończył się Sobór Watykański II (1962-1965). W tekstach soborowych można znaleźć nawiązanie do sceny przebicia boku Jezusa nakreślonej w Ewangelii św. Jana bez użycia określenia „serce”. Konstytucja o Liturgii świętej wskazuje na moment zrodzenia się Kościoła z przebitego boku²²⁹. Natomiast Konstytucja dogmatyczna o Kościele akcentuje rzeczywistość wypływającej krwi i wody ze zranionego boku Zbawiciela, co przyczynia się do wzrostu Kościoła²³⁰.

1.3.1.6 Aktualność nabożeństwa do Serca Chrystusa

Wielki wkład w szerzenie czci Bożego Serca wniósł św. Jan Paweł II. W swoim papieskim nauczaniu przypomniwał o aktualności nabożeństwa do Serca Chrystusa.

²²⁶ Paweł VI, *List apostolski „Investigabiles divitias Christi” o kulcie Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] SJwdK, s. 182–185.

²²⁷ Paweł VI, *List apostolski „Diserti interpretis” o kulcie Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] SJwdK, s. 186–188.

²²⁸ Tamże.

²²⁹ Por. KL 5.

²³⁰ Por. KK 3.

Godnymi uwagi są wygłoszone przez Jana Pawła II komentarze dotyczące treści poszczególnych wezwań litanijnych do Bożego Serca²³¹. Papież, kontynuując nauczanie o czci należnej Sercu Jezusa, wpisał się do grona swych poprzedników potwierdzających podstawy biblijne i teologiczne tego nabożeństwa²³².

W encyklice *Redemptor hominis* ogłoszonej w 1979 roku Ojciec Święty nawiązuje do miłości, którą symbolizuje Serce Zbawiciela. Tajemnica miłości, jaką jest odkupienie świata, znajduje swoje źródło w Bożym Sercu, a jednocześnie jest wezwaniem, aby człowiek odpowiedział na miłość Boga:

Odkupienie świata – owa wstrząsająca tajemnica miłości, w której niejako na nowo «powtarza się» tajemnica stworzenia – jest w swoim najgłębszym rdzeniu «usprawiedliwieniem» człowieka w jednym ludzkim Sercu: w Sercu Jednorodzonego Syna, ażeby mogło ono stawać się sprawiedliwością serc tylu ludzi, w tym Przedwiecznym Jednorodzonym Synu przybranych odwiecznie za synów (por. Rz 8, 29–30; Ef 1, 8) i wezwanych do Łaski, wezwanych do Miłości. Krzyż na Kalwarii, poprzez który Jezus Chrystus-Człowiek, Syn Maryi Dziewicy, przybrany Syn Józefa z Nazaretu – «odchodzi» z tego świata jest równocześnie nowym otwarciem odwiecznego Ojcostwa Boga, który w Nim na nowo przybliżył się do ludzkości, do każdego człowieka, obdarzając go tym trzykrotnie świętym «Duchem Prawdy» (J 16, 13)²³³.

Podczas jednej z audiencji generalnych Ojciec Święty przypomina znaczenie symbolu serca w oddawaniu czci Sercu Jezusa Chrystusa. Wyraźnie też nawiązuje do opisu, który przedstawił św. Jan w swojej Ewangelii:

Ani słowa o sercu. Ewangelista mówi tylko o przebiciu włócznią boku, z którego wypłynęła krew i woda. Język opisu jest jakby medyczny, anatomiczny. Włócznia żołnierza przebiła bez wątpienia serce, aby sprawdzić, czy Skazany już umarł. To serce – to ludzkie serce – przestało pracować. Jezus przestał żyć. Równocześnie jednak to anatomiczne otwarcie serca Chrystusowego po śmierci – mimo całej historycznej «szorstkości» tekstu – pobudza nas do rozważania go także na poziomie przenośni. Serce jest nie tylko organem, który warunkuje biologiczną żywotność człowieka. Serce jest symbolem. Mówi o całym człowieku wewnętrznym. Mówi o duchowym wnętrzu

²³¹ Por. Jan Paweł II, *Głębia litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] *Odpowiedź miłości. Kult Najświętszego Serca Pana Jezusa*, red. K. Klauza, Częstochowa 1996, s. 6.

²³² Por. C. Smuniewski, *Aktualność kultu Najświętszego Serca Jezusa w nauczaniu bł. Jana Pawła II*. [w:] *Odnowić pamięć o miłości Bożej. 250. rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego*. Poznań 2014, s. 115–116. Papież Jan Paweł II nawiązał także do swoich poprzedników w Orędziu przy uroczystości stulecia poświęcenia ludzkości Bożemu Sercu – por. *Orędzie Jana Pawła II na stulecie poświęcenia ludzkości Najświętszemu. Bóg objawia swą miłość w Sercu Chrystusa*. 11 VI 1999 r. [w:] SJwdK, s. 483. Jan Paweł II we wspomnianym orędziu pisze: „Aktualność tego, co dokonało się 11 czerwca 1899 r., została autorytatywnie potwierdzona w dokumentach moich poprzedników, którzy pogłębiali naukę o kulcie Najświętszego Serca Pana Jezusa i zalecali okresowe ponawianie aktu poświęcenia. Spośród nich pragnę wspomnieć świętego następcę Leona XIII – papieża Piusa X, który w 1906 r. nakazał odnawiać akt poświęcenia corocznie, świętej pamięci papieża Piusa XI, który nawiązał do niego w encyklikach *Quas primas*, w kontekście Roku Świętego 1925 oraz w *MiR*, jego następcę sługę Bożego Piusa XII, który mówił o nim w encyklikach *Summi Pontificatus* i *Haurietis aquas*. Z kolei sługa Boży Paweł VI zechciał poruszyć ten temat w świetle nauki Soboru Watykańskiego II w Liście apostołskim *Investigabiles divitias Christi* oraz w liście *Diserti interpretes*, skierowanym 25 maja 1965 r. do przełożonych generalnych zgromadzeń, które biorą imię od Serca Jezusa”.

²³³ Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, 9.

człowieka. I tradycja natychmiast odczytała to znaczenie opisu św. Jana (J 19, 37; Za 12, 10)²³⁴.

W encyklice *Dives in misericordia* ogłoszonej w 1980 roku Jan Paweł II podkreśla, że przez Serce Jezusa człowiek poznaje miłosierdzie Boga. Spotkanie z Jezusem prowadzi do odkrycia osoby Ojca:

W sposób szczególny zdaje się Kościół wyznawać miłosierdzie Boga i oddawać mu cześć, zwracając się do Chrystusowego Serca; właśnie bowiem zbliżenie do Chrystusa w tajemnicy Jego Serca pozwala nam zatrzymać się w tym niejako centralnym, a zarazem po ludzku najłatwiej dostępnym punkcie objawiania miłosiernej miłości Ojca, które stanowiło centralną treść mesjańskiego posłannictwa Syna Człowieczego²³⁵.

Papież bardzo często wzywał wierzących do szerzenia czci oddawanej Bożemu Sercu i pielęgnowania jej w swoim życiu. Warte podkreślenia jest wskazywanie w jego nauczaniu na aktualność tego nabożeństwa – oczywiście z dostosowaniem do współczesnych realiów – mimo upływu wieków i zmieniających się sytuacji obyczajowo-kulturowych w świecie: „Serce Chrystusa kryje w sobie orędzie do każdego człowieka; przemawia także do współczesnego świata”²³⁶.

Troska Jana Pawła II o szerzenie czci do Bożego Serca przejawia się już w *Liście do ordynariusza Lyonu z okazji stulecia poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa* z roku 1999. Ojciec Święty zachęca:

Również następnym pokoleniom należy zaszczerpić pragnienie spotkania Pana, wpatrywania się w Niego, aby potrafiły odpowiedzieć na wezwanie do świętości i mogły odkryć swoją szczególną misję w Kościele i w świecie, realizując w ten sposób swe powołanie chrześcijańskie²³⁷.

Papież zaleca również zgromadzeniom zakonnym poświęconym Bożemu Sercu życie według charyzmatu, propagowanie czci oddawanej Sercu Jezusa oraz naśladowanie Go w codziennym życiu: „Głoście chwałę Bożego Serca słowem życia, poprzez służebną postawę względem wszystkich potrzebujących pomocy duchowej, moralnej czy materialnej. Uczcie się od Bożego Serca ogarniać waszym sercem każdego człowieka”²³⁸.

²³⁴ Por. Jan Paweł II, Audiencja generalna «*Nauczmy się odczytywać tajemnicę Serca Chrystusowego*» (20 czerwca 1979), [w:] SJwDK, s. 198.

²³⁵ DiM, 13.

²³⁶ Por. Jan Paweł II, Rozważanie przed modlitwą *Aniół Pański* «*Serce Jezusa źródłem łask*» (2 lipca 2000), [w:] SJwDK, s. 490.

²³⁷ Jan Paweł II, *List do ordynariusza Lyonu z okazji stulecia poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa* – «*Pielęgnujcie kult Najświętszego Serca Pana Jezusa*» (4 czerwca 1999) 3; [w:] SJwDK, s. 464–465.

²³⁸ Jan Paweł II, *Nawiedzenie grobu bł. Józefa Sebastiana Pelczara w Przemyślu. Był świadkiem miłości Boga do tego ludu* (2 czerwca 1991), [w:] SJwDK, s. 393.

1.3.1.7 Poświęcenie rodzin i wspólnot parafialnych Najświętszemu Sercu

W liście napisanym z okazji Jubileuszu 75-lecia obecności Zgromadzenia Księży Sercanów w Polsce papież Jan Paweł II zachęcał wspólnotę Polskiej Prowincji do rozpalania wiernych swoim charyzmatem, który się przejawia miłością do Jezusowego Serca, jak również wynagrodzeniem za grzechy i ludzką obojętność wobec Jezusowej miłości. Jan Paweł II pisze, że spośród innych dzieł:

szczególnie ważne miejsce zajmuje duszpasterstwo parafialne. Jego istotą jest dążenie do tego, aby każdą wspólnotę wiernych można było rozpalic charyzmatem miłości wobec Bożego Serca i duchem wynagrodzenia. [...] Wasze Zgromadzenie rozwinęło szczególne dzieło apostołskie, a mianowicie rekolekcje i misje intronizacyjne, których celem było poświęcenie rodzin i całych wspólnot parafialnych Boskiemu Sercu Jezusa²³⁹.

Papież przypomniał o aktualności dzieła, na które istnieje zapotrzebowanie we współczesnych rodzinach. One potrzebują umocnienia i odnowy, którą może zabezpieczyć Serce Zbawiciela jako Źródło Miłości²⁴⁰. Formą szerzenia czci Bożego Serca praktykowaną przez Jana Pawła II był akt zawierzenia Jezusowemu Sercu diecezji. Takiego aktu dokonał w roku 1991 we Włocławku. W modlitwie wstawienniczej zawierzył Bożemu Sercu zarówno wyznawców Chrystusa, jak i niechrześcijan. Miało to miejsce podczas rozważania 23 czerwca 2002 roku:

Miłosiernemu Sercu Jezusa pragnę dziś zawierzyć w sposób szczególny mieszkańców Ziemi Świętej: żydów, chrześcijan i muzułmanów. To Serce, które – «zelżywością napełnione» – nigdy nie żywiło uczuć nienawiści czy zemsty, lecz prosiło o przebaczenie dla swych zabójców, to Serce wskazuje jedyną drogę do powstrzymania narastającej przemocy: drogę uspokojenia ducha, wzajemnego zrozumienia i pojednania²⁴¹.

Św. Jan Paweł II dostrzegł w Sercu Bożego Syna najpełniejsze objawienie ojcowskiej miłości Boga. Mówiąc o źródłach przepowiadania, nie można pominąć nauczania zawartego w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Również w jego tekstach została podkreślona symbolika miłości zawarta w Bożym Sercu²⁴². Na krzyżu w znaku krwi oraz wody wypływającej z rany boku Jezusa Chrystusa znajduje się miejsce narodzenia Kościoła²⁴³. Kościół, sprawując Najświętszą Ofiarę, posiada upoważnienie

²³⁹ Jan Paweł II, *List Ojca Świętego do Wspólnoty Księży Sercanów z okazji Jubileuszu 75-lecia obecności Zgromadzenia w Polsce*. Castel Gandolfo (2 sierpnia 2003), [w:] SJwdK, s. 516–517.

²⁴⁰ Por. tamże, s. 516–517; C. Smuniewski, *Aktualność kultu Najświętszego Serca Jezusa*, s. 118.

²⁴¹ Jan Paweł II, *Serce Chrystusa «Anioł Pański»* (23 czerwca 2002), [w:] SJwdK, s. 50.

²⁴² Por. KKK 478.

²⁴³ Por. KKK 766.

i moc, aby pomagać ludziom w stawianiu się podobnymi do Serca Bożego Syna²⁴⁴. Kontemplacyjne spoglądanie na Serce – symbol miłości, jaką obdarza wiernych Bóg – prowadzi człowieka do nawrócenia²⁴⁵. W Katechizmie można zauważyć odniesienie do adoracji Serca Zbawiciela,²⁴⁶ a także wskazanie na Słowo Boże, którego wyjaśnienie przynosi otwarte Serce²⁴⁷.

1.3.1.8 Chrystocentryzm trynitarny i eklezjalny

Można powiedzieć, że całe papieskie teologiczne nauczanie dotyczące aktualności nabożeństwa do Serca Jezusowego było związane z relacjami, jakie zachodzą w Trójcy Świętej. W trynitologii papież Jan Paweł II znajdował źródło nauczania o aktualności czci oddawanej Najświętszemu Sercu Jezusa. W tym miejscu nie sposób pominąć tekstu *Orędzia na stulecie poświęcenia ludzkości Bożemu Sercu*, w którym papież pisze:

Kult Serca Chrystusa, «które jest powszechną siedzibą komunii z Bogiem Ojcem, [...] siedzibą Ducha Świętego», przyczynia się do umocnienia naszej więzi z Trójcą Świętą²⁴⁸.

Ojciec Święty wskazuje także na związek czci Serca Jezusa z misją, którą powierzył Chrystus Kościołowi. Papież przypomina: „Kościół [...] jest jakby kanałem przenoszącym i rozprzestrzeniającym falę łaski, tryskającej z przebitego Serca Odkupiciela”²⁴⁹. Według papieża przez Eucharystię człowiek ma możliwość spotkania z otwartym Sercem Zbawiciela²⁵⁰. Św. Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Europa* wskazuje, że:

celem liturgii Kościoła nie jest uśmierzenie pragnień i lęków człowieka, ale słuchanie i przyjmowanie do serca Jezusa Żyjącego, który czci i wielbi Ojca, by Go czcić i wielbić razem z Nim²⁵¹.

Papież podkreśla umiejscowienie nabożeństwa do Serca Jezusa we Mszy Świętej, z której wierni czerpią wzór do życia z Chrystusem, naśladowując Go w pokorze i cichości serca oraz pogłębiają podczas adoracji²⁵².

²⁴⁴ Por. KKK 1419.

²⁴⁵ Por. KKK 1432.

²⁴⁶ Por. KKK 2669.

²⁴⁷ Por. KKK 112.

²⁴⁸ Jan Paweł II, *Orędzie na stulecie poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa - «Bóg objawia swą miłość w Sercu Chrystusa»* (11 czerwca 1999), 4. [w:] SJwDK, s. 487.

²⁴⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska «*Ecclesia in Europa*», 18.

²⁵⁰ Por. C. Smuniewski, *Aktualność kultu Najświętszego Serca Jezusa*, s. 123.

²⁵¹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska «*Ecclesia in Europa*», 71.

²⁵² Jan Paweł II, *Orędzie na stulecie poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu*, dz. cyt., s. 487.

Papież Jan Paweł II również w homilii wygłoszonej podczas Mszy Św. przed bazyliką w Paray-le-Monial we Francji zwrócił uwagę na miłość małżeńską. Zaakcentował nauczanie Soboru Watykańskiego II o Bożym przymierzu: „Boskie prawo ukazuje pełne znaczenie miłości małżeńskiej, chroni ją i pobudza do prawdziwie ludzkiego jej udoskonalenia”²⁵³. Św. Jan Paweł II, zwracając się do wiernych, wyjaśnił:

Łaska sakramentu małżeństwa w przymierzu z Bożą Mądrością, w przymierzu z nieskończoną miłością Serca Jezusowego, dała wam możliwość rozwijania w każdym z członków rodziny całego bogactwa osoby ludzkiej, całego bogactwa Jej powołania do miłości Boga i ludzi. [...] Przyjmijcie obecność Serca Chrystusowego, powierzając mu wasze ogniska domowe. Niech ono natchnie was wielkodusznością, wiernością sakramentowi, w którym wasze zjednoczenie zostało przypieczętowane przed Bogiem! I niech miłość Chrystusa pozwoli wam otworzyć się i spieszyć z pomocą braciom i siostrą cierpiącym z powodu zerwania ich więzi małżeńskiej, pozostawionym, w samotności; wasze braterskie świadectwo pomoże im odkryć, że Pan nie przestaje kochać tych, którzy cierpią²⁵⁴.

Św. Jan Paweł II nie tylko wskazuje, jak wierzący mają przeżywać swoją relację do Bożego Serca, ale też praktykuje ją w swoim życiu. W ten sposób Jego osobiste świadectwo staje się inspiracją dla ludzi tęskniących do poznawania miłości Jezusowego Serca oraz uczy, jak na nią odpowiadać swoją miłością.

Papież Benedykt XVI swą encykliką *Deus caritas est* przypomina, że pierwotnym źródłem miłości jest Bóg. Przebite Serce Bożego Syna wskazuje na miłość Boga, która z Jego rany wypływa²⁵⁵. Ojciec Święty przy okazji obchodów 50-lecia wydania encykliki *Haurietis aquas* uwydatnia aktualność potrzeby pogłębiania przez wiernych więzi z Sercem Chrystusa. Widoczny owoc tego przedsięwzięcia przejawia się w ożywionej wierze względem zbawczej miłości Boga z zastosowaniem jej w codziennym życiu człowieka wierzącego²⁵⁶. Papież podkreśla, że przez praktykę nabożeństwa ku czci Serca Zbawiciela Boża miłość i miłosierdzie otrzymują hołd i uwielbienie²⁵⁷. A w encyklice *Spe salvi* zaznacza, że tym, który dokona sądu nad człowiekiem po śmierci będzie Serce Chrystusa, który jest Sędzią i Zbawicielem²⁵⁸.

²⁵³ *Gaudium et spes*, 50.

²⁵⁴ Jan Paweł II, *Dam wam serce nowe i ducha nowego tchnę. Homilia wygłoszona podczas Mszy św. przed bazyliką w Paray-le-Monial we Francji*, (5 października 1986), [w:] SJwdK, s. 337–338.

²⁵⁵ Por. DCE 7; W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 60.

²⁵⁶ Benedykt XVI, *List z okazji 50-lecia encykliki «Haurietis aquas», Piusa XII* (15 maja 2006), [w:] SJwdK, s. 533.

²⁵⁷ Por. Benedykt XVI, *Serce Odkupiciela – Anioł Pański* (5 czerwca 2005), [w:] SJwdK, s. 525.

²⁵⁸ Benedykt XVI, Encyklika *«Spe salvi»*, 47.

Także nauczanie Ojca Świętego Franciszka jest kontynuacją myśli jego poprzedników szerzących kult Bożego Serca. Wydana przez niego adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* zawiera między innymi zachętę do wyboru życia w godności oraz w pełni, do życia w Duchu, które rodzi się „z serca zmartwychwstałego Chrystusa”²⁵⁹. To tam ma obfity źródło życie duchowe oraz chrześcijańska radość²⁶⁰. Papież Franciszek w swoim nauczaniu często zwraca uwagę na miłość i miłosierdzie Boga Ojca objawione w Jezusie Chrystusie. Kończąc Rok Miłosierdzia podkreślił:

Nawet jeśli zamykają się święte drzwi, nadal pozostanie otwarta na oścież prawdziwa brama miłosierdzia, którą jest Serce Chrystusa. Z otwartego boku Zmartwychwstałego Pana aż do końca czasów wypływać będzie miłosierdzie, pocieszenie i nadzieja²⁶¹.

Reasumując, należy podkreślić, że nauczanie o Bożym Sercu miało i ma doniosłe miejsce w przekazywaniu prawd wiary przez Urząd Nauczycielski Kościoła. Po zatwierdzeniu święta ku czci Najświętszego Serca można dostrzec rozwój teologii Serca Zbawiciela. W nauczaniu prezentowanym przez Kościół nietrudno zauważyć, że oddawanie czci temuż Sercu jest nierozłącznie związane z tajemnicą Bożej miłości objawionej w osobie Syna Bożego. Ta forma pobożności jest zarówno zaproszeniem człowieka do odkrycia jej głębi, jak i do odpowiedzi na poznaną miłość²⁶².

1.3.2 Nauczanie teologów i świętych o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Jednym z głównych źródeł teologicznej refleksji nad Sercem Jezusa, które odgrywało w starożytnej religii chrześcijańskiej kluczową rolę, jest interpretacja słów zapisanych w Ewangelii św. Jana:

W ostatnim zaś, najbardziej uroczystym dniu święta, Jezus stojąc zawołał donośnym głosem: «Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie – niech przyjdzie do Mnie i pije! Jak rzekło Pismo: Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza» (J 7,37-38)²⁶³.

²⁵⁹ Franciszek, Adhortacja apostolska «*Evangelii gaudium*» (24 listopada 2013), 2.

²⁶⁰ Tamże, 5.

²⁶¹ Zob. Papież na zakończenie Roku Miłosierdzia: *Serce Jezusa nadal otwarte na oścież*, http://pl.radiovaticana.va/news/2016/11/20/papie%BC_na_zako%84czenie_roku_mi%82osi_erdzia_serce_jezusa_nadal_/1273643/ (17.02.2018). Papież Franciszek wskazuje także Serce Jezusa jako symbol miłosierdzia Bożego. Ta problematyka będzie bardziej szczegółowo omówiona w rozdziale III niniejszej pracy.

²⁶² Por. Pius XII, Encyklika «*Haurietis aquas*», 6.

²⁶³ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 171–172; A. Bober, *Kult Serca Bożego u Ojców Kościoła*, [w:] *Cor Jesu*, „Ateneum Kapłańskie” 62 (1961) z. 3, s. 232; S. Łucarz, *Symbolika przebitego boku Jezusa w nauczaniu Ojców Kościoła*, [w:] *Zawierzyć Sercu Jezusa. Treści Sympozjum zorganizowanego*

Wielki wkład w zrozumienie istoty nabożeństwa do Najświętszego Serca wnieśli swoim nauczaniem Ojcowie Kościoła i teologowie. Zaakcentowali oni miłość Boga objawioną w Chrystusie²⁶⁴.

1.3.2.1 Tajemnica Wcielenia i Odkupienia wyrazem miłości Chrystusa

Pisarze chrześcijańscy i Ojcowie Kościoła w swoich wypowiedziach nawiązywali do Ewangelii, w której dostrzegali przejawy miłości Chrystusa²⁶⁵. Najczęściej w przebitym boku Jezusa podkreślali znaczenie symbolu krwi i wody. Krew była symbolem miłości opiekuńczej, a woda symbolizowała dar Ducha Świętego²⁶⁶.

Święty Justyn (ok. 100 – ok. 165) porównuje Serce Jezusa Chrystusa do skały. Obraz ten przedstawił słowami: „My chrześcijanie jesteśmy prawdziwym Izraelem, który bierze początek z Chrystusa, ponieważ wypływamy z Serca Chrystusa, jak ze skały”²⁶⁷.

Podobnie święty Cyprian (ok. 200 – 258) posługuje się symbolem skały, przedstawiając Jezusowe ciało jako źródło żywej wody. W swoim komentarzu wyjaśnia: „Skała była symbolem ciała Chrystusa, które – umęczone na drzewie krzyża – do dziś rozdaje spragnionym żywą wodę. Jest napisane: z jego wnętrza popłynie żywa woda”²⁶⁸.

Warto w tym miejscu podkreślić, że myśl wypowiedziana przez Jezusa Chrystusa: „«Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie – niech przyjdzie do Mnie i pije! Jak rzekło Pismo: Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza»” (J 7,37-38) stała się przedmiotem interpretacji dla dwóch szkół teologicznych: szkoły efeskiej i szkoły aleksandryjskiej. Według szkoły efeskiej źródło żywych wód znajduje się w piersi Mesjasza. W wypowiedzi szkoły aleksandryjskiej żywe wody wypływają z serca wierzącego, ale dopiero po wypiciu z Chrystusowej piersi. Orygenes (185 – 254), mówiąc o „sercu” Pana, wskazuje na to,

z okazji 90 rocznicy konsekracji Bazyliki i aktu oddania Narodu Polskiego Najświętszemu Sercu Pana Jezusa w Krakowie, Kraków 2011, s. 18.

²⁶⁴ Papież Pius XII oświadcza: „Ojcowie Kościoła [...] zauważyli to samo, o czym wystarczająco jasno powiedział już Paweł Apostoł, a mianowicie, że tajemnica Bożej miłości stanowi jakby fundament i uwieńczenie zarówno Wcielenia, jak i Odkupienia. Często bowiem i wyraźnie czytamy w ich pismach, że Chrystus dlatego przyjął w całości naturę ludzką i śmiertelne, kruche nasze ciało, aby mógł dokonać naszego zbawienia wiecznego i w sposób jak najbardziej widoczny ukazać nam swoją miłość, także i tę ludzką” - Pius XII, Encyklika «*Haurietis aquas*», 3.

²⁶⁵ Por. J. Misiurek, *Źródło życia i świętości*, s. 15.

²⁶⁶ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, s. 64–65; J. Gaweł, *Tobie oddaję się i poświęcam*, Kraków 2014, s. 16–17, A. Bober, *Kult Serca Bożego u Ojców Kościoła*, s. 233.

²⁶⁷ Por. R. Machnik, *Przebite Serce Jezusa ośrodkiem duchowego życia chrześcijan*, [w:] MSJ, s. 22.

²⁶⁸ Por. R. Machnik, *Przebite Serce Jezusa*, s. 90.

co wewnętrzne, gdzie powstają wszystkie myśli i gdzie ma swoje źródło cała mądrość²⁶⁹. Ta myśl prowadząca od Jezusowego ciała do mistyki, do tego co duchowe znajduje kontynuację u św. Atanazego (ok. 296 – 373), jak również u Cyryla Aleksandryjskiego (375 – 444) przez Cyryla Jerozolimskiego (313 – 386) i ojców kapadockich. Podobnie wypowiada się Grzegorz z Nyssy (ok. 335 – 394), dla którego mistyk jest jak „skarb” żywej wody. Przez Orygenesisa, a następnie Augustyna wspomniana tradycja wpływa na kształt ascetyki i mistyki w średniowieczu.

Godne uwagi są niektóre wypowiedzi św. Augustyna, które miały znaczący wpływ na rozumienie symbolu przebitego Serca Jezusa. W zranionym boku Zbawiciela widzi on źródło, z którego wypływają sakramenty i rodzi się Kościół. Nawiązuje tym samym do Księgi Rodzaju:

„Adam spał, aby mogła zaistnieć Ewa; Chrystus umarł, by mógł zaistnieć Kościół. Ewa powstała z boku śpiącego Adama, a bok zmarłego Chrystusa został przebity włócznią, aby mogły wypłynąć sakramenty, z których jest utworzony Kościół”²⁷⁰.

Serce Zbawiciela było jak sanktuarium, czyli miejsce, w którym człowiek może spotkać się z miłością, powierzyć się jej. Zatrzymanie się przy przebitym boku Chrystusa prowadziło do zauważenia miłości Odkupiciela²⁷¹.

Św. Augustyn jest autorem także innego komentarza mającego znaczący wpływ na kształtowanie się rozumienia sensu przebiccia boku Zbawiciela. W nim porównuje go do otwarcia bramy:

Żołnierz otworzył Jego bok, abyśmy pojęli, że w ten sposób otwarł on bramę życia, skąd wypłynęły sakramenty, bez których nie ma dostępu do prawdziwego życia [...] Chrystus jest bramą. Dla ciebie została otwarta ta brama, kiedy Jego bok przebiła włócznia. Pamiętaj, co z niego wyszło i wybierz, którądy wejść²⁷².

Ten komentarz oraz fragment wezwania z Ewangelii św. Jana: „Będą patrzeć na tego, którego przebili” (J 19, 37) stały się w średniowieczu inspiracją do adoracji i medytacji nad raną boku. Tam została otwarta droga do kontemplacji Serca Zbawiciela. Ono jest

²⁶⁹ Por. J. Królikowski, *Chrystologia symboliczno-mistyczna u podstaw kultu Najświętszego Serca Jezusa*, [w:] SJwMK, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 29.

²⁷⁰ Por. F.J. Power, *Nabożeństwo do Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] *Odpowiedź miłości, Kult Najświętszego Serca Pana Jezusa*, red. K. Klauza, Częstochowa 1996, s. 109.

²⁷¹ Por. L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, s. 42.

²⁷² Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 106; A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 64–65; J. Gawęł, *Tobie oddaję się i poświęcam*, Kraków 2014, s. 65; J. Sypko, *Zarys historii*, dz. cyt., s. 146.

ranione brakiem odpowiedzi na miłość. Była to już bardzo prosta droga od kontemplacji zranionego boku Zbawiciela do Serca Boga, które jest pierwotną zasadą miłości²⁷³.

Szkoła efeska, odwołując się do św. Jana Ewangelisty i jego środowiska, została przyjęta jako dająca początek czci oddawanej Sercu Jezusowemu w Kościele starożytnym i w średniowieczu. Potwierdzeniem tego jest świadectwo Hipolita Rzymskiego (170-235), który w swoim dziele *Komentarz do Daniela* zwraca uwagę na cztery rzeki wypływające z rajcu. Wypełnieniem proroctwa jest zbawienie, które Jezus ofiaruje Kościołowi. On jest rajem. Z Kościoła – Chrystusowego ciała – wypływa żywa woda przemieniająca ze względu na grzech martwą ziemię na rajska: „Chrystus jest strumieniem, który krąży po całej ziemi poprzez cztery ewangelie i uświęca tych, którzy w Niego wierzą. Tak głosi prorok: strumienie wypływają z Jego ciała”²⁷⁴.

1.3.2.2 Kult męki Pańskiej oraz Jego ran

Rozmyślanie nad męką Pańską oraz ranami Jezusa Chrystusa podlegało rozwojowi do VIII wieku. To w tym czasie bardzo często odbywały się pielgrzymki do grobu Zbawiciela. Oddawano Mu cześć przez otaczanie szacunkiem drzewa krzyża, cierniowej korony, czczenie gwoździ, którymi było przybite ciało Jezusa do krzyża²⁷⁵. Rozmyślanie nad raną Jezusowego boku prowadziło wierzących do odkrywania miłości Jezusowego Serca. Następnie kontemplowanie tej miłości pozwalało znaleźć jej symbol w Chrystusowym Sercu. Jednym z przykładów mogą być słowa Jana Szkota (ok. 810-877), który napisał:

Rozmyślaj nad rękoma, ramionami i przebitymi stopami, i skrońmi okolonymi żelazną tkaniną z cierniami. W środku boku otwarte źródło zbawienia, z którego wypływają ożywiający krew i woda. Woda oczyszcza cały świat z jego dawnego grzechu, a krew nas z śmiertelnych czyni bogów²⁷⁶.

Zwrócenie uwagi na Serce Zbawiciela przez wiernych i teologów tej epoki prowadziło ich do znalezienia i pogłębienia osobistej relacji z Jezusem Chrystusem. W Sercu tym odkrywali początek dzieła zbawienia i owoc miłości Boga do człowieka.

Ojcowie Kościoła zainspirowali pisarzy średniowiecznych do spisania refleksji nad miłością Boga. Pisma te stały się przedmiotem rozmyślenia i pomocą w zbliżeniu się

²⁷³ Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 106.

²⁷⁴ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, dz. cyt., s. 171–173.

²⁷⁵ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 136.

²⁷⁶ Por. tamże, s. 136–137.

do Serca Jezusa dla wielu zakonników i zakonnice w średniowiecznych klasztorach²⁷⁷. W tym czasie możemy zauważyć wśród mistyków przejście od kontemplacji zranionego boku Chrystusa do kontemplacji, która stała się adorującą. Charakteryzowała ją skrucha, ale też była pojmowana jako odkrywanie sensu i dążenie do przebywania w intymnym zjednoczeniu w miłości. Można zauważyć jakby naturalne przejście od pobożności opartej na kontemplacji Jezusa ukrzyżowanego, Jego ciała do Jego serca²⁷⁸. Przykładem mogą być słowa św. Bernarda (1090-1153): „Poprzez ranę ciała objawia się rana Jego Serca, uwidacznia się wielka tajemnica miłości”²⁷⁹.

Podobne rozumienie tej kontemplacji prezentowała między innymi św. Lutgarda Belgijska. Potwierdzeniem mogą być jej następujące słowa: „Kontempluj [w tej ranie] kogo kochać i dlaczego kochać”²⁸⁰.

Ten mistyczny nurt można dostrzec nie tylko w szkole benedyktyńskiej z Helfty, którą reprezentowały Matylda Magdeburgska (1207-1282), św. Gertruda (1256-1302) czy św. Matylda Młodsza z Hackeborn (1241-1299)²⁸¹, ale też w szkole franciszkańskiej, której przedstawicielami byli św. Bonawentura (1217-1274), Angela z Foligno (1248-1309) czy Hubertyn z Casale (1259-1329) oraz w szkole dominikańskiej reprezentowanej przez św. Alberta Wielkiego (1193-1280), Jana Taulera (ok. 1300-1361), Henryka Suza (1295-1366) czy św. Katarzynę Sieneńską (1347-1380)²⁸². Dla lepszego zobrazowania zaistniałych okoliczności, w których wzrastała świadomość czci wobec Jezusowego Serca, zostaną przedstawione wypowiedzi niektórych mniej lub bardziej znanych reprezentantów wspomnianych wyżej szkół.

Jednym z przedstawicieli szkoły benedyktyńskiej, który również jasno wskazuje na odkupieńcze dzieło zbawienia dokonane w przebitym boku Chrystusa, jest Rupert z Deutz (ok. 1070-1130). Rozważając tajemnicę wody i krwi wypływających z boku Zbawiciela, dostrzega w symbolu Jego krwi źródło zmartwychwstania oraz nowego życia. Prawdę o tajemnicy zawartej w ranie boku Chrystusa przedstawił następująco:

²⁷⁷ Por. F.J. Power, *Nabożeństwo*, dz. cyt., s. 110; P. Warchoń, dz. cyt., s. 137.

²⁷⁸ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 14; G. Manzoni, *Przebite Serce*, Kraków 1997, s. 62.

²⁷⁹ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 12; A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 106; P. Warchoń, dz. cyt., s. 140; J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 30–31; S. Mieszczak, *Elementy konstytutywne kultu maryjnego i nabożeństwa do Najświętszego Serca Pana Jezusa w Tradycji Kościoła*, „Sympozjum” 2 (1998), nr 1 (2), s. 63.

²⁸⁰ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 13; G. Manzoni, *Przebite Serce*, dz. cyt., s. 62; P. Warchoń, dz. cyt., s. 142.

²⁸¹ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 149.

²⁸² Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, s. 13.

„Te wrota w świątyni są raną boku Chrystusa. Te wrota są jedynym wejściem, które pozwala zbliżyć się do Boga. Podczas gdy włócznia otwierała Jego bok, wypływała woda i krew: głęboka tajemnica, przez którą zmasany został grzech świata i w której jesteśmy ochrzczeni zgodnie ze słowami Apostoła: «Tak jak zostaliśmy ochrzczeni w Chrystusie Jezusie, zostaliśmy ochrzczeni w Jego śmierci»²⁸³.

Św. Bernard z Clairvaux (1090-1153), przedstawiciel szkoły cysterskiej, w ranie Zbawiciela dostrzega serce i tajemnicę Jego miłości. Łączy też rozmyślanie nad Sercem Jezusa z Eucharystią. Wyraża tę rzeczywistość słowami: „Znalazłem to Serce w godnej uwielbienia Eucharystii, Serce mojego Króla, mojego Brata i Przyjaciela, mojego umiłowanego Jezusa”²⁸⁴.

Opat z Clairvaux jest teologiem, który promował nauczanie o miłości Zbawiciela do człowieka i o odpowiedzi człowieka na tę miłość; odwzajemnienie tej miłości łączył z wdzięcznością i współczuciem²⁸⁵.

Należy w tym miejscu także wspomnieć św. Mechtyldę z Magdeburga (1207-1282), która widzi Jezusowe Serce gorejące miłością oraz niewdzięczność i zniewagi, jakimi odpowiadają na tę miłość ludzie. Dostrzega zaproszenie ze strony Jezusowego Serca, aby z Nim współcierpieć²⁸⁶.

Podobnie św. Gertruda Wielka (1256-1302) wyraża się o sercu Zbawiciela, w którego ranie odnajduje pełnię miłości. Na miłość Chrystusa odpowiada modlitwą zawierzenia i miłości:

Jezu drogi, ukryj mnie w ranie Twojego najbardziej miłującego Serca, daleko od wszystkiego, co nie jest Tobą. Błogosław mi najłagodniejszy Jezu, błogosław mi i miej miłosierdzie nade mną według szczodrości Twojego najczulszego Serca²⁸⁷.

Na podstawie mistycznego doświadczenia św. Gertruda opisuje Jezusowe Serce przy pomocy różnych obrazów, jak np.: bogaty dom, źródło, cytra, ołtarz. Przedstawia Serce Jezusa, które naprawia ludzkie słabości i oczekuje na odpowiedź od dusz wybranych²⁸⁸.

²⁸³ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 139.

²⁸⁴ F.J. Power, *Nabożeństwo*, s. 110–111.

²⁸⁵ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 140.

²⁸⁶ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 210.

²⁸⁷ Por. F.J. Power, *Nabożeństwo*, s. 112; N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 214–215; L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*; J. Hojnowski, *Słownik kultu*, s. 85-86.

²⁸⁸ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 216–217.

Przedstawicielem szkoły franciszkańskiej, czczącej przebity bok Chrystusa, z którego wypłynęła krew przynosząca ludziom zbawienie, jest św. Franciszek z Asyżu (1182-1226). On przez pielęgnowanie w sobie gorącej miłości do Zbawiciela przechodził wzrokiem wiary przez ranę Jego otwartego boku do Jego Serca²⁸⁹. O nim św. Małgorzata Maria Alacoque napisała, że jest

jednym z najbardziej uprzywilejowanych ulubieńców Boskiego Serca, które dało mu wielką władzę skutecznego przydzielania zasług Krwi przynajdroższej, czyniąc go w pewien sposób szafarzem tego Boskiego skarbu²⁹⁰.

Pierwsi franciszkanie, wiernie zachowując duchowość swojego założyciela, obdarzali wciąż pięć ran Chrystusa, a szczególnie ranę Jego boku oraz serca²⁹¹. Przedstawicielem tego nurtu jest św. Bonawentura (1217-1274). Od oddawania czci Męce Jezusa Chrystusa i miłości do Ukrzyżowanego przechodzi do tajemnicy Serca Jezusa:

Zranione zostało Twoje Serce, ażebyśmy w tej mistycznej Winorośli mogli odpoczywać [...] i zranione zostało także, żebyśmy przez widoczną ranę zobaczyli niewidzialną ranę miłości [...], któż więc nie umiłuje tego Serca tak zranionego²⁹².

Św. Aniela z Foligno (1248-1309), franciszkańska tercjarka, przeniknięta rozważaniem zranionego Serca Jezusa staje się powierniczką Bożego Serca. Przy krzyżu rozważa Jezusowe rany oraz ranę Chrystusowego boku:

Któregoś dnia, kiedy rozważałam krucyfiks, zostałam nagle przeniknięta tak gorącą miłością do Serca Jezusa, że czułam ją we wszystkich moich członkach. [...] Wydawało mi się w tej niewypowiedzianej słodczy tamtego boskiego objęcia, że moja dusza wstępowała do Serca Jezusa²⁹³.

Św. Aniela, poznając miłość i cierpienie Zbawiciela, odpowiedziała przez pokutę na otrzymaną miłość. W jej pobożności widać wyraźny rys wynagrodzenia za cierpienie i miłość. Szkołę franciszkańską reprezentuje także św. Małgorzata z Kortony (1247-1297), która chce znaleźć mieszkanie w Sercu Jezusa. Podobnie jak św. Aniela z Foligno, widzi realizację własnego powołania w dawaniu odpowiedzi swoją miłością na miłość Jezusa. W ten sposób pragnie wynagradzać Bogu za brak miłości ludzi względem Niego²⁹⁴.

²⁸⁹ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 147.

²⁹⁰ Por. M.M. Alacoque, *Pamiętnik duchowy*, tłum. J. Andrasz, Kraków 1996, s. 183.

²⁹¹ Por. J. Misiurek, *Źródło życia i świętości*, s. 18.

²⁹² Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 203; R. Machnik, *Przebite Serce Jezusa*, s. 90; A. Tessarolo, *Teologia Serca*, s. 65.

²⁹³ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 204.

²⁹⁴ Por. tamże, s. 207.

1.3.2.3 Serce Zbawiciela obecne w Eucharystii i tajemnica narodzenia Kościoła

Kolejną duchowość wpływającą na rozwój kultu Jezusowego Serca prezentuje szkoła dominikańska. Duchowość tę charakteryzuje rozważanie Męki połączone z oddawaniem czci Jezusowemu Sercu w Eucharystii²⁹⁵. Do wybitnych przedstawicieli tej szkoły należy między innymi Albert Wielki (1193-1280). Nawiązuje on do św. Jana, który swoją mądrość czerpał z Jezusowego Serca, a jednocześnie często powracał do myśli patrystycznej, która podkreślała narodzenie Kościoła w otwartym Sercu Zbawiciela. Zmartwychwstały Pan ukazuje „swoją bok, w którym są zawarte wszystkie bogactwa Bożej mądrości i nauki, i Jego Serce zranione z miłości do nas, jeszcze zanim zostało przebite włócznią”²⁹⁶. Albert Wielki w Eucharystii widzi wspaniały dar Bożego Serca. Dostrzega relacje zachodzące między Sercem a Krwią Jezusa. Łączy Mękę Jezusa i Krew z darem odkupienia:

Na krzyżu Chrystus połączył się z Kościołem na trzy sposoby: przez swoją krew, otwierając ramiona, żeby objąć swoją oblubienicę czułą miłością; po swojej śmierci, przez otwarcie Jego boku, z którego narodził się Kościół, i przez największe tajemnice krwi odkupienia i odradzającej wody²⁹⁷.

Wielki wkład w oddawanie czci Sercu Jezusa wnieśli mistycy nadreńscy, do których należą: Mistrz Eckhart (1260-1327), Jan Tauler (ok. 1300-1361) i Henryk Suzo (1295-1366)²⁹⁸. W przebitym boku Jezusa widzieli ranę miłości prowadzącą do Bożego Serca. Dla Mistrza Eckharta Męka Jezusa staje się podstawą do zgłębiania tajemnicy serca. Przy opisie miłości Jezusa do człowieka jako pierwszy wprowadza symbol ognia i w ten sposób łączy ten symbol z sercem²⁹⁹. Tematykę serca wiąże z cierpieniem, które staje się wartością:

To, ile cierpimy i co czynimy ze względu na Boga, staje się słodkie w Bożej słodyczy, zanim dojdzie do serca człowieka, który działa i cierpi za Boga [...], nic nie dociera do serca co najpierw nie przepłynie przez Bożą słodycz, w której traci swą gorycz. Zostaje ono też spalone w gorącym ogniu Bożej miłości, która ze wszystkich stron obejmuje serce dobrego człowieka³⁰⁰.

²⁹⁵ Por. tamże, s. 220–221; J. Misiurek, *Źródło życia i świętości*, s. 18.

²⁹⁶ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria*, s. 220–221.

²⁹⁷ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria*, s. 221.

²⁹⁸ Por. tamże, s. 221–222; J. Sypko, *Zarys historii*, s. 147.

²⁹⁹ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 222.

³⁰⁰ Por. tamże, s. 223.

Eckhart należy do grona pierwszych autorów używających określenia „święte Serce obecne w Eucharystii”. Docenia także odnawiający, jednoczący, umacniający i wynagradzający charakter tego sakramentu:

Umocnione przez Jego Ciało, twoje ciało jest odnowione. Ponieważ mamy zostać przemienieni w Nim i całkowicie zjednoczeni z Nim (por. 2 Kor 3,18), tak by to co Jego, stało się naszym, nasze zaś – Jego; by nasze serce i Jego, stały się naszym, nasze zaś – Jego; by nasze serce i Jego stały się jednym sercem, nasze ciało i Jego – jednym ciałem [...] ³⁰¹.

Drugim ważnym mistykiem, który przyczynił się do rozwoju czci oddawanej Jezusowemu Sercu jest uczeń Mistrza Eckharda, Jan Tauler. W medytacjach Jezusowej Męki wyraźnie nawiązuje do otwartego Boku Zbawiciela:

Otworzył dla nas swoje własne Serce jako najbardziej wewnętrzne miejsce, do którego prowadzi nasza dusza, Jego wybrana oblubienica. Ponieważ jego radością jest mieszkanie w nas w ciszy i pokoju, żeby odpoczywać tam z nami [...]. Dał nam swoje zranione Serce, abyśmy w Nim przebywali, całkowicie oczyszczeni i bez skalania, upodabniając się do Jego Serca i godni by być poprowadzonymi z Nim aż do boskiego Serca Jego Ojca [...] ³⁰².

Kolejnym mistykiem i jednocześnie uczniem Eckharta jest Henryk Suzo (1295-1366) znany z ekstremalnej ascezy, którą odpowiadał na miłość Bożego Serca. Swoją duchowością wpłynął na pogłębienie i praktykę oddawania czci Sercu Jezusowemu poprzez medytacje nad Męką Pańską. Wskazuje on między innymi na wartość cierpienia, ale wyłącznie wtedy, gdy człowiek włącza się w Chrystusową Mękę i przeżywa to cierpienie razem z Nim ³⁰³. Błogosławiony Henryk Suzo rozróżnia odpowiedź miłości stworzenia względem Boga za wszystkie dobrodziejstwa oraz odwzajemnienie miłości ze strony Boga względem stworzenia, które miłuje swojego Stwórcę. Wzór tej wzajemnej miłości Boga względem człowieka i człowieka względem Boga znajduje w tajemniczy relacji, jaka się realizuje w życiu Trójcy Świętej. Temu przekonaniu daje wyraz w Jezusowych słowach ujętych w medytacji:

Tak jak mój Ojciec mnie miłuje, ja miłuję moich przyjaciół. Czynię dla moich przyjaciół to, co czyniłem zawsze, od początku świata do tego dnia ³⁰⁴.

Z duchowością dominikańską związana jest także św. Katarzyna ze Sieny (1347-1380). W czasie mistycznego spotkania z Jezusem otrzymała odpowiedź na nurtujące ją

³⁰¹ Cyt. za. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 223.

³⁰² Por. tamże, s. 224.

³⁰³ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 225–226.

³⁰⁴ Por. tamże, s. 227–228; J. Hojnowski, *Słownik kultu*, s. 95–96.

pytanie o konieczność otwarcia Jego boku, a także obfitość Jego krwi wylanej ze zranionego serca. Jezus w odpowiedzi wskazuje na nieskończoną miłość, jaką darzy ludzi. Znakiem tej miłości jest przebite serce:

Wylewając krew i wodę, ukazałem wam święty chrzest z wody, który otrzymujecie poprzez moc krwi. Ukazałem wam też chrzest z krwi [...]. Oto co objawił wam mój bok otwarty, gdzie znajdujecie tajemnicę serca. Tam dowiedcie się, że kocham was bardziej, niż to mogę okazać przez skończone cierpienie³⁰⁵.

Należy podkreślić, że również w liturgii dominikańskiej znajduje się jasne odniesienie do rany Bożego Serca. Przykładem może być modlitwa oficjum, którą dominikańscy zakonnicy modlili się w dniu wskazanym przez Jezusa Chrystusa na święto Bożego Serca:

Słodka włócznio, bok Boga
Zbroczył cię krwią;
Słodkie ostrze przesywa Serce Boga
I kąpie się w potoku krwi.
Tak zbawiają się wszyscy winni
Przez dziwny dar Boga³⁰⁶.

Znaczenie symbolu Serca, odnajdujemy już w nauczaniu Ojców Kościoła. Wskazywali oni na bok Jezusa Chrystusa, z którego wypływają znaki krwi i wody. Podstawą ich twierdzenia był tekst:

Ponieważ był to dzień Przygotowania, aby zatem ciała nie pozostawały na krzyżu w szabat - ów bowiem dzień szabatu był wielkim świętem - Żydzi prosili Piłata, aby ukrzyżowanym połamano golenie i usunięto ich ciała. Przyszli więc żołnierze i połamali golenie tak pierwszemu, jak i drugiemu, którzy z Nim byli ukrzyżowani. Lecz gdy podeszli do Jezusa i zobaczyli, że już umarł, nie łamali Mu goleni, tylko jeden z żołnierzy włócznią przebił Mu bok i natychmiast wypłynęła krew i woda. Zaświadczył to ten, który widział, a świadectwo jego jest prawdziwe. On wie, że mówi prawdę, abyście i wy wierzyli. Stało się to bowiem, aby się wypełniło Pismo: «Kość jego nie będzie złamana» I znowu w innym miejscu mówi Pismo: «Będą patrzeć na Tego, którego przebili» (J 7,31–37).

Wskazany fragment był analizowany pod względem typologii, eklezjologii albo sakramentologii. W średniowieczu ten tekst jest odczytywany w kontekście chrystologicznym i pneumatologicznym.

³⁰⁵ Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 160-161; N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 234–235.

³⁰⁶ Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 163.

Krew i woda u Ojców Kościoła były wyznacznikami życia duchowego. W średniowieczu bezpośrednio odnosiły się do później nazywanej teologii Serca Chrystusa³⁰⁷.

1.3.2.4 Rozmyślanie o Jezusowym sercu i krwi

Sformalizowane praktyki pobożności ludowej oraz nadmierne przeakcentowanie modlitw liturgicznych wpłynęły na powstanie nowego ruchu zwanego *devotio moderna*³⁰⁸. Jego podstawą stało się rozmyślanie o Jezusowym sercu i krwi. Medytacja odprawiana indywidualnie oraz pobożne myślenie rozwijały rozbudzoną uczuciowość³⁰⁹.

Za inspiratora wspomnianego ruchu jest uważany błogosławiony Jan Ruusbroec (1293-1381). Jego pisma są świadectwem potwierdzającym bogactwo nauczania Ojców i Doktorów Kościoła. Przede wszystkim czerpał z duchowości franciszkańskiej³¹⁰. Błogosławiony Jan Ruusbroec bardzo często używa w swoich dziełach alegoryzmów. Omawiając symbole krwi i wody, zwraca uwagę na podobieństwa, np. Setnik raniący bok Chrystusa jest porównany z kapłanem, który wodą polewa popiół, jednocześnie podkreślając sposób powstania sakramentów³¹¹. Błogosławiony Jan Ruusbroec i jego szkoła dostrzegają w Sercu Jezusa żywą, potrójną relację, która utrzymuje się w tajemnicy Serca, w męce Chrystusa i w Eucharystii. Augustinianin intensywnie poszukuje sposobu na zbliżenie się do Chrystusowego Serca. W Nim chce znaleźć źródło wszystkich łask. Aby to mógł osiągnąć, posługuje się następującym obrazem:

Włóż swoje usta w otwartą ranę boku i smakuj, i wdychaj niebieską słodycz, która wypływa z Jego Serca. Musisz zawsze nosić w swoim sercu miłość i cierpienie Pana tak, żeby On żył w tobie, a ty w Nim [...]. Musicie trwać w ranie Jego boku, z której wypływają wszystkie łaski, i wreszcie musicie żyć w jego miłującym Sercu, w którym znajduje się pełnia Ducha Świętego i wiecznej miłości³¹².

Błogosławiony Jan Ruusbroec, oddając cześć Sercu Zbawiciela, wiąże ją z Męką Chrystusa i jednocześnie wskazuje na Eucharystię, która je jednoczy. Przekazuje to następująco:

³⁰⁷ Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 164.

³⁰⁸ Określenie charakteryzujące formę życia religijnego zmierzającego do ukształtowania pobożności indywidualnej przez codzienną praktykę cnót oraz realizację przyjętych obowiązków; - por. U. Borkowska, M. Daniluk, *Devotio moderna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3. (red.), R. Łukaszyk, Lublin 1985, k. 1220-1222.

³⁰⁹ Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 165.

³¹⁰ Tamże, s. 165.

³¹¹ Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 165-166.

³¹² Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, s. 242-243.

W Komunii Świętej człowiek jednoczy się z Tym, który jest najpiękniejszy, najmiłszy i najbardziej umiłowany spośród wszystkich synów człowieczych. Kiedy wspomina męczeństwo i cierpienia cudownego ciała Chrystusa, które otrzymał, doświadcza uczucia pocieszenia i palącego pragnienia bycia przywiązany do krzyża razem z Jezusem Chrystusem; pragnąc przelać własną krew w imię Chrystusa, wewnętrznie wnika w rany i w otwarte Serce swojego boskiego Odkupiciela³¹³.

Na rozwój kultu Najświętszego Serca wpływa zgłębianie przez wiernych tajemnic związanych z cierpieniami Bożego Syna. Przedstawicielem duchowości afektywnej opartej na rozważaniu Męki Pańskiej w zjednoczeniu z Chrystusem jest franciszkanin Henryk Herp (1410-1477). Zjednoczenie i współuczestniczenie z cierpiącym Chrystusem dostrzega w spożywaniu Jego ciała i Jego krwi. Wyraźnym rysem przeżywania Chrystusowej Męki jest akcentowanie Jego człowieczeństwa oraz szczerą chęć naśladowania Go. Te doświadczenia skupione są wokół miłości, którą człowiek odpowiada na uprzedzającą miłość Boga. Jej centrum stanowi serce³¹⁴.

Gruntowny fundament pod *devotio moderna* kładzie Tomasz a Kempis (1379-1471) między innymi dzięki dziełu *O naśladowaniu Chrystusa*. To właśnie jego teksty przyczyniły się do odnowy nie tylko środowisk zakonnych, ale też ludu Bożego. We wspomnianym dziele pisze między innymi:

Tobie powierzam siebie i wszystko, co mam, chroń mnie i doprowadź do życia wiecznego. Przyjmij mnie dla czci i chwały Twojego imienia, Ty, który ofiarowałeś nam na pokarm i napój swoje Ciało i Krew³¹⁵.

Powyższy tekst nie mówi wprost o Sercu Jezusa, wskazuje jednak na elementy charakterystyczne dla jego kultu. Między innymi wyraża odpowiedź na miłość Boga oraz wskazuje na dar Eucharystii, która jest ściśle związana z omawianym zagadnieniem.

Reasumując, należy podkreślić fakt, że dla przedstawicieli ruchu *devotio moderna* krew i woda były źródłami miłosierdzia, a pobożne medytacje stanowiły najlepszy sposób oddania im czci³¹⁶. Dzięki medytowaniu nad męką Jezusa Chrystusa oraz naśladowaniu Jego cierpienie rozprzestrzenił się kult Eucharystii oraz misterium Serca Zbawiciela.

³¹³ Por. tamże, s. 243.

³¹⁴ Por. tamże, s. 245–246.

³¹⁵ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 166.

³¹⁶ Por. tamże, s. 167.

1.3.2.5 Woda i krew symbolem chrztu i Eucharystii

Inny sposób na uczczenie Serca Jezusa proponowali w czasie *devotio moderna* kartuzi. Jan Justus Laspergius określał wodę i krew wypływające z boku Chrystusa jako naturalne, ale też cudowne. Według niego woda i krew symbolizują chrzest i Eucharystię. W zranionym boku Chrystusa dostrzega zranione Jego Serce. Uważa, że jedyna nadzieja dla ludzi jest w ranie Serca Jezusowego. Zranione Serce Chrystusa stanowi fundament nabożnych rozważań. Ono prowadzi ludzi do miłości. Kontynuatorką tych nabożeństw będzie św. Małgorzata Maria Alacoque. W nurcie tym nie można pominąć także Ludolfa z Saksonii, który wcześniej od Laspergiusa w wodzie i krwi dostrzegał moc, jaką z nich czerpią sakramenty Kościoła. W swoim dziele *Vita Christi* zachęca do dania odpowiedzi swoją miłością na miłość Chrystusowego Serca. Tym sposobem stał się kontynuatorem nauki Ojców Kościoła, a także nauczycielem ukazującym, jak kontemplować ranę boku Jezusa jako otwartą bramę do Jego Serca³¹⁷.

Serce Zbawiciela wraz z krwią i wodą wypływającymi z niego znalazło swoje miejsce w duchowości kartuzjańskiej kontynuowanej następnie przez kobiety żyjące w klasztorach. Święta Małgorzata z Oing, zachęcając do rozmyślenia nad zbawczą męką Chrystusa, pisze:

Ale wszystkich tych boleści nie było Ci dosyć i zechciałeś, by Twój bok tak okrutnie przebito włócznią, żeby całe Twoje bezwładne ciało zostało przeorane i rozerwane, a Twoja najdroższa krew popłynęła tak gwałtownie, że powstało szerokie koryto niby wielkiego strumienia³¹⁸.

Cechą charakterystyczną charyzmatu kartuzów było odkrywanie miłości przez kontemplację. Ten rodzaj modlitwy znacząco wpływa na ich owocniejsze przeżywanie Eucharystii³¹⁹.

Ważną rolę w szerzeniu czci dla Serca Jezusa miał św. Ignacy Loyola i założone przez niego Zgromadzenie Jezuitów. Św. Ignacy napisał dzieło *Ćwiczenia Duchowne*. Autor zachęca uczestników swoich ćwiczeń, aby postawili się w obecności ukrzyżowanego Zbawiciela. Tam mieliby kontemplować krew i wodę wypływającą z Chrystusowego Serca:

³¹⁷ Por. tamże, s. 167–168.

³¹⁸ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 169.

³¹⁹ Por. tamże, s. 169; M.J. Fernandez Cordero, *Historia duchowości wynagradzającej. Nowożytność i współczesność*, [w:] OmThdw, s. 277–278.

Wyobrażając sobie Chrystusa, naszego Pana, obecnego i rozpiętego na krzyżu, [trzeba] rozmawiać z Nim o tym, że chociaż był Stwórcą, stał się człowiekiem, a mając życie wieczne, [przyjął] śmierć doczesną i w ten sposób umarł za moje grzechy [...] ³²⁰.

Św. Piotr Kanizjusz (1521-1597) również należy do grona czcicieli Jezusowego Serca. Jest on autorem modlitwy:

Lecz Ty, mój Zbawicielu, [...] otworzyłeś mi wówczas serce z Twojego najświętszego ciała. Zdawało mi się, że widzę je tuż obok siebie; i poleciłeś mi pić z tego źródła, zapraszając w ten sposób do czerpania wód zbawienia mego z Twojej krynicy, o Panie. [...] I skoro ośmieliłem się zbliżyć do Twego najświętszego serca i ugasić w nim moje pragnienie, przyrzekłeś mi szatę utkaną z pokoju, miłości i wytrwałości, aby przykryć moją nagą duszę. Ubrany w tę szatę zbawienia, czułem, jak rosło we mnie zaufanie, że nic mi nie brakuje i wszystko oddaję na Twoją chwałę ³²¹.

Z kolei św. Teresa z Avila (1515-1582) od najmłodszych lat obdarzała cziłą i uwielbieniem krew i wodę wypływające z Serca Zbawiciela. Rzeczywistość tę wyraża w następujący sposób:

Jeszcze dzieckiem będąc – wyznaje – choć nie rozumiałam wówczas, tak jak dziś rozumiem, głębokiego jej znaczenia, błagałam Pana po wiele razy, aby mi dał tej wody, i później też wszędzie, gdziekolwiek przebywałam, miałam przy sobie obraz przedstawiający tę tajemnicę, a pod nią wypisane słowa Samarytanki do siedzącego przy studni Zbawiciela: Domine, da mihi hanc aquam (*Panie, daj mi tej wody*) ³²².

Z doświadczenia św. Teresy wynika, że woda staje się inspiracją do refleksji, których owocem będzie zjednoczenie w miłości z Jezusem Chrystusem. To właśnie z otwartego Serca Zbawiciela wypływa woda Ducha, której udziela Pan. Otwarte Serce Jezusa jest miejscem ucieczki i schronienia.

Do wielkich czcicieli Serca Jezusa należy św. Jan od Krzyża (1542-1591). Podobnie jak św. Teresa z Avila ukazuje Ducha, którego przedstawia woda żywa. W jednym ze swoich dzieł pisze:

Zdumiewająca rzecz, jak w tym czasie rozlewa dusza Boskie źródło, zmieniona sama w jedno źródło bijące i rozlewająca na wszystkie strony te Boskie wody! ³²³.

Św. Jan z Avila (1499-1569) w zranionym boku Jezusa Chrystusa dostrzega miejsce, gdzie dokonało się obmycie człowieka z grzechu. Przelana krew jest wypełnieniem Bożej sprawiedliwości. W jednym ze swoich rozważań o otwartym sercu Zbawiciela pisze:

³²⁰ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 171; M.J. Fernandez Cordero, *Historia duchowości wynagradzającej*, dz. cyt., s. 254–255.

³²¹ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 171–172.

³²² Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 177; M.J. Fernandez Cordero, *Historia duchowości wynagradzającej*, dz. cyt., s. 271.

³²³ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 178.

Zobaczycie niebo otwarte, które do tej pory pozostawało zamknięte grzechem Adama. Otworzono już okno w arce Noego, dzięki któremu wszyscy tam wchodzący zostali uratowani. Cherubin u wejścia do ziemskiego raju odszedł, a miecz, który bronił wejścia, został odłożony. Ogień, który tam płonął, został pokonany³²⁴.

W tym fragmencie rozważania Męki Pana św. Jan zachęca do wejścia w Serce Zbawiciela, dlatego że tylko w ten sposób można odkryć bogactwo łask, jakich udziela cierpiący Chrystus³²⁵.

We Włoszech św. Maria Magdalena de Pazzi (1566-1607), podobnie jak w Hiszpanii św. Teresa z Avila, przyczyniła się do oddawania czci Jezusowemu Sercu. Święta wielbi krew Chrystusa i wzywa jej podczas modlitwy. Święta miała dar ekstazy. Widziała Zbawiciela razem z pięcioma ranami. Rana w Chrystusowym boku była wypełniona drogocennymi klejnotami, które postrzegala jako łaski. Będąc w ekstazie, napisała:

Co za wspaniałość w duszy zanurzonej i oczyszczonej we krwi. Trzeba się kąpać i ciągle się myć w tej krwi oczyszczającej z grzechów, jakie bez przerwy popełniamy³²⁶.

Zwracała uwagę na fakt, że serce Chrystusa uczy ludzi kochać tak, jak Bóg kocha. Ogarnięta i przejęta miłością Boga była gotowa cierpieć, dlatego że cierpienia są łaskami, które rozmnażają owoce dla wiecznego życia.

Z kolei św. Franciszek Salezy (1567-1622), współzałożyciel zakonu wizytek, uwrażliwia duchowne córki na kontemplację rany Bożego Syna. W swoim dziele *Traktat o Bożej miłości* nawiązuje do Jezusowego Serca. Zaznacza:

Miłość Boża, spoczywająca na Sercu Zbawiciela jak na tronie królewskim, spogląda przez otwór przebitego boku na wszystkie serca synów człowieczych, gdyż to Serce jest królem serc, więc wzrok ma utkwiony w nasze serca³²⁷.

Szczególnym świadectwem więzi biskupa Genewy z Najświętszym Sercem są symbole przez niego nakreślone zawarte w pieczęci oraz w herbie siostr wizytek. Św. Franciszek podkreślał, że miejscem, gdzie siostry mają przebywać i mieszkać „na tym świecie będzie Serce Jezusa, ich ukrzyżowanego Oblubieńca”³²⁸.

³²⁴ Cyt. za P. Warchoń, dz. cyt., s. 178–179.

³²⁵ Por. tamże, s. 179.

³²⁶ Por. tamże, s. 181.

³²⁷ Cyt. za P. Warchoń, dz. cyt., s. 196; L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 182; J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 79.

³²⁸ Cyt. za P. Warchoń, dz. cyt., s. 196; L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 184.

Duży udział w rozwoju i szerzeniu nabożeństwa do Bożego Serca miał św. Jan Eudes (1601-1680) oraz kardynał Pierre de Bérulle (1575-1629)³²⁹. Przy czym pierwszego z nich papież Leon XIII i jego następcy określali jako promotora, ojca, nauczyciela i apostoła liturgicznego kultu Najświętszego Serca³³⁰. Z kolei kardynał przyczynił się do powstania duchowości berulliańskiej. Jej głównym założeniem jest zjednoczenie ze Zbawicielem. Ze względu na umieszczenie w centrum tajemnicy wcielenia i osoby Bożego Syna, kardynał Pierre de Bérulle został obdarzony przez papieża Urbana VIII tytułem „apostoła Słowa Wcielonego”³³¹.

Cześć oddawana Sercu Jezusa Chrystusa, z którego wypłynęła krew i woda jako znak Bożej miłości, znajduje swój szczyt w objawieniach św. Małgorzacie Marii Alacoque (1647-1690)³³². Bóg w znaku Jezusowego Serca przypomina o Miłości, jaką darzy ludzi. Pan Jezus zaprosił św. Małgorzatę do rozpoczęcia nabożeństwa, którym odpowie na Jego miłość swoją miłością, a także do odmawiania aktów wynagrodzenia i zadośćuczynienia³³³. W jednym ze swoich listów do ojca Jana Croiseta napisała o Zbawicielu:

Dał mi poznać, że wielkie Jego pragnienie, by ludzie Go doskonałej kochali, skłoniło Go do poświęcenia zamiaru, aby im objawić swe Serce, otwierając dla nich wszystkie skarby, miłości, miłosierdzia, łaski, uświęcenia i zbawienia³³⁴.

Przedstawiając wypowiedzi świętych na temat Serca Jezusowego, nie można pominąć św. Klaudiusza de la Colombiera (1641-1682). Był on w szerzeniu czci do Serca Jezusa Chrystusa przez kierownictwo duchowe bezpośrednio związany ze św. Małgorzatą Marią. Przy wyniesieniu na ołtarze został ogłoszony nauczycielem, krzewicielem, obrońcą, heroldem i apostołem Najświętszego Serca Jezusa³³⁵.

³²⁹ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 33.

³³⁰ Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 196; L. Poleszak, *Serce Jezusa niezglębione*, dz. cyt., s. 51. Więcej informacji o jego zaangażowaniu w szerzenie czci do Bożego Serca znajduje się w części niniejszej rozprawy poświęconej powstaniu liturgicznego święta.

³³¹ Por. Z. Uchnast, *Bérulle*, [w:] F. Gryglewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1985, k. 325-326; E. Ziemann, *Boże Serce w misterium swojego otwarcia na współczesny świat*, „Symposium” 25 (2021), nr 1 (40), s. 167–168.

³³² Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 182; M.J. Fernandez Cordero, *Historia duchowości wynagradzającej*, dz. cyt., s. 315.

³³³ Zagadnienie będzie bardziej szczegółowo przedstawione w czwartym paragrafie niniejszego rozdziału: *Pobożność ludowa*.

³³⁴ Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 186.

³³⁵ Por. L. Poleszak, *Serce Jezusa niezglębione*, dz. cyt., s. 61.

Na ukształtowanie i rozwój czci do Najświętszego Serca Jezusowego mieli wpływ także Jan Croiset (1656-1738)³³⁶, Józef Galiffet (1663-1749)³³⁷, Henryk Ramiere (1821-1884)³³⁸, Franciszek Gautrelet (1807-1886)³³⁹, Leon Jan Dehon (1843-1925)³⁴⁰, Jan Bainvel (1858-1937)³⁴¹ oraz siostra Magdalena Zofia Barat (1779-1865)³⁴² czy ojciec Mateo Crawley-Boevey (1875-1960), a także Kasper Druźbicki (1590-1662)³⁴³ czy też inni polscy teolodzy³⁴⁴.

Nauczanie Kościoła i wypowiedzi patrystyczne stanowią źródło przepowiadania. Kształtowały życie duchowe w średniowiecznych klasztorach, stając się przedmiotem rozmyślań zakonnic i zakonników³⁴⁵. Charakterystycznym rysem wskazującym na rozwój kultu jest spojrzenie na Eucharystię w łączności z Sercem Zbawiciela. Godnym uwagi jest podniesienie świadomości wierzących o możliwości przeżywania zażyłości z Sercem Bożego Syna. Jak już wspomniano, na kształt i rozwój wspomnianego kultu wpłynęli liczni mistycy i pisarze nawiązujący do Najświętszego Serca. Następnie warto docenić osoby, które zabiegały o włączenie do oficjalnej liturgii Kościoła niniejszego nabożeństwa.

1.4 Pobożność ludowa

Po przedstawieniu podstaw teologicznych wpływających na cześć oddawaną Najświętszemu Sercu należy docenić także wpływ pobożności³⁴⁶ ludowej na jej kształt.

³³⁶ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, s. 53–54. Jan Croiset inspirowany objawieniami w Paray-le-Monial wydał dzieło *La dévotion au Sacré-Coeur de Notre-Seigneur Jésus-Christ*, przez które znacznie przyczynił się do szerzenia kultu Najświętszego Serca.

³³⁷ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 83 – 84. Józef Galiffet jako założyciel Bractwa Serca Jezusowego przyczynił się do propagowania nabożeństwa ku czci Serca Bożego.

³³⁸ Por. L. Boriello, G. della Croce, B. Secondin, *Historia duchowości*, t. 6, Kraków 1998, s. 111; J. Królikowski, *Umiłował nas*, dz. cyt., s. 178.

³³⁹ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 85.

³⁴⁰ Por. L. Boriello, G. della Croce, B. Secondin, *Historia duchowości*, dz. cyt., s. 112–114. Ojciec Dehon, założyciel Zgromadzenia Księżki Najświętszego Serca Jezusowego „rozwinął prawdziwą doktrynę o kulcie Najświętszego Serca”. Między innymi wskazywał na jedność z Sercem Zbawiciela jako na „duszę” adoracji.

³⁴¹ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 29.

³⁴² Por. tamże, s. 273; P. Warchoń, dz. cyt., s. 210–211.

³⁴³ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 66–67.

³⁴⁴ Szczegółowo problematykę wkładu polskich teologów w rozwój i szerzenie kultu Najświętszego Serca przedstawił J. Misiurek w dziele: *Źródło życia i świętości. Polska teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*, Lublin 2014.

³⁴⁵ Warto przytoczyć tekst św. Bernarda z Clairvaux (1090-1153), który jasno ukazuje i potwierdza drogę prowadzącą do Jezusowego Serca: „Tajniki Jego Serca stają się widoczne w otwartych ranach ciała Chrystusa; ukazują także wielkie tajemnice Jego miłości i głębię Jego miłosierdzia”. F.J. Power, *Nabożeństwo*, dz. cyt., s. 110.

³⁴⁶ A. Tessarolo w publikacji *Teologia Serca Jezusowego* podkreśla różnice między terminami często używanymi w kontekście kultu Najświętszego Serca. Stwierdza, że pobożność, kult oraz duchowość nie są synonimami: „kult jest czymś oficjalnym, pobożność czymś osobistym lub grupowym i wiąże się z wieloma praktykami, podczas gdy duchowość jest zespołem wartości, które ożywiają wszystkie wybory życiowe danej osoby” - por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, s. 22–25.

W *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* bardzo klarownie jest przedstawione to nabożeństwo³⁴⁷ w relacji do liturgii:

Serce Jezusa jest nie tylko przedmiotem celebracji liturgicznej, lecz także licznych innych form pobożności. Nie ulega bowiem wątpliwości, że nabożeństwo do Serca Zbawiciela do dzisiaj było i nadal jest jednym z wyrazów najbardziej rozpowszechnionych i ulubionych przez pobożność kościelną³⁴⁸.

Jeszcze przed publicznym zatwierdzeniem przez władzę kościelną nabożeństwo to ukształtowało się pod wpływem pobożnych ćwiczeń ludu chrześcijańskiego, pobożności ludowej, a także objawień³⁴⁹, które wpłynęły na jego rozwój. Tę problematykę przedstawimy, pomijając szczegółowe elementy omówione w poprzednich częściach rozprawy. Nakreślimy kontekst objawień ściśle prywatnych związanych z Sercem Jezusa, które dokonały się w życiu dwóch wielkich mistyczek: św. Mechtyldy oraz św. Gertrudy. Ich pobożność związana z Sercem Zbawiciela – osobista potrzeba ofiarowania się Jemu, wynagradzania za zniewagi, jakich doznaje oraz naśladowanie cnót Jego Serca – są pierwszym śladem nowego nabożeństwa. W przypadku tych świętych mistyczek nabożeństwo miało charakter osobisty, ściśle prywatny, jednak oddziałujący na pobożność oraz duchowość św. Małgorzaty Alacoque³⁵⁰.

Jak już wspomniano, nabożeństwo do Najświętszego Serca zanim zostało przyjęte w całym Kościele, kształtowało się w przeciągu kilku ostatnich wieków³⁵¹. Na jego fundamentalne podstawy znajdujące się na kartach Pisma Świętego oraz w nauczaniu patrystycznym wskazywali poszczególni papieże ustosunkowujący się do czci oddawanej Sercu Jezusa Chrystusa. Na początek i rozwój nabożeństwa w Kościele miały wpływ teksty z Ewangelii św. Mateusza (Mt 11, 29) oraz św. Jana (J 19,37). W pierwszej z nich Zbawiciel przedstawia siebie jako Osobę, która zaprasza człowieka do naśladowania Mistrza i Nauczyciela o sercu cichym i pokornym. Natomiast w drugiej Ewangelii św. Jan nawiązuje do proroctwa zawartego w Księdze Zachariasza (Za 12, 10). Bok Zbawiciela przebity włócznią staje się źródłem dającym początek Kościołowi, który symbolizuje

³⁴⁷ Leon XIII we wstępie do encykliki AS określa nabożeństwo do Najświętszego Serca „wypróbowaną formą pobożności”. Por. AS [w:] SJwDK, s. 39.

³⁴⁸ DPLL 166.

³⁴⁹ Sobór Watykański II (*Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* «*Gaudium et spes*», nr 4) przypomina, że „Kościół zawsze ma obowiązek badać znaki czasów i wyjaśniać je w świetle Ewangelii, tak aby mógł w sposób dostosowany do mentalności każdego pokolenia odpowiadać ludziom na ich odwieczne pytania dotyczące sensu życia obecnego i przyszłego oraz wzajemnego ich stosunku do siebie. Należy zatem poznawać i rozumieć świat, w którym żyjemy, a także jego nieraz dramatyczne oczekiwania, dążenia i właściwości”.

³⁵⁰ Por. B. Matczak, *Znaczenie objawień*, dz. cyt., s. 106.

³⁵¹ Por. P. Kulbacki, *Kult Najświętszego Serca Jezusa w pobożności ludowej i liturgii*, [w:] SJwDK, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 139.

wypływająca krew oraz woda. Wszyscy spoglądający na ranę dostrzegą Tego, który pozwolił na przebicie swego boku. To Baranek paschalny, chociaż zabity, to jednak odnoszący zwycięstwo (por. Ap 5, 6). Jego obraz stał się przedmiotem rozważań nie tylko Ojców Kościoła, ale także wiernych, którzy byli zachęceni do przeżywania tajemnicy Chrystusa. Jego przebity bok stał się otwartą bramą³⁵².

Kościół od początku swego istnienia był przekonany o miłości Boga objawionej na kartach *Pisma Świętego*. Bez wątpienia wpływ na rozwój nabożeństwa i idei Bożej miłości miał także aspekt historyczny. Jest on wyraźnie ujęty w dokumentach Kościoła i odnosi się do oddziaływania objawień prywatnych na szerzenie czci Najświętszego Serca. Chociaż pod względem treści nie pojawiło się w objawieniach nic nowego, to jednak wyraźnie przyczyniły się one do określenia celów i sposobów, jakimi cześć ta była i jest wyrażana. Jedynie czymś nowym i charakterystycznym dla objawień w Paray-le-Monial było żądanie Zbawiciela dotyczące kultu publicznego Najświętszego Serca oraz dedykowania Mu osobnego święta, w którym ma być Ono czczone.

1.4.1 Kontekst objawień Najświętszego Serca Pana Jezusa

Jak już wyżej nakreślono, jako początek nabożeństwa ku czci Serca Jezusa przyjmuje się wiek XII oraz XIII. W tym czasie rozwija się praktyka rozważania nad przebitym bokiem oraz pięcioma ranami Ukrzyżowanego Zbawiciela³⁵³. Również charakterystyczne dla tego okresu jest przeżywanie przez wiernych nabożeństw poświęconych Męce Pańskiej, pielgrzymowanie do Jerozolimy i miejsc związanych z życiem i publiczną działalnością Jezusa Chrystusa. Bezpośredni wpływ na rozwój czci do Serca Bożego miało przedstawianie Bożego Syna w ikonografii podczas Jego Męki, ukrzyżowania oraz eksponowanie otwartych ran Zbawiciela. Naturalnym następstwem wspomnianych wydarzeń religijnych było ustanowienie święta Rany Boku oraz święta Pięciu Ran. Cieszyły się one popularnością głównie w klasztorach. Jednak już wtedy wierni dostrzegali w czci oddawanej ranom tę jedną, wyjątkową uczynioną włócznią żołnierza. W zranionym sercu dostrzegano symbol nieogarnionej miłości Chrystusa do ludzi. To właśnie miłość,

³⁵² Por. DPLL 167–168.

³⁵³ Por. E. Ziemann, *Być kapłanem Serca Jezusowego według ojca Jana Leona Dehona, założyciela Zgromadzenia Księży Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] *Zawierzyć Sercu Jezusa. Treści Symposium zorganizowanego z okazji 90 rocznicy konsekracji Bazyliki i aktu oddania Narodu Polskiego Najświętszemu Sercu Pana Jezusa w Krakowie w roku 1921*, Kraków 2011, s. 111–112.

a nie cierpienie, intuicyjnie stawała się dla części wiernych przedmiotem czci. Otwarta Rana Boku, w której Najświętsze Serce zostało zauważone i otoczone czcią, stanowi moment decydujący o kierunku nabożeństwa do człowieczeństwa Bożego Syna. Rzeczywistość tę bardzo zwięźle określił w swoim dziele Czesław Drażek:

[...] Nabożeństwo do Pięciu Ran Najświętszego Serca, ujmując mękę w aspekcie miłości, doprowadziło do skonkretyzowania tej miłości w kulcie Najświętszego Serca i było, historycznie rzecz biorąc, jego zapowiedzią³⁵⁴.

Do przekształcenia pobożności pasyjnej, określanej niekiedy elitarną, w pobożność ludową do Serca Jezusowego, która miała szeroki zasięg, przyczynili się w głównej mierze św. Jan Eudes oraz mistyczka św. Małgorzata Maria Alacoque³⁵⁵.

1.4.2 Prywatne formy nabożeństwa poprzedzające kult Bożego Serca

Jak już zostało zaznaczone, na rozszerzanie się nabożeństwa do Serca Pana Jezusa miało wpływ rozwijające się w tym czasie intensywnie życie mistyczne. Akcent był wyraźnie położony na cześć oddawaną człowieczeństwu Jezusa Chrystusa, co miało swoje przedłużenie w nabożeństwie do Męki Pańskiej, a w konsekwencji prowadziło w kierunku czci wobec Serca Bożego. W tym ostatnim wyróżniały się dwie święte mistyczki – Mechtylda z Hackeborn (1241-1298) oraz Gertruda Wielka (1256-1302). W przeżywanej przez nich duchowości w centrum znajdowało się Serce Zbawiciela³⁵⁶.

Św. Mechtylda została obdarowana licznymi łaskami. Kiedy je starannie ukrywała, doświadczyła widzenia Jezusa Chrystusa. On ją zaprosił, aby dała świadectwo o łaskach, które otrzymała: „Ogłoś mnie innym z głębi mojego wielce bogatego Serca, daj mnie innym według mojej dobroci, a nie według twojej”³⁵⁷. Święta z Hackeborn, odpowiadając na zaproszenie Zbawiciela, przedstawia doświadczenie kontemplacji Jego Serca podczas

³⁵⁴ Por. C. Drażek, *Rozwój kultu*, dz. cyt., s. 17–18.

³⁵⁵ Por. A. Tessarolo, *Teologia Serca*, dz. cyt., s. 14–16. Autor wskazuje także na aspekty negatywne oraz pozytywne, które przyczyniły się do szybkiego rozwoju tej pobożności. Do negatywnych zalicza między innymi niezrozumiały język łaciński mało używany przez lud chrześcijański po pojawieniu się języków narodowych. Wpłynęło to na rozwój praktyk zastępczych, różnych rytów jednak nie mających znaczenia religijnego, ale często prowadzących do zabobonnych wierzeń. Pozytywne aspekty autor określa słowami: „czego nie mogła już dać ludowi chrześcijańskiemu liturgia [...] w dużej mierze potrafiła uczynić ludowa pobożność Serca Jezusa. Lud potrzebuje prostych słów i zrozumiałych znaków. [...] Przez prawie dwa wieki (1750-1950) duszpasterstwo parafialne i ludowa religijność Kościoła katolickiego utożsamiały się całkowicie albo prawie z najbardziej ludowymi praktykami pobożności Serca Jezusowego”.

³⁵⁶ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, dz. cyt., s. 211–212.

³⁵⁷ Tamże.

Ofiary eucharystycznej. Jej widzenie pozwala zgłębiać tajemnice zażyłości Boga z człowiekiem oraz tajemnice skryte w Jego boskim Sercu:

Pewnego dnia Mechtylda zobaczyła, jak Pan otwierał ranę swojego Serca i mówił do niej: «Przypatrzyć się wielkości mojej miłości; jeśli pragniesz ją poznać, w żadnym innym miejscu nie odnajdziesz jej jaśniej niż w słowach Ewangelii: „Ja was umiłowałem tak, jak Ojciec mnie umiłował” [...]». Pan połączył swoje słodkie Serce z duszą i podarował jej całą praktykę medytacji, kultu i miłości, wzbogacając ją wszelkimi dobrami [...]. On oparł ją wewnątrz o swoje Serce, mówiąc: «Weź w całości moje boskie Serce», i dusza doświadczyła, jak boskość rozlała się w niej z ogromną siłą, jak strumień³⁵⁸.

Przez św. Mechtyldę, której ofiarował Pan Jezus swoje Serce, wskazał miejsce, gdzie człowiek może znaleźć schronienie i odpoczynek. W Jego Sercu znajduje się źródło i początek „wszelkiego dobra”³⁵⁹.

Św. Gertruda również doświadczyła mistycznych wizji Serca Zbawiciela. Tajemnice Bożego Serca wyjaśniał jej św. Jan: „Oto jest święte świętych, przyciągające ku sobie całe dobro nieba i ziemi”³⁶⁰. Zachęcając świętą do wsłuchiwania się w uderzenia serca pałającego miłością, dzielił się swoimi przeżyciami:

Wymowa tych słodkich uderzeń Bożego Serca została zachowana dla obecnych czasów, aby świat – starzejący się już i gnuśniejący w miłowaniu Boga – słuchając o nich, znów stał się gorejący³⁶¹.

Święta doświadczona wielkim zewnętrznym cierpieniem oraz obdarzona ogromną łaską modlitwy odkrywa potrzebę jeszcze intensywniejszego zaangażowania w życie apostołskie. W swoich dziełach: „*Wysłannik boskiej miłości*” oraz „*Ćwiczenia duchowne*” dostrzegalne jest jej świadectwo życia przeniknięte czynieniem z niego „daru ofiarnego” dla Boga, przyjmowaniem Jego woli i zdaniem się w całkowitej ufności na Niego:

O, umiłowany Jezu, ukryj mnie w ranie Twojego umiłowanego Serca, oddaloną od wszystkiego, co nie jest Tobą. Błogosław mi, Jezu miłosierny, błogosław mi i okaż mi litość według woli Twego delikatnego Serca. O słodki Jezu, Tobie, jedyne pragnienie mojego serca, ofiaruję się jako ofiara, żeby od teraz żyć tylko dla Ciebie. Ukształtuj moje serce według Twego, żeby zasłużyło na przemianę według Twojego upodobania³⁶².

³⁵⁸ Cyt. za tamże, s. 213–214.

³⁵⁹ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 143; K. Matwiejuk, *Pastoralny wymiar kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*. „Warszawskie Studia Pastoralne” 10 (2009), s. 185.

³⁶⁰ Cyt. za P. Warchoń, dz. cyt., s. 145.

³⁶¹ Cyt. za tamże, s. 145.

³⁶² Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, dz. cyt., s. 214–215.

Charakterystyczne w duchowości św. Mechtyldy oraz św. Gertrudy było doświadczenie „wymiany serc”. Zbawiciel obdarzył je łaską, wymieniając ich serca, a darując swoje. Obie święte praktykowały codziennie modlitwę ofiarowania Bogu swoich myśli, wykonywanych czynności i cierpień. Własnymi modlitwami oraz westchnieniami do Serca Zbawiciela starały się, aby przyjął ich serca i uczynił podobnymi do swego³⁶³. Poprzez „wymianę serc” Pan Jezus nie tylko przekształcał ich życie wewnętrzne. Dzięki swojej wierności obie święte stawały się narzędziami, które służyły przekazywaniu miłości Chrystusa innym³⁶⁴.

Wizje, którymi były obdarzone św. Mechtylda oraz św. Gertruda, ograniczały się do sfery prywatnej³⁶⁵. Mimo iż ich pobożność była osobista, nieoficjalna pozostawione przez nich praktyki religijne, modlitwy do Serca Pana Jezusa, akty ofiarowania Boskiemu Sercu stanowiły pierwsze tego rodzaju formy nabożeństwa, które później zostały pogłębione w życiu duchowym Małgorzaty Marii Alacoque³⁶⁶.

1.4.3 Obietnice i żądania Boskiego Serca Pana Jezusa³⁶⁷

Rozliczna korespondencja oraz zapiski świętej mistyczki z Paray-le-Monial są świadectwem szeregu objawień, których doświadczyła, żyjąc w zakonie wizytek. W przeciwieństwie do św. Mechtyldy oraz św. Gertrudy, Małgorzata Maria Alacoque otrzymała między innymi objawienia o charakterze społecznym. Do nich należą cztery tzw. wielkie objawienia (1673-1675), których treść dotyczy całego Kościoła. Objawienia te wskazują na naturę, cel oraz praktyki związane z kultem Najświętszego Serca³⁶⁸.

W pierwszym z czterech tzw. wielkich objawień o charakterze społecznym i kościelnym 27 grudnia 1673 roku Jezus Chrystus ukazał siostrze Małgorzacie swoje Serce przepełnione miłością, jaką darzy ją, jak i wszystkich ludzi. Podczas tego objawienia

³⁶³ C. Drażek, *Rozwój kultu Serca*, dz. cyt., s. 20.

³⁶⁴ Por. N.M. Fernandez, *Prehistoria duchowości*, dz. cyt., s. 213–217.

³⁶⁵ Por. E. Ziemann, *Tożsamość i misja sercanów w polskim Kościele w kontekście jubileuszy związanych z Najświętszym Sercem Jezusa*, „Sympozjum” 24 (2020), nr 1 (38), s. 134–135.

³⁶⁶ Por. B. Matczak, *Znaczenie objawień*, s. 106; K. Matwiejuk, *Pastoralny wymiar kultu*, dz. cyt., s. 185–186; P. Warchoń, dz. cyt., s. 144–147.

³⁶⁷ Obietnice zostały zebrane i sformułowane w roku 1863 na podstawie objawień Jezusa Chrystusa danych św. Małgorzacie Marii Alacoque w Paray-le-Monial, które miała w latach 1673-1675. Źródłem, z którego czerpano była korespondencja św. Małgorzaty - J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 167–168.

³⁶⁸ Por. B. Matczak, *Znaczenie objawień*, dz. cyt., s. 106. Godny uwagi jest fakt, że jeszcze przed tymi objawieniami w Paray-le-Monial cześć oddawana Sercu Zbawiciela była propagowana przez św. Jana Eudesa. - J. Misiurek, *Źródło życia i świętości*, dz. cyt., s. 20.

przekazał jej swoje plany oraz przedstawił oczekiwania, jakie ma wobec niej. Pan Jezus wtedy powiedział:

Moje Boskie Serce jest tak pełne miłości do ludzi, a zwłaszcza do ciebie, że nie jest w stanie utrzymać jej gorejących płomieni. Trzeba byś ją rozprzestrzeniła, by mogła ubogacać wszystkich skarbami tego Serca³⁶⁹.

W tym doświadczeniu święta mistyczka została wezwana do zrealizowania wyjątkowego zadania. Miała objawić tę miłość Chrystusa całemu światu jako zadośćuczynienie³⁷⁰.

Na początku roku 1674 Małgorzata Maria miała drugie objawienie, w którym widziała Boskie Serce „jakby na tronie całkowicie z ognia i płomieni, jaśniejące bardziej niż słońce, z raną i otoczone cierniową koroną, z krzyżem na szczycie”³⁷¹. Objawienie to informuje o uczuciach, jakie Pan Jezus przeżywa z powodu ludzkiego wzgardzenia Jego miłością, opuszczenia, którego doznaje i zapomnienia ze strony ludzi. Pan Jezus wskazał w nim nabożeństwo do Bożego Serca jako na jedyne ratunek dla ludzi. Podkreślił jednocześnie, że jest to ostatni wysiłek Jego miłości³⁷². Małgorzata Maria ma przekazać ludziom, że są miłowani przez Boskie Serce i ma wynagrodzić Jezusowi za ludzką obojętność, zniewagi i niewdzięczność, jakich doznaje. Na podstawie tego objawienia dostrzeżono przedmiot nabożeństwa, to jest oddawanie czci Jezusowi za Jego niepojętą miłość do ludzi. Symbolem tej miłości jest Boskie Serce Jezusa³⁷³. Zbawiciel obdarzył czcicieli Najświętszego Serca obietnicą otrzymania przez nich błogosławieństwa. Wyraził także pragnienie, „aby ludzie oddawali Mu cześć w Najświętszym Sakramencie, odpowiadając na Jego miłość”³⁷⁴.

Kiedy Zbawiciel objawił się siostrze Małgorzacie trzeci raz³⁷⁵, prawdopodobnie 2 lipca 1674, przedstawił jej, które praktyki będą wynagrodzeniem za ludzkie grzechy.

³⁶⁹ Por. M.J. Fernandez Cordero, *Historia duchowości wynagradzającej*, dz. cyt., s. 316–317. Św. Małgorzata w swoim pamiętniku duchowym wspomina niezwykle dzień - święto św. Jana Apostoła w roku 1673, kiedy Pan Jezus ukazał jej tajemnice swojego Serca. Pierwszy raz ukazał wielkość i żar swojej miłości i zapewnił, że żar Jego miłości „będzie ją trawić do ostatniej chwili życia”, - P. Warchoń, dz. cyt., s. 185.

³⁷⁰ Por. E. Ziemann, *Tożsamość i misja sercanów*, dz. cyt., s. 132.

³⁷¹ C. Drażek, *Rozwój kultu Serca*, dz. cyt., s. 43.

³⁷² Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 185. Drugie objawienie podkreśla, że nabożeństwo to Zbawiciel daruje jako jedyne ratunek dla ludzi, jak również ostatni wysiłek Jego miłości. Tym sposobem zostaje odkryty przedmiot czci. Por. E. Ziemann, *Tożsamość i misja sercanów*, dz. cyt., s. 132. Symbolem niepojętej miłości Jezusa Chrystusa do ludzi jest Jego Najświętsze Serce - por. C. Drażek, *Rozwój kultu Serca*, dz. cyt., s. 43.

³⁷³ C. Drażek, *Rozwój kultu Serca*, dz. cyt. s. 43; L. Poleszak, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] SJwdK, s. 10; F.J. Power, *Nabożeństwo*, dz. cyt., s. 119.

³⁷⁴ Por. E. Ziemann, *Tożsamość i misja sercanów*, dz. cyt., s. 132.

³⁷⁵ Siostra Małgorzata zobaczyła Jezusa Chrystusa „z pięcioma ranami, które świeciły jak pięć słońc” Por. M.J. Fernandez Cordero, *Historia duchowości wynagradzającej*, s. 318; Autor artykułu przy opisie tego

Do nich zaliczył „godzinę świętą”, czyli modlitewne trwanie przed Najświętszym Sakramentem w czwartek, od godziny jedenastej do dwunastej w nocy. Pan Jezus powiedział:

A czynić to będziesz tak dla uśmierzenia Boskiego gniewu, błagając o miłosierdzie dla grzeszników, jak dla złagodzenia w pewien sposób goryczy, którą czułem z powodu opuszczenia przez apostołów³⁷⁶.

Zbawiciel zachęcił Małgorzatę Marię do zadośćuczynienia oraz wynagrodzenia za ludzką obojętność, niewdzięczność i wzgardę: „Przynajmniej Ty staraj się mi zadośćuczynić, o ile to będzie w twojej mocy, za ich niewdzięczność”³⁷⁷. W tym objawieniu zostały dokładniej określone praktyki wynagradzające. Pan Jezus polecił Małgorzacie Marii wykonać następujące czynności:

Przede wszystkim przystępować będziesz do Komunii św. tak często, jak tylko pozwoli ci posłuszeństwo [...], zwłaszcza zaś przyjmować mnie będziesz w każdy pierwszy piątek miesiąca [...]³⁷⁸.

W czerwcu 1675 r. św. Małgorzata miała czwartą mistyczną wizję, która jest znana jako „wielkie objawienie”³⁷⁹. Zbawiciel prosił siostrę Małgorzatę Marię, aby przyjmowała Go często w Komunii Świętej, biorąc pod uwagę pozwolenie, które otrzyma³⁸⁰. Oprócz zachęty do częstej Komunii Świętej Jezus prosił św. Małgorzatę, aby „przyjmowała Eucharystię w pierwszy piątek każdego miesiąca”³⁸¹. Polecił jej także, aby w nocy

objawienia podaje czerwiec: „[...] w czerwcu 1674 roku Małgorzacie Marii ukazuje się Jezus Chrystus «z pięcioma ranami, które świeciły jak pięć słońc». Autor niniejszej pracy posłużył się datą, która jest najczęściej łączona jako prawdopodobna z trzecim wielkim objawieniem, mianowicie 2 lipca 1674 roku; C. Drażek, *Rozwój kultu Serca Jezusa w Polsce*, [w:] *Bóg bliski. Historia i teologia Kultu Najświętszego Serca Jezusa*, red. C. Drażek, L. Grzebień, Kraków 1983, s. 44.; Autor napisał: „Po raz trzeci objawił się Zbawiciel Małgorzacie Marii prawdopodobnie 2 lipca 1674 r. Zobaczyła wtedy Chrystusa «jaśniejącego chwałą, ze stygmatami pięciu ran błyszczącymi jak słońce», który następnie ukazał jej «swoje miłujące i najbardziej uwielbienia godne Serce»”; Zbawiciel przedstawił swoje oczekiwania, które nie zostały spełnione przez tych, którzy mieliby odpowiedzieć wdzięcznością i miłością, a okazują swoją niewdzięczność i obojętność wobec Jego miłości, która przejawiała się w Jego męce i śmierci. Siostra Małgorzata Maria zapisała słowa Jezusowej skargi w pamiętniku duchowym: „Sprawia mi to [niewdzięczność i lekceważenie], mówił Jezus, bardziej przykrą udrękę, niż wszystko, co wycierpiałem w czasie mej męki. Do tego stopnia, że gdyby mi okazywali chociaż trochę wzajemnej miłości, niewiele bym zważał na to wszystko, co dla nich uczyniłem; owszem chciałbym, gdyby to było możliwe, uczynić jeszcze więcej. Ale oni okazują mi tylko zimną obojętność i odwracają się ode mnie za wszelką moją skwapliwość, by mi dobrze czynić”. „Ale ty przynajmniej spraw Mi tę radość i nagradzaj mi ich niewdzięczność, o ile to uczynić zdołasz”. A kiedy Mu wskazywałam moją nieudolność, odpowiedział mi: „Patrz, oto z czego będziesz uzupełniać wszystko, czego ci nie dostaje”. I równocześnie otwarło się Jego Boskie Serce i wytrysnął z Niego płomień tak gorący, że myślałam, iż mnie spali, gdyż na wskroś mnie przeniknął” - M.J. Fernandez Cordero, *Historia duchowości wynagradzającej*, s. 318–319.

³⁷⁶ Por. P. Warchoń, dz. cyt., s. 185.

³⁷⁷ Por. C. Drażek, *Rozwój kultu Serca Jezusa w Polsce*, [w:] *Bóg bliski. Historia i teologia Kultu Najświętszego Serca Jezusa*, red. C. Drażek, L. Grzebień, Kraków 1983, s. 43.

³⁷⁸ Por. C. Drażek, *Rozwój kultu*, dz. cyt., s. 43.

³⁷⁹ Por. F.J. Power, *Nabożeństwo*, dz. cyt., s. 127.

³⁸⁰ W jej czasach Komunia Święta nie była bowiem przyjmowana codziennie.

³⁸¹ Por. F.J. Power, *Nabożeństwo*, s. 121; C. Drażek, *Rozwój kultu*, dz. cyt., s. 44.

z czwartku na piątek trwała przed Najświętszym Sakramentem na modlitewnym czuwaniu i rozważaniu przed Tabernakulum Jego Męki, którą przeżywał w Ogrodzie Oliwnym, odpowiadając miłością na miłość Jezusa oraz wynagradzając za ludzką niewdzięczność³⁸². Jezus Chrystus przedstawił wtedy siostrze Małgorzacie prośbę o publiczne wynagrodzenie, które miałyby odbywać się w Kościele w najbliższy piątek po oktawie uroczystości Bożego Ciała. Wyraził to podczas tzw. wielkiego objawienia słowami:

Oto Serce, które tak bardzo umiłowało ludzi, że niczego nie szczędziło aż do wyczerpania i wyniszczenia się, by im dać dowody swej Miłości. Ale o wiele większą boleść sprawia mi to, że nawet serca mnie poświęcone tak ze mną postępują. Dlatego żądam od ciebie, żeby pierwszy piątek po oktawie Bożego Ciała był poświęcony na szczególną uroczystość ku uczczeniu mego Serca, przez to, że w tym dniu wierni przystępować będą do Komunii św., że będą składać uroczyste wynagrodzenia przez publiczne wyznawanie win, ażeby naprawić zniewagi, jakich to Serce doznało podczas wystawienia na ołtarzach. Obiecuję ci również, że moje Serce rozszerzy się, by rozlewać obfite łaski swej boskiej miłości na tych, którzy będą Mu oddawać cześć i starać się będą, aby Mu była oddawana przez innych³⁸³.

Siostra Małgorzata Maria poznała między innymi sposoby, jakimi może ona, ale i wszyscy ludzie wynagradzać Bożemu Sercu za niewdzięczność i odpowiadać miłością na Jego miłość. Uświadomiła sobie, że modlitwami i cierpliwym znoszeniem trudności przynoszonych przez codzienne życie może Chrystusowi wynagradzać za zniewagi i obojętność, jakich doznaje od ludzi przede wszystkim w Eucharystii.

Św. Małgorzata miała oprócz tzw. wielkich objawień również kilkadziesiąt innych, na podstawie których sporządzono dwanaście obietnic Najświętszego Serca darowanych Jego czcicielom:

Dam im wszystkie łaski, potrzebne im w ich stanie. Zgoda i pokój będą panowały w ich rodzinach. Będę sam ich pociechą we wszelkich smutkach i utrapieniach. Będę ich najbezpieczniejszą ucieczką w życiu, a szczególnie w godzinę śmierci. Będę błogosławić wszystkim ich zamiarom i sprawom. Grzesznicy znajdą w mym Sercu źródło i morze niewyczerpanego miłosierdzia. Dusze oziębłe staną się gorliwymi. Dusze gorliwe szybko dostąpią doskonałości. Zleję błogosławieństwo na te domy, w których obraz mego Boskiego Serca będzie zawieszony i czczony. Kapłanom dam moc kruszenia serc najzatwardziały. Imiona osób, które rozpowszechniać będą nabożeństwo do mego Serca, będą w Nim zapisane i na zawsze w Nim pozostaną. Z nadmiernego miłosierdzia mego Serca obiecuję ci, że wszechmocna miłość tego Serca wszystkim przystępującym przez dziewięć z rzędu pierwszych piątków miesiąca do Komunii św.

³⁸² Por. J. Ladame, *Święta Małgorzata Maria*, dz. cyt., s. 31.

³⁸³ Por. M.J. Fernandez Cordero, *Historia duchowości wynagradzającej*, dz. cyt., s. 321; J. Ladame, *Święta Małgorzata Maria*, dz. cyt., s. 37. J. Ladame wspomina, że na określenie objawień Jezusowego Serca św. Małgorzacie Alacoque użyto określenia „wielkie objawienia”, gdyż były przeznaczone dla wszystkich ludzi, natomiast na podstawie różnych pism Małgorzaty Marii możemy wnioskować, że tych objawień Bożego Serca było około 30, ale nie wnosiły nowych elementów dotyczących przedmiotu, celu czy praktyki, natomiast objaśniały treść czterech wielkich objawień.

da ostateczną łaskę pokuty tak, że nie umrą w stanie Jego niełaski ani bez sakramentów św. i że Serce moje będzie dla nich bezpieczną ucieczką w godzinę śmierci³⁸⁴.

Obietnice są zatem zaproszeniem do pogłębienia więzi z Bożym Synem, do życia w zjednoczeniu z Jego Boskim Sercem. Sens praktyk pobożnościowych oraz darowanych obietnic bardzo jasno określił Pius XII w encyklice *Haurietis aquas*:

Niechże więc wszyscy będą przekonani, że w kulcie oddawanym Najświętszemu Sercu Jezusa nie są najważniejsze zewnętrzne przejawy pobożności, a znaczenie tego kultu nie wiąże się wyłącznie z określonymi dobrami, które Chrystus prywatnie obiecał. Obietnice te zostały dane w tym celu, by ludzie, spełniając swoje zasadnicze obowiązki religijne, jakimi są miłość i zadośćuczynienie, odnieśli przez to jak największe korzyści duchowe³⁸⁵.

1.4.4 Praktyki pobożnościowe związane z Sercem Jezusa

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów przypomina, że „Serce Jezusa jest nie tylko przedmiotem celebracji liturgicznej, lecz także licznych innych form pobożności”³⁸⁶. Następnie wskazuje na niektóre nabożeństwa związane z czcią Najświętszego Serca, które wyraźnie aprobuje i zaleca wiernym Stolica Apostolska³⁸⁷. Do wybranych i proponowanych form pobożnościowych należy zaliczyć: „osobiste poświęcenie siebie [...], poświęcenie rodziny [...], Litanię do Najświętszego Serca Pana Jezusa [...], akty prześlągania [...], praktykę dziewięciu pierwszych piątków miesiąca [...]”³⁸⁸.

W dokumencie nakreślono kontekst nabożeństwa pierwszych piątków z odniesieniem do współczesnej sytuacji duszpasterskiej. Zwrócono mianowicie uwagę na to, że w czasie:

gdy przyjmowanie Komunii sakramentalnej było u wiernych bardzo rzadkie, praktyka dziewięciu pierwszych piątków miesiąca miała znaczący wpływ na powrót do częstszego korzystania z sakramentu pokuty i Eucharystii³⁸⁹. Wskazano również na aktualność i owocność tej praktyki w dzisiejszych czasach przy uwzględnieniu odpowiedniego i poprawnego pouczenia wiernych. Przestrzegano przed sytuacją, w której by mogła ta praktyka prowadzić „do próżnej ufności, która w porządku zbawienia znosiłaby

³⁸⁴ L. Poleszak, *Obietnice Serca Jezusowego*, <https://profeto.pl/obietnice-serca-jezusowego-2> (22.01.2021); L. Poleszak, *Obietnice Najświętszego Serca – studium teologiczne*, [w:] MSJ, s. 32–36.

³⁸⁵ Pius XII, *Haurietis aquas*, 5. Papież odwołuje się także do nauczania Leona XIII, wskazując na nadzieję, którą przynosi Najświętsze Serce Jezusa. Od Niego całe chrześcijaństwo i ludzie dobrej woli mają oczekiwać zbawienia: „I oto dzisiaj oczom naszym daje się widzieć inny, ze wszech miar pomyślny znak Boży: Najświętsze Serce Jezusa... jaśniejące wśród płomieni najwspanialszym blaskiem. W nim należy złożyć wszelką nadzieję. W nim trzeba szukać i od niego oczekiwać zbawienia wszystkich ludzi” - AS 6.

³⁸⁶ DPLL 166.

³⁸⁷ Wszystkie praktyki pobożnościowe związane z kultem Najświętszego Serca przedstawia i analizuje L. Poleszak w art. pt. *Praktyki kultu Najświętszego Serca Jezusowego* - por. L. Poleszak, *Praktyki kultu Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] *Odnówić pamięć Boskiej Miłości. 250. rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego (1765-2015)*, pr. zbior., Kraków 2012, s. 41.

³⁸⁸ DPLL 171.

³⁸⁹ Tamże 171.

wymagania wiary czynnej czy też wysiłki prowadzenia życia zgodnego z Ewangelią³⁹⁰. Innymi słowy uwrażliwiano, aby dziewięć pierwszych piątków nie było błędnie rozumiane jako „bilet do nieba” bez uwzględnienia odpowiedzialności za życie według prawd wiary. Pouczenie duszpasterskie wiernych – według dokumentu – ma jasno ukazać „absolutną wyższość niedzieli jako «pierwszego i najważniejszego święta», domagającego się pełnego uczestnictwa wiernych w celebracji eucharystycznej”³⁹¹. Tym sposobem Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów zwraca uwagę na grożące niebezpieczeństwo zbyt dużego przeakcentowania pozaliturgicznych praktyk pobożnościowych wpływających z prywatnych objawień akceptowanych i polecanych przez Kościół³⁹².

Oprócz wyżej wymienionych pobożnych praktyk wierni oddawali cześć Sercu Zbawiciela przez udział w nabożeństwach czerwcowych³⁹³. Na podstawie objawień w Paray-le-Monial zostało zatwierdzone nabożeństwo Godziny Świętej aprobowane dla całego Kościoła³⁹⁴ przez Grzegorza XVI oraz Komunia Św. wynagradzająca³⁹⁵. Ważne miejsce w nabożeństwie do Najświętszego Serca zajmuje adoracja wynagradzająca, jak również akty wynagrodzenia i poświęcenia Sercu Zbawiciela. Apostolstwo Modlitwy³⁹⁶ czy rozliczne arcybractwa³⁹⁷, którym patronuje Najświętsze Serce jako stowarzyszenia czcicieli Bożego Serca również wpisują się w dzieło uświęcania świata przez praktyki pobożnościowe, a przede wszystkim naśladowanie Jezusa Chrystusa. Kolejną formą pobożności jest Intronizacja Najświętszego Serca Jezusowego³⁹⁸. W szerzenie i rozpoznawalność kultu Bożego Serca wpisują się także Godzinki oraz Koronka do Najświętszego Serca Jezusowego³⁹⁹.

W pobożności, przez którą wierni czczą Najświętsze Serce, nie może zabraknąć klarownej i wymagającej decyzji czciciela, by dążyć do osobistego nawrócenia i zadośćuczynienia. Konieczne są także: postawa przepelniona miłością i wdzięcznością

³⁹⁰ DPLL 171.

³⁹¹ Tamże 171.

³⁹² Por. P. Kulbacki, *Kult Najświętszego Serca Jezusa w pobożności ludowej i liturgii*, [w:] SJwmK, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 142–147 - Autor słusznie przypomina, że „praktyka tzw. pierwszych piątków miesiąca, ukierunkowana na wynagrodzenie win i zjednoczenie z Chrystusem, osiąga więc swój cel w niedzielnej Mszy Świętej”.

³⁹³ Por. L. Poleszak, *Praktyki kultu Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] *Odnowić pamięć Boskiej Miłości. 250. rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego (1765-2015)*, pr. zbior., Kraków 2012, s. 41.

³⁹⁴ Por. C. Drażek, *Godzina święta*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1237 – 1238 w Encyklopedii błędnie przypisano ustanowienie tego nabożeństwa papieżowi Grzegorzowi XIV; B. Nadolski, *Godzina święta*, [w:] *Lit*, s. 495.

³⁹⁵ Por. MiR 6.

³⁹⁶ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, dz. cyt., s. 18–21.

³⁹⁷ Por. tamże, s. 21–26.

³⁹⁸ Por. J. Królikowski, *Umiłował nas*, dz. cyt., s. 212.

³⁹⁹ Por. L. Poleszak, *Serce Jezusa niezgłębione*, dz. cyt., s. 140–141.

względem Zbawiciela, zaangażowanie się w apostołat oraz poświęcenie się Chrystusowi i Jego dziełu zbawienia świata⁴⁰⁰.

Źródłem przepowiadania podczas uroczystości Najświętszego Serca Jezusowego są treści mówiące o miłości Boga zawarte w *Piśmie Świętym Starego Testamentu* oraz treści o Sercu Pana Jezusa obecne w *Nowym Testamencie*. Również pozabiblijne źródła teologiczne związane z tą uroczystością, czyli Tradycja Kościoła, liturgia, Magisterium Kościoła, nauczanie Ojców i Pisarzy Kościoła czy pobożność ludowa są cennymi zasobami treści przydatnymi w omawianym głoszeniu.

⁴⁰⁰ DPLL 172.

2. Dominująca tematyka homilii w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa

Materiałem badawczym niniejszego rozdziału są teksty homilii na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa opublikowane w trzech czasopismach homiletycznych: „Biblioteka Kaznodziejska”, „Materiały Homiletyczne” oraz „Współczesna Ambona”. W poniższym opracowaniu zostanie podjęta analiza wspomnianych wyżej materiałów źródłowych pozwalająca określić, jakie treści nauczania podczas wspomnianej uroczystości są głoszone w homiliach. Przeprowadzone badanie pozwoli potem dokonać ewaluacji tekstów homilii i wypracowania postulatów dotyczących głoszenia w tę uroczystość. Przeprowadzone badania pozwoliły wyodrębnić następujące grupy zagadnień związanych z przepowiadaniem w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa: *zbawcza miłość Boga w biblijnych obrazach; miłość Boga objawiona w osobie Jezusa Chrystusa; symbolika otwartego Serca Zbawiciela; poświęcenie się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusa; zadośćuczynienie i wynagrodzenie Sercu Bożemu; promowanie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz obietnice Serca Bożego.*

2.1 Zbawcza miłość Boga w obrazach biblijnych

Treści zawarte w *Piśmie Świętym* przedstawiają miłość Boga i Jego troskę o zbawienie wszystkich ludzi. Temu zagadnieniu poświęca uwagę Gerard Siwek, który podkreśla, że Bóg swoją miłością wprawia człowieka w zdumienie¹. Autor zauważa, że świadectwo miłości Boga zapisane na kartach *Starego Testamentu* dotyczy nie tylko Izraela, ale także każdego człowieka, co potwierdza fragmentem z Księgi Jeremiasza: „Ukochałem Cię odwieczną miłością” (Jr 31, 3). Wskazuje także na bezinteresowność miłości Boga oraz uprzedzające obdarowanie nią człowieka². Również Józef Hajda zwraca uwagę na tę zbawczą miłość Boga, mówiąc o Nim, że zawsze kochał człowieka. On stworzył go „z miłości i z miłości się człowiekiem opiekuje. Zależy Mu na tym, by człowiek czuł się dobrze, by był szczęśliwy i w konsekwencji doszedł do zbawienia”³.

Homilista odwołuje się do nauczania św. Piotra, który podkreślał, że Bóg „nie chce bowiem niczyjej zagłady, lecz pragnie, żeby się wszyscy nawrócili” (2 P 3,9)⁴. Podobnie

¹ G. Siwek, *Pierwsza miłość*, WA 42 (2014), nr 3, s. 151.

² Tamże.

³ J. Hajda, *Bóg jest miłością*, BK 108 (1982), nr 4, s. 221.

⁴ Tamże.

Olaf Szczypiński zauważa konkretny przejaw miłości Boga, która „czyni człowieka niepowtarzalnym, co sprawia, że jest on cenny w oczach tego, kto go kocha”⁵. Autor odpowiada na pytanie, jak rozumieć Bożą miłość:

Czym zatem jest Boża miłość? Jest zapisaną w pamięci konkretną twarzą każdego człowieka, tego udręczonego chorobą, przytłoczonego grzechem, zagubionego w codzienności, opuszczonego przez bliskich, konającego z tęsknoty⁶.

Dalej O. Szczypiński określa Bożą miłość jako radość, która wynika z powrotu zagubionego człowieka. Kolejną definicją Bożej miłości jest Serce Zbawiciela, w którym znajduje się źródło, a z niego wypływa krew przynosząca odpuszczenie grzechów oraz orzeźwienie, podobnie jak woda oczekiwana na pustynnej ziemi⁷.

Do wiecznej miłości Boga okazywanej Izraelowi oraz ujętej w *Starym Testamencie* odnosi się z kolei Zbigniew Czerwiński. Podkreśla wielką miłość Ojca, której szczytem są wszystkie słowa i czyny Jezusa Chrystusa znajdujące swoje ukoronowanie w Jego śmierci na krzyżu oraz w obrazie przebicia włócznią żołnierza „Jego Najświętszego Serca”⁸. Poprzez te wydarzenia Zbawiciel objawia fundamentalną prawdę dotyczącą motywów działania Boga, które swoje źródło mają w Jego miłości. Autor za św. Janem powtarza: „Bóg jest miłością”⁹, przy czym zwraca uwagę, że człowiek chociaż od najmłodszych lat zapoznaje się z tą prawdą, napotyka trudności i przeszkody, aby mógł w nią rzeczywiście uwierzyć. Wskazuje również, że problem ten pojawił się w życiu pierwszych rodziców i stał się powodem ich tragedii. Także dzisiaj „brak wiary w tę prawdę jest najgłębszą przyczyną wszystkich naszych grzechów”¹⁰. Inny homilista, J. Hajda, przypomina, że Bóg mimo grzeszności człowieka nie jest nieprześlągany czy bezwzględny. On „nie potrafi nienawidzić, nie umie być mściwy. Jest przecież samą Miłością”¹¹. Autor zachęca, aby odrzucić nieprawdziwe „wyobrażenie Boga zagniewanego, karzącego, mściwego”¹².

⁵ O. Szczypiński, *Natura miłości*, BK 157 (2013), nr 3, s. 189.

⁶ Tamże, s. 190.

⁷ O. Szczypiński, *Natura miłości*, BK 157 (2013), nr 3, s. 190.

⁸ Z. Czerwiński, *Miłość jako motyw Bożego i ludzkiego działania*, BK 96 (1976), nr 6, s. 329–330.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże, s. 331.

¹¹ J. Hajda, *Bóg jest miłością*, BK 108 (1982), nr 4, s. 221.

¹² Tamże.

2.1.1 Starotestamentalne ujęcie miłości Boga na podstawie miłości ludzkiej

Liczni homiliści odczytują przekaz tekstów liturgii słowa w kontekście obrazów miłości przedstawionych w *Starym Testamencie*. Tomasz Jelonek mówi o miłości Boga przyrównywanej w Piśmie Świętym do miłości, jaką matka obejmuje swoje niemowlę, „obdarza je pocałunkami i karmi własną piersią”¹³. Wskazuje na zestawianie tej miłości Boga z miłością ojca, który otacza opieką swoje dziecko. Bierze „go w swe ramiona, aby obronić od wszelkich niebezpieczeństw”¹⁴. Podstawę do przedstawienia głębi miłości Boga autor czerpie z fragmentu zawartego w Księdze proroka Ozeasza. Zwraca uwagę na użyty tam język „tkliwej miłości ojcowskiej”¹⁵, za pomocą którego jest ukazana relacja Boga względem narodu izraelskiego. „Miłowałem Izraela, gdy jeszcze był dzieckiem, [...] na swe ramiona ich brałem [...]”¹⁶. Z kolei K. Bukowski zauważa, że Bóg nie tylko dokonał wyboru narodu izraelskiego, ale także powołał i umiłował przez Jezusa Chrystusa Jego uczniów. Następnie zwraca uwagę na wybór każdego z uczestniczących w liturgii Mszy Świętej ze względu na przynależność do rodziny chrześcijańskiej bez własnej zasługi¹⁷.

Z kolei K. Skwierawski w prorockim widzeniu Ozeasza dostrzega zapowiedź realizacji miłości Boga względem człowieka, która się stała rzeczywistością dzięki Synowi Bożemu – Jezusowi Chrystusowi. On to podjął się wędrówki „z nieba na ziemię i z powrotem”¹⁸. Ta wędrówka Boga w kierunku człowieka jest podejmowana niezależnie od okoliczności. Czy dotyczy jednej osoby, czy całych grup społecznych, ma swoje źródło w Bożej miłości względem ludzi¹⁹. Autor podkreśla jej realizację w całym dziele, którego dokonał Jezus Chrystus. On „stał się człowiekiem i przyjął wszystkie ograniczenia ludzkiej natury”²⁰, przez co ukazał, jak bardzo miłuje ludzi. Jego pochylenie się nad człowiekiem homilista porównuje do obrazu matki obejmującej swoje dziecko. Bóg jak matka „przytula do serca, karmi swym słowem i Ciałem, uczy żyć i nieustannie

¹³ T. Jelonek, *Przebity bok Chrystusa*, MH 164 (1997), s. 165.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ T. Jelonek, *Głębina Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 135.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ K. Bukowski, *Serce zranione naszymi grzechami*, MH 179 (1999), s. 157–158.

¹⁸ K. Skwierawski, *Miłość Boża*, MH 272 (2012), s. 155.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

czuwa”²¹. Miłości matki nie ograniczają błędy popełniane przez dziecko czy cierpienie, które jej zadaje podobnie „Bóg nieustannie wykonuje względem nas te gesty macierzyńskiej miłości bez względu na to, jacy jesteśmy”²². K. Skwierawski zwraca uwagę na aktualność skargi, którą Pan Bóg wyraża poprzez proroka Ozeasza. Mimo miłości o matczynym rysie, jaką Bóg darzy człowieka, ludzie nie przyjmują tej prawdy. Autor podkreśla rzeczywistość, w której „Bóg, troszcząc się o nas jak najlepsza matka, chce nauczyć nas żyć w prawdzie. Dlatego nieustannie wskazuje nam kierunek, oświeca i poucza”²³.

Ludzie tę troskliwą miłość Boga przyjmują jako ograniczanie ich wolności. Dostrzegają w niej bezduszne zakazy i nakazy odbierające im wolność. Nawet taka postawa nie powoduje jednak wycofania się Boga z miłości do człowieka²⁴.

W innej homilii K. Skwierawski zwraca uwagę, że podstawowym sensem ludzkiego życia, o którym przypomina przeżywana uroczystość, „jest przyjmowanie miłości Boga, bo stawia nas przed Jego sercem”²⁵. Na podstawie treści czytań liturgicznych, a szczególnie fragmentu z Księgi Ozeasza, w którym Bóg oznajmia: „Pociągnąłem ich ludzkimi więzami, a były to więzy miłości [...]” (Oz 11, 4), homilista zauważa, że otacza On troską ludzi jak ojciec swoje dzieci. Ta ojcowska miłość daje się poznać przez to, że pociąga ludzi do siebie, „podchodzi, schyla się nad nami, dźwiga nas i przytula do swego policzka – tak jak najczulsza matka swoje niemowlę”²⁶. Również w tym duchu wyraża się o miłości Boga do człowieka W. Chmielarski. Na przykładzie tekstów czytań z uroczystości wskazuje jej podobieństwo do miłości, „która łączy ojca lub matkę ze swoim dzieckiem”²⁷. W podobny sposób wypowiada się o miłości Boga przedstawionej we fragmencie z Księgi Ozeasza S. Zatwardnicki. Zauważa, że Bóg „zachowuje się jak kochający tatuś czy mamusia tulący swoje dziecko. Więcej nawet, bo miłość rodziców zawodzi, a Jego – nigdy [...]”²⁸. Następnie przytacza fragment z Księgi Izajasza: „Czyż może niewiasta zapomnieć o swym niemowlęciu, ta, która kocha

²¹ Tamże.

²² Tamże, s. 156.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ K. Skwierawski, *Rozumiejmy*, MH 294 (2015), s. 184.

²⁶ Tamże.

²⁷ W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 77.

²⁸ S. Zatwardnicki, *Daj się związać miłością*, BK 155 (2011), nr 4, s. 136.

syna swego łona? A nawet, gdyby ona zapomniała, Ja nie zapomnę o tobie” (Iz 49, 15)²⁹. Wspomniany autor także w innej homilii podkreśla wymowność starotestamentalnych tekstów pokazujących Bożą miłość, które poruszają ludzkie serca. Stwierdza również, że „Bóg nie waha się przemawiać ludzkim językiem miłości, aby ta miłość płynąca od Niego do nas została przez nas przyjęta. Obrazem miłości Boga do człowieka staje się więc: miłość między tatą a dzieckiem, mamą a jej pociechą czy w końcu ta piękna miłość, która łączy małżonków”³⁰.

Podobnie S. Czerwik zwraca uwagę na przykład miłości ludzkiej przedstawionej przez proroka Ozeasza w obrazie tkliwej i delikatnej miłości, jaką ojciec i matka otaczają swoje niemowlę. Taką miłością obdarza Bóg naród żydowski. Mimo jego niewierności, On pozostaje wierny zawartemu przymierz i miłości³¹. Natomiast K. Skwierawski dostrzega w tej miłości, którą Bóg ofiarował ludziom, wielki dramat i jako dowód przytacza słowa Stwórcy zawarte w Księdze Ozeasza: „[...] oni zaś nie rozumieli, że przywracałem im zdrowie” (Oz 11,3)³². Niewdzięczność okazaną Bogu przez naród izraelski oraz nieustanną miłość Boga podkreśla w swoim nauczaniu także T. Jelonek. Zauważa, że „za grzechy należy się kara, gniew Boga jest jak najbardziej usprawiedliwiony, to wyraz sprawiedliwości [...]”³³. Autor wskazuje miłość jako przyczynę powstrzymywania sprawiedliwości od wymierzenia słusznej kary³⁴.

2.1.2 Miłość i dobroć Boga objawione w obrazie Dobrego Pasterza

Obraz Boga jako Dobrego Pasterza dostrzega i prezentuje F. Palmisano, odwołując się do tekstów Pisma Świętego. Zauważa, że Bóg jest Tym, „który strzeże swego ludu niczym pasterz swego stada” (Ez 34, 10; Łk 15, 3 – 7). On jest bardzo czujny i wrażliwy do tego stopnia, że „nigdy nie pozostaje głuchy na pełne bólu wołanie każdego, kto z jakiegokolwiek powodu zwracałby się do Niego” (Wj 2, 24)³⁵. Taki sam obraz Dobrego Pasterza wskazuje inny homilista – T. Jelonek. Na podstawie czytania z Księgi Ezechiela zwraca uwagę na dobroć Boga. Podkreśla odmiennność w Jego sposobie postępowania. Bóg nie czyni jak źli pasterze, którzy podczas upadku ojczyzny

²⁹ Tamże.

³⁰ S. Zatwardnicki, *Boża miłość – ludzkie uczucie*, BK 156 (2012), nr 3, s. 179–181.

³¹ S. Czerwik, *Historia jednej miłości*, WA 16 (1988), nr 2, s. 98–100.

³² K. Skwierawski, *Rozumiejmy*, MH 294 (2015), s. 185.

³³ T. Jelonek, *Głębka Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 135–136.

³⁴ Tamże.

³⁵ F. Palmisano, *Teologia Serca*, WA 35 (2007), nr 2, s. 171.

„zaprowadzili naród na bezdroża”³⁶. On sam otoczy opieką i zapewni bezpieczeństwo swoim owcom. Kolejny raz okaże swoją miłość zagubionym³⁷. Natomiast K. Bukowski na podstawie fragmentu z Księgi Powtórzonego Prawa zwraca uwagę na postanowienie, jakiego dokonuje Bóg. On jest Tym, który wybiera oraz pozostaje wierny zawartemu z człowiekiem przymierzu, tak jak to było w przypadku przymierza z Izraelitami. Jego miłość cechuje bezinteresowność³⁸.

Do aspektu bezwarunkowej miłości Boga nawiązuje J. Stefanow. Na przykładzie postawy przebaczenia proroka Ozeasza względem swojej żony kreśli oblicze Boga cierpliwego, kolejny raz oczekującego na nawrócenie Izraela³⁹. W tym tonie także wyraża się T. Jelonek, dostrzegając w przedstawionym w liturgii obrazie Boga „bardzo antropomorficzny obraz wzdrygania się wnętrzości Bożych w walce miłości ze sprawiedliwością”⁴⁰. Bóg pomimo bólu serca, które doświadcza ludzkiej wzgardy, nie odstępował w miłości⁴¹. W podobny sposób przedstawia doświadczenie Bożego Serca S. Zatwardnicki na podstawie fragmentu z Księgi Ozeasza. Wskazuje, że niewierność narodu wybranego sprawia, że Serce Boga się wzdryga. Wyjaśnia również dosłowne znaczenie słów: „Moje serce na to się wzdryga”, to znaczy serce „przewraca się” oraz „rozpalają się moje wnętrzości” (Oz 11, 4)⁴². Następnie homilista odwołuje się do podobnej sytuacji zapisanej na kartach Pisma Świętego. Dotyczyła ona dwóch miast, które przez grzechy mieszkańców oddaliły się od Boga. S. Zatwardnicki przypomina, że w tym przypadku Boże Serce „tak samo wzdrygało się, gdy Sodom i Gomora zasłużyły na sąd. A jednak zamiast sprawiedliwego sądu Bóg wybuchnie nie gniewem, ale miłosierną miłością”⁴³. Po czym autor stawia pytanie o postawę Boga, czy nie jest ona przejawem Jego pobłażliwości względem ludzkich grzechów. W odpowiedzi wskazuje na miłość Bożą, która okazuje się tak ogromna, że Boży Syn podejmuje się ciężaru Męki i Śmierci, aby wykupić człowieka z grzechu, darując mu zbawienie. Homilista puentuje:

³⁶ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 97.

³⁷ Tamże.

³⁸ K. Bukowski, *Bóg nas wybrał z miłości*, MH 164 (1997), s. 170.

³⁹ J. Stefanów, *Bóg jest miłością*, WA 40 (2012), nr 3, s. 145–148.

⁴⁰ T. Jelonek, *Przebity bok Chrystusa*, MH 164 (1997), s. 165.

⁴¹ Tamże.

⁴² S. Zatwardnicki, *Serce, które się wzdryga i rozpala*, BK 158 (2014), nr 3, s. 156.

⁴³ Tamże.

„Jeśli więc serce Boga się wzdryga, to najbardziej w Ukrzyżowanym, którego Serce zostaje przebite. Boże Serce pozostało sprawiedliwe, ale jednocześnie pełne nieskończonej miłości”⁴⁴.

W innej homilii S. Zatwardnicki podkreśla na podstawie Księgi Ezechiela zatroskanie Boga, który zapowiada, że sam będzie szukał swoich owiec oraz otoczy je opieką. Ta zapowiedź jest realizowana przez Jezusa Chrystusa. Syn Boży przez posłuszeństwo Ojcu wyraża swoją miłość względem Niego oraz względem ludzi. Jego działalność, słowa, czyny, modlitwa do Ojca oraz służba człowiekowi objawiają w całej pełni serce Boga Ojca. Bóg, stając się człowiekiem, miłuje wszystkich ludzi tym Bożym i ludzkim sercem. W Nim znajduje się miejsce dla całej ludzkości i dla każdego człowieka z osobna. Autor stwierdza: „Aby w niebie mieć całe stado, trzeba Mu pochylić się nad każdą pojedynczą owieczką”⁴⁵. S. Zatwardnicki zaznacza, że oblicze Boga objawiającego się na kartach *Starego Testamentu* błędnie określano jako gniewne, a Boże miłosierdzie rozpoznano dopiero w osobie Jezusa. Homilista zauważa, że już w *Starym Testamencie* odkrywamy obraz Boga, który ma ludzkie serce. W uzasadnieniu nawiązuje do Jego troski o swoje owieczki. Królowie, kapłani czy prorocy reprezentowali Boga, ale to dla Niego było niewystarczające. „Sam Bóg wszedł”⁴⁶ w ludzkie dzieje. Podjął troskę o swoje owieczki jako Dobry Pasterz. Opatrując rany spowodowane grzechem człowieka, przez Jezusa Chrystusa dokonuje uzdrowienia całej ludzkości, „uwielbiony Chrystus jest zawsze i dla każdego”⁴⁷. Modlitwa, głoszone słowo Boże, sakramenty święte oraz przede wszystkim Eucharystia to tylko niektóre miejsca, w których oczekuje On na człowieka⁴⁸.

Z kolei T. Bańkowski w oparciu o treść czytań mszalnych przeznaczonych na uroczystość zachęca do przyjęcia postawy pełnej nadziei i optymizmu. Wybrana treść tekstów może stanowić pokrzepienie także dla „tych spośród nas, którzy się zagubili i zeszli na bezdroża”⁴⁹. Bóg jak Dobry Pasterz zapewnia o osobistej trosce oraz zaangażowaniu w odnalezienie zagubionej owcy i sprowadzeniu jej do owczarni. Autor, nawiązując do Ewangelii świętecznego dnia, podkreśla wielką radość z odnalezienia owcy, która jest obrazem człowieka potrzebującego nawrócenia:

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ S. Zatwardnicki, *Thuste pastwisko w Trójcy*, BK 160 (2016), nr 3, s. 147.

⁴⁶ Tamże, s. 148.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ T. Bańkowski, *Miłość rodzi miłość*, BK 116 (1986), nr 5, s. 287–289.

Bóg nie tylko przebacza grzesznikowi, który się nawrócił i podjął wysiłek powrotnej drogi do Niego. Bóg jakby z góry cieszy się powrotem człowieka, który jeszcze błądzi, ale szuka Boga, walczy, tęskni, upada, ale powstaje, by iść dalej⁵⁰.

Z kolei M. Starowieyski proponuje komentarze Ojców Kościoła, które opracował w nawiązaniu do czytań przeznaczonych na uroczystość. Prezentuje w nich między innymi obraz Pasterza na podstawie tekstu św. Augustyna. Przytacza jego wypowiedzi zwracające uwagę na jedność dobrych pasterzy w Chrystusie, którzy są świadomi, że pasą „dla Chrystusa, w Chrystusie, nie zaś dla siebie samego z dala od Chrystusa”⁵¹. Główna myśl zawarta w tekście komentarza św. Augustyna zawiera wezwanie do jedności pasterzy, aby wszyscy przemawiali w Chrystusie „jednym głosem, a nie różnymi głosami”⁵².

Popularność przedstawiania Boga za pomocą obrazu Dobrego Pasterza dostrzega J. Swędrowski. Według niego prawda o tym, że Bóg opiekuje się swoimi owcami jest rozumiana jako Jego troska o wyznających wiarę w Niego czy też o wspólnotę Kościoła w zależności od kontekstu wypowiedzi. Autor na podstawie fragmentu z Księgi Ezechiela przeznaczonego na uroczystość zauważa, że Bóg troszczy się o zagubione i rozproszone owce. Obiecuje im uwolnienie od ciemności oraz mroku. Proponuje również zasobne pastwiska. J. Swędrowski dostrzega pewne niebezpieczeństwo związane z zachowaniem owiec. Przyzwyczajone do mroku mogą nie interesować się uwolnieniem, a nawet odczuwać lęk przed wolnością. Homilista podkreśla, że dobre pastwiska, pełnia szczęścia wraz ze sprawiedliwością, które są zabezpieczane przez sprawiedliwego i miłosiernego Pana, nie zawsze są właściwie rozumiane. Zdarza się, że człowiek chce słyszeć i przyjąć prawdę o Bogu miłosiernym, zapominając o tym, że jest On także Bogiem sprawiedliwym. Autor wyjaśnia: „tymczasem Miłosierdzie Boże to otwarte Serce Zbawiciela, z którego płynie Krew i woda, aby nie tylko ukoić, ale najpierw obmyć brud grzechu i z wątpienia”⁵³. W tym kontekście przywołuje nauczanie św. Jana Pawła II, według którego nie wystarczy rozważać tajemnicy miłości Serca Bożego, ale trzeba w niej uczestniczyć. Należy dać odpowiedź na tę miłość przez wierność Jego przykazaniom, chodzenie Jego ścieżkami, a przede wszystkim poprzez

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ M. Starowieyski, *Komentarz Ojców Kościoła*, BK 157 (2013), nr 3, s. 184–185.

⁵² Tamże, s. 184–188.

⁵³ J. Swędrowski, *Przyzwyczajenie czy pewność?* WA 41 (2013), nr 3, s. 161.

naśladowanie Chrystusa. J. Swędrowski, nawiązując do „Przypowieści o zagubionej owcy”, zachęca do poznania prawdy o sprawiedliwości Bożej:

[...] On przyszedł znaleźć każdego z nas; przecież każdy jest obciążony dziedzictwem grzechu i skłonnością do przekraczania Bożych praw. [...] Prawda grzechu człowieka i prawda miłości Bożej nie kłócą się ze sobą, wprost przeciwnie – dopiero wtedy docenimy Boży dar, kiedy uznamy, jak wiele uczynił Bóg wobec naszej niewystarczalności⁵⁴.

O miłości Boga do człowieka na podstawie obrazu Dobrego Pasterza naucza G. Buczkowski. Homilista przypomina, że przez Bożego Syna, który stał się człowiekiem, Bóg Ojciec objawił swoją miłość. On przez Jezusa Chrystusa gromadzi wierzących w Kościele, którego obrazem jest owczarnia⁵⁵. Dobry Pasterz troszczy się o zbawienie każdego człowieka, gdyż powierzył wszystkich ludzi Ojcu Świętemu, biskupom, kapłanom, katechetom, aby sprawowali nad nimi opiekę oraz przewodniczyli w drodze do Ojca. W przypadku zejścia ze szlaku i oddalenia się od Stwórcy i wspólnoty założonej przez Chrystusa człowiek może się zawsze nawrócić, gdyż Boży Syn i Dobry Pasterz „nawołuje nas do powrotu do Boga. Przez kapłana przebacza nam grzechy”⁵⁶. G. Buczkowski wzywa do wyrażenia wdzięczności za dar sakramentu pokuty, który jest dla człowieka „drogą pojednania z Bogiem”⁵⁷.

Homiliści bardzo często podkreślają, że nieskończona miłość Serca Bożego uwidacznia się w nauczaniu i czynach Zbawiciela. Janusz Wielgus zwraca uwagę na troskę i opiekę, które roztacza Jezus Dobry Pasterz nie tylko nad chorymi owcami, ale również nad tłustymi oraz mocnymi, gdyż także one są narażone na różne niebezpieczeństwa: „zewnątrzne i wewnętrzne”⁵⁸. Podobnie B. Zbroja dostrzega troskę, którą Zbawiciel otacza ludzi jak pasterz swoje owieczki. Te zagubione określa jako osoby znajdujące się w stanie grzechu ciężkiego. Dobry Pasterz poszukuje zagubionej owcy, a kiedy znajdzie, „pragnie na nowo wprowadzić”⁵⁹ ją do Owczarni, która jest obrazem Kościoła. Autor, interpretując prorocstwo z Księgi Ezechiela, zwraca uwagę na owieczkę chorą i pokaleczoną, która jest obrazem człowieka w stanie grzechu lekkiego. Stan ten, mimo iż nie oddziela całkowicie duszy człowieka od Boga, to w przypadku gdyby nie był

⁵⁴ Tamże, s. 163.

⁵⁵ G. Buczkowski, *Bóg bardzo nas kocha*, BK 122 (1989), nr 6, s. 287–288.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże, s. 288.

⁵⁸ J. Wielgus, *Troska Jezusa*, MH 216 (2004), s. 139.

⁵⁹ B. Zbroja, *Najświętsza miłość*, MH 237 (2007), s. 165–166.

leczone, prowadzi w bardzo krótkim czasie do popełnienia grzechu ciężkiego. Dobry Pasterz dostrzega owieczki także w takim stanie i otacza je swoją opieką. Autor stwierdza, że Bóg „owieczkę chorą umocni, zaś pokaleczoną opatrzy”⁶⁰, przy czym wyjaśnia: „Rany więc grzechu powszedniego oraz choroby naszych niedoskonałości – On sam będzie uzdrawiał, abyśmy nie należeli do chorych na grzechy lekkie, natomiast byli doskonałymi Jego dziećmi”⁶¹. Trzecia owieczka, o której wspomina homilista za tekstem z Księgi proroka Ezechiela, jest mocna i tłusta. Również ją Dobry Pasterz będzie ochraniał. B. Zbroja dostrzega podobieństwo tej owieczki do osób, które są silne duchowo. Lecz tak jak dla drapieżnika owieczka dorodna i tłusta stanowi „najsmakowitszy kąsek”⁶², tak człowiek żyjący blisko Boga w łasce uświęcającej, silny duchowo narażony jest na atak zła. Dlatego Dobry Pasterz tym bardziej ochrania taką owieczkę, aby nie została przez zło zwyciężona⁶³. Autor, nawiązując do Ewangelii, podkreśla, że Dobry Pasterz, którym jest Jezus Chrystus zna ludzkie słabości, dlatego człowieka niejednokrotnie „sprowadza na drogi dobra, udzielając odpuszczenia grzechów – czyli przygarniając nas swoimi miłosiernymi rękami do swego Serca!”⁶⁴.

Bardzo podobnie interpretuje obraz Dobrego Pasterza S. Skalniak. Zaznacza, że „Dobry Bóg nie tylko czeka na powrót grzesznika, lecz go szuka”⁶⁵. Autor twierdzi, że Bóg posługuje się różnymi sposobami, aby zagubieni nie zatracili się na wieki, ale przyjęli dar życia wiecznego. Do niektórych marnotrawnych synów przemawia, obdarzając ich swoją przychylnością przejawiającą się życiowymi sukcesami. Innych zagubionych, ulegających niszczyielskiej sile grzechu wzywa do powrotu i osiągnięcia szczęścia wiecznego, dopuszczając w ich życiu niepowodzenia oraz trudności. Autor przytacza przykład łotra na krzyżu, który w cierpieniu przyjmuje łaskę nawrócenia i dar wiecznego zbawienia. Nawiązuje również do przypowieści ukazującej miłosiernego ojca oraz przypowieści prezentującej radość gospodarza ze znalezienia zagubionej owcy⁶⁶. S. Skalniak przypomina, że Jezus Chrystus nauczał o tym, że przyszedł na ziemię po to, aby jego lud zyskał życie w obfitości⁶⁷. Autor zachęca wiernych, by nie tylko

⁶⁰ Tamże, s. 166.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ S. Skalniak, *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 307.

⁶⁶ Tamże, s. 307–308.

⁶⁷ Tamże, s. 308.

przeżywali swoje życie w bliskości Dobrego Pasterza, ale także gorliwie włączyli się w odszukanie zagubionych, przynosząc im umocnienie oraz wydając świadectwo o darze zbawienia⁶⁸. Również O. Szczypiński przedstawia Boga jako „prawdziwego sprawiedliwego Pasterza, Boga, Jezusa Chrystusa, który okazuje swoją miłość zagubionym w ciemnościach i mrokach życia”⁶⁹. W podobny sposób o pasterskiej trosce Zbawiciela wyraża się R. Froń. Podkreśla, że jedynie pasterz, który posiada serce wypełnione miłością, będzie „szukać jednej zaginionej owieczki i tak szczerze się cieszyć z jej odnalezienia”⁷⁰. Następnie autor tekstu zwraca uwagę na miłość Chrystusa, której nie mogą ograniczyć „zasady ekonomii kierujące się zyskiem, odpowiedzialnym ryzykiem czy przewidywanym sukcesem. Serce Jezusa pokazuje bezmiar Bożej miłości. W sercu mieszczą się tajemnice. Tą tajemnicą Boskiego Serca jest nieskończona i niepojęta miłość do ludzi, a szczególnie tych zagubionych, uwikłanych w zło”⁷¹.

Podobnie inny homilista, L. Warzybok, zgłębia treść przypowieści, w której Jezus Chrystus prezentuje postać Dobrego Pasterza w relacji do jednej zagubionej owieczki i pozostałych dziewięćdziesięciu dziewięciu owiec. Autor podkreśla, że w przypowieści ukazane jest „pozorne przeciwstawienie sobie dwóch liczb: 99 sprawiedliwych i 1 grzesznik. Po ludzku myśląc, moglibyśmy aż krzyknąć zaskoczeni: „Boże, czy to możliwe, by dla Ciebie taką samą wartość stanowiło 99 ludzi żyjących sprawiedliwie, jak i ten jeden, który długie lata żył źle, a potem wraca do Ciebie z żalem?”⁷² L. Warzybok w dalszej części swojej refleksji wyjaśnia, że Jezus Chrystus, prezentując tę przypowieść, kładzie nacisk na „niewymierną wartość jednej nieśmiertelnej ludzkiej duszy i nieskończoną miłość Boga do człowieka”⁷³. Autor nawiązuje w swoich rozważaniach do treści pierwszego czytania mszalnego. Zaznacza, że w urywku z Księgi Ezechiela są przedstawione rzeczywistości, w których może sytuować się owieczka. Stan zagubienia, odłączenia się od stada, poranienie się, a także choroba mogą stać się nieszczęśliwym doświadczeniem przedstawionej w czytaniu owcy. Ezechiel wskazuje również na jedną sytuację, kiedy owca jest zdrowa, pełna energii, tłusta i mocna. Wszystkie poszkodowane, które w pierwszym rzędzie wymienił prorok, będą przez

⁶⁸ Tamże, s. 309.

⁶⁹ O. Szczypiński, *Natura miłości*, BK 157 (2013), nr 3, s. 190.

⁷⁰ R. Froń, *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 142.

⁷¹ Tamże.

⁷² L. Warzybok, *Serce Jezusa wzorem najdoskonalszej miłości*, BK 100 (1978), nr 5, s. 194.

⁷³ Tamże.

dobrego pasterza poszukiwane i odnalezione. On owce, które doznały pokaleczenia oraz doświadczyły choroby, otoczy opieką i będzie leczył. Natomiast zdrowe owce będzie ochraniał. Homilista, nawiązując do Ewangelii, wyjaśnia, że bezradna owieczka uosabia człowieka mogącego z łatwością zagubić się w życiu, śmiertelnie pokaleczyć, doznać choroby. Mimo tych doświadczeń taki człowiek zawsze ma możliwość przyjąć i wierzyć w „bezgraniczną dobroć i troskliwość Pasterza naszych dusz, Jezusa Chrystusa, który powiedział o sobie, że nikt większej miłości nie ma niż ten, kto «życie swoje oddaje za przyjaciół swoich» (J 15, 13)”⁷⁴. Miłość Najświętszego Serca do człowieka w podobny sposób prezentuje T. Jelonek na podstawie obrazu „dobrego pasterza, który szuka jednej zagubionej owcy”⁷⁵. Autor podkreśla wielką wartość, jaką stanowi dla Jezusa Chrystusa każdy człowiek, także ten zagubiony, którego Serce Jezusa darzy miłością⁷⁶. W ten sam sposób wypowiada się J. Wielgus, nawiązując do „Przypowieści o zagubionej owcy”⁷⁷. Z kolei T. Jelonek zauważa, że Jezus Chrystus nie pozwala, aby człowiek został sam w swojej bezradności i zagubieniu⁷⁸. Zwraca uwagę na zapowiedź znajdującą się w Księdze Ezechiela dotyczącą Dobrego Pasterza. Akcentuje ofiarę, jaką złożył ze swojego życia Jezus Chrystus Dobry Pasterz za życie swoich owiec, darując im wolność⁷⁹. Podobnie K. Skwierawski, nawiązując do wspomnianej Księgi, charakteryzuje wytrwałość niestrudzonego i wielkiego „Poszukiwacza”. On nie tylko jest zatroskany o człowieka ciężko poranionego i zagubionego w swoim życiu, ale również o „tego, który ma się całkiem dobrze”⁸⁰. W innym miejscu homilista podkreśla dobroć Jezusa Chrystusa na podstawie obrazu Dobrego Pasterza według Księgi Ezechiela. On „na każdego z nas patrzy indywidualnie, każdemu udziela tego, co właśnie jemu jest potrzebne”⁸¹. Autor tekstu podkreśla niegodność człowieka w momencie obdarowania go miłością przez Boga. Przypomina także słowa św. Pawła o pojednaniu ludzkości „z Bogiem przez śmierć Jego Syna”⁸². Zauważa, że aby mógł się zrealizować dar zbawienia w życiu człowieka, konieczne jest naśladowanie Jezusa Chrystusa

⁷⁴ L. Warzybok, *Serce Jezusa wzorem najdoskonalszej miłości*, BK 100 (1978), nr 5, s. 194.

⁷⁵ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 98.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ J. Wielgus, *Najlepszy kardiolog*, MH 149 (1995), s. 88–89.

⁷⁸ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 97–98.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ K. Skwierawski, *Dobry Pasterz*, MH 279 (2013), s. 143–144.

⁸¹ K. Skwierawski, *Miłość Boża*, MH 258 (2010), s. 182.

⁸² K. Skwierawski, *Dobry Pasterz*, MH 279 (2013), s. 143.

i poszukiwanie Go oraz podejmowanie stylu życia, który On „Poszukiwacz człowieka” i Dobry Pasterz zaproponował swoim wiernym⁸³.

Również D. Zimoń zwraca uwagę na zapowiedź i realizację w Jezusie Chrystusie prorocstwa z Księgi Ezechiela o Dobrym Pasterzu. On wielokrotnie wybierał się w drogę, aby spotkać się z ludźmi, którzy zabiegali o swoje nawrócenie. „Grzesznikom przekonanym, że są już wykluczeni z Królestwa Bożego – tak bowiem pouczali małoduszni faryzeusze – głosi Ewangelię nieskończonego miłosierdzia, nawiązując do Starego Testamentu”⁸⁴. Do obrazu Dobrego Pasterza odnosi się także M. Wnuk, wskazując Go rodzicom, którzy doświadczają trudności wychowawczych czy „popadają w zniechęcenie i najczęściej rezygnują z podejmowania daremnych, wydaje się – wysiłków”⁸⁵ w porozumiewaniu się ze swoim dzieckiem⁸⁶. Autor proponuje, aby skutecznego rozwiązania poszukiwali oni w pedagogice zastosowanej przez Najświętsze Serce Jezusa, które jest symbolem troski Dobrego Pasterza⁸⁷. Przypomina również, że obraz Zbawiciela Dobrego Pasterza jest bardzo popularny i bliski każdemu wierzącemu, mimo iż niektórzy uważają go za nadmiernie archaiczny. Aby nie deformować tego obrazu, sprowadzając człowieka do roli „biernego pionka idącego owczym pędem i bezkrytycznie tam, gdzie go odgórnie kierują”⁸⁸, należy włożyć wysiłek, by poznać naturę owczarni Jezusa Chrystusa oraz znaczenie słów Zbawiciela: „Ja Jestem Dobrym Pasterzem”⁸⁹. On jest w głównej mierze Tym, który ofiaruje wszystko, co jest niezbędne, aby człowiek mógł przyjąć dar zbawienia. Jezus Chrystus prowadzi prostymi drogami „do swego Ojca”⁹⁰. Realizuje to poprzez głoszenie Ewangelii zawierającej prawdę o życiu moralnym osoby ludzkiej. Autor stwierdza, że „wykonuje to również wkraczając niejako swą Boską mocą do naszego wnętrza i sprawiając, że «miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego» (Rz 5, 5)”⁹¹. Homilista uwydatnia najdoskonalszy ideał oraz metodę wychowawczą dla wszystkich tych, którzy są odpowiedzialni za wychowanków. Zauważa, że wzór osobowy jest

⁸³ Tamże, s. 144.

⁸⁴ D. Zimoń, *Jezus jest miłosierny*, BK 92 (1974), nr 5, s. 289.

⁸⁵ M. Wnuk, *Pasterz i metoda*, BK 104 (1980), nr 5, s. 296.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ Tamże, s. 296–297.

⁸⁸ Tamże, s. 297.

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ M. Wnuk, *Pasterz i metoda*, BK 104 (1980), nr 5, s. 297. Autor na miejsce Listu do Rzymian podaje sigła Listu do Efezjan.

przedstawiony w liturgicznych czytaniach w postawie Jezusa Chrystusa Dobrego Pasterza. On jest „troskliwy, ale wymagający, kochający, ale sprawiedliwy, potępiający i odrzucający zło, ale szukający zabłąkanego człowieka”⁹². Uroczystość, podczas której czcimy Najświętsze Serce, jest według M. Wnuka polecaną metodą. To przykład Zbawiciela zawierający się w treści dwóch słów „mądre serce”⁹³.

D. Zimoń zauważa, że mimo wrażliwości Boga na ludzką nędzę, jest On postrzegany w *Starym Testamencie* jako surowy Sędzia⁹⁴. Autor przybliży także wypowiedź proroka Ezechiela, która odzwierciedla postawę Boga względem Narodu Wybranego. Homilista uzasadnia, że Bóg jest wielki w swoim miłosierdziu oraz zatroskany jak Pasterz o swoje stado: „Poszukiwanie zagubionych owiec będzie dziełem samego pasterza, nikogo innego do tej pracy nie pośle, ani nie najmie. Przyniesie im uwolnienie i zaprowadzi na właściwą drogę”⁹⁵. Autor, wskazując na przykład postępowania Boga względem króla Dawida, przypomina, że Bóg jest miłosierny. Podkreśla zażyłość Dawida z Bogiem, czego wyrazem są wspaniałe teksty psalmów, którymi wychwalał Boga oraz wielkie oddanie przy organizowaniu kultu żywego Boga. Ten właśnie Dawid przy ufnej bliskości, na jaką pozwolił Mu Bóg „jednocześnie okazał się nieszczęśliwy. [...] Po refleksji uświadomił sobie swoją winę. Wdziął wór pokutny, posypał głowę popiołem i ciężko pokutował. [...] Bóg przebaczył mu w swoim miłosierdziu, wyznaczając odpowiednią pokutę”⁹⁶. Homilista dostrzega w Jezusie Chrystusie wypełnienie prorockiej zapowiedzi z Księgi Ezechiela o opiece Boga nad ludem wybranym.

Inny autor homilii, J. Machnacz, wskazuje na miłosierdzie Boga, które zostało najpełniej wyrażone w życiu i śmierci Jezusa Chrystusa. Nie tylko słowa, ale i czyny są największym dowodem miłości Boga względem człowieka⁹⁷. Również T. Jelonek zwraca uwagę na nietrafność określania *Starego Testamentu* jako przykładu wspierającego obraz Boga zimnego i surowego w swoim postępowaniu względem człowieka. Bóg Izraela ukazany we wspomnianych Księgach *Starego Testamentu* „dał poznać także swoją

⁹² M. Wnuk, *Pasterz i metoda*, BK 104 (1980), nr 5, s. 298.

⁹³ Tamże.

⁹⁴ D. Zimoń, *Jezus jest miłosierny*, BK 92 (1974), nr 5, s. 289.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ Tamże, s. 288–289.

⁹⁷ J. Machnacz, *Serce Boże – ratunek dla ludzkości*, BK 122 (1989), nr 6, s. 286.

miłość⁹⁸, której cechy kreśli między innymi Księga proroka Ozeasza. Homilista podkreśla, że „wymownym symbolem Bożej Miłości⁹⁹ w *Nowym Testamencie* jest Serce Bożego Syna. Stwierdza: „Oto Bóg w swoim Synu staje między nami, słowo ciałem się stało i zamieszkało między nami¹⁰⁰. Podobnie T. Bańkowski analizuje przykład miłości Jezusa Chrystusa, którą określa jako najtrudniejszą. Zauważa, że jest ona cierpliwa. „Bóg umie czekać, dawać szansę, znosić zniewagi, nie mścić się. [...] Bóg jest Miłością, dlatego umie czekać¹⁰¹. Autor zwraca uwagę na charakterystyczną cechę tej miłości, jaką jest przebaczenie: „Miłość przebacząca! Jest ona jakby dopełnieniem i ukoronowaniem miłości cierplivej¹⁰². Homilista zachęca czcicieli Najświętszego Serca, aby ta miłość najbardziej trudna: cierpliwa i przebacząca, stała się podstawą do podjęcia przez nich wnikliwego rachunku sumienia¹⁰³. Z kolei K. Starczewski zauważa zachętę zawartą w Ewangelii skierowaną do wiernych, aby medytowali oraz adorowali Osobę Zbawiciela. Autor przekonuje wierzących, by stanęli w pobliżu Jego krzyża i podziękowali Mu „za to, że Jego Serce dla nas przebite wlewa na nas zdroje Miłosierdzia Bożego¹⁰⁴.

Zagadnienie miłosierdzia Boga względem człowieka podejmuje także S. Skalniak, podkreślając udzielenie przez papieża Klemensa XIII przywileju zezwalającego wierzącym na celebrowanie święta ku czci Bożego Serca. Papież „zewolił na Mszę św. i Oficjum o Sercu Jezusowym¹⁰⁵.

2.2 Miłość Boga objawiona w osobie Jezusa Chrystusa

Kolejnym motywem podejmowanym przez autorów homilii na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa jest miłość objawiona w osobie Jezusa Chrystusa. Z. Rabka zwraca uwagę na troskę Boga, który otacza swoją opieką wszystkich ludzi i każdego konkretnego człowieka tak, „jak kiedyś pochylał się nad narodem wybranym¹⁰⁶. Ta jego troska o człowieka i miłość, jaką go darzy, wyraża się najpełniej w tym, że posłał na świat swojego Jedyne Syna¹⁰⁷. Podobnie J. Hajda podkreśla

⁹⁸ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 136.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ Tamże

¹⁰¹ T. Bańkowski, *Miłość rodzi miłość*, BK 116 (1986), nr 5, s. 288.

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ Tamże, s. 289.

¹⁰⁴ K. Starczewski, *W Sercu Jezusa serce zanurzone*, WA 46 (2018), nr 3, s. 139.

¹⁰⁵ S. Skalniak, *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 308.

¹⁰⁶ Z. Rabka, *Model miłości*, BK 106 (1981), nr 6, s. 322.

¹⁰⁷ Tamże.

inicjatywę Boga objawiającego swoją miłość do człowieka od momentu jego stworzenia, aż do dzisiaj. Przypomina, że Bóg „przemawia do człowieka językiem miłości przez proroków”¹⁰⁸. Posługując się fragmentem z Listu do Hebrajczyków, „wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał niegdyś Bóg do ojców przez proroków, a w tych ostatnich dniach przemówił do nas przez Syna” (Hbr 1, 1 – 2), podkreśla najpełniejsze objawienie nieskończonej miłości Boga do ludzi w osobie Jezusa Chrystusa¹⁰⁹. W tym samym kierunku podąża w swoich rozważaniach K. Starczewski. Na podstawie wezwań z Litanii do Najświętszego Serca Jezusa wykazuje, że życie Jezusa Chrystusa jest objawieniem miłości Boga, że „w tej klamrze pomiędzy początkiem życia Serca Jezusowego na ziemi, a życiem tego Serca w niebie rozważamy głębię miłości Boga do człowieka wyrażającą się w konkretnej trosce o nas wszystkich”¹¹⁰.

Do tej postawy kochającego Boga, która jest zawarta w *Piśmie Świętym*, odnosi się F. Palmisano. Podkreśla moment, w którym w Kościele zaczęto publicznie oddawać cześć miłości Boga w symbolu Najświętszego Serca. Mimo iż święto powstało „w romantycznym klimacie XIX wieku, nabożeństwo do Serca Jezusowego ma solidne podstawy biblijne. [...] Teologia serca opiera się [...] na Biblii, która przedstawia Boga jako Tego, który kocha swój lud jak ojciec (Iz 63, 16), jako matkę (Iz 66, 13), jako męża (Oz 2, 21 – 22)”¹¹¹.

Natomiast R. Froń zwraca uwagę na znaczenie słowa *serce* w *Piśmie Świętym*, przez co umożliwia właściwe odczytywanie jego symbolu w kontekście liturgicznym. Autor pisze:

W Nowym Testamencie słowo «serce» (gr. *kardia*) zazwyczaj występuje w znaczeniu przenośnym. Symbolizuje nie tyle życie uczuciowe, co wewnątrz człowieka. Jest siedliskiem procesów intelektualnych, wiary pojmowania czegoś; ośrodkiem podejmowania decyzji, sumienia, miejscem spotkania człowieka z Bogiem¹¹².

Homilista przytacza również nauczanie papieża Piusa XII, który w specjalnej encyklice *Haurietis aquas* przedstawił problematykę kultu Najświętszego Serca. Autor za papieżem podkreśla, że Boży Syn „miał prawdziwe Ciało ze wszystkimi jego właściwościami, wśród których najwyższa jest miłość. Miał więc fizyczne serce, podobne do naszego, bo bez tej najwspanialszej części ciała życie ludzkie nie mogłoby istnieć,

¹⁰⁸ J. Hajda, *Bóg jest miłością*, BK 108 (1982), nr 4, s. 221.

¹⁰⁹ Tamże, s. 221–222.

¹¹⁰ K. Starczewski, *W Sercu Jezusa serce zamurzone*, WA 46 (2018), nr 3, s. 136–137.

¹¹¹ F. Palmisano, *Teologia Serca*, WA 35 (2007), nr 2, s. 171.

¹¹² R. Froń, *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 141.

także jeśli chodzi o uczucia. Serce Jezusa niewątpliwie ulegało poruszeniom i różnym uczuciom¹¹³. R. Froń zwraca też uwagę, że słowo „serce” ma bardzo wiele znaczeń. Między innymi odnosi się ono do miłości¹¹⁴. Z takim rozumieniem można często spotkać się na kartach *Starego Testamentu*. Miłość jest również jednym z tematów najczęściej pojawiających się w homiliach. Podobnie S. Zatwardnicki przywołuje obrazy, za pomocą których Bóg już w *Starym Testamencie* przekonywał człowieka o swojej miłości. Autor akcentuje, że „Jego miłość w sposób ostateczny wypełniła się we wcieleniu Syna Bożego”¹¹⁵. Homilista określa wspomniane wydarzenia jako zapowiedź „kultu Najświętszego Serca Jezusa”¹¹⁶.

Problem dotyczący poznania Boga przed Jego Objawieniem w Jezusie Chrystusie analizuje I. Folcik, który zauważa, że mimo blisko dwóch tysięcy lat istnienia chrześcijaństwa, również dziś ludzie tworzą sobie „Boga na swój obraz i jest to zawsze obraz fałszywy”¹¹⁷. Dlatego Bóg daje człowiekowi przewodnika w osobie swojego Jednorodzonego Syna, który pozwala ludziom zobaczyć prawdziwe „oblicze Ojca, doświadczyć miłości Boga, bo w Nim Bóg staje się towarzyszem ludzkiego życia”¹¹⁸. Autor podkreśla rolę Chrystusa w poznawaniu przez człowieka tajemnicy bliskości Boga Stwórcy w relacji do swoich stworzeń. On jest Tym, który objawia ludziom tajemnicę Serca Bożego¹¹⁹. W tym duchu naucza S. Zatwardnicki: „W przebitym Sercu Jezusa staje się widoczna miłość Boga; w zranionym ciele widać ranę duchową”¹²⁰. Homilista w oparciu o słowa św. Bonawentury zachęca do wpatrywania się w ranę Jezusowego Serca: „Poprzez tę widzialną ranę oglądajmy niewidzialną ranę miłości!”¹²¹. Bardzo podobnie prezentuje tę problematykę J. Hajda, który podkreśla, że człowiek jest kochany przez Zbawiciela, a Jego Serce zranione na krzyżu stanowi symbol Jego miłości. Autor zauważa, że oddawanie czci Bożemu Sercu jest wyznaniem wiary przez wiernych w miłość Zbawiciela, a zarazem wyrażeniem przez nich gotowości do naśladowania Go w miłości wobec bliźniego¹²². W podobnym tonie wypowiada się J. Beksiński,

¹¹³ Tamże, s. 141–142.

¹¹⁴ Tamże.

¹¹⁵ S. Zatwardnicki, *Boża miłość – ludzkie uczucie*, BK 156 (2012), nr 3, s. 179–181.

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ I. Folcik, *Objawienie miłości*, BK 118 (1987), nr 5, s. 284.

¹¹⁸ Tamże, s. 284–285.

¹¹⁹ I. Folcik, *Objawienie miłości*, BK 118 (1987), nr 5, s. 285.

¹²⁰ S. Zatwardnicki, *Serce, które się wzdryga i rozpala*, BK 158 (2014), nr 3, s. 156.

¹²¹ Tamże.

¹²² J. Hajda, *Bóg jest miłością*, BK 108 (1982), nr 4, s. 221–222.

przywołując śmierć Syna Bożego na krzyżu jako wyraz miłości Boga do całego stworzenia. Zwraca także uwagę na symbol tej miłości w znaku Serca przebitego przez jednego z rzymskich żołnierzy. Odnosi się również do wypływającej z Bożego Serca krwi oraz wody. Podkreśla, że „Chrystus kocha nas całym swoim Sercem!”¹²³.

Z kolei T. Jelonek wskazuje na rzeczywistość Serca Zbawiciela. Wpatrywanie się w to Serce pozwala odkryć „Boży plan Zbawienia”¹²⁴ zawierający w sobie pewien porządek miłości¹²⁵. Plan ten ma swoje źródło w Bogu. W Nim też był ukryty przed objawieniem go w dziejach ludzkich. Najpierw na kartach *Starego Testamentu* pojawia się jego częściowe objaśnienie, a jego realizację i wypełnienie można odnaleźć „w osobie i dziele Jezusa Chrystusa”¹²⁶. Homilista podkreśla, że człowiek, mimo iż został obdarowany przez Boga miłością, odrzucił ją przez swoje nieposłuszeństwo. Po pierwszym akcie dziejów zbawienia, jakim było stworzenie świata oraz człowieka, Bóg mimo jego grzechu i negatywnej odpowiedzi na miłość „nie wycofuje swej zbawczej woli, ale zapowiada odkupienie”¹²⁷. Następnie T. Jelonek wymienia dalsze etapy objawione w Piśmie Świętym mówiące o bezinteresownej miłości Boga do człowieka. Prehistoria biblijna, czyli czas obejmujący moment od stworzenia do przymierza zawartego z Abrahamem, to kolejny etap historii zbawienia. Dalszy obejmuje dobę patriarchów. Ocalenie z niewoli egipskiej oraz przymierze na Synaju „zawarte z całym narodem”¹²⁸ doprowadza do zdobycia Ziemi Obiecanej. Ten moment również znajduje swoje miejsce w etapach historii zbawienia prowadzących do osoby i dzieła Jezusa Chrystusa. Od Jego wniebowstąpienia realizowany jest etap nazywany czasem Kościoła, który będzie trwać „do epilogu historii zbawienia”¹²⁹, czyli powtórnego przyjścia Chrystusa na świat¹³⁰.

2.2.1 Ofiara Bożego Syna objawieniem miłości Boga do człowieka

Człowiek o własnych siłach nie jest zdolny uwierzyć w miłość Boga i na nią odpowiedzieć swoją miłością. Z. Czerwiński podpowiada, że rozwiązaniem tej sytuacji

¹²³ J. Beksiński, *Oddani Bożemu Sercu*, BK 112 (1984), nr 6, s. 324–325.

¹²⁴ T. Jelonek, *Zbawczy plan Boga*, MH 230 (2006), s. 149.

¹²⁵ Tamże.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ Tamże, s. 150.

¹²⁸ T. Jelonek, *Zbawczy plan Boga*, MH 230 (2006), s. 150.

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ Tamże.

jest przemiana ludzkiego serca, której może dokonać Jezus Chrystus: „On wierzył w Bożą miłość nawet wtedy, gdy umierał na krzyżu. To On przez swoją śmierć w naszym imieniu dał Bogu najdoskonalszą odpowiedź miłości”¹³¹. Dlatego autor konkretyzuje zadanie, które stoi przed uczniami Chrystusa, zachęcając, aby „uwierzyli w to, że Chrystus może dokonać tej przemiany” oraz pozwolili, aby On pokierował ich życiem¹³².

Jezus Chrystus w posłuszeństwie wypełnił wolę swojego Ojca, ukazując człowiekowi najdoskonalszy sposób, jak odpowiedzieć Bogu na Jego miłość. Ten aspekt bardzo mocno uwidacznia się w tekstach czytań z uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa, do których odnosi się przykładowo E. Rosieński. W swoim nauczaniu zauważa, że „pełnienie prawa Bożego jest więc jedyną odpowiedzią na miłość Boga”¹³³, cytując wcześniej Księgę Pieśni nad Pieśniami: „Strzeż przeto praw, postanowień i nakazów, które ja tobie polecam dzisiaj pełnić” (Pnp 7). Podstawę dla wspólnoty, którą założył Zbawiciel stanowi również wypełnianie przykazań, przez które członkowie Kościoła najdoskonalej odpowiadają na Bożą miłość. Homilista przywołuje w tym miejscu nauczanie zawarte w Piśmie Świętym, przytaczając wypowiedź Pana Jezusa wyraźnie ukazującą, jak człowiek może wyrażać swoją miłość względem Niego: „Jeżeli Mnie miłujecie, będziecie zachowywać moje przykazania” (J 14, 15). W dalszej części wypowiedzi, którą także przytacza Ewangelista Jan, Zbawiciel mówi: „Kto ma przykazania moje i zachowuje je, ten Mnie miłuje (J 14, 21)”¹³⁴. Według E. Stańka w formowaniu ludzkiego serca Bóg uczestniczy wtedy, gdy człowiek podejmując swoje decyzje, bierze pod uwagę ich zgodność „z wolą Boga”¹³⁵. Ojciec niebieski pragnie, aby ludzkie serce było ukształtowane na wzór Najświętszego Serca, aby tak jak On, Boży Syn umiało „kochać każdego człowieka”¹³⁶.

Bóg poprzez Stary Testament przygotował ludzi, aby poznali tajemnice Jego miłości do człowieka. Bardzo konkretnie ujął tę prawdę św. Paweł w Liście do Galatów: „Gdy jednak nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z niewiasty, zrodzonego pod Prawem, aby wykupił tych, którzy podlegali Prawu” (Ga 4,4 – 5).

¹³¹ Z. Czerwiński, *Miłość jako motyw Bożego i ludzkiego działania*, BK 96 (1976), nr 6, s. 331.

¹³² Tamże.

¹³³ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 278.

¹³⁴ Tamże.

¹³⁵ E. Staniek, *Źródło kryształowej wody*, MH 223 (2005), s. 145.

¹³⁶ Tamże, s. 145–146.

Jak zauważa M. Jaworski, w dniu poświęconym Sercu Jezusa liturgia Mszy Św. wprowadza „w tajemnicę dotyczącą samej istoty Osoby Boga. Św. Jan Apostoł pisze w swym liście zdanie, które jest jak promień jasnego światła rozjaśniającego mrok tajemnic, których naszym umysłem nie możemy objąć: «Bóg jest miłością»¹³⁷. Autor zaznacza, że według nauczania Kościoła, symbolem tej miłości Boga do człowieka jest Serce Jezusa. Całe Jego ziemskie życie i posłannictwo, które realizuje, wyraża miłość, jaką Bóg darzy rodzaj ludzki: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3, 16). M. Jaworski podkreśla rzeczywistość bardzo trudną do zrozumienia przez człowieka. W świecie, który jest skażony grzechem, obecna jest miłość Boga, „[...] sam Bóg objawia się jako miłość”¹³⁸. W miłości zawiera się streszczenie życia i nauczania Jezusa Chrystusa. Każda Msza Św. poprzez wyznawane słowa: „Głosimy śmierć Twoją, Panie Jezu, wyznajemy Twoje zmartwychwstanie i oczekujemy Twego przyjścia w chwale” ukazuje głębię treści zawartej w Ofierze Eucharystycznej. Autor podkreśla, że wierzący przez każdorazowy udział we Mszy Św., która jest uobecnieniem ofiary Chrystusa, zostają bezpośrednio włączeni w zasięg emanowania miłości Boga. W czasie sprawowania Eucharystii ta miłość uobecniająca ofiarę krzyża jest pełna i doskonała. Miłość Chrystusa, bezwarunkowa, wyprzedzająca jakiegokolwiek ludzkie działanie jest także wezwaniem do postępowania według tej miłości¹³⁹. W ujęciu S. Czerwika miłość Boga znajduje szczyt objawienia w ofierze prześlągalnej Bożego Syna przybitego do drzewa krzyża za ludzkie grzechy¹⁴⁰. Swój przekaz autor opiera na słowach Zbawiciela zaczerpniętych z Ewangelii według św. Jana „Nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich” (J 15, 13)¹⁴¹. W tym duchu wypowiada się również J. Kubrak: „Każdy wierzący w ofierze krzyżowej posiada dowód, że miłość ta jest mocniejsza niż śmierć i że Bóg kocha, aż do końca”¹⁴². Wskazuje ponadto na ofiarę jako cechę charakterystyczną dla miłości. Uważa, że gotowość podejmowania ofiary ze względu na tych, których się miłuje, staje się szansą na rozwój prawdziwie ludzki¹⁴³.

¹³⁷ M. Jaworski, *Bóg objawia swą miłość*, WA 15 (1987), nr 2, s. 139–141.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ M. Jaworski, *Bóg objawia swą miłość*, WA 15 (1987), nr 2, s. 139–141.

¹⁴⁰ S. Czerwik, *Historia jednej miłości*, WA 16 (1988), nr 2, s. 98–100.

¹⁴¹ Tamże.

¹⁴² J. Kubrak, *Tajemnica Odwiecznej Miłości*, BK 114 (1985), nr 5, s. 274–275.

¹⁴³ Tamże.

Natomiast W. Basista twierdzi, że Jezus Chrystus nie tylko współcierpi i uczestniczy w konaniu każdego człowieka: Boży Syn „stał się ofiarą swojej miłości”¹⁴⁴. Po czym autor dookreśla prezentowaną myśl słowami: „Nie cierpienia i męka Chrystusa ratuje człowieka i świat od wiecznego potępienia, ale Jego Miłość. Cierpienia pozostają zawsze czymś złym, także po fakcie zbawienia. [...] Siłą zbawczą jest jedynie miłość Jezusa Chrystusa, a najpiękniejszym jej wyrazem jest przebite na krzyżu Najświętsze Jego Serce”¹⁴⁵. Z kolei J. Beksiński zwraca uwagę na rzeczywistość przymierza zawartego między Bogiem a ludźmi. Dokonało się ono najpierw z ludem wybranym za pośrednictwem Mojżesza. Na krzyżu przez Jezusa Chrystusa Bóg zawiera nowe „przymierze ze wszystkimi ludźmi”¹⁴⁶. Zbawiciel daje przykazanie miłości¹⁴⁷. Podobnie wypowiada się J. Hajda, który podkreśla, że w postawie Jezusa Chrystusa można odkryć definicję prawdziwej miłości. On bezinteresownie oddał swoje życie za wszystkich ludzi; ukazując, jak należy miłować bliźniego, polecił swoim wyznawcom, aby go naśladowali, aby czynili podobnie¹⁴⁸.

2.2.2 Wywyższenie Syna Bożego na krzyżu szczytem miłości Boga do człowieka

Interesującym tematem podejmowanym przez autorów homilii podczas uroczystości poświęconej Najświętszemu Sercu jest wywyższenie Syna Bożego na krzyżu jako szczyt miłości Boga do człowieka. J. Stefanow zauważa w krzyżu Chrystusa najbardziej czytelną dowód, jaką miłością Bóg darzy człowieka: „Pełnia Bożej miłości – miłości przebaczącej, oczyszczającej i odradzającej – objawiona nam została w Jezusie Chrystusie – w Jego życiu i nauczaniu, lecz w sposób szczególnie w Jego ofierze krzyża”¹⁴⁹. Autor w tej rzeczywistości krzyża podkreśla miłość Boga, „który potrafi współcierpieć z człowiekiem, który dosięga najniższych pokładów ludzkiej egzystencji i przenika je swoją miłością”¹⁵⁰. Z kolei H. Kiemona dostrzega w krzyżu oprócz symbolu miłości i przebaczenia także symbol wyrozumiałości¹⁵¹. Podobnie M. Wnuk zauważa

¹⁴⁴ W. Basista, *Rodziny wierne Sercu Jezusa*, BK 102 (1979), nr 6, s. 292.

¹⁴⁵ Tamże, s. 292–295.

¹⁴⁶ J. Beksiński, *Oddani Bożemu Sercu*, BK 112 (1984), nr 6, s. 324–325.

¹⁴⁷ Tamże.

¹⁴⁸ J. Hajda, *Bóg jest miłością*, BK 108 (1982), nr 4, s. 221.

¹⁴⁹ J. Stefanow, *Bóg jest miłością*, WA 40 (2012), nr 3, s. 145–148.

¹⁵⁰ Tamże.

¹⁵¹ H. Kiemona, *Budujmy mosty miłości!* MH 127 (1992), s. 99–101.

dobroć przejawiającą się w postawie Bożego Syna, który nie tylko troszczy się o zagubionego człowieka, ale składa w ofierze własne życie. W nadmiarze swojej miłości ponosi śmierć za człowieka nieżyczliwego. Na ten aspekt zwraca uwagę już św. Paweł w swoim liście do Rzymian: „Chrystus umarł za nas, gdyśmy jeszcze byli grzesznikami” (Rz 5, 8)¹⁵². Również B. Zbroja przypomina tę prawdę, podkreślając, że mimo oddalenia się człowieka od Boga „On przyszedł i wziął ludzkość na ramiona krzyża, dokonując odkupienia stworzenia”¹⁵³. Swoją krwią dokonał usprawiedliwienia człowieka z jego grzechów. Naprawił dług sprawiedliwości wobec Boga¹⁵⁴.

D. Zimoń w ofierze Jezusa Chrystusa, który został wywyższony na krzyżu, a dokładniej w Jego przebitym Sercu, dostrzega szczyt miłości Boga względem człowieka. Ono jest Sercem Boga i Człowieka¹⁵⁵. Natomiast J. Machnac z podkreśla, że „tylko w Bożym Sercu jest ratunek dla ludzkości zmierzającej ku zagładzie!”¹⁵⁶. Autor zauważa bardzo ścisły związek między życiem człowieka i jego relacją do Boga, który pierwszy go umiłował, dlatego sądzi, że życie ludzkie bez Boga traci sens. Przytacza słowa św. Augustyna, które bardzo jasno wyrażają tę prawdę: „niespokojne jest serce człowieka [...]”¹⁵⁷. Homilista przywołuje świadectwo miłości Boga do narodu wybranego. W momencie, kiedy ten naród jest narażony na zagładę, wyprowadza go „z ziemi niewoli i śmierci. Wprowadza do ziemi życia i wolności”¹⁵⁸. Bóg nie zraża się jego grzesznością, buntem czy skargami.

Na tę rzeczywistość zwraca także uwagę M. Ostrowski, który podkreśla, że „Bóg umiłował nas pierwszy, «gdyśmy byli jeszcze grzesznikami», nie patrząc na naszą grzeszność i słabości. Z tej miłości posłał swojego Syna jako ofiarę przebłagalną za nasze grzechy”¹⁵⁹. Autor przypomina, że świadectwo o miłości Boga do człowieka wyrażone w ofierze krzyża nie było rozumiane w czasach św. Pawła, który napisał w Pierwszym Liście do Koryntian: „Nauka bowiem krzyża głupstwem jest dla tych, co idą

¹⁵² M. Wnuk, *Pasterz i metoda*, BK 104 (1980), nr 5, s. 297. Cytat pochodzi z Listu św. Pawła do Rzymian (Rz 5, 8) a nie jak podaje homilista (Ef 5, 7 – 8).

¹⁵³ B. Zbroja, *Najświętsza miłość*, MH 237 (2007), s. 167.

¹⁵⁴ Tamże.

¹⁵⁵ D. Zimoń, *Jezus jest miłosierny*, BK 92 (1974), nr 5, s. 289.

¹⁵⁶ J. Machnac, *Serce Boże – ratunek dla ludzkości*, BK 122 (1989), nr 6, s. 286.

¹⁵⁷ Tamże.

¹⁵⁸ Tamże.

¹⁵⁹ M. Ostrowski, *Rozpal serca nasze miłością Twojego Serca*, MH 244 (2008), s. 123–124. Homilista odwołuje się w tekście do II czytania liturgii słowa na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa (Rok C).

na zatracenie, mocą Bożą zaś dla nas, którzy dostępujemy zbawienia” (1 Kor 1, 18). Miłość przedstawiona w Chrystusowym krzyżu, gotowa na całkowite oddanie w swoim poświęceniu i ofierze bez reszty również za ludzi złych i niewdzięcznych nie znajduje zrozumienia także przez świat współczesny. Dziś słowo „miłość”, jeżeli jest używane, to z pominięciem ofiary czy poświęcenia, które człowieka coś kosztuje, czy od niego wymaga¹⁶⁰. Każdy, kto pragnie być autentycznym uczniem Bożego Serca, potrzebuje przyjąć naukę o miłości, której świadectwo złożył Jezus Chrystus swoją ofiarą i poświęceniem¹⁶¹. M. Ostrowski nawiązuje do miłości gotowej do poświęceń, która została dostrzeżona u wielkiego czciciela Bożego Serca św. Jana Pawła II. Autor jest przekonany, że ofiara życia Ojca Świętego oraz świadectwo ostatnich dni, którymi przypieczętował swoje nauczanie, miały źródło w prawdziwym nabożeństwie do Serca Zbawiciela, w kontemplowaniu Boskiego Serca przebitego „na krzyżu z miłości dla nas. Z tego Serca czerpał moc dla siebie i dla nas”¹⁶². Do wpatrywania się w Najświętsze Serce oraz do rozmyślenia nad darem Bożej miłości zachęca również B. Giemza. Przywołuje świadectwo św. Jana Apostoła o miłości Boga, która wyraża się w tym, że „posłał Syna swojego jako ofiarę przebłagalną za nasze grzechy” (1 J 4, 10). Wskazuje na niezbędność odpowiedzi ze strony człowieka, która najpełniej przejawia się w darze „ze swojego życia”¹⁶³ dla drugiego człowieka.

Podobnie D. Leśniak zauważa, że poprzez czyny miłości w konkretnych ludzkich relacjach człowiek „objawia miłość Bożą”¹⁶⁴. Przypomina także, że chociaż jest to oczywiste, przez niektórych ludzi bywa jednak zaniedbywane. Pozorując trud miłości względem Boga, pomijają oni miłość bliźniego¹⁶⁵. Natomiast S. Płaza wskazuje, jak należy odpowiedzieć na ofiarę miłości, którą Bóg ogarnia człowieka. Uważa, że potrzeba pełnić wolę Bożą. Autor dostrzega Boga przemawiającego na kartach Pisma Świętego, dlatego stawia następujące pytania o relację ze Zbawicielem: „Czy miłujesz Go – to znaczy – czy pełnisz Jego wolę? On mówi do ciebie z kart Pisma Świętego, mówi przez głos sumienia. Czy odpowiadasz miłością na Jego miłość?”¹⁶⁶.

¹⁶⁰ M. Ostrowski, *Rozpal serca nasze miłością Twojego Serca*, MH 244 (2008), s. 124–125.

¹⁶¹ Tamże, s. 125.

¹⁶² Tamże.

¹⁶³ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 148.

¹⁶⁴ D. Leśniak, *Serce dla Boga i dla ludzi*, MH 286 (2014), s. 206–208.

¹⁶⁵ Tamże, s. 208.

¹⁶⁶ S. Płaza, *W kręgu największej miłości*, BK 120 (1988), nr 5, s. 266.

2.2.3 Zranione Serce Jezusa miejscem zrodzenia Kościoła oraz sakramentów: chrztu i Eucharystii

Ważnym zagadnieniem w omawianych homiliach jest zranione Serce Jezusa jako miejsce zrodzenia Kościoła oraz źródło sakramentów: chrztu i Eucharystii. Niektórzy homiliści, przepowiadając podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa, nawiązują do nauczania Ojców Kościoła, podkreślając przebicie boku Zbawiciela jako momentu, w którym narodził się Kościół. Do nich należy B. Zbroja, który uważa, że uroczystość ta pozwala „z głębi bardzo ważną tajemnicę Kościoła”¹⁶⁷ przez oddawanie czci Bożemu Sercu. Przypomina, że Serce Syna Bożego „jest źródłem, genezą i miejscem narodzin Kościoła”¹⁶⁸. Z kolei A. Ziółkowski zwraca uwagę na uzdrawiający charakter działania Jezusa Chrystusa, któremu „żołnierz otworzył serce”¹⁶⁹. Homilista podkreśla doniosłość tej chwili słowami: „Z boskiego serca wypłynęły krew i woda, które dały początek Kościołowi. Od tego momentu otwarte serce Zbawiciela leczy wszelkie choroby duszy i ciała”¹⁷⁰. M. Gniadek w swojej homilii prezentuje analogiczne spojrzenie na źródło łask, do których człowiek może przystąpić dzięki ofierze Zbawiciela dokonanej na krzyżu. Stwierdza: „Ukrzyżowanie Syna Bożego, a następnie pokonanie przez Niego śmierci – wszystko to stało się początkiem udzielania grzesznikom licznych łask. Ich przepięknym znakiem jest Serce Jezusa”¹⁷¹. Moment przebicia Bożego Serca uwydatnia także inny autor homilii, T. Jelonek. W tej chwili „rodzi się Kościół, jak Ewa utworzona z boku Adama”¹⁷². Wypływająca krew oraz woda stają się symbolami sakramentów ustanowionych przez Chrystusa dla Kościoła¹⁷³. Również S. Zatwardnicki, nawiązując do nauczania Kościoła, wskazuje na krew i wodę jako obrazy „dwóch podstawowych sakramentów, Eucharystii i chrztu”¹⁷⁴. Dodatkowo zachęca wiernych, aby przy spożywaniu Komunii Świętej wyznali wiarę, „że źródłem Eucharystii jest właśnie to Serce przebite na krzyżu”¹⁷⁵.

¹⁶⁷ B. Zbroja, *Najświętsza miłość*, MH 237 (2007), s. 165.

¹⁶⁸ Tamże.

¹⁶⁹ A. Ziółkowski, *Problemy z sercem*, BK 153 (2009), nr 3, s. 146.

¹⁷⁰ Tamże.

¹⁷¹ M. Gniadek, *Pozwólmy sercu dojść do głosu*, BK 154 (2010), nr 3, s. 149.

¹⁷² T. Jelonek, *Miłość*, MH 187 (2000), s. 187.

¹⁷³ Tamże.

¹⁷⁴ S. Zatwardnicki, *Daj się związać miłością*, BK 155 (2011), nr 4, s. 136.

¹⁷⁵ Tamże.

Św. Jan Apostoł w swojej Ewangelii, opisując moment otwarcia boku Jezusa Chrystusa, zaznaczył, że „natychmiast wypłynęła krew i woda” (J 19,34). Również inny homilista E. Staniek, nawiązując do tego faktu, przypominają, że krew oraz woda są terminami określającymi dwa sakramenty święte: chrzest i Eucharystię. W Sercu Jezusa znajduje się źródło miłości, którą On sam rozdaje w sakramentach świętych¹⁷⁶. W tym duchu wyraża się również S. Płaza, podkreślając wartość sakramentów: „W każdym sakramencie wznosimy niejako puste ręce ku Bogu, prosząc Go, by je wypełnił darem swojej miłości. Szczególnie w Eucharystii, w tym sakramencie miłości Chrystus oddaje się nam cały z Ciałem, Krwią i Bóstwem swoim. On jest nie tylko przy nas. On chce być w nas”¹⁷⁷.

Z kolei M. Wnuk zauważa, że jedynym motywem działań zbawczych Jezusa Chrystusa jest miłość. Jego słowa i czyny osiągają wypełnienie i szczyt w momencie śmierci na krzyżu oraz podczas przebicia włócznią Najświętszego Serca. Dar tej miłości człowiek otrzymuje w sakramencie chrztu świętego. Przyjmując miłość, ma ją nieść przez całe życie, a także rozdawać ją swoim bliźnim. Wymaga to od wierzącego wielkiego wysiłku, dlatego sam Dobry Pasterz ofiaruje swą pomoc przez pokarm, „który czyni nas silnymi nie własną mocą, ale mocą Tego, który nas karmi swoim Ciałem”¹⁷⁸. Natomiast A. Mojżeszko zwraca uwagę, że Eucharystia, w której wierni uczestniczą, staje się znakiem ich odpowiedzi na Chrystusowe zaproszenie „Przyjdźcie do Mnie wszyscy [...]” (Mt 11, 28). Homilista podkreśla, że przychodzący do Serca Zbawiciela w tym sakramencie mogą doświadczyć pokrzepienia, umocnienia oraz mogą przyjąć dar nadziei. Autor wskazuje na potrzebę częstego odpowiadania na zaproszenie Boga, gdyż „przychodząc, trwam w Bogu, w Jego miłości. Bóg mieszka w moim sercu”¹⁷⁹. Również T. Jelonek wypowiada się na temat symbolu Bożej miłości objawionym w Sercu Jezusa, które ukochało ludzi „miłością Bożą, ale złączoną z Jego ludzkim sercem”¹⁸⁰.

Natomiast G. Siwek, nawiązując do nauczania papieża Benedykta XVI, przypomina o potrzebie szacunku względem Eucharystii oraz sile, którą można czerpać, karmiąc się Ciałem Jezusa Chrystusa. Ten pokarm uzdalnia wierzącego do osobistego pochylenia się nad człowiekiem potrzebującym oraz pobudza do pełnienia uczynków miłosierdzia

¹⁷⁶ E. Staniek, *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za serce Syna*, MH 230 (2006), s. 152.

¹⁷⁷ S. Płaza, *W kręgu największej miłości*, BK 120 (1988), nr 5, s. 267.

¹⁷⁸ M. Wnuk, *Pasterz i metoda*, BK 104 (1980), nr 5, s. 297.

¹⁷⁹ A. Mojżeszko, *Bóg w moim sercu*, MH 266 (2011), s. 100.

¹⁸⁰ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 136.

względem niego. Autor wskazuje owoce życia prowadzonego według duchowości eucharystycznej. Ona „jest skutecznym antidotum na indywidualizm, egoizm, bo prowadzi do odkrycia bezinteresowności”¹⁸¹.

W podobnym duchu wypowiada się S. Skalniak. Nawiązuje on do treści pierwszego czytania z liturgii mszalnej, przytaczając wątek dotyczący Boga, który zagubionej owcy zapewnia odnalezienie i przyprowadzenie, a tłustej i mocnej ochronę. Następnie podkreśla ofiarę Bożego Syna. Głosi, że Zbawiciel „jako Dobry Pasterz czyni jeszcze coś więcej dla swoich owiec, bo za nie ponosi śmierć, karmi je Słowem Bożym i swoim Ciałem w Eucharystii”¹⁸².

Z kolei T. Szałanda zwraca uwagę na pomoc, jaką stanowią cuda eucharystyczne w pogłębianiu rozumienia tajemnicy Jezusowego Serca, które „nierozłącznie związane jest z Eucharystią – z Ciałem Jezusa, przebitym sercem oraz Krwią”¹⁸³. Następnie pokazuje łączność wezwań z litanii do Bożego Serca z Eucharystią¹⁸⁴.

Warto również odwołać się do wypowiedzi D. Zimonia, który zauważa, że podczas Mszy Św. Bóg nie tylko zlewa miłość na jej uczestników, ale także chce ich obdarzyć swoim miłosierdziem. Autor wskazuje przy tym na uprzywilejowany moment liturgii słowa oraz liturgii Eucharystii: „Miłosierdzie Boże, to światło, które wskazuje drogę i naprowadza na właściwe szlaki. [...] Miłosierdzie Boże, to przede wszystkim dar Ciała i Krwi Pańskiej, którym możemy się posilać. Błogosławieni są ci, którzy zostali wezwani na ucztę Baranka”¹⁸⁵.

K. Skwierawski wypowiada się na temat wezwania i zachęty skierowanych do uczestników liturgii, odwołując się do fragmentu z Księgi Proroka Izajasza: „czerpać będziecie ze źródeł zbawienia” (Iz 12, 3). Zaznacza, że moment udziału w Eucharystii, jak i całe życie czciciela Bożego Serca, ma być dla napotkanych ludzi niezaprzeczalnym

¹⁸¹ G. Siwek, *Pierwsza miłość*, WA 42 (2014), nr 3, s. 152–153.

¹⁸² S. Skalniak, *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 307–308.

¹⁸³ T. Szałanda, *Msza w Teheranie*, BK 162 (2018), nr 3, s. 150 – 151.

¹⁸⁴ Homilista zwraca uwagę na następujące wezwania z Litanii do Najświętszego Serca Jezusowego, które są związane z przeżywaniem każdej Mszy Świętej: „Serce Jezusa w Eucharystii jest gorejącym ogniskiem miłości do nas – bo za nasze grzechy został Jezus uśmiercony. Serce Jezusa w Eucharystii jest wszelkiej chwały najgodniejsze – bo możemy je przyjmować pod osłoną chleba. Serce Jezusa w Eucharystii jest tym Sercem, z którego pełni wszyscy otrzymujemy pokarm nieśmiertelny. Serce Jezusa w Eucharystii jest źródłem życia i świętości i zostało za nasze nieprawości starte. Serce Jezusa w Eucharystii jest rozkoszą Wszystkich Świętych, bo dzięki niemu stali się świętymi, są z Nim w niebie”. T. Szałanda, *Msza w Teheranie*, BK 162 (2018), nr 3, s. 151.

¹⁸⁵ D. Zimoń, *Jezus jest miłosierny*, BK 92 (1974), nr 5, s. 290.

znakiem, rzeczywistego czerpania „ze źródeł zbawienia”¹⁸⁶. Następnie wyjaśnia, że tym źródłem jest niezmierna miłość, którą należy poznawać oraz z niej czerpać¹⁸⁷.

Z kolei K. Skwierawski zauważa obojętność i niezrozumienie, które panują między ludźmi niewrażliwymi na Bożą troskę. Ona przejawia się w darze przykazań oraz sakramentów świętych¹⁸⁸. Tę prawdę podkreśla także T. Jelonek. Nawiązując do wydarzenia przebiccia boku Zbawiciela, z którego wypłynęła krew oraz woda, przypomina wierzącym, że tam znajdują swój „początek wszystkie sakramenty Kościoła”¹⁸⁹. Korzystając z nich, człowiek ma dostęp do ogromu łask oraz miłości przygotowanych w Sercu Syna Bożego¹⁹⁰.

Na tę prawdę zwraca również uwagę S. Piech: „Nieskończone są skarby Jego Serca”¹⁹¹, których hojnie udziela. Autor, nawiązując do fragmentu z Listu do Hebrajczyków: „Chrystus wczoraj i dziś, ten sam także na wieki” (Hbr 13, 8), podkreśla Jego obecność wśród ludzi oraz troskę, jaką ich otacza. „Pomaga, uzdrawia, pociesza i przebacząc”¹⁹² w sakramentach świętych, prowadzi wiernych do życia wiecznego¹⁹³.

Przejawem Bożej miłości względem wiernych jest sakrament pojednania¹⁹⁴. Jeden z autorów homilii, S. Skalniak, podkreśla ogrom Bożego miłosierdzia, którym Bóg chce obdarzyć każdego człowieka, a przede wszystkim tego, który jako największy grzesznik czuje się niegodny przyjęcia daru miłosierdzia. Twierdzi, że żal i ufność względem Serca

¹⁸⁶ K. Skwierawski, *Czerpać ze źródeł zbawienia*, MH 251 (2009), s. 161–162.

¹⁸⁷ Tamże.

¹⁸⁸ K. Skwierawski, *Rozumiejmy*, MH 294 (2015), s. 185.

¹⁸⁹ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 136.

¹⁹⁰ Tamże.

¹⁹¹ S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 140.

¹⁹² Tamże.

¹⁹³ Tamże.

¹⁹⁴ O bliskim związku sakramentu spowiedzi świętej z Eucharystią przypominał św. Jan Paweł II. W swoim przesłaniu skierowanym do uczestników zgromadzonych na kursie dla spowiedników zwrócił uwagę na fakt, że już „w tradycji Kościoła pojednanie sakramentalne było zawsze ściśle powiązane z ofiarną ucztą eucharystyczną, pamiątką naszego odkupienia [...]. Wiele elementów w obrzędach Mszy św. zwraca uwagę na ten wymóg oczyszczenia i nawrócenia: od aktu pokuty na początku liturgii, przez modlitwy o przebaczenie, znak pokoju, po modlitwy, które kapłani i wierni odmawiają przed Komunią. Tylko ten, kto jest szczerze przekonany, że nie popełnił grzechu śmiertelnego, może przyjąć Ciało Chrystusa. Mówi o tym wyraźnie Sobór Trydencki, kiedy stwierdza, że «jest potrzebne, żeby nikt, będąc świadomy popełnienia ciężkiego grzechu, nawet gdyby zdawało mu się, że za niego żałuje, nie przystępował do świętej Eucharystii bez uprzedniej sakramentalnej spowiedzi» (Sesja XIII, rozdz. 7; Denzinger 1646-1647). Ta nauka obowiązuje również w dzisiejszym Kościele (por. Katechizm Kościoła Katolickiego, n. 1385; Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, 36-37) “. Por. Jan Paweł II, *Eucharystia i sakrament pojednania. Przesłanie Jana Pawła II do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarę Apostolską*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/penitentia_08032005.html (13.10.2021)

Zbawiciela, które prowadzą do nawrócenia, przyczyniają się do wielkiej radości Boga. Homilista zachęca człowieka, który licznymi ciężkimi grzechami zagłuszył głos swojego sumienia, do modlitwy i wiary „w moc odpuszczenia grzechów w sakramencie pojednania”¹⁹⁵. Spowiedź święta oraz miłosierdzie okazane drugiemu człowiekowi, który przewinił względem oczekującego na Boże miłosierdzie, zapewniają dostąpienie miłosierdzia od Boga¹⁹⁶. Odpuszczenie grzechów w sakramencie pokuty przywraca ochrzczoneму stan łaski uświęcającej i przygotowuje do pełnego uczestnictwa we Mszy Świętej.

2.3 Symbolika otwartego Serca Zbawiciela

Niektórzy homiliści podczas przeżywania uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa dostrzegają możliwość głębszego wniknięcia w tajemnicę miłości Boga Trójjedynego. I. Folcik zauważa, że chrześcijanie, których główną zasadą postępowania jest miłość Boga i bliźniego, mogą realizować swoje powołanie, wpatrując się w życie Najświętszej Trójcy. Autor podkreśla, że „życie w miłości jest możliwe przez poznanie i przeżywanie miłości Boga Ojca, Syna Bożego i Ducha Świętego”¹⁹⁷. Podobnie J. Kudasiewicz proponuje, aby wierni kierowali swój wzrok na przebite Serce Zbawiciela, w które należy się z głęboką wiarą wpatrywać i według tego, co ono symbolizuje: „sumienie, uczucie, najgłębsze wnętrze człowieka, miłość, przyjaźń, *humanitas*”¹⁹⁸ wychowywać oraz kształtować swoje serce¹⁹⁹. Homilista zachęca, aby ludzie swoje serca porównywali z Bożym Sercem, gdyż to Serce Zbawiciela odznacza się przedziwną harmonią między intelektem, wolą i sercem²⁰⁰. O tym świadczy całe życie Jezusa Chrystusa przedstawione na kartach Ewangelii. Autor zwraca uwagę na relacje z drugim człowiekiem oraz czyny Bożego Syna, które odkrywają „Jego pełne człowieczeństwo”²⁰¹. Dobra Nowina o zbawieniu człowieka przez Bożego Syna przenika całą Ewangelię. Poznając Jego działalność w ziemskim życiu, nie jest możliwe, byśmy przeoczyli dobroć, jaką jest przeniknięte Serce Zbawiciela. Dlatego W. Chmielarski na podstawie Pisma

¹⁹⁵ S. Skalniak, *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 308.

¹⁹⁶ Tamże.

¹⁹⁷ I. Folcik, *Objawienie miłości*, BK 118 (1987), nr 5, s. 286.

¹⁹⁸ J. Kudasiewicz, *Znaczenie kultu Najświętszego Serca Jezusa*, WA 25 (1997), nr 3, s. 128–133.

¹⁹⁹ Tamże.

²⁰⁰ Tamże.

²⁰¹ Tamże.

Świętego uwydatnia „dobroć Jezusowego Serca”²⁰², które staje się dla wierzących „szkołą dobroci”²⁰³. Z. Rabka mówi natomiast o najdroższym darze Syna Bożego, którym jest Jego Serce. Umierając na Krzyżu z miłości do człowieka, ofiarował wszystkim ludziom bezcenne skarby łask, swoje trudy i cierpienia, „otworzył także swoje Serce”²⁰⁴. Oddał człowiekowi to, co jest najdroższe²⁰⁵. Wspomniany już wcześniej F. Palmisano zwraca uwagę na miłość Boga do człowieka zobrażoną w postawie Zbawiciela przedstawionego w Piśmie Świętym. Homilista eksponuje tę prawdę słowami: „Miłosierne serce Boga jest obecne w Jezusie”²⁰⁶. To Serce podczas życia ziemskiego Jezusa Chrystusa charakteryzowało się dobrocią rozlewana „na wszystkich, przede wszystkim na cierpiących i ubogich. Na wszystkich wedle ich najprawdziwszych potrzeb i oczekiwań”²⁰⁷. Podobnie ukazuje Serce Jezusa S. Bedrowski, podkreślając, że jest ono „symbolem i miejscem miłości i miłowania”²⁰⁸. To co jest tak pożądane w życiu codziennym człowieka: dobroć, zrozumienie oraz serce, znajduje się u Jezusa Chrystusa. W Jego Sercu, które jest nieprzerwanie otwarte można odkryć serdeczność. On jest Bratem i Przyjacielem²⁰⁹. Z kolei E. Staniek zwraca uwagę na moment otworzenia włócznią boku Zbawiciela przez rzymskiego legionistę. Zauważa, że Syn Boży wskazał na swoje Serce, które „jest dostępne dla tych, którzy kochają, i dla tych, którzy Go ranią”²¹⁰. Natomiast S. Zatwardnicki wyjaśnia, dlaczego wierni oddają cześć Sercu Jezusowemu, które jest tylko „jedną z części Jego ciała”²¹¹. Podstawę tej czci dostrzega w tym, „że ludzka natura Chrystusa została złączona z osobą Słowa Bożego we wcieleniu. Syn Boży wcielony zasługuje na kult, a tym samym zasługuje na niego każda część Jego ciała”²¹². Autor ponadto zauważa, że symbolem miłości Zbawiciela jest właśnie Serce, a to daje mu pierwszeństwo do szczególnej czci przed pozostałymi częściami „Jego ciała”²¹³. Podobnie jak inni homiliści przypomina świadectwo Jana Apostoła, który napisał „Bóg jest miłością” (1 J 4, 8). Parafrazując jego słowa mówiące

²⁰² W. Chmielarski, *Potrzeba dobroci*, MH 142 (1994), s. 79–81.

²⁰³ Tamże.

²⁰⁴ Z. Rabka, *Model miłości*, BK 106 (1981), nr 6, s. 322.

²⁰⁵ Tamże.

²⁰⁶ F. Palmisano, *Serce Jezusa – miłości skarbnico*, WA 44 (2016), nr 3, s. 126–127.

²⁰⁷ W. Chmielarski, *Potrzeba dobroci*, MH 142 (1994), s. 79–81.

²⁰⁸ S. Bedrowski, *Serce*, MH 142 (1994), s. 82.

²⁰⁹ Tamże.

²¹⁰ E. Staniek, *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za serce Syna*, MH 230 (2006), s. 149–153.

²¹¹ S. Zatwardnicki, *Daj się związać miłością*, BK 155 (2011), nr 4, s. 135.

²¹² Tamże.

²¹³ Tamże.

o miłości Boga do ludzi, która objawiła się w zesłaniu Bożego Syna na świat, zwraca uwagę, że „uczynił Mu ciało i ukształtował w nim Serce, w którym będzie nas nosił i którym będzie nas kochał”²¹⁴. Następnie homilista zaznacza, że „miłość ta nie jest więc miłością abstrakcyjną, to również nie metafora; nie, miłość Boga jest już na zawsze nie tylko miłością Boską, ale i ludzką – Bóg doświadcza w swoim Sercu również ludzkiego uczucia miłości”²¹⁵. S. Zatwardnicki podkreśla także dokonujące się w Sercu Zbawiciela pragnienie złożenia ofiary przebłagalnej za ludzkie grzechy. Zostało ono zrealizowane w momencie przebicia Jego boku włócznią żołnierza oraz gdy „natychmiast wypłynęła krew i woda”²¹⁶.

Natomiast dla D. Leśniaka rozważanie o Sercu Boga nie może ograniczać się do słów określających tajemnicę, dlatego zwraca on uwagę na treść Prefacji przeznaczonej na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa. Przypomina, że „otwarte na krzyżu Serce Jezusa stało się dla ludzi Źródłem Zbawienia”²¹⁷. Zachęca także, aby uczestnicy liturgii zapytali samych siebie o umiejętność dania odpowiedzi „na miłość Bożego Serca”²¹⁸. W tym samym duchu naucza K. Skwierawski. Przytaczając słowa z Księgi Izajasza: „[...] Czerpać będziecie ze źródeł zbawienia” (Iz 12, 3), podkreśla, że jest to bardzo konkretne wezwanie: dotyczy ono udziału w Eucharystii oraz pozytywnej odpowiedzi na zaproszenie Zbawiciela w codziennym życiu. Następnie homilista wyjaśnia, w jaki sposób wierni mogą być wymownym znakiem korzystania ze źródeł zbawienia. Autor w imieniu uczestniczących w liturgii Mszy Świętej wyraża pragnienia, prośby oraz obietnice czerpania „z tych źródeł, które nam przygotowałeś i które w Tobie objawiły nam całą miłość Ojca”²¹⁹. Homilista charakteryzuje tę miłość, określając ją jako piękną, czułą oraz pełną troski. Została ona wyraźnie przedstawiona przez proroka Ozeasza. Jest to miłość, jaką rodzice otaczają swoje dziecko²²⁰. Nawiązując do fragmentu z Listu św. Pawła Apostoła do Efezjan, przypomina dalsze charakterystyczne cechy tej miłości. Ona jest nie tylko piękna, czuła i troskliwa, ale też pełna mądrości. Homilista podkreśla, że chrześcijanin został wezwany, aby poznać

²¹⁴ Tamże.

²¹⁵ Tamże.

²¹⁶ Tamże.

²¹⁷ D. Leśniak, *Serce Jezusa*, MH 251 (2009), s. 160.

²¹⁸ Tamże, s. 160–161.

²¹⁹ K. Skwierawski, *Czerpać ze źródeł zbawienia*, MH 251 (2009), s. 162.

²²⁰ Tamże.

niezmierzoną miłość „całą jej Szerokość, Długość, Wysokość i Głębokość”²²¹. Następnie K. Skwierawski wskazuje na boleść, która jest charakterystyczna dla Bożej miłości. Dlatego w imieniu swoim i wiernych zapewnia, że przy doświadczaniu „cierpienia, boleści, niezrozumienia i braku miłości”²²² wzorem będzie Jezus Chrystus²²³. Z kolei S. Nosal wyjaśnia, po czym można poznać prawdziwą miłość. Otóż miłość ta „pozwała się zranić”²²⁴. Mimo iż jest niejednokrotnie skrzywdzona, nie zmierza w kierunku nienawiści ani też nie wygasa, „przebacza i czyni wszystko, co możliwe, aby pozyskać i nawrócić do siebie tego, kogo się pokochało”²²⁵. Autor zauważa, że potwierdzenie prawdziwej miłości odkrywamy w przebitym na krzyżu Sercu Jezusa. Ono kocha, oczekując na wzajemność: „w Jezusie objawiło się nam Serce Boga – zranione i ciągle kochające”²²⁶. Homilista zachęca, aby w przeżywaną uroczystość intensyfikować swoje rozumienie miłości Boga, która jest największa i prawdziwa. Autor tekstu zwraca uwagę, że to Serce Zbawiciela „kocha nas bezgraniczną miłością”²²⁷, żądając od człowieka jej odwzajemnienia oraz postawy wynagradzającej za swoje grzechy oraz za te, które popełnili inni ludzie, raniąc Jego Najświętsze Serce²²⁸. Podkreśla, że w momencie, kiedy został przebity bok Zbawiciela, „wypłynęła krew i woda”²²⁹, a cały świat otrzymał owoce Przenajświętszej Ofiary, która dokonała się na Krzyżu – Eucharystię oraz „wszystkie sakramenty święte”²³⁰. S. Nosal przytacza słowa Prymasa Tysiąclecia, który wyjaśnił moment przebicia Bożego Serca następująco: „Jak ongiś z boku Adama wyszła też Jego Przczysta Oblubienica, Kościół Święty, a Niepokalana Bogarodzica stała się najdroższą Matką naszą. Te wielkie dzieła zbawcze zrodziły się z Serca”²³¹.

2.3.1 W Najświętszym Sercu źródło i wzór najdoskonalszej miłości

Zaproszenie, które Jezus Chrystus skierował do ludzi poszukujących u Niego pomocy i wsparcia, przywołuje S. Bedrowski. Wskazuje on Serce Zbawiciela jako źródło miłości.

²²¹ Tamże.

²²² Tamże, s. 163.

²²³ Tamże.

²²⁴ S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 181.

²²⁵ Tamże.

²²⁶ Tamże.

²²⁷ Tamże.

²²⁸ Tamże.

²²⁹ Tamże, s. 182.

²³⁰ Tamże.

²³¹ Tamże.

Uważa, że dzień poświęcony Bożemu Sercu jest szczególnym momentem naznaczonym przez Najświętsze Serce, „zaproszeniem do zaufania, a jednocześnie jest wezwaniem do życia w zaufaniu do Niego”²³². Autor mówi, jak należy odpowiedzieć na to zaproszenie. Na pierwszym miejscu stawia nieustanne pełnienie woli Bożej. W tej postawie ważną rolę odgrywa ćwiczenie się „w prawdziwej, bezinteresownej miłości”. Istotne jest również zawierzenie się Jezusowemu Sercu. Homilista podkreśla potrzebę przygotowania w sercu wiernego godnego miejsca dla Chrystusa. Prawdziwa miłość względem Jego Serca przynosi odwagę do codziennego życia, „nową siłę do pokonywania wszelkich życiowych trudności”²³³. Wówczas także wewnątrz człowieka wypełnione zostanie odwagą, siłą oraz łaską. Autor zachęca, aby wierny miłował Zbawiciela, pozwalając Mu na odnowienie swojego życia oraz serca²³⁴.

Z kolei S. Nosal analizuje przykłady, które pokazują, że Bóg przez różne osoby objawia człowiekowi swoją wyjątkową i bezgraniczną miłość. Homilista wskazuje na objawienie miłości „prześladowcy Szawłowi pod Damazkiem”²³⁵, który poznając Boże Serce przepelnione miłością, staje się jej głosicielem. Przypomina także o miłości okazanej św. Monice, której modlitwy zostały wysłuchane i przyjęte, a jej syn Augustyn doświadczył miłości Boga i odpowiedział swoją miłością. Następnie przytacza świadectwo objawionej miłości miłosiernej Boga przez apostołkę miłosierdzia Bożego św. Faustynę. Podkreśla przy tym, że szczególnie ta miłość jest objawiana każdemu człowiekowi głównie „w sakramencie pojednania, bo ukochałeś nas na wieki”²³⁶. Natomiast E. Staniek zaznacza, że chrześcijanin jest wezwany, aby naśladować miłość Chrystusa. On, którego Serce zostało zranione włócznią, odpowiada przebaczącą miłością. Przebacząc tak jak Boży Syn, Jego uczeń wydaje świadectwo o swojej wielkości i swoim podobieństwie do Serca Zbawiciela²³⁷. W podobny sposób dostrzega miłość Boga okazującego grzesznikowi przebaczenie K. Siemieński. Zwraca uwagę na miłość względem nieprzyjaciół oraz odrzucenie praktyki odwetu: „Zawsze za kamień odpłacajmy chlebem. Nie oko za oko, ząb za ząb! Jest jeden najistotniejszy argument,

²³² S. Bedrowski, *Serce Jezusa źródłem miłości*, MH 157 (1996), s. 96.

²³³ Tamże.

²³⁴ Tamże.

²³⁵ S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 181.

²³⁶ Tamże, s. 181–182.

²³⁷ E. Staniek, *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za serce Syna*, MH 230 (2006), s. 152.

że tak trzeba. Jest nim Jezus Chrystus – Jego Boskie Serce włócznie przebite dla naszego zbawienia. Chrystus, umierając na krzyżu, przekreślił zasadę odwetu”²³⁸.

Do odpowiedzi na miłość Boga zachęca E. Rosieński, posługując się słowami z drugiego czytania mszalnego: „jeśli Bóg tak nas umiłował, to i my winniśmy się wzajemnie miłować” (1 J 4, 11). Wskazując na te słowa, homilista bardzo zwięźle przedstawia sposób, jak wierzący może odpowiedzieć miłością na miłość Boga²³⁹. Autor przekonuje, że okazywanie Zbawicielowi dobrej woli przez codzienne wypełnianie Jego przykazań to najlepszy przejaw miłości względem Niego. Zachęca także, aby chrześcijanie na wezwanie Bożego Serca wyrażone słowami „Pójdźcie do mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście a ja was pokrzepię” (Mt 11,28), odpowiedzieli według wskazówek papieża Piusa XII „pobożnością, miłością, dziękczynieniem i wynagrodzeniem”²⁴⁰.

Homiliści w swoim przepowiadaniu w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa często nawiązują do zachęty Zbawiciela, aby uczyć się od Jego Serca cichości i pokory. J. Swędrowski przypomina, że „w języku biblijnym «serce» oznacza całą osobę”²⁴¹ bez najmniejszego cienia niezgodności z prawdą. Autor podkreśla, że Chrystusowa „cichość i pokora wypływają z zaufania do Ojca i są drogą zbawienia”²⁴². Zauważa, że przebywanie i trwanie w bliskości Serca Zbawiciela jest gwarancją znajdowania się na właściwym szlaku prowadzącym do pełni życia. Homilista odwołuje się do przykładu rzymskiego żołnierza, który wykazał się bezcennym podejściem do wiary. Przyglądając się przebitemu Sercu Chrystusa na Golgocie, zaświadczył o Jego Bóstwie, przyjmując od Boga dar wiary²⁴³. J. Swędrowski zwraca uwagę na ranę Serca Jezusa, która jest ustawicznie, o każdej porze dnia i nocy otwarta, świadcząc o nieustannej miłości Boga do człowieka. Świadomość przebywania w bliskości Boga jest wezwaniem do zdobywania cichości i pokory serca. Dopiero taka postawa pozwoli wytrwać „na drodze wierności”²⁴⁴. Jezus Chrystus, który zaufał Ojcu aż po ogołocenie ze wszystkiego na krzyżu, został wywyższony przez Jego miłość²⁴⁵. J. Swędrowski

²³⁸ K. Siemieński, *Serce nasze musi mieć „przystań”*, BK 155 (2011), nr 4, s. 138–139.

²³⁹ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 278.

²⁴⁰ Tamże.

²⁴¹ J. Swędrowski, *Przyzwyczajenie czy pewność?*, WA 41 (2013), nr 3, s. 163.

²⁴² Tamże.

²⁴³ Tamże.

²⁴⁴ Tamże, s. 164.

²⁴⁵ Tamże.

zachęca do odkrycia i przyjęcia „miłości Bożej, która rozlana jest w naszych sercach, daje mądrość i siłę niesienia Ewangelii”²⁴⁶. Człowiek, kiedy zaufa Bogu, ma zagwarantowane miejsce w Sercu Zbawiciela i zapewnioną Jego miłość²⁴⁷. D. Leśniak z kolei zauważa, że Jezusowe słowa „uczcie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokorny sercem [...]” (Mt 11, 29) są wezwaniem do miłości, która uzewnętrznia się poprzez ludzką aktywność w zwykłej codzienności. Taka miłość jest zdolna zaspokoić najgłębsze pragnienia duszy człowieka²⁴⁸. Homilista zachęca do zgłębiania prawdy o tym, „że Bóg potrzebuje”²⁴⁹ ludzkiego serca szczególnie „kiedy ogarnia nas zmęczenie, [...], gdy tracimy sprzed oczu sens naszej pracy”²⁵⁰. Serce Zbawiciela po Wcieleniu podczas przebywania między ludźmi doświadczało ludzkiej życzliwości od otaczających Go osób. Dzisiaj również oczekuje na odpowiedź miłości, która będzie się wyrażać „w zwykłych obowiązkach szarej codzienności”²⁵¹. D. Leśniak podkreśla, że człowiek, odpowiadając na miłość Boga swoją miłością, uczestniczy w jej pomnażaniu²⁵². Natomiast W. Chmielarski zwraca uwagę na prawdziwość miłości Zbawiciela. Podkreśla, że zwykle, kiedy ludzka miłość jest odrzucona czy zraniona, „często przemienia się w nienawiść lub ustaje”²⁵³. Inaczej jest w przypadku Chrystusa. On nie tylko przebacza, ale dąży do zjednania człowieka, którego raz umiłował. Mimo że Jego miłość została skrzywdzona, pozwala się zranić, gdyż jest prawdziwa²⁵⁴.

2.3.2 Najświętsze Serce formujące i uzdrawiające ludzkie serca

Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa często przypada w pobliżu kończącego się roku szkolnego, co inspiruje homilistów do krótkiego odwołania się do nauki Mistrza, który zaprasza w swojej Ewangelii „wszystkich utrudzonych i obciążonych” (por. Mt 11,28), aby przychodzili do Niego i czerpali umocnienie. M. Kubiak zachęca, aby wsłuchać się w to, co mówi „Święte Serce”, które na czas wakacji proponuje konkretne zadanie, aby od Jego Serca uczyć się cichości i pokory²⁵⁵. Wtedy można

²⁴⁶ Tamże, s. 165.

²⁴⁷ Tamże.

²⁴⁸ D. Leśniak, *Serce Jezusa*, MH 251 (2009), s. 161.

²⁴⁹ Tamże.

²⁵⁰ Tamże.

²⁵¹ Tamże.

²⁵² Tamże.

²⁵³ W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 76.

²⁵⁴ Tamże.

²⁵⁵ M. Kubiak, *Uczcie się ode Mnie*, BK 161 (2017), nr 3, s. 171.

znaleźć wytchnienie. Autor przestrzega, że nauka pokory nie jest łatwym zadaniem, dlatego poleca podjąć takie środki jak modlitwa, troska o czyste sumienie oraz pielęgnowanie w sobie miłości do Boga oraz ludzi²⁵⁶. Z kolei R. Froń w kontekście wakacji pochwała podjęcie ćwiczeń Jezusowej miłości. Wśród nich wyróżnia: wystrzeganie się robienia bliźniemu tego, czego sam człowiek nie chciałby doświadczyć od innych, bycie gotowym w każdej chwili przebaczyć, dostrzeganie osób, które są w potrzebie, dzielenie się z drugim człowiekiem, pocieszenie smutnego. Zbawiciel daje lekcję miłości nie w oparciu o książkę. Boży Syn „[...] pokazuje swoje przebite Serce”²⁵⁷. Ono wydaje świadectwo o największej miłości, która przypieczętowana jest ofiarą z Jego życia podarowanego za życie przyjaciół. Autor podkreśla, że nie istnieje taki człowiek na ziemi, który by umiał miłować jak Jezus, najlepszy Nauczyciel. Dlatego można tytułować Go „Profesorem od miłości”²⁵⁸. Homilista przypomina także o zaproszeniu Zbawiciela, aby przyjść do Niego, gdyż On daje pokrzepienie oraz umocnienie²⁵⁹. Podobnie T. Mrowiec przywołuje zaproszenie, które Jezus Chrystus kieruje do wiernych, mówiąc „[...] przyjdźcie do Mnie wszyscy” (Mt 11,28). Autor następnie zapewnia, że każdy, kto odpowie na Boże wezwanie, „doświadczy spotkania z Jego Sercem”²⁶⁰. Według A. Mojżeszka, człowiek pod wpływem dotkliwych życiowych doświadczeń, takich jak różne cierpienia, choroby, nadwyrężenia powodowane pracą czy jeszcze inne, może stracić Boga z horyzontu swojego serca. To umęczenie może być tak silne, że nie pozwala człowiekowi „zobaczyć Boga w swoim sercu”²⁶¹. Może być też przyczyną utraty chęci do „szukania Boga gdziekolwiek”²⁶². Zbawiciel, który doskonale zna ludzkie serca, zaprasza wiernych, aby przyszli do Niego ze wszystkimi doświadczeniami, bólami oraz z tym, co stanowi dla nich największe trudności. On wszystkim obiecuje pomoc, pokrzepienie oraz ukojenie duszy. Następstwem tego systematycznego, bezustannego przychodzenia będzie dostrzeżenie Go w swoim sercu. Bóg pragnie tego, aby człowiek powierzył Mu wszystkie swoje utrudnienia oraz obciążenia, które go dotyczą. Homilista wskazuje, że miejscem, w którym dokonuje się odpowiedź człowieka na zaproszenie Boga jest Msza Święta. Autor podkreśla:

²⁵⁶ Tamże, s. 171–172.

²⁵⁷ R. Froń, *Wakacyjny luz z Jezusem*, WA 45 (2017), nr 3, s. 149.

²⁵⁸ Tamże.

²⁵⁹ Tamże.

²⁶⁰ T. Mrowiec, *Bóg działa w sercu człowieka*, MH 179 (1999), s. 153.

²⁶¹ A. Mojżeszko, *Bóg w moim sercu*, MH 266 (2011), s. 99.

²⁶² Tamże.

„Eucharystia. To znak przyjścia do Jezusa”²⁶³. K. Skwierawski z kolei zauważa, że na zaproszenie Jezusa Chrystusa nie odpowiada człowiek, który „nie jest utrudzony i obciążony”²⁶⁴ czy też taki, który ma swoje życie ułożone bezstresowo, wygodnie i przyjemnie. Ma wrażenie, że jest samowystarczalny i nie potrzebuje pomocy Bożego Syna. Natomiast przychodzący do Zbawiciela utrudzeni „pracą, relacjami międzyludzkimi i wielorakimi problemami egzystencjalnymi”²⁶⁵ są przekonani, że te trudności mogą pokonać z Jego pomocą. Niosąc Jego jarzmo, będą od Niego uczyć się zrównoważenia oraz pokory²⁶⁶. W innym miejscu K. Skwierawski po raz kolejny podkreśla pragnienie Zbawiciela, aby wierni przyszli do Niego i przyjęli Jego umocnienie. Zauważa, że jest to wyraz wielkiej miłości Boga do człowieka, gdyż „miłość zawsze chce być blisko tego, kogo kocha”²⁶⁷. Homilista zwraca uwagę na oczekiwania Zbawiciela. On zaprasza, aby na Jego miłość nie tylko odpowiedzieć swoją miłością, ale także postępować względem bliźnich według Jego przykładu²⁶⁸. Naśladowanie Bożego Syna przez chrześcijan staje się fundamentalnym świadectwem wobec niewierzących. Taka postawa pozwala im podziwiać Boga w czynach Jego uczniów²⁶⁹. Aby wykazać prawdziwość tego twierdzenia, K. Skwierawski przypomina nauczanie św. Jana, który w swoim liście pisze: „Nikt nigdy Boga nie oglądał. Jeżeli miłujemy się wzajemnie, Bóg trwa w nas i miłość ku Niemu jest w nas doskonała” (1 J 4,12)²⁷⁰. Również w nauczaniu S. Naskręta pojawia się przywołanie obrazu, w którym Chrystus zaprasza wszystkich wiernych doświadczających ciężarów życia, aby przyszli i u Niego znaleźli umocnienie oraz odpoczynek. Homilista wskazuje na potrzebę przyjęcia Chrystusowego jarzma i pozwolenie, aby On formował ludzkie serca. Autor słodkim jarzmem nazywa „dwa przykazania miłości, które są streszczeniem wszystkiego, czego Bóg w swej Mądrości”²⁷¹ żąda od człowieka. Dalej wskazuje na dwie cnoty, których należy się nauczyć od Bożego Syna. Są nimi cichość oraz pokora serca, które przenikały całe Jego życie. Jezus Chrystus, doskonale wypełnia wolę niebieskiego Ojca, czyli czyni

²⁶³ Tamże, s. 99–100.

²⁶⁴ K. Skwierawski, *Test*, MH 315 (2018), s. 146.

²⁶⁵ Tamże.

²⁶⁶ Tamże.

²⁶⁷ K. Skwierawski, *Bóg mnie kocha!*, MH 308 (2017), s. 175.

²⁶⁸ Tamże.

²⁶⁹ Tamże.

²⁷⁰ Tamże.

²⁷¹ S. Naskręt, *Uczcie się ode Mnie*, BK 152 (2008), nr 3, s. 158.

„to, co się Jego i naszemu Ojcu podoba”²⁷². S. Naskręt zachęca, aby czciciele Bożego Serca postępowali według wskazań przedstawionych przez Boga w Chrystusowym nauczaniu. Jego naśladowanie realizuje się przez pełnienie uczynków miłosierdzia względem duszy oraz podejmowanie konkretnych postanowień pomocnych w naśladowaniu Zbawiciela, który jest „cichy i pokorny sercem” (Mt 11, 29)²⁷³. Również P. Winkler wskazuje postępowanie Jezusa Chrystusa jako wzór dla chrześcijan pragnących odpowiedzialnie zrealizować swoje powołanie we współczesnym świecie. Zauważa, że to Boży Syn, który jest niezawodnym i mądrym Nauczycielem, zaprasza, aby przyszli do Niego wszyscy, którzy czują się przytłoczeni różnymi codziennymi troskami przynoszonymi przez życie. Zwraca też uwagę na propozycję, jaką dał Chrystus, aby na Jego przykładzie uczyć się życia w cichości i pokorze. P. Winkler odwołuje się do miłości Zbawiciela, która zawiera się w słowach litanii do Serca Jezusa Chrystusa. Podkreśla między innymi, że jest ono gorejącym ogniskiem miłości: „To Serce, przebite włócznią żołnierza, stało się źródłem naszej miłości i nadziei”²⁷⁴. Następnie zachęca, aby chrześcijanin przyjął i odwzajemnił miłość Zbawiciela. Ona przejawia się w życzliwości oraz uprzejmości „dla każdego spotkanego człowieka”²⁷⁵. Z kolei P. Kroczek zauważa, że pokora zajmuje pierwsze miejsce pośród cnót i jest szczególnie widoczna w życiu Jezusa oraz Jego Matki. Przytacza także sceny potwierdzające tę postawę. Zbawiciel pomimo niesłusznego oskarżenia, zniewag, złorzeczeń i niesprawiedliwego wyroku posłusznie go przyjmuje. Odnosząc się do postawy Maryi, autor przywołuje moment Zwiastowania. Jej zgodę wymienia jako jedną z najważniejszych decyzji, które były podjęte przez ludzi w dziejach ludzkości. W swojej pokorze przyjmuje i pełni Ona wolę Bożą, nie oczekując na jakiegokolwiek zapewnienia o korzyściach wypływających z jej pokornego udziału w dziele zbawienia świata. P. Kroczek pisze: „W skromności i cichości Maryja przynosi światu Odkupiciela”²⁷⁶. Homilista podkreśla, że zupełnie odwrotną postawę względem pokory zajmuje otaczający człowieka świat. Według jego normy najważniejsze jest, aby być głośnym, krzykliwym, znanym i podziwianym. Świat ma zamiłowanie do pychy, natomiast względem pokory przyjmuje postawę ignorancji i pogardy. Autor tekstu nawiązuje do pychy jako grzechu

²⁷² Tamże.

²⁷³ Tamże, s. 158–159.

²⁷⁴ P. Winkler, *Kochaj Serce – sercem kochaj*, BK 150 (2006), nr 3, s. 126–128.

²⁷⁵ Tamże.

²⁷⁶ P. Kroczek, *Serce Jezusa – naucz nas pokory*, MH 294 (2015), s. 179.

pierwszych rodziców. Przypomina konsekwencje ich decyzji, która była właśnie następstwem pychy i odrzucenia przez nich woli Bożej. P. Kroczyński, podkreślając wyraźnie, że „pycha jest korzeniem wszelkiego zła”²⁷⁷, wskazuje na rolę lekarstwa, jakim przeciw temu grzechowi jest pokora. Instrukcję korzystania z tego cudownego lekarstwa dostrzega w naśladowaniu postawy Jezusa Chrystusa i Maryi. Całe ziemskie życie Pana Jezusa podporządkowane zostało pełnieniu woli Ojca niebieskiego, czyli pragnieniu „czynienia tego, co chce Bóg”²⁷⁸. Natomiast H. Kiemona, odnosząc się do wezwania w litanii do Najświętszego Serca: „Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne” stwierdza, że właśnie Jezus Chrystus zaprasza swoich uczniów na drogę naśladowania Jego dobroci i miłości. W dalszej wypowiedzi zaznacza, jaką obfitością łask zostaje obdarowany czciciel Bożego Serca. Najpierw „z Jego miłości czerpie, by dawać miłość innym”²⁷⁹. Następnie, postępując według wzoru Jezusa Chrystusa, okazując „swą dobroć i miłość innym, [...] jest szczęśliwy w życiu i w chwili śmierci”²⁸⁰. Dzięki praktykowaniu największego przykazania miłości „Boga i bliźniego, nie zginie na wieki, bo Jezus okaże mu miłosierdzie”²⁸¹.

Z kolei M. Ostrowski nawiązuje do Ofiary Jezusa złożonej na krzyżu, która się uobecnia podczas Mszy świętej. Autor podkreśla: „Eucharystia, w której obecny jest cały Chrystus, inspiruje nas do tego, co dla naszego życia najważniejsze; jest sercem chrześcijaństwa, gdyż objawia się w niej najwyższa miłość Boga”²⁸². Homilista wyraża przekonanie o najlepszym sposobie naśladowania miłości ofiarnej Jezusa Chrystusa we wzorowaniu się na Jego postawie wobec innych²⁸³.

Niektórzy homiliści w przeżywaniu uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa dostrzegają odpowiedni moment na refleksję nad stanem ludzkiego serca. K. Siemieński proponuje, aby „patrzeć w serce ludzkie przez Serce Boga, przez Serce Jezusa”²⁸⁴, ponieważ Jego Boskie Serce zawiera wszystko, czego brakuje człowiekowi. Następnie podkreśla, że w dzień poświęcony Jego Boskiemu Sercu, Zbawiciel prosi każdego czciciela, aby oddał Mu swoje serce. On chce je modelować na obraz swojego.

²⁷⁷ Tamże, s. 180.

²⁷⁸ Tamże, s. 179–180.

²⁷⁹ H. Kiemona, *Serce Jezusa pomaga i ratuje*, MH 149 (1995), s. 91.

²⁸⁰ Tamże.

²⁸¹ Tamże.

²⁸² M. Ostrowski, *Rozpal serca nasze miłością Twojego Serca*, MH 244 (2008), s. 124.

²⁸³ Tamże, s. 125.

²⁸⁴ K. Siemieński, *Leczyć groźną szczelinę serca*, BK 159 (2015), nr 3, s. 139.

Jako lekarz duszy i ciała pragnie uzdrowić groźne pęknięcia ludzkich serc. Przez niego „prawdziwa miłość”²⁸⁵. K. Siemiński zaznacza, że serce człowieka opuszcza „wszystko, co dobre, piękne i szlachetne, [...] zostają tylko kamienie grzechów, raniąc serce boleśnie”²⁸⁶. Dlatego Jezus zaprasza, aby człowiek podarował Mu swoje serce, aby odpowiedział miłością na miłość. Autor wskazuje, że człowiek może to zrobić, kierując się w życiu największym przykazaniem, czyli miłując Zbawiciela całym sercem, całą duszą oraz całym umysłem. Głosząc „prawo miłości, która oczyszcza, daje radość i pokój serca”²⁸⁷, chrześcijanie mogą przemieniać świat i oddziaływać na niego. Ta miłość „proponuje nadzieję nie tylko na wieczność, lecz także na lepszy sposób życia na tej ziemi”²⁸⁸. Ona zaręcza uzdrowienie wszystkich dolegliwości dotyczących ludzkość, nie tylko duchowych, ale i tych materialnych²⁸⁹. Natomiast J. Wielgus zwraca uwagę na jeszcze inny wymiar leczniczej działalności Serca Zbawiciela. Wskazuje na ludzkie serca, które są pokryte „twardą skorupą grzechu”²⁹⁰ powodującą zamieranie w człowieku życia duchowego. Lekarstwem, na które wskazuje autor, jest Miłość. Ona została okupiona śmiercią Zbawiciela. Dlatego „chirurg-kardiolog”, którym jest Jezus Chrystus, dokonuje „najlepszych przeszczepów serca”²⁹¹ wszczepiając „ludziom Swoje Serce”²⁹². Jako wędrujący lekarz jest wrażliwy na ludzkie choroby, nie jest mu obojętne nawet lekkie skaleczenie raniące człowieka²⁹³.

2.3.3 Powołanie człowieka do miłości

Innym zagadnieniem podejmowanym przez autorów homilii jest powołanie człowieka do miłości. T. Jelonek na podstawie Listu do Efezjan (Ef 1, 3-14) analizuje tę problematykę w kontekście Bożego planu oraz jego zbawczej woli²⁹⁴. Zwraca uwagę na „trzy okresy Bożego działania, których podstawową treść wyrażają kolejne czasowniki: wybrał, obdarzył i wylał szczydło”²⁹⁵, zachęcając do refleksji nad ich bogatą zawartością

²⁸⁵ Tamże.

²⁸⁶ Tamże.

²⁸⁷ Tamże.

²⁸⁸ Tamże.

²⁸⁹ Tamże, s. 139–140.

²⁹⁰ J. Wielgus, *Najlepszy kardiolog*, MH 149 (1995), s. 88.

²⁹¹ Tamże.

²⁹² Tamże.

²⁹³ Tamże, s. 88–89.

²⁹⁴ T. Jelonek, *Zbawczy plan Boga*, MH 230 (2006), s. 150–151.

²⁹⁵ Tamże, s. 151.

polecana przez Kościół w liturgii²⁹⁶. Z kolei S. Płaza w oparciu o czytania przeznaczone na uroczystość podkreśla obecność kochającego i wszechmocnego Boga „pośrodku swojego ludu”²⁹⁷. Zwraca również uwagę na plan zbawienia, który dotyczy nie tylko narodu wybranego, ale także pogan. Tę prawdę przypomina za św. Pawłem: „poganie już są współdziedzicami i współczłonkami Ciała i współuczestnikami obietnicy w Chrystusie Jezusie przez Ewangelię” (Ef 3, 6). Autor podkreśla, że Zbawiciel „obejmuje swoją miłością całą ludzkość”²⁹⁸.

Podobnie wypowiada się K. Skwierawski, który zaznacza, że „Bóg wybiera człowieka z miłości”²⁹⁹. Homilista nawiązuje do słów św. Pawła, który w Liście do Efezjan przypomniał o wybraniu człowieka do świętości jeszcze „przed założeniem świata” (Ef 1,4). Bóg, który jest miłością, nią powodowany, powołuje go do istnienia. Natomiast odwołując się do Pierwszego Listu św. Jana (1 J 4, 10), autor wskazuje dwa istotne aspekty dotyczące miłości Boga do człowieka. Bóg jest Tym, który pierwszy umiłował każdą osobę ludzką, która może odpowiedzieć na Jego miłość – to jest pierwszy aspekt. Drugi przypomina, że wierni są powołani do tego, aby swoim życiem „objawić miłość Boga” innym³⁰⁰. Mimo odrzucenia i zlekceważenia Boga przez człowieka wybierającego grzech, On daje kolejny dowód swojej bezinteresownej miłości przez swojego Syna, który składa siebie w ofierze przebłagalnej za ludzkie grzechy³⁰¹. Z kolei D. Leśniak zauważa, że przez czyny miłości w konkretnych ludzkich relacjach człowiek „objawia miłość Bożą”³⁰². Przypomina także, że chociaż jest to oczywiste, przez niektórych ludzi bywa jednak zaniedbywane: pozorując trud miłości względem Boga, pomijają oni miłość bliźniego³⁰³. Natomiast S. Płaza wskazuje, jak należy odpowiedzieć na ofiarę miłości, którą Bóg ogarnia człowieka. Uważa, że trzeba pełnić wolę Bożą. Autor dostrzega Boga przemawiającego na kartach Pisma Świętego, dlatego stawia następujące pytania o relację ze Zbawicielem: „Czy miłujesz Go – to znaczy – czy pełnisz Jego wolę? On mówi do ciebie z kart Pisma Świętego, mówi przez głos sumienia. Czy odpowiadasz

²⁹⁶ Tamże, s. 150–151.

²⁹⁷ S. Płaza, *W kręgu największej miłości*, BK 120 (1988), nr 5, s. 266.

²⁹⁸ Tamże.

²⁹⁹ K. Skwierawski, *Miłość Boga*, MH 286 (2014), s. 208.

³⁰⁰ Tamże, s. 208–209.

³⁰¹ Tamże, s. 209.

³⁰² D. Leśniak, *Serce dla Boga i dla ludzi*, MH 286 (2014), s. 206–208.

³⁰³ Tamże, s. 208.

miłością na Jego miłość?”³⁰⁴. Warto zwrócić uwagę na fakt, że zbawcza miłość Boga najpełniej objawiona w Jezusie Chrystusie jest zaproszeniem skierowanym do człowieka, aby na nią odpowiedział całym swoim życiem.

2.4 Poświęcenie się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusa

Częstym tematem omawianych homilii jest akt poświęcenia się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusa. Chodzi w nim o bliską relację człowieka z Bogiem. Pierwsze czytanie mszalne wybrane na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa zwykle jest podstawą przepowiadania o miłości Boga do człowieka. C. Podleski, odwołując się do fragmentu z Księgi Powtórzonego Prawa, wskazuje na pewne porównania, których używa autor natchniony, mówiąc o relacji Boga względem Izraela: „podobnie jak arcykapłan, tak i cały lud izraelski przez wybór Boży stał się własnością Jahwe, ludem poświęconym, wybranym”³⁰⁵. Został przydzielony jako wzór dla innych narodów, ukazując swoją przykładną postawą, jak zyskać wyższą doskonałość moralną. Przydzielenie przez Boga ludowi izraelskiemu takiego zadania świadczyło o Jego umiłowaniu tego narodu. Wybranie, poświęcenie oraz przeznaczenie do zbawienia przez Boga wskazywało, że jest on Bożą własnością. Następnie Bóg potwierdzał tę niezwykłą miłość, zawierając z narodem wybranym przymierze „pod górą Synaj”³⁰⁶. Nie zrażał się nawet niewdzięcznością tego ludu. Dlatego że go ukochał, pozostał wierny zawartemu z nim przymierzu. Najpełniej ta miłość Boga została wyrażona w zesłaniu Bożego Syna na świat. C. Podleski przytacza fragment z Pierwszego listu św. Jana mówiący o tym, że to Bóg pierwszy umiłował człowieka, „posłał Syna swego Jednorodzonego jako ofiarę przebłagalną za nasze grzechy” (1 J 4, 10)³⁰⁷. On także zaprasza, aby człowiek Go naśladował w miłości względem drugiego człowieka. Autor podkreśla, że w miłości Boga „musi się zmieścić wszelka miłość ludzka: miłość małżonków, miłość rodziców do dzieci, dzieci do rodziców, miłość narzeczonych, miłość chłopca do dziewczyny”³⁰⁸. W przypadku gdyby się nie mieściła w miłości, jaką ofiarowuje Bóg, oznaczałoby to, że taka relacja jest grzechem, gdyż nie zawiera ofiary, nie jest bezinteresowna³⁰⁹. Do ofiary przebłagalnej za ludzkie grzechy, która jest świadectwem miłości Boga,

³⁰⁴S. Płaza, *W kręgu największej miłości*, BK 120 (1988), nr 5, s. 266.

³⁰⁵C. Podleski, *Miłość Boża*, BK 94 (1975), nr 5, s. 282.

³⁰⁶Tamże.

³⁰⁷Tamże.

³⁰⁸Tamże, s. 283.

³⁰⁹Tamże, s. 283–284.

nawiązuje również S. Naskręt. Mówiąc o ofierze Boga, której dokonał, dając światu „Syna Swego Jednorodzonego”³¹⁰, zwraca uwagę na miarę miłości. Ona jest określana przez zdolność „do poświęcenia się dla dobra tych, których się kocha”³¹¹. Stworzyciel świata dał świadectwo w swoim Synu, „że ludzi kocha bez miary”³¹².

W czci oddawanej Sercu Zbawiciela pojawiały się różne formy społecznego kultu, jak np. poświęcenie Sercu Jezusa. O tej idei wspomina T. Jelonek. Jako przykład poświęcenia osobistego podaje postawę św. Pawła oraz wyjaśnienia zawarte w jego nauczaniu. Homilista spostrzega jeden z istotnych wątków podkreślanych przez św. Pawła. Boży Syn za zbawienie człowieka oddał swoje życie. Zrozumienie tej prawdy prowadzi do podjęcia niezbędnej odpowiedzi na przejaw tej miłości, swoją miłością. Autor zachęca: „Odpowiedź ta musi być służbą”³¹³. T. Jelonek wskazuje na wzór i inicjatywę Bożego Syna: „Mamy pamiętać, że wszystko co jest w nas, co posiadamy, jest własnością Pana. To nie jest nasz wybór, ale nasza odpowiedź. Jest w niej element wyboru, bo na miłość istnieje także odpowiedź negatywna, ale sprawa nie od nas się zaczyna”³¹⁴. U początku jest Chrystus, który „wychodzi z miłością, On nam się oddał, wydał samego siebie za nas”³¹⁵. T. Jelonek zwraca uwagę na treść, jaką zawiera słowo „poświęcenie” w relacji do Boga. To nie tylko oddanie, ale i uświęcenie. Człowiek zostaje wprowadzony przez Boga do wspólnoty z Nim. Przejawem tej bliskiej relacji zachodzącej między Bogiem a osobą ludzką jest w głównej mierze służba Bogu. Św. Paweł w swoich listach do Tymoteusza oraz Tytusa przypomina, że ma się ona cechować oddaniem Bogu z bezgranicznym zaufaniem. Autor wskazuje, że poświęcenie Bogu w tak rozumianej służbie, jaką prezentuje św. Paweł, gwarantuje nagrodę po ukończeniu ziemskiego życia. Poświęcenie Bogu wyrażane przez św. Pawła w jego życiu i nauczaniu należałoby zastosować jako wzór w służbie Najświętszemu Sercu symbolizującemu miłość Boga, który pierwszy obdarzył nią człowieka³¹⁶.

³¹⁰ S. Naskręt, *Uczcie się ode Mnie*, BK 152 (2008), nr 3, s. 157.

³¹¹ Tamże.

³¹² Tamże.

³¹³ T. Jelonek, *Idea poświęcenia*, MH 237 (2007), s. 162.

³¹⁴ Tamże, s. 164.

³¹⁵ Tamże.

³¹⁶ Tamże, s. 165.

2.4.1 Poświęcenie społeczeństw i narodów Sercu Jezusowemu

Niektórzy z autorów mówią o poświęceniu Sercu Jezusa bez rozróżnienia na akt indywidualny poszczególnych wiernych i akt zbiorowy. Są jednak autorzy, którzy wyraźnie podkreślają społeczny wymiar aktu poświęcenia się Sercu Jezusa. Na przykład E. Rosieński zwraca uwagę, że poświęcenie Sercu Jezusa było w przeszłości ratunkiem dla różnych społeczności. W gronie poszukujących pomocy i ochrony u Serca Zbawiciela wymienia biskupów niemieckich poświęcających Bożemu Sercu „swe diecezje w czasach brutalnego «Kulturkampf»». A gdy u schyłku XIX wieku walka przeciwko Kościołowi potężnie się wzmogła, papież Leon XIII poświęcił Sercu Zbawiciela cały świat, co papież Pius XI nakazał każdego roku powtarzać³¹⁷.

W tym kontekście niektórzy homiliści odwołują się do przymierza, które Bóg zawarł z narodem wybranym za pośrednictwem Mojżesza. J. Beksiński wskazuje na pragnienie Boga dążącego do życia „w przyjaźni z ludźmi”³¹⁸. On jako prawodawca darował ludziom dziesięć przykazań. To przymierze było dowodem miłości Boga względem Izraela i wszystkich ludzi. Autor przytacza fragment z I czytania na uroczystość mówiący o przymierzu zawartym z narodem izraelskim: „Jesteś narodem poświęconym Panu, Bogu twojemu. Ciebie wybrał Pan, Bóg twój, byś spośród wszystkich narodów, które są na powierzchni ziemi, był ludem będącym Jego szczególną własnością” (Pwt 7, 6). Izraelici często zapominali o zawartym przymierzu. Nie byli wierni przyjętym zobowiązaniom wobec Pana Boga, dlatego przez Jezusa Chrystusa Bóg kolejny raz wychodzi z inicjatywą przymierza, które obejmuje wszystkich ludzi³¹⁹. Homilista zauważa, że także to Nowe Przymierze, które Pan Jezus wyraził słowami: „Przykazanie nowe wam daję, abyście się wzajemnie miłowali [...]” (J 31, 34) nie jest wiernie realizowane przez ludzi. Autor przywołuje wydarzenia, przez które narody poświęcają się Sercu Zbawiciela. J. Beksiński pisze, że również „w Polsce Księża Biskupi już dwa razy w tym stuleciu uroczystie przypomnieli o tym Nowym Chrystusowym Przymierzu”³²⁰. To poświęcenie narodu polskiego dokonało się w 1920 roku oraz w roku 1951. Biskupi wraz z wiernymi wyznali wiarę w Jezusa Chrystusa Odkupiciela oraz wyrazili wdzięczność „Panu Bogu za to, że zawsze jest Bogiem wiernym,

³¹⁷ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 276–277.

³¹⁸ J. Beksiński, *Oddani Bożemu Sercu*, BK 112 (1984), nr 6, s. 324.

³¹⁹ Tamże.

³²⁰ Tamże, s. 325.

zachowującym przymierze”³²¹. Z kolei C. Podleski, nawiązując do dwukrotnego aktu poświęcenia narodu polskiego Boskiemu Sercu Jezusa, którego dokonano na mocy postanowienia Episkopatu Polski, wyjaśnia, co znaczy oddać się Bożemu Sercu³²². Podstawą jego nauczania są teksty czytań mszalnych, które zostały wybrane na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa. Według autora poświęcenie się Sercu Zbawiciela stanowi formę „przymierza zawartego między Bogiem a Narodem”³²³. Każdy człowiek należy do Niego, jest Jego wyjątkową własnością. Bóg jest Tym, który pierwszy umiłował i wybrał człowieka. W tej perspektywie homilista przywołuje słowa skierowane przez Jezusa Chrystusa do swoich słuchaczy: „Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię” (Mt 11, 28). W słowach Syna Bożego dostrzega nakaz. Jezus Chrystus zauważa ludzi, którzy o własnych siłach zmagają się z pojawiającymi się w ich życiu trudnościami. Chce ich umocnić. Proponuje im także własne rozwiązania dla ich zmęczenia oraz doświadczeń związanych z cierpieniem i wątpliwościami. Wskazuje na Swoje Serce ciche i pokorne. Autor zwraca uwagę, że symbolem pokory oraz miłości Zbawiciela względem ludzi „jest przebite Serce Jezusa”³²⁴. Konkretyzuje znaczenie oddania się Najświętszemu Sercu: „oddać się Bożemu Sercu – to znaczy uwierzyć w miłość Boga”³²⁵, która realizuje się w relacji Boga względem człowieka oraz w międzyludzkich relacjach. C. Podleski podkreśla, że Bóg jest wierny. On dochowuje wierności zawartemu przymierz. Nieustannie kieruje zaproszenie do człowieka, aby się Go nie obawiał, lecz u Niego odnajdywał rozwiązania swoich życiowych problemów³²⁶.

³²¹ Tamże.

³²² Inny homilista, R. Froń, nawiązując do tego wydarzenia, wymienia trzykrotne poświęcenie narodu polskiego Najświętszemu Sercu Jezusowemu: „Po raz pierwszy dokonali tego biskupi polscy na Jasnej Górze 27 lipca 1920 roku. Akt ten miał na celu uproszenie ratunku dla Polski zagrożonej inwazją bolszewików. Rok później, 3 czerwca, akt poświęcenia został ponowiony na Małym Rynku w Krakowie. Inny charakter miało poświęcenie z 28 października 1951 roku w Polsce rządzonej przez komunistów. Dokonano go nie w czasie jednej ceremonii, lecz równocześnie we wszystkich kościołach w kraju. W orędziu biskupów, które poprzedziło akt poświęcenia, czytamy: «Przez poświęcenie narodu Sercu Jezusa chcemy złożyć hołd najgłębszej wdzięczności za wszystkie dobrodziejstwa, które otrzymaliśmy w ciągu tysiącletniej historii chrześcijańskiej, najściślej związanej z Chrystusem i Jego Kościołem [...]»”. Cyt. za R. Froń, *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 142–143. Podobnie J. Hajda odwołuje się do trzykrotnego poświęcenia narodu polskiego Sercu Zbawiciela, wymieniając rok 1920, 1921 oraz 1945. Autor przypomina, że w aktach poświęcenia dokonano się przyrzeczenie zobowiązujące wiernych do silnej wiary „w miłość Bożą do ludzi, którą oznacza Serce Jezusa” oraz postępowania według przykazania miłości. Por. J. Hajda, *Bóg jest miłością*, BK 108 (1982), nr 4, s. 222.

³²³ C. Podleski, *Oddani Bożemu Sercu*, BK 112 (1984), nr 6, s. 322.

³²⁴ Tamże, s. 323.

³²⁵ Tamże.

³²⁶ Tamże.

2.4.2 Poświęcenie rodziny Najświętszemu Sercu

Wśród wypowiedzi poszczególnych głosicieli homilii jest jedna, która dotyka bezpośrednio zagadnienia poświęcenia rodziny Najświętszemu Sercu Pana Jezusa. W. Basista zauważa, że „środowiskiem naturalnym, gdzie miłość Serca Bożego może w pełni zajaśnieć i stać się znakiem dla świata, jest chrześcijańskie małżeństwo i rodzina”³²⁷. Autor na podstawie Listu świętego Pawła Apostoła do Efezjan przypomina, jaki jest „ideał chrześcijańskiej miłości małżeńskiej”³²⁸. Wskazuje wzór miłości, którym jest Jezus Chrystus miłujący swój Kościół (por. Ef 3, 25). Małżeństwa oraz rodziny mogą czerpać przykład z miłości Chrystusa. Nikt nie jest zdolny określić czy wypowiedzieć jej słowami, ponieważ „przewyższa wszelkie poznanie” (Ef 3, 14). Ze względu na to, że „posiada ona charakter nadprzyrodzony”³²⁹, nie można z nią porównać jakiegokolwiek miłości ludzkiej. Sam Bóg jest jej jedynym źródłem. W. Basista stwierdza, że „w Nim należy jej szukać, Jego o nią prosić i z Niego ją czerpać”³³⁰. Zauważa również, że sakrament chrztu był momentem, kiedy małżonkowie hojnie zostali obdarowani Bożą Miłością. Wtedy też stali się uczestnikami życia Bożego oraz natury Bożej. Homilista zwraca uwagę na to fundamentalne wydarzenie, w wyniku którego stali się dziećmi Bożymi. Już sama ta nazwa „mówi o narodzeniu z Boga, ale również o posiadaniu przymiotów podobnych do tych, które posiada Bóg. A Bóg jest Miłością, więc i oni są w jakiś sposób miłością, partycypują w Miłości Boga”³³¹. Autor wskazuje, że kierowanie się miłością i postępowanie według wzoru Serca Bożego staje się dla świata świadectwem mówiącym o autentyczności dzieci Bożych. Następnie zwraca uwagę na pomnażanie daru nadprzyrodzonej miłości przez przyjmowanie kolejnych sakramentów. Podkreśla też, że Miłość Boża otrzymana przez małżonków w sakramencie małżeństwa czyni ich zdolnymi do kochania siebie nawzajem według wzoru Chrystusa miłującego swój Kościół. On „stał się dla Kościoła darem i ofiarą. Małżonkowie, którzy kochają miłością Bożą, dają siebie dla dobra drugiego, bez ograniczeń pod każdym względem”³³². Głosiciel zwraca uwagę na charakterystyczne cechy, przez które przejawia się nadprzyrodzona miłość w życiu małżonków. Są to: bezinteresowność, życzliwość,

³²⁷ W. Basista, *Rodziny wierne Sercu Jezusa*, BK 102 (1979), nr 6, s. 293.

³²⁸ Tamże.

³²⁹ Tamże.

³³⁰ Tamże.

³³¹ Tamże.

³³² Tamże.

poświęcenie się dla drugiego, wola uświęcenia osoby ukochanej. W. Basista podkreśla pochodzenie Miłości Bożej. Wskazuje, że swoje źródło ma ona w Bogu, ale również prowadzi do Boga: „Każe życzyć i troszczyć się dla drugiego przede wszystkim o jego najwyższe dobro, o jego piękno duchowe, o wzrost w nim życia łaski i miłości Bożej. Nie chodzi o to, by współmałżonek stał się szczęśliwy w sensie ludzkim, lecz przede wszystkim by stawał się lepszy, bardziej wierny i oddany Chrystusowi, bardziej święty i zjednoczony z Najświętszym Sercem Bożym przez wierną miłość”³³³. Autor, nawiązując do Listu św. Pawła, w którym charakteryzuje chrześcijańską miłość małżeńską, przypomina, że ma ona prowadzić do świętości. Jezus Chrystus z miłości do Kościoła złożył swoje życie w ofierze, „by go uświęcił, aby był chwalebny, nie mający skazy czy zmarszczki, lecz aby był święty i nieskalany” (Ef 5, 25)³³⁴. Homilista zauważa również różne trudności w realizacji nadprzyrodzonej miłości małżeńskiej, która „jest wzajemną pomocą”³³⁵ w osiągnięciu już tu na ziemi swojej pełni miary łaski oraz w niebie pełni miary chwały. Ta miłość wymaga odrzucania kompromisów prowadzących „często do popełniania wspólnych win”³³⁶. W. Basista podkreśla, że „kochać miłością Bożą Najświętszego Serca, to pomagać sobie we wszystkich dziedzinach życia, ale przede wszystkim w rozwoju życia Bożego”³³⁷. Mówi również o potrzebie pielęgnowania przez całe rodziny wierności Sercu Zbawiciela przez „miłość naturalną, ale przede wszystkim przez miłość nadprzyrodzoną, Bożą, płynącą z Bożego Serca”³³⁸.

2.5 Zadośćuczynienie i wynagrodzenie Sercu Bożemu

W przepowiadaniu o Najświętszym Sercu nie może zabraknąć zagadnienia wynagrodzenia Sercu Pana Jezusa. H. Kiemona, nawiązując do sceny przebicia boku Jezusa włócznią żołnierza, zwraca uwagę na konieczność wynagrodzenia Bożemu Sercu za ogrom zniewag i wzgardy, jakich doświadczyło ono od ludzi. Proponuje zasklepienie rany w Sercu Zbawiciela przez wykonywanie takich czynności, jak dobre uczynki oraz umartwienia. Ich podejmowanie winno być wynagrodzeniem nie tylko za swoje grzechy, ale też za winy tych, „którzy odeszli od Boga, którzy karmią się grzechem i piją

³³³ Tamże.

³³⁴ Tamże, s. 294.

³³⁵ Tamże.

³³⁶ Tamże.

³³⁷ Tamże.

³³⁸ Tamże, s. 295.

grzech jak wodę, którzy nie mają pojęcia o tym, co to jest Jezusowa miłość³³⁹. Kwestia wynagrodzenia pojawia się także u T. Jelonka. Zauważa on, że bycie „w kręgu miłości”³⁴⁰, która stanowi fundament uroczystości Najświętszego Serca, staje się rzeczywistością dla człowieka ustawicznie dążącego do nawrócenia, pragnącego wynagradzać Bogu i zadośćuczynić bliźniemu³⁴¹.

S. Piech zwraca uwagę na jeszcze inny przekaz, który niesie uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa. W swojej wypowiedzi dotyka problematyki należnego dziękczynienia „za cuda miłości Bożej dokonanej dla naszego zbawienia”³⁴² oraz wynagrodzenia, których często brakuje ze strony człowieka zapominającego odwzajemnić miłość Boga³⁴³. S. Piech podkreśla pragnienie Serca Bożego, które oczekuje na odpowiedź przez przebywanie wiernych w Jego obecności. Autor pisze: „z miłości ku człowiekowi ustanowił Najświętszą Eucharystię, aby pod sakramentalnymi postaciami chleba i wina pozostawać z nami aż do końca czasów”³⁴⁴.

T. Jelonek przypomina, że szczególnie w tym dniu, kiedy czci się Najświętsze Serce, każdy człowiek jest wezwany „do wynagradzania Sercu Jezusa”³⁴⁵. Nadmienia, że jest ono źródłem wszystkich łask, a doświadcza od ludzi niewdzięczności, zapomnienia czy nawet nienawiści³⁴⁶.

Podobnie B. Giemza zachęca czcicieli Bożego Serca, aby okazali Zbawicielowi swoją miłość oraz podjęli się czynów wynagrodzenia. Przypomina, że „serce Jezusa, w którym mieszka cała pełnia Bóstwa, jest symbolem miłości Boga do ludzi; w tym Sercu jest także obecna ludzka miłość”³⁴⁷. Na tej podstawie zakłada, że pierwszym celem kultu Serca Zbawiciela jest danie odpowiedzi przez miłość oraz okazanie swojej wdzięczności Bogu. Syn Boży, stając się człowiekiem, obdarzył ludzi wspaniałymi darami: sakramentem Eucharystii, kapłaństwa oraz założył Kościół. B. Giemza przypomina, że najlepszym wyrażeniem miłości za wspomniane dary jest życie w stanie łaski uświęcającej. Natomiast wynagrodzenie Sercu Bożemu za popełnione grzechy osobiste

³³⁹ H. Kiemona, *Miłość za miłość*, MH 157 (1996), s. 95.

³⁴⁰ T. Jelonek, *Miłość*, MH 187 (2000), s. 187.

³⁴¹ Tamże.

³⁴² S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 137.

³⁴³ Tamże.

³⁴⁴ Tamże, s. 139.

³⁴⁵ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 136.

³⁴⁶ Tamże.

³⁴⁷ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 147.

oraz za grzechy dokonane przez innych ludzi homilista ujmuje jako drugi cel czci oddawanej Jezusowi Chrystusowi³⁴⁸. Zauważa również, że jedną z przyczyn wpływających na osłabienie tego kultu jest błędne rozumienie go w kategorii wyłącznie wynagrodzenia za grzechy. Następstwem coraz częstszego pojawiania się w społeczeństwach zaniku poczucia grzechu, występuje w nich postawa niezrozumienia dla praktykowania tego kultu. Dlatego wspomniany autor wskazuje, że „miłość musi być bowiem naturalną i stałą postawą ucznia Chrystusa”³⁴⁹. Przypomina również nauczanie papieża Piusa XI zawarte w encyklice *Miserentissimus Redemptor* z 1928 roku dotyczące wynagrodzenia Sercu Bożemu. Cytowany fragment encykliki precyzuje, że zadośćuczynienie i ekspiacja wypływają ze zobowiązania, które nakładają sprawiedliwość oraz miłość. Należy ponieść konsekwencje za zniewagę wyrządzoną swoimi wykroczeniami, odbudować zaburzoną harmonię dotyczącą miłości przez współczucie okazane cierpiącemu Zbawicielowi, którego ranią grzechy człowieka oraz okazanie chociaż małej części pocieszenia według ludzkich możliwości³⁵⁰. Następnie B. Giemza wskazuje, jak trzeba rozumieć i wykonać wynagrodzenie Bogu. Potwierdzenia należy szukać w postawie Syna Bożego, który daje przykład wynagrodzenia. Autor pisze: „Chrystus wynagrodził Bogu Ojcu za nasze grzechy przez miłość i posłuszeństwo, posunięte aż do ofiary na drzewie Krzyża. Posłuszeństwo i miłość nadały tak Jego życiu, jak i Jego męce i śmierci wartość wynagradzającą”³⁵¹. Inny homilista, Z. Rabka, zachęca wiernych, aby uczestnicząc w uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa i podejmując refleksję nad Jego miłością, zmienili swoje postępowanie, czyli odrzucili złe uczynki popełniane przez siebie i innych oraz rozpoczęli proces leczenia swoich ran, a także ran bliźnich, wynagradzając „za nie Chrystusowemu Sercu”³⁵². Natomiast J. Augustynowicz zwraca uwagę, że uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa została ustanowiona, „by zmobilizować ludzi do wyrażenia żalu za grzechy całego świata”³⁵³. Takie pragnienie miał sam Boży Syn.

³⁴⁸ Tamże.

³⁴⁹ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 147. Homilista wyjaśnia poprawne rozumienie nowenny dziewięciu pierwszych piątków miesiąca jako rozpoczęcie „życia w miłości”, a nie jako „bilet do nieba”.

³⁵⁰ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 148.

³⁵¹ Tamże, s. 149.

³⁵² Z. Rabka, *Model miłości*, BK 106 (1981), nr 6, s. 323.

³⁵³ J. Augustynowicz, *Mniej pychy więcej pokory*, BK 161 (2017), nr 3, s. 168.

Z kolei T. Bańkowski, dostrzegając ludzkie grzechy dotyczące zaniedbania odpowiedzi na miłość Boga, wychodzi z propozycją, aby najpierw wierni zapytali samych siebie o rezultaty korzystania z wszystkich „możliwości duchowego ubogacenia się owocami Męki i Zmartwychwstania”³⁵⁴ podczas okresu wielkanocnego. Następnie proponuje, aby wierni podjęli się przepraszania także „za tych, którzy dotąd nie skorzystali z Komunii św. wielkanocnej, marnując szansę duchowego ubogacenia się, a jednocześnie lekceważąc przykazania kościelne”³⁵⁵.

T. Jelonek zwraca uwagę na niewdzięczność człowieka za miłość, którą darzy go Serce Chrystusa. Zauważa, że mimo ran zadanych ludzkimi grzechami Bożemu Sercu, ono przechowuje swoją miłość do człowieka. Autor podkreśla, że uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa jest wezwaniem do wynagrodzenia i wyrażenia wdzięczności za miłość Boga, która została objawiona w Najświętszym Sercu. Te dwie postawy „wynagrodzenie i wdzięczność”³⁵⁶ winny znajdować się w modlitwach Jego czcicieli³⁵⁷. Z kolei T. Mrowiec wskazuje owoce każdego spotkania „z otwartym Sercem Jezusa”³⁵⁸. Ono powoduje, że serce człowieka „podnosi się w górę, to znaczy dostrzega możliwość większej miłości, większego poświęcenia, większego wynagrodzenia za grzechy swoje i całego świata”³⁵⁹. Homilista zaznacza, że to wynagrodzenie, które jest pragnieniem Jezusa Chrystusa, może być realizowane przez modlitwę, udział w pierwszych piątkach miesiąca oraz świadectwo życia. To są sposoby mogące stanowić odpowiedź na Jego miłość, która spotyka się z obojętnością „tak wielu zagubionych dusz”³⁶⁰. Autor wspomina także o wartości modlitwy wynagradzającej, która stanowi duchową moc dla czciciela Jezusowego Serca. Przez wyznanie grzechów wierny zostaje obdarowany mocą łaski umacniającej go w podjętym postanowieniu, aby do grzechów już nie wracać³⁶¹.

³⁵⁴ T. Bańkowski, *Bogactwem człowieka – Bóg obecny w jego sercu*, BK 126 (1991), nr 5, s. 291.

³⁵⁵ Tamże.

³⁵⁶ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 98.

³⁵⁷ Tamże.

³⁵⁸ T. Mrowiec, *Bóg działa w sercu człowieka*, MH 179 (1999), s. 155–156.

³⁵⁹ Tamże.

³⁶⁰ Tamże, s. 156.

³⁶¹ Tamże, s. 155–156.

2.5.1 Praktyki pobożnościowe

Przez praktyki pobożności ludowej człowiek może zmanifestować swoją wiarę i jednocześnie odpowiedzieć miłością na miłość Boga. Sobór Watykański II wyraźnie zaakcentował rolę liturgii jako szczytu „do którego zmierza działalność Kościoła”³⁶² oraz podkreślił, że stanowi ona źródło, „z którego wypływa cała jego moc”³⁶³. Wskazał także na praktyki pobożnościowe, które pomagają rozciągnąć życie liturgiczne Kościoła na codzienne życie wiernych. W tym kontekście przypomniał nauczanie św. Pawła o potrzebie nieustannej modlitwy. Powyższe wytyczne znajdują swój wyraz w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*: „zaleca się usilnie nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, zgodnie z przepisami i zasadami Kościoła”³⁶⁴.

P. Gawron, dostrzegając ludzką obojętność na miłość Chrystusa, przypomina o potrzebie wynagrodzenia Bożemu Sercu. Ta postawa, która jest zarówno odpowiedzią na „odrzuconą miłość Boga do człowieka”³⁶⁵, przejawia się w praktykowaniu przez wiernych „Komunii Świętej w dziewięć pierwszych piątków miesiąca”³⁶⁶. Autor zachęca do refleksji nad swoim zaangażowaniem w „miłość Serca Jezusowego”³⁶⁷ na podstawie pierwszych piątków miesiąca oraz związaną z nimi Komunią św. wynagradzającą i sakramentem pojednania³⁶⁸. S. Nosal natomiast wyjaśnia, dlaczego przyjęcie Komunii Świętej łączy Zbawiciel z piątkiem. Pan Jezus chce, aby wynagrodzenie składane przez wiernych było złączone „z najwyższym wynagrodzeniem, jakie złożył Chrystus swemu Ojcu w Wielki Piątek”³⁶⁹. Aby przyjęcie Ciała Chrystusa, czyli gest miłości i wynagrodzenia był godny, winien być spełniony „w stanie łaski uświęcającej. [...] Komunię Świętą łączymy z uczestnictwem we Mszy Świętej, a uczestnicząc w niej, łączymy się z ofiarą Chrystusa”³⁷⁰. On Boży Syn i Zbawiciel świata przedstawia swojemu Ojcu ofiarę z Siebie uobecnianą na ołtarzach swojej wspólnoty, jaką jest Kościół. Tę ofiarę składa za swoich wiernych, w ich imieniu, także z nimi

³⁶² KL 10.

³⁶³ Tamże.

³⁶⁴ KL 13.

³⁶⁵ P. Gawron, *Umiłować Serce Jezusowe*, MH 258 (2010), s. 180.

³⁶⁶ Tamże.

³⁶⁷ Tamże, s. 181.

³⁶⁸ Tamże.

³⁶⁹ S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 183.

³⁷⁰ Tamże.

i „na odpuszczenie grzechów”³⁷¹. Każda Msza Święta jest zatem ofiarą, którą Chrystus składa Bogu wraz z całą wspólnotą Kościoła³⁷². Autor poprzez świadectwo dotyczące owoców, jakie przynosiło praktykowanie nowenny pierwszych piątków w niedalekiej przeszłości, zachęca do godnego posilania się Ciałem Chrystusa na pielgrzymim szlaku zmierzającym do zbawienia³⁷³.

Również K. Skwierawski dostrzega wymiar wdzięczności charakterystyczny dla uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa. Autor zachęca wiernych, aby dziękowali Zbawicielowi za Jego miłość, która jest niezwykle czuła, troskliwa, wrażliwa oraz umiejętnie się pochylająca „nad każdą ludzką biedą”³⁷⁴. Homilista zwraca też uwagę na potrzebę naprawienia nieodpowiednich postaw względem miłości Boga. Na początku wymienia grzechy popełniane pod wpływem ludzkiej bezmyślności: „przepraszajmy [...] za wielokrotne zlekceważenie Jego miłości, za obojętność wobec tego, czego chce nam nieustannie udzielać, i za wszelką utratę łaski”³⁷⁵. Następnie autor wskazuje przede wszystkim te grzechy, które prowadziły do zerwania łączności z Bogiem. Są to „sytuacje, w których świadomie obrażaliśmy Boga i raniliśmy Jego Najświętsze Serce, ulegając pokusie i uciekając pod złowrogie skrzydła szatana, zamiast chronić się w niezgłębionej miłości Jezusowego Serca”³⁷⁶. Do podjęcia czynów wynagradzających oraz czyniących zadość Bożemu Sercu zachęca również S. Piech. Zwraca on uwagę na ludzkie zaniedbania, za które należy się Bożemu Sercu taka postawa. Wskazuje grzeszne zachowania z przeszłości, stracony czas, oschłość w relacji do Zbawiciela oraz niedostatek miłości względem Niego³⁷⁷. Przywołuje także słowa Pana Jezusa zapisane przez św. Faustynę w jej *Dzienniczku* mówiące o oczekiwaniach Zbawiciela względem ludzi: „Czekam na dusze, a one są dla Mnie obojętne. Kocham je tak czule i szczerze, a one Mi nie dowierzają. Chcę je obsypać łaskami – one przyjąc ich nie chcą. Obchodzą się ze Mną jak z czymś martwym, a przecież mam Serce pełne miłości i miłosierdzia” (Dz,1447)³⁷⁸.

³⁷¹ Tamże.

³⁷² Tamże.

³⁷³ Tamże, s. 183–184.

³⁷⁴ K. Skwierawski, *Miłość Boża*, MH 258 (2010), s. 182–183.

³⁷⁵ Tamże, s. 183.

³⁷⁶ Tamże.

³⁷⁷ S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 141.

³⁷⁸ Tamże.

Na potrzebę przeproszenia Boga za brak wdzięczności względem Niego wskazuje K. Bukowski. Uważa, że Panu należy się postawa dziękczynienia za wybranie do wspólnoty Kościoła oraz za „każde spotkanie z Jezusem na Mszy i w Komunii”³⁷⁹. To przebłaganie winno dokonywać się nie tylko w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, ale też przez cały czerwiec, który jest poświęcony Najświętszemu Sercu³⁸⁰.

2.5.2 Adoracja

Z kolei S. Piech, nawiązując do trzeciego rozdziału encykliki *Haurietis aquas* Piusa XII, zachęca do adoracji Najświętszego Serca Zbawiciela. Ono jest naturalnym i najbardziej rozpoznawalnym symbolem „tej niewyczerpanej miłości, którą Boski Odkupiciel żywi dla rodzaju ludzkiego”³⁸¹. Autor proponuje, aby każdy postawił sobie pytanie, czy miłość Zbawiciela spotyka się z wdzięczną odpowiedzią człowieka. Dalej przedstawia Boga, który oczekuje, że ludzie będą z większą troską podchodzić do życia duchowego, a dorośli poświęcą większą uwagę religijnemu wychowaniu dzieci. Podkreśla, że Serce Jezusa spodziewa się „większej żarliwości w przyjmowaniu Komunii Świętej czy podczas nawiedzenia Najświętszego Sakramentu!”³⁸².

T. Jelonek przypomina, że w dzień poświęcony Bożemu Sercu staje się Ono „szczególnym przedmiotem [...] czci i adoracji”³⁸³. Podobnie R. Sławeński przekonuje do podjęcia postawy adoracji, trwania w zachwycie nad miłością Boga i dziękczynienia za nią³⁸⁴. W tym samym duchu naucza T. Bańkowski. W adoracji dostrzega możliwość doświadczenia „duchowego piękna miłości Jezusowej”³⁸⁵. Aby stało się ono rzeczywistością człowieka, „trzeba wiele czasu spędzić na kolanach przed Najświętszym Sakramentem, z twarzą ukrytą w dłoniach i sercem zatopionym w Jezusie”³⁸⁶. O przebywaniu w obecności Bożego Serca mówi również R. Froń. Zwraca on uwagę, że adorując Serce Jezusa, „w nim i przezeń adorujemy niestworzoną miłość Bożego

³⁷⁹ K. Bukowski, *Serce zranione naszymi grzechami*, MH 179 (1999), s. 157–158.

³⁸⁰ Tamże.

³⁸¹ S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 140.

³⁸² Tamże.

³⁸³ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 136.

³⁸⁴ R. Sławeński, *Miłość Boża rozlana jest w sercach naszych*, MH 172 (1998), s. 146.

³⁸⁵ T. Bańkowski, *Bogactwem człowieka – Bóg obecny w jego sercu*, BK 126 (1991), nr 5, s. 291.

³⁸⁶ Tamże, s. 291–292.

Słowa, a także ludzką miłość i inne uczucia i cnoty, jako, że obie miłości skłaniały Zbawiciela do ofiarowania siebie za nas i za cały Kościół jako swoją Oblubienicę³⁸⁷.

2.6 Promowanie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa

Mimo iż publiczny kult Najświętszego Serca Pana Jezusa bardzo szybko przenikał do duchowych praktyk wierzącego ludu, a całe narody oddawały się pod opiekę Serca Zbawiciela, współcześnie dostrzegalny jest pewien kryzys tego nabożeństwa³⁸⁸. Na występujące zjawisko wskazują też niektórzy homiliści. B. Giemza ubolewa, że można zauważyć mniejszą ilość wiernych, którzy praktykują nabożeństwa pierwszopiątkowe oraz czerwcowe. Często też pojawia się błędne rozumienie „przyjmowania Komunii Św. przez kolejnych dziewięć pierwszych piątków miesiąca”³⁸⁹. Z kolei W. Chmielarski stwierdza, że coraz mniejszym zainteresowaniem wiernych cieszy się praktykowanie „pierwszych piątków, a przecież to dobra szkoła Serca Jezusowego. Wymierają starsi ludzie, a młodszy już nie mają chęci do tej zbożnej praktyki”³⁹⁰.

Homiliści, dostrzegając problem oziębłości w ludzkich relacjach, często odwołują się do potrzeby odkrycia mocy miłości wpływającej z czci oddawanej Sercu Zbawiciela. On jest tym, który może przemienić nawet najbardziej wystygłe ludzkie serce. Z. Czerwiński proponuje nieustanne zwracanie się w prośbach do Jezusa Chrystusa, który ma moc potrzebną do przemiany ludzkich serc oraz działania w nich. Ponadto przypomina o owocach, które wpływają ze słuchania Słowa Bożego oraz przyjmowania Eucharystii. O dokonującym się postępie w procesie przemiany „w nowego człowieka”³⁹¹ będą świadczyć postawy odpowiadania „Bogu miłością na Jego miłość”³⁹² dobrymi uczynkami oraz praktykowaniem pierwszego piątku w miesiącu związanego z wynagrodzeniem „za grzechy tych, którzy są zatwardziali i nie mogą, a nawet nie chcą uwierzyć w Bożą miłość”³⁹³. Podobnie w nauczaniu E. Rosieńskiego można zauważyć

³⁸⁷ R. Froń, *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 143.

³⁸⁸ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 146.

³⁸⁹ Tamże.

³⁹⁰ W. Chmielarski, *Serce Jezusa wzorem naszych serc*, MH 164 (1997), s. 166–169.

³⁹¹ Z. Czerwiński, *Miłość jako motyw Bożego i ludzkiego działania*, BK 96 (1976), nr 6, s. 332.

³⁹² Tamże.

³⁹³ Tamże.

zachętę do pogłębienia relacji z Bogiem przez cześć oddawaną Sercu Zbawiciela. Autor przywołuje nauczanie Piusa XII, przypominając, że „nabożeństwo do Najświętszego Serca Jezusa zaradza najpierw indywidualnym potrzebom dusz”³⁹⁴. Podkreśla, że każdy wierny jest powołany do doskonałości, o czym świadczą słowa samego Jezusa Chrystusa wzywającego do doskonałości na wzór Ojca niebieskiego. Dalej homilista wyjaśnia, że cześć oddawana Najświętszemu Sercu w swoich podstawach „jest kultem wcielonemu Słowa Bożego, kultem Jezusowej miłości Bożej i ludzkiej”³⁹⁵. W przypadku, kiedy jest naśladowaniem i prowadzi do wzorowania się na miłości Bożego Serca, w pełni odpowiada roli kultu³⁹⁶.

Do owocnego przeżywania pierwszego piątku jako dnia powierzenia się Bogu zachęca W. Oszejca. Zauważa, że człowiek potrzebuje akceptacji i miłości, które może otrzymać od Boga. W pierwszej kolejności ważne jest, aby pozwolić odnaleźć się Chrystusowi, a następnie odkryć Jego miłość podczas sprawowania Eucharystii. Autor podkreśla moment przemienienia, kiedy uczestniczący w liturgii usłyszą słowa: „To jest Krew nowego i wiecznego przymierza”³⁹⁷. Zauważa, że podczas spotkania we wspólnocie, jaką stanowi Kościół, przed wszystkimi „otwiera się możliwość pojednania z Bogiem i braćmi”³⁹⁸. To jest społeczność, której zależy na powrocie każdego człowieka, który przez Boga jest miłowany i zaproszony, by odpowiedzieć na Jego miłość. W. Oszejca zwraca uwagę, że powierzenie czy oddanie się Bogu „jest najpełniejszą odpowiedzią człowieka na oddanie się Boga ludziom”³⁹⁹, gdyż jest wpatrywaniem się w przykład Boga i jednocześnie naśladowaniem Go. Niezbędny w tym procesie jest czas przeznaczony na modlitwę. Podczas spotkania z Chrystusem, począwszy od rannego aż po wieczorne, można przedstawiać Mu troski i radości albo przyjść do Niego „by tylko odpocząć, zasłuchać się i czekać na słowo Boga”⁴⁰⁰. Przy każdym przyjściu do kościoła trzeba pielęgnować w sobie świadomość, że Bóg jest

³⁹⁴ E. Rosieński, „*Myśmy poznali i uwierzyli miłości*”, BK 88 (1972), nr 5, s. 277.

³⁹⁵ Tamże.

³⁹⁶ Tamże.

³⁹⁷ W. Oszejca, *Serce, które umiłowało ludzi*, BK 98 (1977), nr 5, s. 244. Autor nawiązuje do słów z przeistoczenia:

„To jest bowiem kielich krwi mojej,
Nowego i wiecznego przymierza,
Która za was i za wielu będzie wylana

Na odpuszczenie grzechów” - zob. *Mszal rzymski* 2002.

³⁹⁸ W. Oszejca, *Serce, które umiłowało ludzi*, BK 98 (1977), nr 5, s. 244.

³⁹⁹ Tamże.

⁴⁰⁰ Tamże.

tym, kto zaprasza i oczekuje na to spotkanie. Pierwszy piątek natomiast jest darowany czczącym Najświętsze Serce na uporządkowanie relacji z bliźnimi oraz z Bogiem⁴⁰¹. W. Chmielarski z kolei zaznacza, że Kościół wskazuje na Serce Zbawiciela, które należy przyjąć za wzór postępowania. Następnie zwraca uwagę na pomoc, jaką stanowi znajomość mądrych sentencji, ale także zapoznanie się z biblijnymi tekstami dotyczącymi serca oraz podejmowanie wysiłku związanego z praktykowaniem pierwszych piątków. Te środki mogą znacznie przyczynić się do owocnego kształtowania ludzkiej osobowości według Serca Jezusa⁴⁰². Wielką wartość przeżywania nabożeństw ku czci Najświętszego Serca dostrzega J. Klim. Podkreśla ich owocny wpływ na życie dzieci i młodzieży, którzy systematycznie uczestniczą w odprawianiu pierwszych piątków⁴⁰³.

Z kolei W. Basista zachęca, aby czerpać pomoc w uświęceniu małżeństw i rodzin przez otaczanie czcią obrazu albo figury przedstawiającej Najświętsze Serce Pana Jezusa. Te symbole przypominają o żywej obecności Boga w rodzinie poświęconej Jego Sercu. Następnie autor zachęca wszystkich członków rodziny do odnawiania przed wizerunkiem Bożego Serca aktu poświęcenia się Zbawicielowi przy okazji pierwszego piątku każdego miesiąca, „a przynajmniej raz w roku w uroczystość Najświętszego Serca Jezusa”⁴⁰⁴.

2.7 Obietnice Serca Bożego

Jak już wcześniej zaznaczono, kult Najświętszego Serca ma swoje źródło w tekstach teologicznych. Na jego rozpowszechnienie miał wpływ kontekst historyczny. Również do szybkiego rozprzestrzeniania się tej formy pobożności przyczyniły się objawienia w Paray-le-Monial wraz z obietnicami sformułowanymi na ich podstawie.

S. Skalniak, przypominając objawienia, które miała siostra Małgorzata Maria Alacouque zauważa, że świadczą one „o nieskończonym miłosierdziu Boga względem grzeszników”⁴⁰⁵. Boży Syn przedstawił przez jej pośrednictwo pragnienia swego Serca. zaproponował nabożeństwo ku czci Najświętszego Serca jako ostatni wysiłek Jego miłości, a zarówno jako jedyny ratunek ostatnich czasów. Dał poznać ludziom bogactwo Bożego Serca oraz wszystkie skarby Jego miłości. Serce to jest wypełnione wszelkimi

⁴⁰¹ Tamże.

⁴⁰² W. Chmielarski, *Serce Jezusa wzorem naszych serc*, MH 164 (1997), s. 167–169.

⁴⁰³ J. Klim, *Patrzyć sercem*, MH 201 (2002), s. 118–119.

⁴⁰⁴ W. Basista, *Rodziny wierne Sercu Jezusa*, BK 102 (1979), nr 6, s. 295.

⁴⁰⁵ S. Skalniak, *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 308.

łaskami, miłosierdziem oraz darem zbawienia⁴⁰⁶. Na objawienia, które miała św. Małgorzata Maria Alacoque zwraca również uwagę J. Augustynowicz. Podkreśla, że pośród innych inspiracji miały one „wpływ na rozwój kultu Sercu Jezusa”⁴⁰⁷. Przypomina, że właśnie na podstawie jej tekstów określono „dwanaście obietnic dla czcicieli Serca Jezusowego”⁴⁰⁸. Homilista w przekazie św. Małgorzaty zauważa, że największym pragnieniem Jezusa Chrystusa jest wypełnienie sobą ludzkich serc, tych, które są pokorne, aby mogły być wolne oraz zdolne do poświęcenia swojego życia według Jego świętej woli⁴⁰⁹. Podobnie do obietnic związanych z praktyką dziewięciu pierwszych piątków miesiąca nawiązuje w swoim nauczaniu B. Giemza, który stwierdza, że są one początkiem „właściwego życia w miłości. Miłość musi być bowiem naturalną i stałą postawą ucznia Chrystusa”⁴¹⁰. Autor wskazuje na potrzebę głębszego spojrzenia na istotę kultu Najświętszego Serca, gdyż to pozwoli świadomie odpowiedzieć na oczekiwania Zbawiciela. Wyjaśnia, że „Serce Jezusa, w którym mieszka cała pełnia Bóstwa, jest symbolem miłości Boga do ludzi”⁴¹¹. W nim obecna jest Boża i ludzka miłość. Homilista przypomina, że w miłości i wynagrodzeniu należy postrzegać cel kultu Serca Zbawiciela. Czcieciel Najświętszego Serca najodpowiedniej może wyrazić swoją miłość względem Boga, żyjąc w stanie łaski uświęcającej. B. Giemza przestrzega przed niebezpieczeństwem rozumienia praktyki dziewięciu pierwszych piątków miesiąca jako „karty wstępu” do nieba. Uczestniczenie wiernych w nabożeństwach ma ich prowadzić do stałej postawy miłości względem osoby Jezusa Chrystusa⁴¹². O tej postawie miłości, która winna charakteryzować czciciela Serca Bożego przypomina również S. Nosal. W swoim nauczaniu podkreśla, że Serce Zbawiciela stanowi wzór, który należy naśladować w codziennym życiu, bo „za miłość trzeba odpłacać miłością”⁴¹³. Zwraca uwagę, że ze względu na to, iż ludzie o tej rzeczywistości zapomnieli, Najświętsze Serce „przypomniało całemu światu, jak bardzo nas ukochało i jak bardzo jest spragnione naszej miłości”⁴¹⁴. Autor przytacza słowa Zbawiciela zapisane przez św. Małgorzatę

⁴⁰⁶ Tamże.

⁴⁰⁷ J. Augustynowicz, *Mniej pychy więcej pokory*, BK 161 (2017), nr 3, s. 169.

⁴⁰⁸ J. Augustynowicz, *Mniej pychy więcej pokory*, BK 161 (2017), nr 3, s. 169–170. Autor wymienia dwanaście obietnic zaaprobowanych przez Kościół.

⁴⁰⁹ Tamże, s. 169.

⁴¹⁰ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 147.

⁴¹¹ Tamże.

⁴¹² Tamże.

⁴¹³ S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 182.

⁴¹⁴ Tamże.

Marię Alacoque, w których ujął tę prawdę i zlecił przypomnienie jej światu. 19 czerwca 1675 roku, kiedy trwała oktawa Bożego Ciała, Pan Jezus przedstawił swoje żądanie, aby „pierwszy piątek po oktawie Bożego Ciała był odtąd poświęcony jako osobne święto czci mojego Serca i wynagradzaniu Mi przez Komunię Świętą i inne praktyki pobożne za zniewagi, których doznaję, gdy w czasie oktawy jestem wystawiony na ołtarzach”⁴¹⁵. Pan Jezus składa również obietnicę, że Jego Serce otworzy się szeroko, „by rozlewać obficie strumienie swej Boskiej miłości na tych, którzy Mu oddawać będą tę cześć i którzy starać się będą, by Mu była oddawana”⁴¹⁶. Autor przypomina, że w tych objawieniach Małgorzaty Marii Alacoque znajdują się podstawy znanej i szeroko rozpowszechnionej pośród wiernych nowenny dziewięciu pierwszych piątków miesiąca. Zbawiciel przedstawił jej pragnienie swego Serca dotyczące częstego przyjmowania Go „w Komunii Świętej, jak tylko otrzyma na to pozwolenie”⁴¹⁷. Głównie prośba ta była związana z pierwszym piątkiem każdego miesiąca⁴¹⁸. S. Nosal wyjaśnia priorytetowe miejsce Komunii Świętej w tym nabożeństwie, wskazując na jej możliwości wynagradzające „Bogu za grzechy więcej niż inne dobre uczynki”⁴¹⁹, co znajduje swoje uzasadnienie w gorącej prośbie Jezusa Chrystusa wyrażonej w Jego zachęcie do tej praktyki. Autor pisze: „jak grzech najbardziej oddala człowieka od Boga, tak Komunia Święta najściślej nas z Nim łączy”⁴²⁰. Na obietnicę, którą otrzymała św. Małgorzata Maria Alacoque zwraca również uwagę S. Piech. Autor zauważa, że Zbawiciel prosił, aby dawała świadectwo o umiłowaniu „częstej Komunii Świętej, przede wszystkim w pierwsze piątki każdego miesiąca”⁴²¹ jako wynagrodzenie Najświętszemu Sercu. Chrystus „przyrzekł jej, że we wszystkie noce z czwartku na piątek będzie uczestniczką Jego cierpienia w Ogródzie Oliwnym”⁴²². Homilista wypowiada się także na temat pragnień, które przedstawił Boży Syn św. Małgorzacie Marii. Zapisane przez nią słowa stały się inspiracją dla wielu dusz. Pan Jezus ukazał swoje Serce, które z miłości do ludzi

⁴¹⁵ Cyt. za tamże.

⁴¹⁶ Cyt. za tamże.

⁴¹⁷ Obietnica ta została sformułowana w następującej treści: „W nadmiarze mojego miłosierdzia wszystkim, którzy będą przystępować do Komunii Świętej przez dziewięć pierwszych piątków miesiąca, udzielię łaski ostatecznej skruchy, tak że nie umrą w mojej nielasce i bez sakramentów świętych i moje Serce w tej ostatniej godzinie będzie dla nich najpewniejszą ucieczką”. Cyt. za S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 182–183.

⁴¹⁸ S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, s. 182.

⁴¹⁹ Tamże, s. 183.

⁴²⁰ Tamże.

⁴²¹ S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 137.

⁴²² Tamże.

ofiarowało wszystko „aż do wyniszczenia się”, a jako odpowiedź doświadczyło od ludzi gestu odrzucenia, niewdzięczności i pogardy⁴²³. S. Piech podkreśla, że „Serce Jezusa jest sercem Osoby Boskiej, Słowa Wcielonego, a zatem uosabia i stawia nam przed oczy całą miłość, którą Chrystus żywił dla nas i nadal żywi”⁴²⁴.

Z kolei T. Bańkowski, nawiązując do słów Chrystusa, które skierował do ludzi przez pośrednictwo św. Małgorzaty Marii Alacoque, zauważa w nich skargę, która jest połączona z przyrzeczeniem spotęgowania miłości⁴²⁵. Autor, prezentując miłość Zbawiciela, przywołuje obrazy najlepszej matki, kochającego ojca oraz troskliwego starszego brata, którzy „prośbą i groźbą, upomnieniem i zachętą”⁴²⁶ chcą bliską osobę wprowadzić na drogę miłości, która jest prawdziwa.

Niektórzy homiliści zwracają uwagę na aspekt dziękczynienia, którym ma się charakteryzować dzień poświęcony oddawaniu czci Bożemu Sercu. K. Skwierawski podkreśla, że po to przeżywamy uroczystość Najświętszego Serca, aby dziękować „Bogu w Trójcy Świętej Jedynemu za to, że dał nam swojego Syna”⁴²⁷. On przyjął ludzkie ciało, aby mógł okazać ludziom swoją miłość wypływającą nie tylko z Serca Boga, ale także z Serca człowieka. Jako osoba ludzka mógł złożyć ofiarę za wszystkich⁴²⁸. Na konieczność wyrażenia wdzięczności za zbawczą miłość Chrystusa, która winna wybrzmiewać w ten wyjątkowy dzień, wskazuje również T. Bańkowski⁴²⁹.

Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, podczas której jest szczególnie czczona Miłość Boga, niektórzy homiliści postrzegają jako katechezę jej poświęconą. E. Staniek wskazuje, że początek stanowi Środa Popielcowa, a zakończenie uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Pana Jezusa wraz z jej oktawą, po której zwieńczeniem liturgicznego cyklu uroczystości jest piątek poświęcony Bożemu Sercu. Podkreśla,

⁴²³ Tamże.

⁴²⁴ Tamże, s. 138.

⁴²⁵ Autor przytacza skargę Pana Jezusa oraz obietnicę złożoną czcicielom Jego Serca: „Oto Serce, które tak bardzo umiłowało ludzi, że niczego nie szczędziło, aż do wyczerpania i wyniszczenia się, by im dać dowody swej miłości. A w zamian od większości ludzi doznają tylko niewdzięczności przez ich nieuszanowania i świętokradztwo, przez ich oziębłość i pogardę, z jaką się odnoszą do mnie w tym Sakramencie Miłości [...]. Obiecuję ci również, że moje Serce rozszerzy się, by roztaczać obficie wpływy swej Boskiej miłości na tych, którzy Mu będą oddawać tę cześć i którzy starać się będą, by Mu była oddawana”. Cyt. za T. Bańkowski, *Miłość rodzi miłość*, BK 116 (1986), nr 5, s. 288.

⁴²⁶ T. Bańkowski, *Miłość rodzi miłość*, BK 116 (1986), nr 5, s. 288.

⁴²⁷ K. Skwierawski, *Miłość Boga*, MH 286 (2014), s. 209.

⁴²⁸ Tamże.

⁴²⁹ T. Bańkowski, *Miłość rodzi miłość*, BK 116 (1986), nr 5, s. 287–289.

że „jest to liturgiczna katecheza ludzi wierzących, powtarzana każdego roku. Katecheza o miłości Boga do ludzi”⁴³⁰.

Reasumując, należy podkreślić, że autorzy publikowanych homilii o Najświętszym Sercu Pana Jezusa ukazują różne elementy związane z tym nabożeństwem. Jedni nawiązują do biblijnych obrazów przedstawiających miłość Boga do człowieka, inni odnoszą się do najdoskonalszej ofiary Jezusa Chrystusa złożonej na krzyżu jako wyrazu miłości przedstawionej w symbolu przebitego Serca. Jeszcze inni odwołują się do objawień Małgorzaty Marii Alacoque oraz obietnic związanych z praktykowaniem nowenny dziewięciu pierwszych piątków. Autorzy piszący homilie o Najświętszym Sercu Pana Jezusa wskazują rozmaite aspekty. Jedni zwracają uwagę na kwestię dogmatyczną, inni odwołują się do zagadnień związanych z kultem. Przeprowadzona analiza homilii pozwoliła wyróżnić następujące grupy tematyczne: *zbawcza Miłość Boga w biblijnych obrazach (2.1.); miłość Boga objawiona w osobie Jezusa Chrystusa (2.2.); symbolika otwartego Serca Zbawiciela (2.3.); poświęcenie się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusa (2.4.); zadośćuczynienie i wynagrodzenie Sercu Bożemu (2.5.); promowanie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa (2.6.) oraz obietnice Serca Bożego (2.7.)*.

W treści analizowanych homilii można zauważyć częste odnoszenie się do osoby Jezusa Chrystusa jako wzoru wypełniania woli Bożej. Należy także nadmienić, iż autorzy homilii podejmują problematykę zadośćuczynienia i wynagrodzenia Bożemu Sercu, łącząc ją z objawieniami w Paray-le-Monial oraz praktyką Komunii Świętej wynagradzającej. Sporadycznie przypominają o korzystaniu z sakramentów, które pozwalają na bliższe przeżywanie obecności Jezusa Chrystusa w chrześcijańskim życiu.

⁴³⁰ E. Staniek, *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za serce Syna*, MH 230 (2006), s. 152.

3. Próba oceny homilii

W celu ukazania walorów i mankamentów przepowiadania o Najświętszym Sercu Pana Jezusa należało zestawić zawartość treściową przebadanych homilii proponowanych na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa z faktycznym nauczaniem Kościoła katolickiego związanym z powyższą problematyką. Na podstawie zgromadzonych wniosków dokonano oceny homilii, biorąc pod uwagę zawarte w nich elementy nauki Kościoła. Za kryterium oceny zostało przyjęte odniesienie autorów homilii do tekstów świętych (biblijnych i liturgicznych), nauczania papieży, dokumentów Magisterium oraz pobożności ludowej, co omówiono w pierwszym rozdziale pracy.

Niniejsza część rozprawy będzie poświęcona ewaluacji homilii zaprezentowanych w rozdziale drugim. Najpierw zostaną wskazane walory homilii (3.1.). Następnie będzie podjęta próba zestawienia braków związanych z głoszeniem w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa (3.2.). W obu przypadkach kryterium stanowi zastosowanie przez homilistów chrystocentryzmu trynitarnego, eklezjalnego, chrystocentryzmu w pobożności ludowej oraz uwzględnienie w przepowiadaniu aspektów eschatologicznych i społecznych. Ostatnim etapem krytycznej oceny materiału źródłowego będzie propozycja uaktualnienia przepowiadania w omawianą uroczystość (3.3.).

3.1 Walory przepowiadania o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Głównymi walorami przepowiadania o Najświętszym Sercu są odniesienia autorów homilii do tekstów biblijnych i teologicznych, które stanowią źródła homilii. Do innych zalet należy zaliczyć zastosowanie przez niektórych homilistów chrystocentryzmu trynitarnego oraz eklezjalnego. Cennym walorem w prezentowanych tekstach homilii jest ujęcie w przepowiadaniu aspektów eschatologicznych i społecznych, jak również pozytywny przekaz Dobrej Nowiny o zbawieniu. Prymat indykatywu zbawczego przed imperatywem moralnym pojawiający się w tekstach homilii także należy do istotnych elementów w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa.

3.1.1 Czerpanie z biblijnych źródeł

Niepodważalnym walorem analizowanych tekstów homilii jest fakt, że liczni homiliści zgodnie z nauczaniem Magisterium czerpali ze źródeł biblijnych. Przedstawili miłość Boga, która stanowi przedmiot czci oddawanej Najświętszemu Sercu. Utożsamiali serce z miłością i dlatego rozpatrywali różne jej aspekty. Najczęściej akcentowana, na podstawie tekstów czytań liturgicznych, była miłość rodzicielska i małżeńska, a także odwieczna miłość Boga w obrazie Dobrego Pasterza oraz w osobie Jezusa Chrystusa.

Niezwykle trafnym jest, że niektórzy autorzy tekstów jasno wskazują na źródła biblijne kultu Bożego Serca. Przykładowo F. Palmisano podkreśla, że „nabożeństwo do Serca Jezusowego ma solidne podstawy biblijne”⁸⁵⁹. Jako uzasadnienie przytacza słowa z Księgi Ozeasza, którymi Bóg wyraża swoje uczucia: „Moje serce na to się wzdyga i rozpalają się moje wnętrzności” (Oz 11, 18)⁸⁶⁰. Następnie homilista bardzo zwięźle nawiązuje do starotestamentowych obrazów mówiących o miłości Boga. Autor podkreśla jednocześnie podstawy biblijne nabożeństwa do Najświętszego Serca: „Teologia serca opiera się zatem na Biblii, która przedstawia Boga jako kochającego swój lud ojca (Iz 63, 16), jako matkę (Iz 66, 13), jako męża (Oz 2, 21 – 22), jako Tego, który strzeże swego ludu niczym pasterz swego stada (Ez 34, 10; Łk 15, 3 – 7), jako Tego, który nigdy nie pozostaje głuchy na pełne bólu wołanie każdego, kto z jakiegokolwiek powodu zwracałby się do Niego (Wj 2, 24)”⁸⁶¹.

Już w tym świetle widać, że autorzy homilii często korzystają z tekstów czytań przeznaczonych na uroczystość. W podobnym tonie jak F. Palmisano inny homilista, W. Chmielarski, nawiązuje do fragmentu z Księgi Ozeasza. Podkreśla za prorokiem, że „miłość Boga do Izraela miała charakter więzi osobowej. Jest to miłość, która łączy ojca lub matkę ze swoim dzieckiem”⁸⁶². Autor wskazuje na Serce Boga, które nie odrzucało Izraela mimo jego chwilowych odstępstw. Bóg „zwraca się do niego

⁸⁵⁹ F. Palmisano, *Teologia Serca*, WA 35 (2007), nr 2, s. 170–171.

⁸⁶⁰ Tamże, s. 171.

⁸⁶¹ F. Palmisano, *Teologia Serca*, s. 171. Do tekstu z Księgi Ezechiela nawiązuje także inny homilista, J. Swędrowski, który podkreśla, że „sprawiedliwy i miłosierny Pan zapewnia dobre pastwiska, pełnię szczęścia oraz sprawiedliwość”. Autor przypomina, że człowiek z łatwością odwołuje się do Bożego miłosierdzia, natomiast ma problem z przyjęciem prawdy o Bożej sprawiedliwości: „Tymczasem Miłosierdzie Boże to otwarte Serce Zbawiciela, z którego płynie krew i woda, aby nie tylko ukoić, ale najpierw obmyć brud grzechu i wątplenia”. J. Swędrowski, *Przyzwyczajenie czy pewność?* WA 41 (2013), nr 3, s. 161.

⁸⁶² W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 77.

z sercem i niepojętą miłością”⁸⁶³. Homilista wskazuje na podobieństwo, które istnieje we współczesności, gdzie „Serce Jezusa nie odrzuca nas mimo naszych grzechów, bo jest dobroci i miłości pełne”⁸⁶⁴.

Cennym jest korzystanie przez autorów z różnych Ksiąg *Pisma Świętego*. K. Bukowski źródło inspiracji w głoszeniu podczas uroczystości Najświętszego Serca czerpie z Księgi Powtórzonego Prawa (Pwt 7, 7 – 9). Autor cytuje fragmenty mówiące o wyborze Izraela i przymierzu z nim zawartym: „Pan was umiłował. Chce On wam dochować przysięgi danej waszym przodkom” (Pwt 7, 7 – 8). Homilista podkreśla, że „Bóg wybiera i dochowuje wierności. Wybiera nie ze względu na nasze zasługi. Przeciwnie, On wybiera mimo naszych wad i słabości, wiarołomstw i niekonsekwencji”⁸⁶⁵. Również do tekstów mówiących o miłości Boga do człowieka nawiązują inni homiliści. G. Siwek akcentuje jej odwieczność. Autor powołuje się na tekst z Księgi Jeremiasza: „Miłość jest pierwszym gestem Boga w naszą stronę, uprzedzającym gest nawet naszej najukochańszej matki. W *Piśmie Świętym Starego Testamentu* Bóg mówi nie tylko do narodu wybranego: «Ukochałem cię odwieczną miłością» (Jr 31, 3)”⁸⁶⁶. Homilista podkreśla także jej bezinteresowność. Wskazuje na fakt, że swoją miłością Bóg obdarza człowieka jeszcze przed jego poczęciem⁸⁶⁷.

Do cennych elementów zawartych we wspomnianych tekstach jest podejmowanie zagadnienia związanego ze znaczeniem kultu Bożego Serca. Szczegółowo omawia go w swojej homilii J. Kudasiewicz. Zaznacza, że uroczystość Najświętszego Serca daje możliwość, „aby zgodnie z prorocstwem św. Jana z wiarą wpatrywać się w otwarty bok Jezusa i w Jego przebite Serce”⁸⁶⁸. Podobnie do odwiecznej miłości, którą objawia Bóg na kartach Pisma Świętego, nawiązuje S. Czerwik. Homilista podkreśla Jego inicjatywę stwórczą oraz nieustannie towarzyszącą jej troskę o powołanych do życia: „W swej miłości od wieków powziął plan, aby powołać do istnienia świat i człowieka,

⁸⁶³ Tamże.

⁸⁶⁴ Tamże.

⁸⁶⁵ K. Bukowski, *Bóg nas wybrał z miłości*, MH 172 (1998), s. 147.

⁸⁶⁶ G. Siwek, *Pierwsza miłość*, WA 42 (2014), nr 3, s. 151.

⁸⁶⁷ Tamże.

⁸⁶⁸ J. Kudasiewicz, *Znaczenie kultu Najświętszego Serca Jezusa*, WA 25 (1997), nr 3, s. 128–129. Autor wyjaśnia, że wpatrywanie się w przebite Najświętsze Serce może być kontemplowaniem Serca Zbawiciela. Następnie podkreśla wartość uroczystości poświęconej Bożemu Sercu. Homilista suponuje, że coroczne przeżywanie uroczystości Najświętszego Serca Jezusowego ma dla wiernych istotne znaczenie. Autor uzasadnia: „To przypomnienie, że mamy serce, jest szczególnie ważne w naszych czasach, w których zagrożone jest ludzkie serce; nie tylko to fizyczne, ale również to wszystko, co serce symbolizuje: sumienie, uczucie, najgłębsze wnętrze człowieka, miłość, przyjaźń, *humanitas*”.

i aby wszystkich ludzi na świecie zjednoczyć w swoim Synu – Chrystusie jako Głowie. Tę miłość w dziejach narodu żydowskiego Bóg objawiał”⁸⁶⁹. Autor przywołuje miejsce w Piśmie Świętym, gdzie bardzo jasno jest ukazana relacja Boga względem człowieka:

Prorok Ozeasz przedstawia tę miłość na sposób głęboko ludzki, jako tkliwą i delikatną miłość ojca i matki do niemowlęcia: «Miłowałem Izraela, gdy jeszcze był dzieckiem [...]. Ja uczyłem chodzić Efraima, na swe ramiona ich brałem [...]. Byłem dla nich jak ten, co podnosi do swego policzka niemowlę, schyliłem się ku niemu i nakarmiłem go» (Oz 11, 1. 3. 4)⁸⁷⁰.

Kult zbawczej miłości, którą Bóg obdarza wszystkich ludzi, był praktykowany już w początkach chrześcijaństwa. Wyrażał się przez cześć oddawaną miłości Boga w obrazie Dobrego Pasterza. Jego postawę uzewnętrznia zagubiona owieczka, którą po odnalezieniu niesie na swoim ramieniu. Obraz ten symbolizował miłość Zbawiciela względem tych najbardziej potrzebujących. Niewątpliwie również starotestamentowe teksty o Dobrym Pasterzu są jednymi z tych, do których najczęściej odwołują się homiliści, głosząc miłość Serca Jezusowego.

D. Zimoń, mówiąc o miłości Boga, nawiązuje do obrazu Dobrego Pasterza przedstawionego w Księdze Ezechiela. Ukazuje Boga zatroskanego o swój lud jako pasterza, który zapewnia, że zagubione owce odnajdzie, a chore i mocne otoczy opieką (por. Ez 34, 11 – 12. 16)⁸⁷¹. Na jej podstawie przedstawia relację Boga względem narodu wybranego: „Oto ja sam będę szukał moich owiec i będę miał o nie pieczę” (Ez 34, 11). Autor wskazuje na nadzwyczajną „troskliwość pasterza o swoją trzodę”⁸⁷². W podobny sposób nawiązuje do tekstów proroka Ezechiela T. Jelonek. Zauważa, że jego zapowiedź „zrealizuje się w osobie Chrystusa, który stanie się dobrym Pasterzem. Pasterz ten złoży swoje życie za owce, aby je wyzwolić”⁸⁷³. Podobnie M. Wnuk i inni homiliści korzystają z tekstów o Dobrym Pasterzu zawartych w Księdze Ezechiela⁸⁷⁴.

Godnym uwagi jest fakt, że autorzy homilii na podstawie *Nowego Testamentu* podkreślają bardzo ważną rolę przykazania miłości, które jest „w centrum teologii

⁸⁶⁹ S. Czerwik, *Historia jednej miłości*, WA 16 (1988), nr 2, s. 99.

⁸⁷⁰ Tamże.

⁸⁷¹ D. Zimoń, *Jezus jest miłosierny*, BK 92 (1974), nr 5, s. 289.

⁸⁷² Tamże.

⁸⁷³ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 97–98.

⁸⁷⁴ M. Wnuk, *Pasterz i metoda*, BK 104 (1980), nr 5, s. 297.

serca”⁸⁷⁵. Na potwierdzenie odwołują się do fragmentu z Pierwszego Listu świętego Pawła Apostoła do Koryntian (1 Kor 13)⁸⁷⁶. Kolejnym tekstem najczęściej przywoływanym przez homilistów w celu przedstawienia prawdy o relacji Boga do człowieka jest zdanie zawarte w Pierwszym Liście św. Jana Apostoła – „Bóg jest miłością” (1 J 4, 8. 16). J. Stefanów wskazuje, że o tej rzeczywistości szczególnie przypomina uroczystość poświęcona Bożemu Sercu, którą autor określa świętem Bożej Miłości⁸⁷⁷. Również G. Siwek odwołuje się do *Nowego Testamentu*, w którym można odnaleźć wiele „zapewnień o uprzedzającej miłości Boga”⁸⁷⁸. Fragment z Listu św. Jana Apostoła jest według cytowanego homilisty streszczeniem wspomnianej prawdy o uprzedzającej miłości Bożej: „W tym przejawia się miłość, że nie my umiłowaliśmy Boga, ale On sam nas umiłowal” (1 J 4, 10)⁸⁷⁹. G. Siwek konkretnie wskazuje na źródło czci oddawanej miłości Bożej, nawiązując do wydarzenia Wcielenia Bożego Syna. Autor podkreśla: „Od narodzin w Betlejem Miłość Boga ma ludzką twarz”⁸⁸⁰. Przywołuje także jeden z istotnych tekstów biblijnych, do których odnoszą się najczęściej głoszący homilie o Bożym Sercu: „W tym objawiła się miłość Boga ku nam, że zesłał Syna swego Jednorodzonego na świat, [...]” (1 J 4, 9)⁸⁸¹. Następnie autor homilii przytacza słowa Pana Jezusa: „Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię” (Mt 11, 28 – 30), wskazując na życzenie Boga, „by Jego miłość odwzajemniać miłością do człowieka”⁸⁸². Homilista podkreśla, że chrześcijanin ma miłować wszystkich, wzorując się na miłości Jezusa Chrystusa. Autor homilii wyjaśnia, że „miłość do Boga ma mieć postać miłości do człowieka”⁸⁸³.

Pozytywnym wyróżnikiem analizowanych tekstów jest przypomnienie przez homilistów, że najlepszym sposobem praktykowania przykazania miłości Boga i bliźniego jest naśladowanie Nauczyciela z Nazaretu. R. Froń jako zachętę przywołuje słowa Jezusa zapisane w Ewangelii św. Jana: „Nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich” (J 15, 13)⁸⁸⁴. Niemalże identycznie

⁸⁷⁵ F. Palmisano, *Teologia Serca*, WA 35 (2007), nr 2, s. 172.

⁸⁷⁶ Tamże.

⁸⁷⁷ J. Stefanów, *Bóg jest miłością*, WA 40 (2012), nr 3, s. 145.

⁸⁷⁸ G. Siwek, *Pierwsza miłość*, WA 42 (2014), nr 3, s. 151.

⁸⁷⁹ Tamże.

⁸⁸⁰ Tamże.

⁸⁸¹ Tamże.

⁸⁸² Tamże, s. 152.

⁸⁸³ Tamże.

⁸⁸⁴ R. Froń, *Wakacyjny luz z Jezusem*, WA 45 (2017), nr 3, s. 149.

przekonuje do naśladowania Jezusa Chrystusa w miłości K. Starczewski, parafrazując fragment z Janowej Ewangelii (J 15, 13) słowami: „Umiłował do końca i zachęca nas również do tego, byśmy i my z miłością poświęcali się dla innych, oddawali dla nich własne życie na wzór Jego oddania”⁸⁸⁵. Autor zaznacza, że nie musi to być w znaczeniu rzeczywistej śmierci, ale „poprzez umieranie naszego egoizmu, wybieranie dobra innych kosztem wyrzeczeń dla samego siebie”⁸⁸⁶.

W tematyce miłości Serca Bożego centralne miejsce zajmuje krzyż Jezusa Chrystusa, co również stanowi walor analizowanych tekstów. Tę prawdę głosi J. Stefanów, nawiązując do fragmentu z Listu do Filipian (Flp 2, 6 – 11). Bóg w Jezusie współcierpi z człowiekiem, którego miłuje. On „kierowany miłością nie cofnął się nawet przed śmiercią na krzyżu”⁸⁸⁷.

Niezmiernie cennymi są odwołania autorów tekstów homilii do wypowiedzi Chrystusa zapisanych na kartach *Pisma Świętego*. W nich Zbawiciel zwięźle wskazuje na jaką postawę oczekuje od słuchaczy: „Jeżeli Mnie miłujecie, będziecie zachowywać moje przykazania” (J 14, 15). J. Swędrowski za św. Janem Pawłem II podkreśla potrzebę odpowiedzi na miłość Boga przez naśladowanie Chrystusa. Daje również pierwszeństwo nauczaniu i świadectwu Zbawiciela, od którego wierny ma uczyć się cichości i pokory serca: „Owa cichość i pokora wypływają z zaufania do Ojca i są drogą zbawienia”⁸⁸⁸.

Bardzo często homiliści nawiązują do drugiego czytania przeznaczonego na rok C. Jego treść stanowi fragment Listu św. Pawła do Rzymian (Rz 5, 5 – 11). T. Jelonek zachęca wiernych, aby wsłuchując się w słowa św. Pawła głoszącego, że „miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego” (Rz 5, 5), otwierali się na ich realizację. Pomocą może być modlitwa ukierunkowana postawą wdzięczności i wynagrodzenia względem Bożego Serca⁸⁸⁹. Podobnie R. Sławeński nawiązuje do wspomnianego fragmentu tekstu św. Pawła. Jak refren powtarza słowa mówiące o miłości Bożej, która „rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który

⁸⁸⁵ K. Starczewski, *W Sercu Jezusa serce zanurzone*, WA 46 (2018), nr 3, s. 138.

⁸⁸⁶ Tamże.

⁸⁸⁷ J. Stefanów, *Bóg jest miłością*, WA 40 (2012), nr 3, s. 147.

⁸⁸⁸ J. Swędrowski, *Przyzwyczajenie czy pewność?*, WA 41 (2013), nr 3, s. 162–163.

⁸⁸⁹ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 97.

został nam dany” (Rz 5, 5)⁸⁹⁰. Homilista prezentuje przykłady dobrych czynów z życia świętych oraz różnych ludzi, wskazując na źródło, z którego czerpali siłę⁸⁹¹.

Z kolei K. Skwierawski, przypominając wiernym o miłości Boga względem każdego człowieka, korzysta z fragmentu psalmu przeznaczony na uroczystość Serca Jezusowego w roku A (Ps 103,1-2.3-4.6-7.8 i 10)⁸⁹². Homilista akcentuje wybór Boga i Jego miłość względem każdej osoby. On człowiekiem się absolutnie nie zraża. Autor wskazuje na przykład psalmisty, który z pełną świadomością przyjmuje relację Boga względem człowieka:

On odpuszcza wszystkie twoje winy
i leczy wszystkie choroby.
[...] On życie twoje wybawia od zguby (Ps 103, 4. 8.)⁸⁹³.

Homilista z wdzięcznością wspomina, że jest to „nieprawdopodobny wyraz miłości Boga, który wybierając nas i posyłając na świat, cierpliwie czeka, że zmadrzejemy! – dojrzejemy i przestaniemy popełniać grzechy, i wycofamy się z fałszywych wyborów. I ta niewyobrażalnie cierpliwa miłość Boga obejmuje każdą sekundę naszego życia”⁸⁹⁴. Do Psalmu 103 nawiązuje również K. Bukowski. Homilista ukazuje na podstawie liturgicznych czytań wyjętych z Powtórzonego Prawa (Pwt 7, 6 – 7) oraz Pierwszego Listu świętego Jana (1 J 4, 9.16) miłość Boga do narodu wybranego i każdego człowieka⁸⁹⁵. Autor proponuje, aby wierni postawili sobie pytania dotyczące relacji względem Chrystusa, po czym cytuje następujące słowa Psalmu 103:

Miłosierny jest Pan i łaskawy,
Nieskory do gniewu i bardzo cierpliwy.
Nie postępuje z nami według naszych grzechów
Ani według win naszych nam nie odpłaca (Ps 103)⁸⁹⁶.

Podobnie do tekstu psalmu responsoryjnego nawiązuje T. Jelonek. Homilista zauważa, że wierni bardzo często zapominają, iż w Sercu Jezusa mają początek „wszystkie sakramenty Kościoła, przez które płynie do nas potężny potok miłości

⁸⁹⁰ R. Sławeński, *Miłość Boża rozlana jest w sercach naszych*, MH 172 (1998), s. 144–146.

⁸⁹¹ Tamże, s. 146. Homilista jednocześnie uwrażliwia wiernych na działanie Boga w ludzkich sercach. Zaprasza, aby dostrzegać aktywność Bożej miłości: „W uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego przyjmujemy postawę adoracji – zdumiewa nas bowiem miłość Boga. Dziś tę miłość chcemy zobaczyć wyraźniej i prosimy o taką łaskę, by nie pozostawać nieczułym na dotknięcia Bożej miłości. Dziś za tę miłość dziękujemy całym sercem. Dziś tej miłości na nowo powierzmy swe życie”.

⁸⁹² K. Skwierawski, *Bóg mnie kocha!* MH 308 (2017), s. 174.

⁸⁹³ Cyt. za tamże.

⁸⁹⁴ K. Skwierawski, *Bóg mnie kocha!*, MH 308 (2017), s. 174.

⁸⁹⁵ K. Bukowski, *Serce zranione naszymi grzechami*, MH 179 (1999), s. 157–158.

⁸⁹⁶ Cyt. za tamże.

i łaski”⁸⁹⁷. Autor zachęca, aby czciciel Jezusowego Serca postawił sobie pytanie, dlaczego w życiu chrześcijan nie realizuje się prorocka zapowiedź zawarta w psalmie responsoryjnym: „Wy zaś z weselem czerpać będziecie wodę ze źródeł zbawienia”⁸⁹⁸. Następnie wyjaśnia, że „ten źródło zawsze jest dostępny w Sercu Jezusa poprzez święte sakramenty Kościoła”⁸⁹⁹.

E. Rosieński, zgodnie z nauczaniem Magisterium zaznacza, że cześć oddawana Sercu Zbawiciela „jest zasadniczo kultem wcielonego Słowa Bożego, kultem Jezusowej miłości Bożej i ludzkiej”⁹⁰⁰, a przede wszystkim o prawdziwości kultu przekonuje naśladowanie w miłości Zbawiciela. Autor za Piusem XII podkreśla aspekt dotyczący całych społeczeństw, które są dotknięte złem, egoizmem czy zniszczeniem. Choroby, o których wspomina papież, można rzeczywiście uleczyć przez Serce Zbawiciela. Ono „uczy miłości Boga i człowieka, uczy wprowadzania w życie ewangelicznego prawa”⁹⁰¹. Homilista, głosząc miłość Boga, czerpie inspiracje z tekstów świętych. Stawia pytanie o miłość wiernych względem Boga: „Czego Bóg chce w zamian za swoją miłość. Słyszeliśmy to w czytaniu: «Strzeż przeto praw, postanowień i nakazów, które ja Tobie polecam dzisiaj pełnić»” (Pnp 7)⁹⁰².

Jednym z walorów homilii przeznaczonych na uroczystość Najświętszego Serca jest czerpanie z tekstów biblijnych. Autorzy obficie korzystają ze źródeł przewidzianych w Lekcjonarzu, ale i z tych spoza Lekcjonarza. Wartością tekstów homilii jest sięganie przez ich autorów do różnych pozabiblijnych źródeł teologicznych. Głównie są to treści liturgiczne, w mniejszym stopniu natomiast treści patrystyczne oraz te związane z pobożnością ludową.

3.1.2 Czerpanie ze źródeł liturgicznych

Jako pozytyw trzeba odnotować, że niektórzy homiliści korzystali z liturgicznych źródeł przepowiadania. K. Bukowski cytuje kolektę z Mszy Świętej *Cogitationes* z 1970 roku

⁸⁹⁷ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 136.

⁸⁹⁸ Cyt. za tamże.

⁸⁹⁹ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, dz. cyt., s. 136–137.

⁹⁰⁰ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 277.

⁹⁰¹ Tamże. Homilista podkreśla także nauczanie papieża Leona XIII, cytując fragment o budowaniu Bożego Królestwa: „Królestwo Jezusa Chrystusa czerpie swoją siłę i kształt z Bożej miłości. Święta i uporządkowana miłość stanowi treść i fundament tego Królestwa. Stąd, siłą konieczności, wynikają bezwzględne obowiązki, jak szanowanie praw drugiego człowieka, podporządkowanie spraw doczesnych wiecznym, przedkładanie miłości Boga ponad wszystko” - cyt. za E. Rosieński, *Myśmy poznali*, s. 277. Myśl Leona XIII akcentuje i do niej powraca w encyklice *Haurietis Aquas* papież Pius XII. HA 5.

⁹⁰² E. Rosieński, *Myśmy poznali*, dz. cyt., s. 278.

na uroczystość, w której Kościół wyraża Bogu wdzięczność za „niewyczerpane skarby miłości” Jezusowego Serca, a jednocześnie prosi o łaskę wypełnienia obowiązku „godnego zadośćuczynienia”⁹⁰³. Homilista krótkimi pytaniami mającymi formę rachunku sumienia wskazuje na konieczność przepraszania Zbawiciela: „Czy nie godzi się – zwłaszcza w miesiącu poświęconym Sercu Jezusa – przepraszać Chrystusa za to, że Go nie doceniam? Że Go obrażam, nie licząc się z Jego wolą? Kiedy ostatni raz wypowiedziałem z głęboką skruchą wyznanie: Panie Jezu bądź miłościw mnie grzesznemu?”⁹⁰⁴.

Jednym z autorów, który czerpie z bardzo wielu różnorodnych źródeł przepowiadania jest W. Chmielarski. Homilista nawiązuje do treści kolekty przeznaczonej na uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego: „Wszechmogący Boże, oddajemy cześć Sercu umiłowanego Syna Twojego i wysławiamy wielkie dary Jego miłości, spraw, abyśmy z tego źródła Bożej dobroci otrzymali obfite łaski”⁹⁰⁵. Autor podkreśla doskonały dobór słów wyrażających bardzo dobitnie miłość Serca Bożego. Zwraca uwagę na słowa „wielkie dary”⁹⁰⁶ oraz „niewyczerpane skarby”⁹⁰⁷.

3.1.3 Wykorzystanie tekstów patrystycznych

Jeden z homilistów, M. Starowieyski, proponuje jako pomoc w głoszeniu podczas uroczystości Najświętszego Serca Jezusowego Komentarze Ojców Kościoła. Głosiciel przytacza teksty św. Augustyna, św. Grzegorza z Nazjanzu i Klemensa Rzymskiego oraz ich interpretacje Pierwszego czytania z Księgi Ezechiela (Ez 34, 11 – 16)⁹⁰⁸. Autor następnie przybliżył wiernym komentarze do Drugiego czytania z Listu do Rzymian (Rz 5, 5 – 11)⁹⁰⁹; jako pierwszy komentarz Teodoret z Cyru, a drugi Ambrożyjastera⁹¹⁰. Natomiast J. Stefanów nawiązuje do obrazu Jezusa Miłosiernego. Wskazuje na przebity bok Chrystusa oraz krew i wodę, które z niego wypłynęły i zostały

⁹⁰³ K. Bukowski, *Serce zranione naszymi grzechami*, MH 179 (1999), s. 157–158. Treść tej kolekty jest następująca: „Boże, Ty w Sercu Twojego Syna, zranionym naszymi grzechami, dajesz nam niewyczerpane skarby miłości, spraw, abyśmy składając Mu hołd naszego oddania, wypełniali również obowiązek godnego zadośćuczynienia”. MR Poznań 2013, s. 279.

⁹⁰⁴ K. Bukowski, *Serce zranione naszymi grzechami*, MH 179 (1999), s. 158.

⁹⁰⁵ MR Poznań 2013, s. 279, W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 76.

⁹⁰⁶ W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 76.

⁹⁰⁷ Tamże.

⁹⁰⁸ M. Starowieyski, *Komentarz Ojców Kościoła*, BK 157 (2013), nr 3, s. 184–186.

⁹⁰⁹ Tamże, s. 186–188.

⁹¹⁰ Tamże.

pokazane na wspomnianym wizerunku. Autor, wyjaśniając symbole wody i krwi, odnosi się do wypowiedzi św. Hipolita: „Przez krew mamy wodę Ducha”⁹¹¹.

3.1.4 Chrystocentryzm trynitarny w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Encyklopedia katolicka ujmuje hasło *chrystocentryzm*, określając je mianem poglądu lub postawy, „zgodnie z którymi Jezus Chrystus jako Bóg-Człowiek jest punktem centralnym całej rzeczywistości świata rozumnego, przede wszystkim człowieka”⁹¹². Zachętę do stosowania chrystocentryzmu można dostrzec w nauczaniu Kościoła, który podczas II Soboru Watykańskiego określił homilię „jako zwiastowanie przedziwnych dzieł Bożych w dziejach zbawienia, czyli w misterium Chrystusowym, które zawsze jest w nas obecne i działa, zwłaszcza w obrzędach liturgicznych” (KL 35, 2). O zasadzie chrystocentryzmu w przepowiadaniu przypomina Benedykt XVI: „Dla wiernych musi być jasne, że kaznodziei zależy na ukazaniu Chrystusa, który powinien być w centrum każdej homilii” (VD 59). O potrzebie skoncentrowania się na tajemnicy Chrystusa w przepowiadaniu Kościoła są przekonani także homileci⁹¹³.

Godna uwagi pod względem zastosowania chrystocentryzmu trynitarnego jest homilia J. Kudasiewicza. Autor wyjaśnia w niej znaczenie kultu Serca Zbawiciela. Najpierw przypomina dzieło zbawcze dokonane przez Chrystusa: „Jezus nie tylko nam pozostawił wzór pięknego, harmonijnego człowieka, ale dał nam moc Ducha Świętego do tworzenia w nas takiego człowieka. Przy pierwszym stworzeniu Jahwe tchnął, i stał

⁹¹¹ J. Stefanów, *Bóg jest miłością*, WA 40 (2012), nr 3, s. 145–148. Homilista wyjaśnia rzeczywistość związaną ze sceną przedstawioną w Ewangelii św. Jana: „Z przebitego serca Jezusa płynie nie tylko krew oczyszczenia i zjednoczenia, lecz także i Duch umocnienia. Oddając cześć Sercu Jezusowemu, nie tylko dziękujemy Bogu za dar Jego oczyszczającej miłości, lecz także odnawiamy w sobie Ducha pobożności, Ducha, który czyni z nas narzędzia, kanały Bożej miłości. To jest ten podwójny wymiar kultu Serca Jezusowego: oczyszczenie i umocnienie, uwielbienie i zaangażowanie, przyjmowanie i dawanie, by miłość się rozszerzała i ogarniała całe Boże stworzenie”.

⁹¹² R. Łukaszyk, A. Nossol, *Chrystocentryzm*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1979, k. 296.

⁹¹³ H. Sławiński, *Przepowiadanie chrystocentryczne*, [w:] GPJTp, s. 18, - H. Sławiński stwierdza: „Misterium Chrystusa jest istotą kościelnego przepowiadania. Wszystkie homilie i kazania dotyczą tego misterium. Dzieło zbawcze Chrystusa, a zwłaszcza Jego paschalne misterium, jest pryzmatem, przez który postrzegane i omawiane są istotne zagadnienia wiary chrześcijańskiej, takie jak prawda o Bogu jedynym w Trójcy Świętej, historia zbawienia, nauka o Kościele, tematyka eschatologiczna, zasady postępowania chrześcijańskiego, codzienne życie uczniów Chrystusa”; L. Szewczyk, *Chrystocentryzm w teorii i praktyce przepowiadania słowa Bożego*, „Studia Pastoralne” (2011), nr 7, s. 313; J. Twardy, *Chrystocentryzm w kaznodziejskiej posłudze słowa*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 40 (2007), nr 1, s. 50.

się człowiek osobą żyjącą. Tak jest również przy tworzeniu i kształtowaniu naszej harmonijnej osobowości chrześcijańskiej⁹¹⁴.

J. Kudasiewicz podkreśla także znaczenie Chrystusowych zasad, które powinny być dla chrześcijan pomocne w codziennym postępowaniu. Homilista zaznacza: „Syn Boży stał się człowiekiem nie tylko po to, żeby nas zbawić, ale również po to, żeby nam pokazać pełnego i pięknego człowieka. Pokazuje nam na wszystkie czasy, że do pełni człowieczeństwa ewangelicznego potrzebna jest harmonia intelektu – rozumu, woli i serca. Cały człowiek powinien się rozwijać i rosnąć: rozum przez poważne studia, wola przez autentyczną ascezę i pracę nad sobą, serce przez wrażliwość na ludzkie sprawy i autentyczną miłość⁹¹⁵. Autor podkreśla, że wierzący spotykają w Eucharystii uwielbionego Chrystusa, który ma Serce wypełnione miłością i dobrocią: „Otwarte Serce miał nie tylko po śmierci, lecz przez całe życie⁹¹⁶.

Podobnie inni homiliści stosują chrystocentryzm trynitarny w głoszeniu podczas uroczystości Najświętszego Serca Jezusowego. Na podstawie fragmentu z Listu św. Pawła Apostoła do Rzymian M. Wnuk wskazuje na dzieło zbawienia zrealizowane przez Trójcę Świętą⁹¹⁷. Autor przedstawia Dobrego Pasterza. Podkreśla, że Jezus Chrystus prostymi ścieżkami prowadzi wiernych do Boga: „Czyni to przez swoją Ewangelię, w której przekazuje nam pełną prawdę o naszym życiu moralnym. Czyni to również, wkraczając niejako swą Boską mocą do naszego wnętrza i sprawiając, że «miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego» (Rz 5, 5)⁹¹⁸.

Również C. Podleski zwraca uwagę na zaangażowanie Trójcy Świętej w uświęcenie życia wierzących. Homilista przywołuje słowa, które celebrans kieruje do zgromadzonych na początku liturgii Mszy Św.: „Miłość Boga Ojca, łaska Pana naszego Jezusa Chrystusa i dar jedności w Duchu Świętym niech będą z wami wszystkimi⁹¹⁹. Autor przypomina dzieło Boga, który je rozpoczął „w chwili wyboru

⁹¹⁴ J. Kudasiewicz, *Znaczenie kultu Najświętszego Serca Jezusa*, WA 25 (1997), nr 3, s. 132.

⁹¹⁵ Tamże, s. 131. W tekście dostrzegalny jest chrystocentryzm w sensie przedmiotowym, który „polega na tym, że Bóg skupił całą ekonomię zbawienia na osobie Chrystusa”. H. Sławiński, *Przepowiadanie chrystocentryczne*, [w:] GPJTp, s. 15. J. Kudasiewicz podkreśla, że Bóg objawił się „w Jezusie Chrystusie, który stał się człowiekiem” – co jest formalnym sensem chrystocentryzmu, natomiast sens podmiotowy homilista zawiera w propozycji naśladowania Zbawiciela.

⁹¹⁶ J. Kudasiewicz, *Znaczenie kultu Najświętszego Serca Jezusa*, WA 25 (1997), nr 3, s. 133.

⁹¹⁷ M. Wnuk, *Pasterz i metoda*, BK 104 (1980), nr 5, s. 297.

⁹¹⁸ Tamże.

⁹¹⁹ Cyt. za C. Podleski, *Miłość Boża*, BK 94 (1975), nr 5, s. 283.

Izraela, doprowadza do kresu w Osobie Jezusa Chrystusa”⁹²⁰. C. Podleski cytuje słowa św. Jana Apostoła ukazujące realizację miłości Boga Ojca Pierwszej Osoby Najświętszej Trójcy względem każdego człowieka w Jezusie Chrystusie: „W tym objawia się miłość Boga ku nam, że zesłał Syna swego Jednorodzonego na świat, abyśmy życie mieli dzięki Niemu” (1 J 4, 9)⁹²¹.

Autor homilii przywołuje także teksty *Pisma Świętego* (Rz 5, 5; 1 Kor 12, 13; 1J 4, 7 – 8) oraz nauczanie Soboru Watykańskiego (KK 13) dotyczące działania Trzeciej Osoby Trójcy Świętej: „Z chwilą otrzymania Ducha Świętego – ludzie rozdzieleni i rozbici przez grzech – nawiązują między sobą nie tylko łączność, ale nawet braterską wspólnotę” (KK 13). Homilista przypomina słowa św. Pawła wyjaśniające przyczynę tej uzdrawiającej relacji: „miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany” (Rz 5, 5)⁹²².

W podobny sposób J. Kubrak ukazuje zaangażowanie Trójcy Świętej w objawienie odwiecznej miłości Boga oraz zaproszenie do tej miłości człowieka. Homilista stwierdza: „Każdy człowiek wierzący w Chrystusa jest powołany do uczestniczenia w miłości, jaką Bóg w Chrystusie nas ukochał. Bóg wzywa nas, byśmy kochając się wzajemnie i Jego kochali. Taką właśnie miłością, której tajemnica i źródło znajdują się w Bogu, obdarzył nas Chrystus. Dzięki niej mamy udział w życiu Boga samego. Stajemy się uczestnikami Bożej natury, w Duchu Świętym mamy śmiały dostęp do Ojca”⁹²³.

Z kolei I. Fojcik w homilii o objawieniu miłości bardzo zwięźle, a zarazem jasno wskazuje relację Świętej Trójcy jako wzór dla człowieka. Zachęca wiernych do nawiązania żywego kontaktu z Jezusem: „Chrystus odkrywa tajemnicę zażyłości Boga ze swoim stworzeniem. On objawia nam «Boże obyczaje», jest «tłumaczem» Serca Bożego na ludzki język, na ludzkie czyny”⁹²⁴.

⁹²⁰ Tamże, s. 282.

⁹²¹ Tamże.

⁹²² Tamże, s. 283.

⁹²³ J. Kubrak, *Tajemnica Odwiecznej Miłości*, BK 114 (1985), nr 5, s. 274.

⁹²⁴ I. Fojcik, *Objawienie miłości*, BK 118 (1987), nr 5, s. 284–286. Następnie homilista wskazuje na intencje Chrystusa objawiającego relacje Najświętszej Trójcy: „Jezus nie tylko chce objawić przymioty Boga, On pragnie objawić istotę życia Osób Bożych, tajemnicę miłości i jedności i wzywa nas, byśmy w tę tajemnicę weszli. [...] Obraz, jaki się ze słów Jezusa wyłania, jest obrazem pełnej i głębokiej miłości między Ojcem i Synem. Ich wzajemna miłość jest wstrząsająca i pełna – Jezus wydaje siebie na ukrzyżowanie i śmierć, a Ojciec przyjmuje Jego ofiarę, wskrzesza Go z martwych i umieszcza po swojej prawicy. Ta doskonała jedność i całkowite oddanie rodzą radość, ufność, pokój, całkowitą pewność”. Homilista zapewnia, że „życie w miłości jest możliwe przez poznanie i przeżywanie miłości Boga Ojca, Syna Bożego i Ducha Świętego. Jeżeli wiem i z przekonaniem mogę powiedzieć, że Bóg jest dla mnie Ojcem – to przemienia do głębi moją modlitwę, miłość do braci i mój sposób służenia im”.

Inny homilista, K. Skwierawski, przypomina, że Bogu należy się wdzięczność za ofiarę, którą złożył Boży Syn za ludzkie czyny raniące Boga. Autor zauważa, że uroczystość ku czci Bożego Serca „jest szczególnym dziękczynieniem Bogu w Trójcy Świętej Jedynemu za to, że dał nam swojego Syna, aby stał się człowiekiem; aby nas ukochał Sercem nie tylko Bożym, ale i ludzkim, i aby mógł jako człowiek złożyć za nas ofiarę. Żeby to wszystko, czym zadawaliśmy rany Bogu, mogło zostać przez Niego prześlągane”⁹²⁵. S. Zatwardnicki podkreśla działanie Boga, który staje się jednym z ludzi, włączając człowieka w życie Najświętszej Trójcy. Autor wyraża tę prawdę słowami: „Przez swoje wcielenie Syn Boży zjednoczył się z każdym człowiekiem. Przyjął ludzką naturę – i tę naturę wnosi aż do uczestnictwa w Trójcy”⁹²⁶.

Walorem przepowiadania jest głoszenie paschalnego misterium Chrystusa. Autorzy homilii bardzo często odnosili się do tego zagadnienia. J. Kubrak, mówiąc o tajemnicy odwiecznej miłości, odwołuje się do krzyża jako znaku miłości: „Ofiara krzyżowa Chrystusa, Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie – były tylko konsekwencją Bożej miłości”⁹²⁷.

3.1.5 Chrystocentryzm eklezjalny w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Sobór Watykański w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen Gentium* naucza, że „Kościół jest w Chrystusie niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” (KK 1). W tym stwierdzeniu homileci dostrzegają soborowe wskazanie wzywające do przybliżania wiernym pełnego obrazu Jezusa Chrystusa. Realizację tego postulatów upatrują w głoszeniu o obecności Bożego Syna w Kościele oraz Jego działaniu w Nim. Jezus Chrystus jako założyciel Kościoła, w Kościele i przez Kościół kontynuuje i uobecnia dzieło zbawienia⁹²⁸.

Katechizm Kościoła katolickiego przypomina, że „bycie sakramentem wewnętrznego zjednoczenia ludzi z Bogiem jest pierwszym celem Kościoła. Ponieważ

⁹²⁵ K. Skwierawski, *Miłość Boga*, MH 286 (2014), s. 209.

⁹²⁶ S. Zatwardnicki, *Thuste pastwisko w Trójcy*, BK 160 (2016), nr 3, s. 148.

⁹²⁷ J. Kubrak, *Tajemnica Odwiecznej Miłości*, s. 274–275. Por. H. Sławiński, *Homilia w zgromadzeniu eucharystycznym. Recepcja współczesnego nauczania Kościoła w Dyrektorium Homiletycznym*, Kraków 2018, s. 153.

⁹²⁸ S. Płusa, *Chrystocentryzm eklezjalny w przepowiadaniu słowa Bożego*, [w:] GPJTp, s. 199.

komunia między ludźmi opiera się na zjednoczeniu z Bogiem, Kościół jest także sakramentem jedności rodzaju ludzkiego” (KKK 775)⁹²⁹.

Walorem licznych homilii jest uwzględnienie w przepowiadaniu chrystocentryzm eklezjalnego. E. Rosieński podkreśla, że kult Najświętszego Serca, według wskazań papieża Piusa XII zawartych w encyklice *Haurietis aquas* może pomóc sprostać potrzebom, jakie dotyczą ludzkie dusze, Kościół i świat. Autor przypomina najważniejsze elementy dotyczące nabożeństwa do Najświętszego Serca zawarte we wspomnianej encyklice: „Kult Serca Bożego, który zasadniczo jest kultem wcielonemu słowa Bożego, kultem Jezusowej miłości Bożej i ludzkiej, nie byłby żadnym kultem, lub co najwyżej kultem spaczonym, gdyby nie był naśladowaniem miłości tego Serca”⁹³⁰. Homilista zaznacza, że oddając cześć Sercu Zbawiciela, człowiek wypełnia Boże przykazanie dotyczące miłości Boga: „Wybranym narodem jesteśmy w ekonomii zbawczej Nowego Testamentu my, cały Kościół święty. I do nas założyciel Kościoła św. powiedział: «Jeżeli mnie miłujecie, będziecie zachowywać przykazania moje» (J 14, 15)⁹³¹.

Z kolei D. Zimoń akcentuje przymierze zawarte na krzyżu. Jezus Chrystus w momencie podwyższenia, które dokonało się po przybiciu do krzyża, „po wieczne czasy zawarł z nami przymierze miłosierdzia”⁹³². Homilista podkreśla, że w przebitym Sercu Boga i Człowieka zostaje objawiony szczyt miłości Boga względem każdej osoby. To tajemnicze wydarzenie, jakim jest śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa realnie uobecnia się podczas sprawowanej Mszy Świętej⁹³³.

Z uznaniem trzeba zauważyć częste nawiązania homilistów do fundamentalnego wydarzenia, jakim jest powstanie wspólnoty Kościoła oraz miejsce sakramentów w jej posłaniu. Przykładem jest treść homilii Z. Rabki, który uroczystość Najświętszego Serca

⁹²⁹ Do aspektu „Kościół jako sakrament” nawiązuje w swoim opracowaniu *Chrystocentryzm eklezjalny w przepowiadaniu* ks. S. Płusa. Autor podkreśla, że „Kościół jako sakrament zawiera w swej naturze głębokie odniesienie do Jezusa Chrystusa. Bez tego odniesienia byłby tylko ziemską instytucją organizującą życie religijne”. Następnie proponuje, aby na podstawie obrazów znajdujących się w Biblii, takich jak: Wcielenie słowa, krzyż czy Kościół jako Ciało Jezusa Chrystusa przeanalizować relację Kościoła z Chrystusem. Por. S. Płusa, *Chrystocentryzm eklezjalny w przepowiadaniu*, s. 217–218.

⁹³⁰ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 277–278.

⁹³¹ Tamże, s. 278.

⁹³² D. Zimoń, *Jezus jest miłosierny*, BK 92 (1974), nr 5, s. 289–290.

⁹³³ Tamże. Homilista podkreśla uprzywilejowaną sytuację wierzącego, który już tu w życiu doczesnym „o ile tylko zechce, może liczyć na zjednoczenie z Chrystusem”. Następnie wskazuje na Eucharystię jako zapowiedź „ostatecznego zjednoczenia z Bogiem”. Autor przede wszystkim zwraca uwagę na rzeczywistość Miłosierdzia Bożego, które przejawia się w darze, jakim jest Ciało i Krew Pańska ofiarowane człowiekowi na posilenie.

postrzega w kontekście narodzenia Kościoła oraz obdarowania Go przez Chrystusa sakramentami chrztu i Eucharystii: „Z przebitego boku Jezusa narodził się Kościół. [...] Z tego Serca wypłynęła krew i woda, znak chrztu i Eucharystii”⁹³⁴. W podobny sposób prezentuje główną myśl uroczystości inny homilista, S. Skalniak. Liturgia przypomina, że „Dobry Pasterz nie tylko szuka swoich owiec, ale ma o nietroskliwą pieczę”⁹³⁵. Autor podkreśla śmierć Jezusa Chrystusa poniesioną za owce. On Dobry Pasterz karmi swoje owce pokarmem, którym jest Słowo Boże i Jego Ciało w Eucharystii⁹³⁶. W podobnym tonie, na podstawie nauczania Soboru Watykańskiego II, głosi S. Czerwik. Przywołuje tekst z Konstytucji o Liturgii nawiązujący do zbawczej śmierci Zbawiciela: „Z boku umierającego na krzyżu Chrystusa zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła” (KL 5). Homilista podkreśla, że Kościół jako wspólnota ludzi wyznających wiarę w Jezusa Chrystusa poprzez zjednoczenie oraz ożywienie przez Ducha Świętego „cały jest sakramentem, czyli znakiem miłości Boga, który ludzi pierwszy umiłował”⁹³⁷. S. Czerwik zauważa, że wszyscy członkowie Kościoła mają misję dawania świadectwa o poznanej miłości. Przez każdy dobry czyn człowieka należącego do wspólnoty Kościoła Jezus Chrystus objawia miłość Serca zranionego włócznią na krzyżu: „W każdej sakramentalnej posłudze Kościoła rozlewa się ożywczy strumień wody i krwi płynący z przebitego Serca”⁹³⁸. W podobnym duchu głosi B. Zbroja. Autor podkreśla, że uroczystość poświęcona Bożemu Sercu daje możliwość zgłębienia doniosłej tajemnicy dotyczącej Kościoła. W Sercu Zbawiciela znajduje się źródło, geneza oraz miejsce, w którym narodził się Kościół⁹³⁹. Homilista, nawiązując do przypowieści o Dobrym Pasterzu, wskazuje między innymi, że Pasterzem jest Jezus, a owczarnia symbolizuje Kościół⁹⁴⁰.

Z kolei E. Staniek zwraca uwagę na świadectwo Jana Ewangelisty. Homilista zauważa, że „w języku Jana są dwa terminy, które określają sakrament chrztu i sakrament Eucharystii. Pierwszy jest wyrażony przez wodę, a drugi przez krew. Bo właśnie w Sercu

⁹³⁴ Z. Rabka, *Model miłości*, BK 106 (1981), nr 6, s. 322.

⁹³⁵ S. Skalniak, *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 307–308.

⁹³⁶ Tamże.

⁹³⁷ S. Czerwik, *Historia jednej miłości*, WA 16 (1988), nr 2, s. 99–100

⁹³⁸ Tamże, s. 100

⁹³⁹ B. Zbroja, *Najświętsza miłość*, MH 237 (2007), s. 165.

⁹⁴⁰ Tamże, s. 165 – 167. Przesłanie, które głosiciel kieruje do wiernych jest pełne nadziei i optymizmu: „Należymy do jego owieczek – jesteśmy ludźmi, których On odkupił, pozwólmy Mu kierować naszym życiem! On – jeśli się zabłąkamy – nas odnajdzie i z radością przyprowadzi do wspólnoty z Bogiem i Kościołem!”

Jezusa jest źródło miłości, rozdawanej przez Niego samego w sakramentach”⁹⁴¹. Również S. Nosal zwraca uwagę na moment przebicia Najświętszego Serca Zbawiciela. Wypłynięcie krwi i wody z Bożego Serca łączy z sakramentami. Autor głosi: „W tym samym momencie popłynęły na cały świat owe «strumienie wody żywej» uroczyscie zapowiadanej (J 7, 37 – 38) – Przenajświętsza Ofiara Krzyża, Eucharystia i wszystkie sakramenty święte”⁹⁴². W tym duchu również przepowiada B. Giemza. Autor podkreśla, że Serce Zbawiciela podczas ziemskiego życia ubogaciło świat wspaniałymi darami: sakramentem Eucharystii i sakramentem kapłaństwa. To Serce darowało światu Kościół. Homilista zauważa też, że przyjęcie łaski uświęcającej i życie w niej najlepiej wyraża miłość człowieka względem Boga: „Miłość musi być bowiem naturalną i stałą postawą ucznia Chrystusa”⁹⁴³. Podobnie A. Ziółkowski przypomina, że krew oraz woda wypływające z Bożego Serca „dały początek Kościołowi”⁹⁴⁴.

Natomiast homilista A. Mojżeszko zachęca wiernych do udziału we Mszy Świętej. W ten sposób człowiek odpowiada na zaproszenie Zbawiciela, który powiedział: „Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię” (Mt 11, 28). Trudności, których chrześcijanie doświadczają w życiu, przyczyniają się do tego, że nie dostrzegają „Boga w swoim sercu”⁹⁴⁵. Autor zauważa, że przychodząc na Eucharystię, człowiek odpowiada na Chrystusowe zaproszenie: „«Przyjdźcie do Mnie wszyscy [...]» oto ta chwila. Eucharystia. To znak przyjścia do Jezusa. Jeśli tu przychodzę i przyznaję z pokorą, w sercu, że jestem słaby, umęczony, utrudzony – to Bóg może mi pomóc. Może mnie pokrzepić, umocnić, wlać nadzieję. Bóg nie obiecuje, że znikną trudności i problemy. Moje przychodzenie sprawi, że wytrwam”⁹⁴⁶.

Według K. Skwierawskiego Bóg nie zostawia człowieka w świecie bez pomocy. Jej przejawem są ustanowione przez Zbawiciela sakramenty święte. Homilista mówi: „Bóg wie, że jesteśmy utrudzeni i obciążeni, dlatego chce nas umocnić. Przecież w każdej Mszy Świętej o tym przypomina. Ilekroć przyjmujemy Pana Jezusa w Komunii Świętej,

⁹⁴¹ E. Staniek, *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za Serce Syna*, MH 230 (2006), s. 152.

⁹⁴² S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 182. Autor cytuje wypowiedź kard. Stefana Wyszyńskiego, który podkreślał podobieństwo powstania Ewy z boku Adama do powstania z boku Zbawiciela Jego Przczystej Oblubienicy, jaką jest Kościół Święty.

⁹⁴³ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 147.

⁹⁴⁴ A. Ziółkowski, *Problemy z sercem*, BK 153 (2009), nr 3, s. 146.

⁹⁴⁵ A. Mojżeszko, *Bóg w moim sercu*, MH 266 (2011), s. 99–100.

⁹⁴⁶ Tamże, s. 100.

pamiętajmy, że On chce nas sobą pokrzepić”⁹⁴⁷. Podobnie wypowiada się D. Leśniak, który na podstawie słów Pana Jezusa z fragmentu Ewangelii przeznaczonej na uroczystość: „Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię” (Mt 11, 28), podkreśla moc, która wypływa z sakramentów świętych. Homilista interpretuje Chrystusowe zaproszenie, łącząc je z przebitym sercem Zbawiciela: „To Serce Boga w Sercu Jezusa jest nieustannie bijącym Źródłem dla naszej miłości [...]. To Źródło bije po dziś dzień w sakramentach świętych – więc nie omijajmy ich ożywczych kropeł, pozwólmy się stale zanurzać w pojednaniu, Eucharystii, ale wracajmy myślą także ku sakramentom Chrztu i Bierzmowania, które są w nas stałym akweduktem łaski, o ile pragniemy ją czerpać, gdyż Pan Bóg działa w oparciu o naszą wolę, a nie na siłę”⁹⁴⁸.

Inny homilista, J. Stefanów, podkreśla, że objawienie miłości, która przebacza, oczyszcza oraz odradza dokonano się przez Jezusa Chrystusa⁹⁴⁹. Świadectwem tego są Jego życie i nauczanie. Autor zauważa w krzyżu Chrystusa najbardziej rozpoznawalny przejaw miłości Boga skierowanej do ludzi: „Krzyż Chrystusa objawia nam miłującego nas Boga, który potrafi współcierpieć z człowiekiem, który osiąga najniższych pokładów ludzkiej egzystencji i przenika je swoją miłością”⁹⁵⁰.

W podobnym duchu prezentuje krzyż jako symbol miłości M. Ostrowski. Homilista na podstawie znaku stowarzyszenia charytatywnego „Caritas” przedstawia treść uroczystości poświęconej Najświętszemu Sercu Pana Jezusa. Autor zauważa, że śmierć Jezusa Chrystusa na krzyżu jest najwyższym wyrazem Jego miłości do ludzi, gdyż On za nich złożył ofiarę ze swojego życia: „Jeszcze po śmierci Jego Serce zostało przebite włócznią żołnierza. Jeszcze po śmierci prześladowane. I z tego otwartego Serca, [...] spłynęły na świat zdroje miłości – łaski wysłużone przez Syna Bożego”⁹⁵¹. Głosiciel zwraca uwagę wiernych na encyklikę Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia*. Podkreśla relacje osoby wierzącej z Eucharystią. Z niej rodzi się każdy członek Kościoła: „Ofiara Chrystusa na krzyżu, podczas której przebito Jego Serce, jest poniekąd warunkiem

⁹⁴⁷ K. Skwierawski, *Bóg mnie kocha!*, MH 308 (2017), s. 175.

⁹⁴⁸ D. Leśniak, *Serce dla Boga i dla ludzi*, MH 286 (2014), s. 207.

⁹⁴⁹ J. Stefanów, *Bóg jest miłością*, WA 40 (2012), nr 3, s. 147.

⁹⁵⁰ Tamże.

⁹⁵¹ M. Ostrowski, *Rozpal serca nasze miłością Twojego Serca*, MH 244 (2008), s. 123.

naszego zaistnienia jako chrześcijan. Ja stałem się chrześcijaninem dzięki ofercie Chrystusa. Zrodziłem się z przebitego Serca Chrystusa”⁹⁵².

Z kolei T. Jelonek odwołuje się do nauczania Kościoła zawartego w Konstytucji Soborowej *Dei Verbum*. Na jej podstawie podkreśla, że Pismo Święte obejmuje „słowa, czyli Bożą naukę i czyny, czyli historię zbawienia”⁹⁵³. Słowa i czyny nie tylko są ze sobą wzajemnie powiązane, ale także wzajemnie się objaśniają. Poprzez wielkie Boże czyny „Bóg kontaktuje się z człowiekiem”⁹⁵⁴.

Inny głosiciel S. Bedrowski przypomina o przynależności wiernych do Kościoła. Podkreśla, że jest to wspólnota ludzi wierzących i kochających Chrystusa. Charakterystycznymi cechami tej wspólnoty są miłość i miłosierdzie⁹⁵⁵: „Jeśli chcesz być prawdziwym uczniem Jezusa, to zawsze powinieneś patrzeć na Jego życie. Chrześcijaninem stajesz się wówczas, kiedy starasz się zrozumieć miłość Chrystusa do ciebie, kiedy pozwalasz, by Jezus żył w tobie, w twoim sercu”⁹⁵⁶.

3.1.5.1 Poświęcenie

Leon XIII w swojej encyklice zachęca do poświęcenia się Najświętszemu Sercu Pana Jezusa. Tej problematyce homiliści przeznaczili bardzo mało miejsca. W analizowanych homiliach pojawia się wręcz śladowo⁹⁵⁷. Walorem głoszonych homilii są zatem próby podkreślenia przez autorów współuczestniczenia ludzi w dziele zbawienia. Kilku homilistów zwraca uwagę na potrzebę poświęcenia się wiernych Najświętszemu Sercu Pana Jezusa⁹⁵⁸.

T. Jelonek zauważa, że modlitwa w uroczystość, której patronuje Jezusowe Serce, miałyby być przeniknięta wynagrodzeniem oraz wdzięcznością względem Boga⁹⁵⁹. C. Podleski wzmiankuje o poświęceniu narodu wybranego Bogu: „Naród izraelski został przez Boga wybrany, poświęcony i przeznaczony do zbawienia”⁹⁶⁰. W innym miejscu ten

⁹⁵² Tamże, s. 124.

⁹⁵³ T. Jelonek, *Zbawczy plan Boga*, MH 230 (2006), s. 149.

⁹⁵⁴ Tamże.

⁹⁵⁵ S. Bedrowski, *Serce*, MH 142 (1994), s. 82.

⁹⁵⁶ Tamże.

⁹⁵⁷ Problematykę poświęcenia Bożemu Sercu podjęło tylko dziewięciu homilistów. W większości teksty dotyczyły wzmianki o trzykrotnym poświęceniu narodu polskiego Najświętszemu Sercu Pana Jezusa.

⁹⁵⁸ T. Jelonek, *Idea poświęcenia*, MH 237 (2007), s. 162–164.

⁹⁵⁹ Tenże, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 98.

⁹⁶⁰ C. Podleski, *Miłość Boża*, BK 94 (1975), nr 5, s. 282.

sam autor przeznaczając całą homilię na omówienie zagadnienia oddania się Bożemu Sercu. Homilista nawiązuje do powierzenia narodu polskiego Najświętszemu Sercu⁹⁶¹. Podobnie problematykę oddania Bożemu Sercu wyjaśnia dzieciom J. Beksiński. Autor wspomina przymierze zawarte między Bogiem a narodem wybranym. Następnie wskazuje na przymierze, które Boży Syn zawarł z każdym człowiekiem, po czym podkreśla dwukrotne poświęcenie narodu polskiego Sercu Zbawiciela⁹⁶².

Inny homilista E. Rosieński w poświęceniu Najświętszemu Sercu zauważa ratunek dla różnych narodów. Autor przywołuje akty poświęcenia dokonane przez biskupów niemieckich oraz Episkopat Polski⁹⁶³. Bardzo krótko do oddania się Bożemu Sercu nawiązuje J. Hajda: „Bez wahania można powiedzieć, że definicją miłości jest sam Jezus Chrystus. Bo polega ona na bezinteresownym oddaniu siebie drugim”⁹⁶⁴. Homilista wskazuje na trzykrotne poświęcenie narodu polskiego Najświętszemu Sercu⁹⁶⁵. Również inny homilista, R. Froń, odwołuje się do tych wydarzeń. Autor przytacza fragment orędzia biskupów poprzedzający trzecie poświęcenie z roku 1953⁹⁶⁶.

Zdawkowe odniesienie do problematyki poświęcenia można zauważyć w homilii S. Nakręta. Autor zaznacza: „Bóg tak umiłował świat, że Syna Swego Jednorodzonego dał na ofiarę przebłagalną za grzechy ludzi. Ponieważ zaś miarą miłości jest miara zdolności do poświęcenia się dla dobra tych, których się kocha, nasz Stwórca nie tylko powiedział, lecz pokazał, że ludzi kocha bez miary”⁹⁶⁷.

Inny homilista, M. Gniadek, nawiązuje do fragmentu z encykliki *Miserentissimus Redemptor*, w której Pius XI przypomina znaczenie poświęcenia oraz ekspiacji: „Jak więc przez poświęcenie się wyraża się i wzmacnia zjednoczenie się z Chrystusem, tak i ekspiacja toruje drogę do tego zjednoczenia przez zmazanie win i przez

⁹⁶¹ Tenże, *Oddani Bożemu Sercu*, BK 112 (1984), nr 6, s. 322–323. Homilista wyjaśnia, jakie jest znaczenie oddania się Bożemu Sercu na przykładzie aktu poświęcenia dokonanego przez Episkopat Polski: „Oddanie się Najświętszemu Sercu Pana Jezusa jest formą przymierza zawartego między Bogiem a Narodem”. Autor wzmiankuje także o „akcie oddania się rodziny Bożemu Sercu”.

⁹⁶² J. Beksiński, *Oddani Bożemu Sercu*, BK 112 (1984), nr 6, s. 324–325.

⁹⁶³ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 276 – 277.

⁹⁶⁴ J. Hajda, *Bóg jest miłością*, BK 108 (1982), nr 4, s. 221.

⁹⁶⁵ Tamże, s. 222.

⁹⁶⁶ R. Froń, *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 142–143.

⁹⁶⁷ S. Naskręt, *Uczcie się ode Mnie*, BK 152 (2008), nr 3, s. 157.

uczestniczenie w cierpieniach Chrystusa udoskonala je oraz uzupełnia ofiarą składaną za braci”⁹⁶⁸.

Z kolei W. Basista, zachęca rodziny do poświęcenia się Sercu Zbawiciela. Podkreśla, że „środowiskiem naturalnym, gdzie miłość Serca Bożego może w pełni zajaśnieć i stać się znakiem dla świata, jest chrześcijańskie małżeństwo i rodzina”⁹⁶⁹.

Najwięcej miejsca problematyce poświęcenia przeznacza w swojej homilii T. Jelonek. Ukazuje poświęcenie, które wyraża się poprzez służbę. Jako wzór godny naśladowania proponuje postać św. Pawła. Apostoł nie tylko poucza o poświęceniu się Bogu, ale swoim życiem, które jest służbą, ukazuje, jak tę postawę konsekwentnie realizować. Autor homilii podkreśla, że „poświęcenie nie może być tylko deklaracją słowną i nie może na tej deklaracji poprzestać. To musi być służba”⁹⁷⁰. Oddanie się Bogu jest zachowaniem porządku, odpowiedzią na Jego oddanie się człowiekowi w ofierze Jezusa Chrystusa. T. Jelonek podkreśla: „Poświęcenie dla Boga to uświęcenie człowieka, wejście we wspólnotę z Bogiem”⁹⁷¹. Wskazuje, że według wzoru św. Pawła, poświęcenie jest służbą i tak należy rozumieć sens poświęcenia się Bożemu Sercu, „które jest znakiem wychodzącej ku nam Bożej miłości”⁹⁷².

Przeżywanie uroczystości, a niekiedy też błędne wskazywanie objawienia Serca Zbawiciela św. Małgorzacie Marii Alacoque w Paray-le-Monial jako źródła kultu, były przyczyną podejmowania przez niektórych homilistów prezentacji historii tego nabożeństwa. P. Gawron przypomina, że kult ten pojawił się już w okresie średniowiecza. Pod wpływem mistyków XI i XII wieku oraz ich zachęty kierowanej do wiernych rozważano mękę Pańską, otaczano czcią Rany Chrystusa oraz Serce otworzone kopią rzymskiego żołnierza. Jako główne miejsca kultu autor wymienia niektóre klasztory na terenie Francji oraz Niemiec. Przez misjonarzy z zakonu jezuitów nabożeństwo przenika do Ameryki⁹⁷³. Homilista zwraca także uwagę na objawienia w Paray-le-Monial

⁹⁶⁸ M. Gniadek, *Pozwólmy sercu dojść do głosu*, BK 154 (2010), nr 3, s. 150. „O ile więc poświęcenie się stanowi wyznaczenie i umocnienie jedności z Chrystusem, o tyle ekspiacja zapoczątkowuje tę jedność przez zgładzenie win; następnie ją doskonalą przez uczestnictwo w cierpieniach Chrystusa i wreszcie dopełnia, składając ofiary za braci” Pius XI, *MiR*, 5. [w:] A. Tessarolo, *Teologia Serca*, s. 127–145.

⁹⁶⁹ W. Basista, *Rodziny wierne Sercu Jezusa*, BK 102 (1979), nr 6, s. 293–294.

⁹⁷⁰ T. Jelonek, *Idea poświęcenia*, MH 237 (2007), s. 162.

⁹⁷¹ Tamże, s. 164.

⁹⁷² Tamże, s. 165.

⁹⁷³ P. Gawron, *Umiłować Serce Jezusowe*, MH 258 (2010), s. 179–180. Autor zaznacza, że „w Brazylii w 1585 r. powstaje pierwszy kościół pod wezwaniem Serca Jezusowego. Nadal jednak kult Serca Jezusowego pozostaje pobożnością prywatną”. Na pojawienie się święta po raz pierwszy we Francji wpłynęła aprobata biskupa z Rennes udzielona św. Janowi Eudesowi w 1670 roku. Od 31 sierpnia tego

i ich znaczące oddziaływanie na jego rozkwit. Mimo iż Stolica Apostolska otrzymywała wiele prośb dotyczących aprobaty kultu oraz święta, była bardzo powściągliwa w podejmowaniu decyzji o ich zatwierdzeniu. Autor wskazuje na istotny moment stanowiący początek publicznej czci Serca Bożego. Ma to miejsce w roku 1765, kiedy papież Klemens XIII, wyznaczając święto Serca Jezusowego na „piątek po oktawie Bożego Ciała”, wpisuje je do cyklu świąt chrześcijańskich. Dokonuje się to początkowo tylko w Kościele lokalnym (np. w Polsce) oraz w niektórych wspólnotach, które wystąpiły do papieża z prośbą o ustanowienie tego święta⁹⁷⁴. Następnie w 1856 roku zostaje ono zatwierdzone przez papieża Piusa IX dla całego Kościoła. Do rozszerzenia się kultu Najświętszego Serca przyczynia się również Leon XIII poprzez złożenie aktu poświęcenia całego rodzaju ludzkiego Sercu Jezusowemu. Natomiast papież Pius X zaleca, aby dokonywać tego oddania się Sercu Bożemu każdego roku⁹⁷⁵. Podobnie R. Froń zauważa, że uroczystość Najświętszego Serca prowadzi wiernych „ku Sercu Jezusa”⁹⁷⁶. Następnie autor przybliża moment w dziejach Kościoła, kiedy nieoficjalne nabożeństwo do Najświętszego Serca zostaje publicznie zaaprobowane przez Stolicę Apostolską⁹⁷⁷.

3.1.5.2 Wynagrodzenie

Pius XI w encyklice *Miserentissimus Redemptor* przypomniał, że istnieje potrzeba, by człowiek odpowiedział na miłość Boga swoją miłością. Papież podkreślił w tym dokumencie, że „Duch ekspiacji, czyli zadośćuczynienia odgrywał zawsze istotną rolę w kulcie Najświętszego Serca Jezusowego. Nic też poza nim nie odpowiada lepiej genezie, przymiotom i skuteczności, jakie są właściwe tej formie kultu, co potwierdza historycznie praktyka, liturgia święta oraz dokumenty papieskie”⁹⁷⁸. Nawiązał także

roku wszystkie domy jego Kongregacji oddają cześć Sercu Jezusa w wyznaczony dzień. Po tym pierwszym zezwoleniu nie tylko niektóre diecezje we Francji, ale również włoskie oraz niemieckie aprobowują święto Serca Jezusowego.

⁹⁷⁴ P. Gawron, *Umiłować Serce Jezusowe*, MH 258 (2010), s. 180.

⁹⁷⁵ Tamże.

⁹⁷⁶ R. Froń, *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 141–143.

⁹⁷⁷ Tamże, s. 141. Głosciciel przypomina także żądanie Pana Jezusa przedstawione siostrze Małgorzacie Marii Alacoque podczas objawień w Paray-le-Monial w 1675 roku. Zbawiciel ukazał jej „swoje Serce, które tak umiłowało ludzi, iż całkowicie się dla nich wyniszczyło, a w zamian doznaje tylko zapomnienia, niewdzięczności i wzgardy.” Odpowiedzią na tę miłość miało być ustanowienie „specjalne święto ku czci Jego Serca”. Homilista również wskazuje na moment zatwierdzenia święta dla niektórych wspólnot lokalnych a następnie „dla całego Kościoła”.

⁹⁷⁸ Por. MiR 6.

w swoim nauczaniu do prośby o wynagrodzenie, którą przedstawił Pan Jezus podczas objawień w Paray-le-Monial⁹⁷⁹.

Do nauczania papieża Piusa XI oraz do praktyk związanych z wynagrodzeniem nawiązywali w swoich homiliach głoszący o Najświętszym Sercu. P. Gawron zwraca uwagę na praktykę wynagrodzenia, którą wierni odpowiadają na miłość Serca Jezusowego. Jest to Komunia Święta rozumiana jako wynagrodzenie „za odrzuconą miłość Boga do człowieka”⁹⁸⁰ praktykowana w kolejności dziewięciu „pierwszych piątków miesiąca”⁹⁸¹.

Podobnie S. Nosal podkreśla przesłanie, jakie niesie uroczystość Najświętszego Serca. Zachęca, aby w przebitym Sercu Zbawiciela dostrzec miłość Boga, która jest największa i prawdziwa. Jest to miłość bezgraniczna, która jednocześnie oczekuje na wzajemność oraz wynagrodzenie dla Serca Zbawiciela ranionego osobistymi grzechami człowieka oraz grzechami innych ludzi⁹⁸². Autor zgodnie z nauczaniem Magisterium przypomina, że Serce Jezusa stanowi dla człowieka wzór do naśladowania: „Za miłość trzeba odpłacać miłością”⁹⁸³. Homilista wskazuje na Komunię Świętą jako najważniejszy spośród dobrych uczynków w wynagradzaniu Bogu za ludzkie grzechy. Stwierdza: „Jak grzech najbardziej oddala człowieka od Boga, tak Komunia Święta najściślej nas z Nim łączy. Szczególnie ma być przyjęta w piątek, aby nasze wynagrodzenie łączyło się z najwyższym wynagrodzeniem, jakie złożył Chrystus swemu Ojcu w Wielki Piątek. Musi to być jednak godnie, w stanie łaski uświęcającej, przyjęte Ciało Pana”⁹⁸⁴. Autor zachęca do praktykowania pierwszych piątków miesiąca oraz inspirowania także innych ludzi⁹⁸⁵.

Problematykę wynagrodzenia uwzględnił w swoim nauczaniu S. Piech. Autor podkreśla dwie charakterystyczne cechy uroczystości poświęconej Bożemu Sercu. Przypomina, że po pierwsze: Bogu należy się dziękczynienie „za cuda miłości Bożej dokonane dla naszego zbawienia”⁹⁸⁶ oraz po drugie: wynagrodzenie, „ponieważ często

⁹⁷⁹ Tamże.

⁹⁸⁰ P. Gawron, *Umiłować Serce Jezusowe*, MH 258 (2010), s. 180–181.

⁹⁸¹ Tamże.

⁹⁸² S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 181.

⁹⁸³ Tamże, s. 182–183.

⁹⁸⁴ Tamże.

⁹⁸⁵ Tamże, s. 184.

⁹⁸⁶ S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 137.

miłość ta nie jest odwzajemniana⁹⁸⁷. Następnie autor przytacza słowa Pana Jezusa wyrażające Jego prośbę o wynagrodzenie wypowiedzianą podczas objawień św. Małgorzacie Alacoque z 1674 roku⁹⁸⁸.

Z kolei T. Jelonek podkreśla okrucieństwo męki i śmierci Pana Jezusa, które na siebie przyjął za zbawienie świata. W Boskim Sercu Jezusa „skupiona została miłość Boga”⁹⁸⁹, która doświadcza od ludzi niewdzięczności, zapomnienia oraz nienawiści. Homilista przypomina, że ten uroczysty dzień, który jest poświęcony Bożemu Sercu, „z którego na cały świat płynie miłość Boga”⁹⁹⁰ stanowi wezwanie, aby wierni wynagradzali temu Sercu ogrom ludzkich zniewag oraz ogrom ich niewdzięczności⁹⁹¹.

W innym miejscu ten sam homilista w kilku zdaniach nawiązuje do wynagrodzenia Bożemu Sercu. Serce Zbawiciela jest przepelnione miłością, mimo że człowiek popełnia grzechy i rani je swoją niewdzięcznością. Autor zachęca wiernych, aby w ten uroczysty dzień ich modlitwy zanoszone do Boga były ukierunkowane na wdzięczność i wynagrodzenie⁹⁹². T. Jelonek przypomina także o potrzebie bycia „w kręgu miłości, o której mówi liturgia słowa i która stanowi istotę uroczystości ku czci Serca Jezusowego”⁹⁹³. Świadectwem przeżywania miłości, którą obdarza Boże Serce jest postawa nieustannego nawracania się, wyznawanie swoich grzechów, przedkładanie swojej prośby o przebaczenie Bogu i bliźniemu, wynagradzanie „Majestatowi Bożemu” oraz zadośćuczynienie tym, którzy doznali krzywdy od czciciela Najświętszego Serca⁹⁹⁴.

Również H. Kiemona zauważa, że „Jezus, umierając na Golgocie, mógł powiedzieć, że większej miłości nikt nie ma, jeżeli kto życie swoje daje za przyjaciół swoich. Symbolem i zewnętrznym wyrazem tej miłości jest Jezusowe Serce”⁹⁹⁵. Autor jednocześnie podkreśla rzeczywistość miłości Jezusowego Serca, określając ją mianem miłości służebnej. Ta Jego miłość wyraziła się w największym dobru, jakie ofiarował ludzkości, to jest w zbawieniu⁹⁹⁶. Homilista zauważa, że ze strony człowieka

⁹⁸⁷ Tamże.

⁹⁸⁸ Tamże, s. 137–138.

⁹⁸⁹ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 136.

⁹⁹⁰ Tamże.

⁹⁹¹ Tamże.

⁹⁹² T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 98.

⁹⁹³ Tamże.

⁹⁹⁴ T. Jelonek, *Miłość*, MH 187 (2000), s. 187.

⁹⁹⁵ H. Kiemona, *Miłość za miłość*, MH 157 (1996), s. 94.

⁹⁹⁶ Tamże, s. 95.

nie wystarczy postawa wdzięczności: „Wdzięczność to jeszcze za mało”⁹⁹⁷, po czym zachęca, aby ze strony wiernych odpowiedzią na miłość Zbawiciela była miłość wynagradzająca. Homilista proponuje realizację zadania miłości wynagradzającej, a ta polega na przepraszaniu Jezusa Chrystusa „do końca”⁹⁹⁸ oraz „bez końca”⁹⁹⁹ dobrymi uczynkami, modlitwą za ludzi, „którzy odeszli od Boga, którzy karmią się grzechem i piją grzech jak wodę”¹⁰⁰⁰, a nawet sobie nie uświadamiają, „co to jest Jezusowa miłość”¹⁰⁰¹.

Z kolei J. Augustynowicz zaznacza, że uroczystość Najświętszego Serca jest ustanowiona ze względu na Jezusa Chrystusa. Jego pragnieniem było inspirowanie wiernych do zadumy i skruchy z powodu grzechów „całego świata”¹⁰⁰². Również T. Bańkowski w podobnym tonie nawiązuje do grzechów przeciwko miłości Boga, która jest przez człowieka odtrącona, to „miłość, z której nikt nie chce czerpać”¹⁰⁰³. Homilista zachęca, aby w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa za otrzymane łaski Bogu dziękować, a za grzechy dotyczące zaniedbań życia sakramentalnego przepraszać¹⁰⁰⁴.

Inny autor, Z. Rabka, głosząc o miłości Boskiego Serca Jezusa, które „ukochało każdego człowieka do końca”¹⁰⁰⁵ zaprasza wiernych do podjęcia postanowienia poprawy. Homilista zwraca uwagę, że święto ku czci Bożego Serca to odpowiedni czas na zmianę swojego postępowania: „Niech każdy z nas zacznie leczyć swoje i innych rany, z wynagrodzeniem za nie Chrystusowemu Sercu”¹⁰⁰⁶.

O potrzebie wynagrodzenia przypomina także B. Giemza, który przytacza nauczanie papieża Piusa XI zawarte w encyklice *Miserentissimus Redemptor* „O wspólnym zadośćuczynieniu Najświętszemu Sercu Jezusowemu”¹⁰⁰⁷. Homilista wyjaśnia, jaką postawą ma się kierować człowiek, aby wynagradzać Bogu za swoje grzechy i przewinienia. Wynagrodzenie ma wartość wtedy, gdy jest wzorowane na relacji Jezusa Chrystusa względem Ojca¹⁰⁰⁸: „Chrystus wynagrodził Bogu Ojcu za nasze

⁹⁹⁷ Tamże.

⁹⁹⁸ Tamże.

⁹⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰⁰ Tamże.

¹⁰⁰¹ Tamże.

¹⁰⁰² J. Augustynowicz, *Mniej pychy więcej pokory*, BK 161 (2017), nr 3, s. 168.

¹⁰⁰³ T. Bańkowski, *Bogactwem człowieka – Bóg obecny w jego sercu*, BK 126 (1991), nr 5, s. 291–292.

¹⁰⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁰⁵ Z. Rabka, *Model miłości*, BK 106 (1981), nr 6, s. 323.

¹⁰⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁰⁷ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 148–149.

¹⁰⁰⁸ Tamże, s. 149.

grzechy przez miłość i posłuszeństwo, posunięte aż do ofiary na drzewie Krzyża. Posłuszeństwo i miłość nadały tak Jego życiu, jak i Jego męce i śmierci wartość wynagradzającą¹⁰⁰⁹. Głosiciel podkreśla, że aby w życiu wiernych również mogło realizować się wynagrodzenie Bożemu Sercu, niezbędne jest przyjęcie i pełnienie woli Bożej każdego dnia. Autor przypomina także wskazania papieża Piusa XII: „Cała siła ekspiacji wypływa z krwawej ofiary Chrystusa, która bezustannie wznawia się na naszych ołtarzach w sposób bezkrwawy”¹⁰¹⁰.

W podobnym duchu do podjęcia postawy wynagrodzenia zachęca inny homilista T. Mrowiec. Nawołuje wiernych, aby przybliżyli się ze swoim sercem do Najświętszego Serca, bo wtedy człowiek może „poznać głębię Bożej miłości”¹⁰¹¹. To podejście do Serca Zbawiciela pozwoli odsłonić tajemnice ludzkiego serca, jego miłości. Wówczas Boża łaska wprowadzi do serca człowieka pokój, ład oraz porządek. Człowiek doświadczy w swoim sercu pokrzepienia oraz ukojenia¹⁰¹². Autor głosi, że „Bóg też ma serce i sam ukształtował serca wszystkich ludzi”¹⁰¹³. Homilista zachęca czcicieli Bożego Serca, aby prosili Boga o pomoc w rozpoznawaniu złych i dobrych tajemnic swojego serca¹⁰¹⁴. Zbawiciel przyczynia się do tego, aby ludzkie serca dostrzegały „możliwość większej miłości, większego poświęcenia, większego wynagrodzenia za grzechy swoje i całego świata”¹⁰¹⁵. Podkreśla, że „każde spotkanie z otwartym Sercem Jezusa”¹⁰¹⁶ inspiruje człowieka do większego zaangażowania w pełnienie uczynków miłości, większej ofiarności i poświęcenia dla bliźnich oraz aktywnego zaangażowania przy wynagradzaniu „za grzechy swoje i całego świata”¹⁰¹⁷. Autor zauważa, że odkrycie

¹⁰⁰⁹ Tamże.

¹⁰¹⁰ Cyt. za tamże. Homilista zwraca uwagę na bardzo jasne wskazówki dotyczące pełnienia woli Bożej z intencją wynagrodzenia według ks. Jana Twardowskiego: „Wynagrodzić Bogu to znaczy modlić się, bo inni się nie modlą, cierpieć po chrześcijańsku, bo inni nie umieją cierpieć. Jeżeli modlimy się i cierpimy – wypełniamy w świecie puste miejsca. Modlimy się, bo inni się nie modlą, wierzymy, bo inni nie wierzą, umieramy za tych, co nie chcą umierać, kochamy, bo innym serce wyszło”.

¹⁰¹¹ T. Mrowiec, *Bóg działa w sercu człowieka*, MH 179 (1999), s. 153.

¹⁰¹² Tamże.

¹⁰¹³ Tamże, s. 154.

¹⁰¹⁴ T. Mrowiec, *Bóg działa w sercu człowieka*, MH 179 (1999), s. 154. Autor przybliża wiernym zatroskanie Boga o ludzkie serca: „Bóg patrzy na serce człowieka, przenika je do głębi i zna wszystkie jego myśli. Pan ostrzega nas, że serce człowieka w swej wolności może skłonić się do złego słowa, które z kolei może zrodzić w nim złe myśli. Te zaś – nurtując nieustannie serce człowieka – sprawiają, że zamieszkuje w nim grzech. I tak w sercu człowieka może znaleźć schronienie każda wada i grzech: obłuda, pycha, chciwość, gniew, niewybaczona krzywda, pożądlivość oczu i ciała. W takim sercu napełnionym «marnościami życia» mnożą się niepokoje, jest ono bezradne wobec wroga, który chce je podstępnie zranić, dlatego drży wobec każdej przeciwności życia. Psalmi mówią wprost, że serce człowieka niszczy, gdy nie jest z Bogiem”.

¹⁰¹⁵ Tamże, s. 155–156.

¹⁰¹⁶ Tamże.

¹⁰¹⁷ Tamże.

tajemnicy związanej z modlitwą wynagradzającą jest równoznaczne z poznaniem tajemnicy „duchowej mocy”¹⁰¹⁸. Przypomina także pragnienia Bożego Serca objawione św. Małgorzacie Marii Alacoque. Wskazuje, że Jego pragnieniem jest, aby za „obojętność tak wielu zagubionych dusz”¹⁰¹⁹ wierni wynagradzali „swoją modlitwą, swoją obecnością w pierwsze piątki miesiąca i swoim życiem”¹⁰²⁰. Homilista podkreśla moc sakramentu pokuty, w którym człowiek przyznaje się do popełnionych grzechów oraz słabości, otrzymuje łaskę nawracania do nich, a także umocnienie i pokrzepienie¹⁰²¹.

3.1.5.3 Maryja w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Na podstawie dokumentów Kościoła został wypracowany model kaznodziejstwa maryjnego. T. Lewandowski zauważa niepodważalną rolę Soboru Watykańskiego II we wskazaniu poprawnego przedstawiania Maryi w dziele zbawienia. Autor stwierdza, że „zasadniczym rysem mariologii soborowej jest ukazanie Maryi w perspektywie historii zbawienia, której centrum jest Jezus Chrystus”¹⁰²².

Analizując treść przepowiadania podczas uroczystości Najświętszego Serca Jezusowego, można oczekiwać, że w tekstach często pojawi się postać Najświętszej Maryi Panny. Na podstawie mariologii soborowej Maryja ze względu na powiązanie z Jezusem Chrystusem i Jego Kościołem zajmuje „wyjątkowe miejsce w tajemnicy zbawienia”¹⁰²³. Również papież Pius XII w Encyklice *Haurietis aquas* podkreśla potrzebę łączenia czci oddawanej Sercu Zbawiciela z kultem Serca Maryi. Ojciec Święty precyzuje nauczanie słowami: „aby z kultu Najświętszego Serca Jezusowego spływały na społeczność chrześcijańską, owszem na cały rodzaj ludzki, obfitsze łaski, obfitsze korzyści, wierni powinni łączyć z nim kult Niepokalanego Serca Maryi. W dziele bowiem ludzkiego odkupienia Najświętsza Maryja Panna była, z woli Boga,

¹⁰¹⁸ Tamże.

¹⁰¹⁹ Tamże.

¹⁰²⁰ Tamże.

¹⁰²¹ Tamże, s. 156.

¹⁰²² Autor zwraca uwagę na fakt, że powracając do źródła, jakim jest Objawienie „można powiedzieć, że osoba Maryi jawi się zawsze w jakichś relacjach, nigdy w oderwaniu i izolacji, a wszystkie te relacje koncentrują się w osobie Jezusa Chrystusa jako centrum historii Zbawienia”. Należy pamiętać, że w przepowiadaniu o Maryi nie można pominąć wymiaru trynitarnego, historiozbawczego oraz eklezjalnego. T. Lewandowski, *Chrystocentryzm maryjny w przepowiadaniu*, [w:] GPJTp, s. 238, 246, 255.

¹⁰²³ T. Lewandowski, *Chrystocentryzm maryjny w przepowiadaniu*, dz. cyt., s. 239. Autor przytacza nauczanie Kościoła, wskazując na udział Maryi w historii zbawienia według przekazu Pisma Świętego, następnie Tradycji oraz dokumentów Kościoła.

nierozerwalnie złączona z Chrystusem, tak że nasze zbawienie dokonało się na mocy ścisłego powiązania miłości i cierpień Jezusa z miłością i bólem Jego Matki”¹⁰²⁴.

Dokumenty Kościoła bardzo jasno przedstawiają rolę Maryi w historii zbawienia. Wskazują na Jej relację do Trójcy Świętej oraz Kościoła. T. Lewandowski w swoim opracowaniu *Chrystocentryzm maryjny w przepowiadaniu* podkreśla: „Maryja nie tylko przypomina orędzie Jezusa, ale również pokazuje, jak trzeba na co dzień nim żyć”¹⁰²⁵.

W tym kontekście przepowiadanie o Najświętszym Sercu można wzbogacić o biblijny obraz Maryi, ukazując jej relacje względem Boga Ojca, Bożego Syna, Ducha Świętego oraz Kościoła, gdyż ona jest najlepszą przewodniczką w naśladowaniu Chrystusa.

W badanym materiale homiliści bardzo rzadko mówią o Maryi. Pojawia się wątek chwalcący przywiązanie wiernych do Bożej Matki¹⁰²⁶. Przykładem jest homilia W. Chmielarskiego. Autor podkreśla, że w maju, kiedy śpiewa się Litanię loretańską, kościoły wypełniają się jej czcicielami¹⁰²⁷.

Homilista zauważa pozytywne zaangażowanie wiernych w cześć oddawaną Matce Najświętszej w miesiącu jej poświęconym, jakim jest maj, natomiast z żalem wspomina o kryzysie, który dotyczy czci oddawanej Sercu Zbawiciela w Jemu poświęconym miesiącu, jakim jest czerwiec. Kościoły wtedy są puste. Ponadto wskazuje na brak zainteresowania praktyką pierwszych piątków¹⁰²⁸.

Tylko u nielicznych homilistów można znaleźć krótkie nawiązania do Maryi. Przykładowo P. Kroczek, przypominając, że Pan Jezus uczy nas pokory, wskazuje na rolę

¹⁰²⁴ HA 5.

¹⁰²⁵ T. Lewandowski, *Chrystocentryzm maryjny*, dz. cyt., s. 256.

¹⁰²⁶ W. Chmielarski, *Serce Jezusa wzorem naszych serc*, MH 164 (1997), s. 168.

¹⁰²⁷ Por. tamże, s. 168.

¹⁰²⁸ Por. tamże, s. 168. Autor inspiruje wiernych do dania odpowiedzi na pytanie o ich sytuację religijną, z której by miało wypływać większe zaangażowanie w oddawanie czci Bożemu Sercu: „Co zrobić, aby Serce Jezusa było naszym wzorem? Przede wszystkim ożywić w sobie nabożeństwo do Serca Jezusowego. Cieszy nas miesiąc maj i dosyć duża frekwencja w naszych kościołach i przy kapliczkach przydrożnych, cieszą nas śpiewane litanie loretańskie. [...] To dobrze, ale przykro, że wraz z nastaniem czerwca frekwencja w kościołach maleje, a przy kapliczkach przydrożnych nie śpiewa się litanii do Serca Jezusowego. Chciejmy znaleźć trochę czasu w czerwcu dla Jezusa. Śpiewanie lub odmawianie litanii uprzytomni nam wspaniałość Serca Jezusowego i z pewnością zachęci do naśladowania przymiotów tegoż Serca. Przykro także, że słabnie uczestnictwo naszych wiernych w praktykowaniu pierwszych piątków, a przecież to dobra szkoła Serca Jezusowego. Wymierają starsi ludzie, a młodszy już nie mają chęci do tej zbożnej praktyki. Być może, że jest tu także trochę winy Kościoła, że nie potrafi tych Pierwszych Piątków uatrakcyjnić. Być może trzeba obecną formułę nabożeństwa zmodyfikować. Warto podsunąć kapłanom nowe pomysły, aby Serce Jezusa mogło być naszym wzorem, wzorem także dzieci i młodzieży, nie tylko ludzi starszych”.

Maryi w życiu wiernych. Homilista mówi: „pokora [...], stoi na czele cnót, bowiem jest cnotą samego Jezusa i jego Matki Maryi”¹⁰²⁹. Autor, odwołując się do sceny Zwiastowania, zwraca uwagę na pokorę Maryi oraz wskazuje Ją jako wzór godny naśladowania. Anioł „zwiastuje Jej wielką nowinę – będzie Matką Syna Bożego. [...] Na tę wielką i jakże zaskakującą wiadomość Maryja odpowiada: «Niech mi się stanie według twego słowa» (Mt 1, 38). Oto początek zbawienia. [...] Maryja nie żąda zaszczytów, przywilejów i uznania. Ona nie chce o swej decyzji rozpowiadać. Nie chce być sławna, znana, podziwiana. [...] Pokornie przyjmuje wolę Boga wobec siebie. [...] W skromności i cichości Maryja przynosi światu Odkupiciela”¹⁰³⁰.

Inny homilista, E. Rosieński, na podstawie wezwania Pana Jezusa: „Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię” (Mt 11, 28) dostrzega potrzebę odpowiedzi na tę zachętę ze strony wiernych. Może się ona realizować przez „służbę Kościołowi i światu”¹⁰³¹. Homilista zauważa także odpowiedni moment, aby oddać się na służbę Bogu przez Niepokalane Serce Maryi. Autor w tym kontekście przywołuje słowa skierowane do wiernych przez papieża Piusa XII: „Wypada z tego najoczywiściej, iż skoro chrześcijanie przez Maryję od Chrystusa otrzymali Boże życie, by po spełnieniu kultu należnego Sercu Jezusowemu uczcili także Najśrodsze Serce Matki Niebieskiej pobożnością, miłością, dziękczynieniem, wynagrodzeniem”¹⁰³². Głosiciel zachęca wiernych, aby podjęli drogę kroczenia „przez całe życie”¹⁰³³ w oddaniu Sercu Jezusa i Sercu Maryi¹⁰³⁴.

Z kolei S. Nosal podkreśla podobieństwo istniejące między zranionym Sercem Jezusa, które ciągle kocha oraz miłością, którą darzy ludzi Maryja¹⁰³⁵. Homilista zauważa, że dla narodu polskiego takim symbolem przypominającym o tej miłości jest Jasnogórska Ikona, a na obliczu Bożej Matki cięte rany: „Dobrze rozumiemy te Jej rany, kiedy patrzymy na Nią, stojącą pod krzyżem, na którym wisiał Jej Syn, kiedy jeden z żołnierzy włócznią przebił Mu bok i natychmiast wypłynęła krew i woda”¹⁰³⁶.

¹⁰²⁹ P. Kroczek, *Serce Jezusa – naucz nas pokory*, MH 294 (2015), s. 179.

¹⁰³⁰ Tamże.

¹⁰³¹ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 278.

¹⁰³² Cyt. za E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 278.

¹⁰³³ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 278.

¹⁰³⁴ Tamże.

¹⁰³⁵ S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 181.

¹⁰³⁶ Tamże.

3.1.5.4 Kult świętych w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

K. Panuś zwraca uwagę na odpowiedzialność kaznodziei za zainteresowanie słuchaczy przekazem zawartym w przepowiadaniu opartym na świadectwach z życia świętych: „W homilii hagiograficznej dokonuje się to przez umiejętne spojrzenie na świętego; dostrzeżenie pewnych jego niezwykłych cech, jego specyfiki w gronie innych świętych. Niewątpliwie, ciekawe wprowadzenie bohatera wiary wymaga dużego talentu kaznodziejskiego”¹⁰³⁷.

W badanych homiliach pojawiają się pojedyncze odniesienia do życia świętych. Bardzo zwięźle nawiązuje do świadectwa św. Teresy od Dzieciątka Jezus J. Swędrowski. Autor przypomina, że Jezus Chrystus jest obecny w swoim Kościele. On obdarza swoją miłością „w Duchu Świętym”¹⁰³⁸. Homilista podkreśla, że św. Teresa znalazła miłość, która stała się dla niej drogą szczęścia. J. Swędrowski cytuje fragment z jej autobiografii: „Zobaczyłam i zrozumiałam, że miłość zawiera w sobie wszystkie powołania, że miłość jest wszystkim, że obejmuje wszystkie czasy i miejsca; słowem, miłość jest wieczna. [...] O tak znalazłam już swe własne miejsce w Kościele; miejsce to wyznaczyłeś mi Ty, Boże mój. W sercu Kościoła, mojej Matki, będę miłością”¹⁰³⁹. Z kolei F. Palmisano nawiązuje do świadectwa św. Elżbiety od Trójcy. Przybliżyła tekst modlitwy francuskiej karmelitanki, który zachował się w jej *Dzienniku*. Św. Elżbieta wyraża prośbę, aby jej życie było promieniowaniem, odzwierciedleniem życia Jezusa: „O mój umiłowany Chryste, ukrzyżowany z miłości, chciałabym być oblubienicą Twego Serca, chciałabym okryć Cię chwałą [...]. Chciałabym, aby moje życie było samym promieniowaniem Twojego życia”¹⁰⁴⁰.

Świadectwo świętości Jana Pawła II, która wypływała z praktykowania nabożeństwa do Bożego Serca, przedstawił M. Ostrowski¹⁰⁴¹. Jest to też pozytywny aspekt przepowiadania, który pojawia się w badanym materiale. Homilista nawiązuje do przeżywania przez Jana Pawła II choroby i jego przygotowywania się na śmierć: „Przeżyliśmy dni jego choroby, agonii i śmierci. Dał nam on ostatnią naukę. [...] Ukazał

¹⁰³⁷ K. Panuś, *Chrystocentryczne przepowiadanie hagiograficzne*, [w:] GPJTp, s. 276.

¹⁰³⁸ J. Swędrowski, *Przyzwyczajenie czy pewność?*, WA 41 (2013), nr 3, s. 164.

¹⁰³⁹ Tamże, s. 164–65.

¹⁰⁴⁰ F. Palmisano, *Serce Jezusa – miłości skarbnico*, WA 44 (2016), nr 3, s. 127.

¹⁰⁴¹ M. Ostrowski, *Rozpal serca nasze miłością Twojego Serca*, MH 244 (2008), s. 125.

godność i wielkość każdego człowieka, nawet tego słabego. [...] Ileż dobra rozbudziła jego ofiara ostatnich dni: ożywienia religijnego, nawróceń, dobrych postanowień”¹⁰⁴². Homilista jest przekonany, że świadectwo ofiary życia Jana Pawła II swoją moc czerpało „z prawdziwego nabożeństwa do Serca Pana Jezusa”¹⁰⁴³.

Czymś właściwym jest to, że liczni autorzy homilii powołują się w swoich tekstach na słowa Jezusa Chrystusa zapisane przez św. Małgorzatę Marię Alacoque po otrzymanych przez nią objawieniach. Najczęściej cytowane dotyczą Zbawiciela, który żąda ustanowienia święta ku czci Jego Boskiego Serca, praktykowania wynagrodzenia Bożemu Sercu za grzechy godnym przyjmowaniem Komunii Świętej podczas nowenny dziewięciu „pierwszych piątków miesiąca”¹⁰⁴⁴. W tym kontekście S. Nosal przypomina objawienie, które otrzymała św. Małgorzata Maria Alacoque w czerwcu 1675 roku. Wtedy Zbawiciel przedstawił żądanie, aby „pierwszy piątek po oktawie Bożego Ciała był odtąd poświęcony jako osobne święto czci mojego Serca i wynagrodzeniu Mi przez Komunię Świętą i inne praktyki pobożne za zniewagi, jakich doznaję, gdy w czasie oktawy, jestem wystawiony na ołtarzach. Obiecuję Ci również, że moje Serce rozszerzy się, by rozlewać obficie strumienie swej Boskiej miłości na tych, którzy Mu oddawać będą tę cześć i którzy starać się będą, by Mu była oddawana”¹⁰⁴⁵.

Inny głosiciel, S. Piech, cytuje słowa modlitwy św. Rafała Kalinowskiego: „Otwórz mi Najświętsze Twe Serce, o mój Jezu; okaż mi wszelkie piękno Jego, zjednocz mnie z Nim na zawsze”¹⁰⁴⁶. Homilista przypomina, że wierni mają jeszcze wiele do zrobienia, jeżeli chodzi o wynagrodzenie i zadośćuczynienie Sercu Zbawiciela¹⁰⁴⁷. Wcześniej prezentuje fragment *Dzienniczka* św. Faustyny zawierający słowa Pana Jezusa skierowane do świętej: „Czekam na dusze, a one są dla Mnie obojętne. Kocham je tak

¹⁰⁴² Tamże.

¹⁰⁴³ Tamże.

¹⁰⁴⁴ S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 182–183.

¹⁰⁴⁵ Tamże, s. 181–184. Homilista cytuje także słowa Jezusa Chrystusa przekazane św. Małgorzacie Marii Alacoque, w których zapewnia o okazaniu miłosierdzia w godzinie śmierci wszystkim, „którzy będą przystępować do Komunii Świętej przez dziewięć pierwszych piątków miesiąca”. Do treści objawień, jakie miała św. Małgorzata Maria Alacoque nawiązują także następujący homiliści: J. Klim, *Patrzyć sercem*, MH 201 (2002), s. 116–119; H. Kiemona, *Miłość za miłość*, MH 157 (1996), s. 93–95; P. Gawron, *Umiłować Serce Jezusowe*, MH 258 (2010), s. 179–181; B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 146–147; T. Mrowiec, *Bóg działa w sercu człowieka*, MH 179 (1999), s. 155; S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 137–138; W. Chmielarski, *Serce Jezusa wzorem naszych serc*, MH 164 (1997), s. 169; J. Augustynowicz, *Mniej pychy więcej pokory*, BK 161 (2017), nr 3, s. 169; R. Froń, *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 141; J. Machnac, *Serce Boże – ratunek dla ludzkości*, BK 122 (1989), nr 6, s. 286; T. Bańkowski, *Miłość rodzi miłość*, BK 116 (1986), nr 5, s. 288–289; S. Skalniak, *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 308.

¹⁰⁴⁶ S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 141.

¹⁰⁴⁷ Por. tamże.

czule i szczerze, a one Mi nie dowierzają. Chcę je obsypać łaskami – one przyjąć ich nie chcą. Obchodzą się ze Mną, jak z czymś martwym, a przecież mam Serce pełne miłości i miłosierdzia (*Dzienniczek 1447*)¹⁰⁴⁸. Również S. Skalnik przybliży przesłanie przekazane przez św. Faustynę. Autor cytuje fragment z jej *Dzienniczka* dotyczący nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego: „Ono będzie nowym blaskiem dla Kościoła, chociaż od dawna w nim spoczywającym. Że Bóg jest nieskończenie miłosierny, nikt temu zaprzeczyć nie może, pragnie On, aby wiedzieli wszyscy o tym, nim przyjdzie powtórnie jako Sędzia; chce, aby wpiery dusze poznały Go jako Króla Miłosierdzia”¹⁰⁴⁹.

3.1.6 Wierność Magisterium w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Innym walorem jest zastosowanie w głoszeniu przez homilistów nauczania Magisterium. E. Rosieński podkreśla wielki wkład papieża Piusa XII w propagowanie kultu Bożego Serca. Przypomina, że Ojciec Święty „w stulecie wprowadzenia liturgicznej uroczystości Najświętszego Serca Jezusowego w całym Kościele, wydał encyklikę rozpoczynającą się od słów: «Haurietis aquas» - «Będziecie czerpać z radością wody ze źródeł zbawicielowych»” (Iz 12, 3)¹⁰⁵⁰. Następnie głosiciel zaznacza, że encyklika zawiera „głęboko teologiczny wykład podstaw kultu Bożego Serca”¹⁰⁵¹.

Z kolei encyklika Piusa XI, którą cytuje W. Chmielarski, podejmuje problematykę powszechnego obowiązku wynagrodzenia Sercu Zbawiciela¹⁰⁵². Podobnie B. Giemza, pouczając o istocie kultu Najświętszego Serca, przypomina, że jego celem, obok miłości, jest wynagrodzenie¹⁰⁵³. Wskazuje także, gdzie znajdują się przyczyny osłabienia kultu Bożego Serca. Autor zauważa, że w gronie wiernych, jak również kapłanów, istnieje problem w rozumieniu kultu. Ponadto na brak zrozumienia potrzeby przepraszenia wpływa rozszerzające się we współczesnym świecie zjawisko zaniku poczucia grzechu. Autor podkreśla, że „przebłaganie za grzechy zawsze będzie ważne, ale nie może być

¹⁰⁴⁸ Tamże.

¹⁰⁴⁹ S. Skalnik, *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 308.

¹⁰⁵⁰ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 276–278.

¹⁰⁵¹ Autor zauważa, że cześć oddawana publicznie Sercu Zbawiciela „zasadniczo jest kultem wcielonego Słowa Bożego, kultem Jezusowej miłości Bożej i ludzkiej”. Wskazuje też za nauczaniem papieża Piusa XII, że właśnie naśladowanie miłości Jezusowego Serca pozwala określać tę formę nabożeństwa kultem. Por. E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 277.

¹⁰⁵² W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 77–78.

¹⁰⁵³ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 147.

jedyne w naszym nabożeństwie i adoracji Serca Jezusowego”¹⁰⁵⁴. Homilista zachęca, aby „naturalną i stałą postawą ucznia Chrystusa”¹⁰⁵⁵ była miłość. Pierwszy List św. Jana jest inspiracją do dania najpełniejszej odpowiedzi Bogu za Jego miłość darem „ze swojego życia”¹⁰⁵⁶. Następnie B. Giemza przytacza nauczanie Piusa XI dotyczące zadośćuczynienia Panu Bogu za „rozliczne grzechy, przewinienia i zaniedbania”¹⁰⁵⁷. Autor wyjaśnia, jak należy wynagradzać Bogu. Jako wzór wskazuje Zbawiciela, który miłością i posłuszeństwem czyni zadość Ojcu niebieskiemu za ludzkie grzechy. Uwieńczeniem Jego wynagrodzenia jest ofiara, którą złożył na Krzyżu. Homilista zachęca wiernych do dawania odpowiedzi na miłość Najświętszego Serca swoją miłością, która będzie realizowana każdego dnia ¹⁰⁵⁸.

Inny homilista, S. Zatwardnicki, podkreśla miłość Boga, która jest dostrzegalna w zranionym Sercu Jezusa. Autor przypomina bardzo trafne określenie św. Bonawentury: „Poprzez widzialną ranę oglądamy niewidzialną ranę miłości”¹⁰⁵⁹.

3.1.7 Wiąż z pobożnością ludową w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Pobożność ludowa stanowi głębokie źródło treści przepowiadania. Z nią związane są różne praktyki, zwyczaje oraz modlitwy. H. Sławiński przypomina, że „nabożeństwa ludu Bożego nie są konkurencyjne dla liturgii, a stanowią ważne jej uzupełnienie i stwarzają znakomity kontekst do przepowiadania słowa Bożego”¹⁰⁶⁰.

Chrystocentryzm znajduje swoje miejsce w propagowaniu kultu oraz nabożeństw do Najświętszego Serca Pana Jezusa. W *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania* można znaleźć zachętę skierowaną do kaznodziejów, aby korzystać z głębokich źródeł treści kaznodziejskich zawartych w pobożności ludowej¹⁰⁶¹.

¹⁰⁵⁴ Tamże.

¹⁰⁵⁵ Tamże.

¹⁰⁵⁶ Tamże, s. 148.

¹⁰⁵⁷ Tamże, s. 147.

¹⁰⁵⁸ Tamże, s. 149.

¹⁰⁵⁹ S. Zatwardnicki, *Serce, które się wzdryga i rozpala*, BK 158 (2014), nr 3, s. 156.

¹⁰⁶⁰ H. Sławiński, *Przepowiadanie słowa Bożego podczas nabożeństw ludu Bożego*, [w:] „Teologia i Człowiek”, 4 (48) (2019), s. 52.

¹⁰⁶¹ J. Przybyłowski w swoim artykule *Duszpasterskie wyzwania Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* przestrzega przed błędami, które mogą się pojawić w przypadku niezachowania właściwych proporcji przy czerpaniu z pobożności ludowej w przepowiadaniu - J. Przybyłowski, *Duszpasterskie wyzwania Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, „Seminare” 20 (2004), s. 146.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w powyższym dokumencie przedstawia następujące wskazania: „Zarówno rozmaite nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, jak też inne formy pobożności są pożądane i godne zalecenia pod warunkiem, że nie będą zastępowały, ani nie będą mieszane z nabożeństwami liturgicznymi. Autentyczne duszpasterstwo liturgiczne potrafi się oprzeć na bogactwie ludowej pobożności, oczyszczać ją i prowadzić do liturgii jako dar ofiarny różnych narodów”¹⁰⁶². Do korzystania z tych źródeł zachęca także J. Twardy: „Zwyczaj, modlitwy i praktyki związane z poszczególnymi okresami roku kościelnego stanowią niezbywalne źródło treści kaznodziejskich”¹⁰⁶³.

Niektórzy homiliści, zgodnie z nauczaniem Magisterium, czerpali inspiracje do głoszenia podczas uroczystości Najświętszego Serca z tekstów pieśni religijnych. J. Wielgus korzysta z bogatej treści pieśni kościelnej „Serce Twe, Jezu, miłością goreje”¹⁰⁶⁴. Głosiciel cytuje następujący fragment:

Serce Twe, Jezu, miłością goreje.
Serce Twe w ogniu miłości topnieje.
A nasze serca zimne jak lód
I próżny dla nich Twej męki trud¹⁰⁶⁵.

J. Wielgus zauważa w cytowanych słowach smutną rzeczywistość: „Jest to prawda o ludzkim, czyli naszym sercu. Ono jest «zimne jak lód»”¹⁰⁶⁶. Homilista wskazuje, że serce człowieka „pokryte jest twardą skorupą grzechu, która uniemożliwia normalne funkcjonowanie. Serce nie pracuje tak jak powinno, dlatego powoli zamiera w nas życie duchowe”¹⁰⁶⁷. Autor nie pozostawia wiernych w tej smutnej atmosferze. Podkreśla, że uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego przynosi radość: „To Chrystus jest tym, który wszczepia ludziom Swoje Serce. [...] On kruszy wszelkie skorupy, niszczy rozmaite zgrubienia, jakie pojawiają się na naszych sercach”¹⁰⁶⁸. Głosiciel łączy treść pieśni z wezwaniem zawartym w Litaniu do Najświętszego Serca Jezusowego: „Serce Jezusa,

¹⁰⁶² Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, [w:] DPLL, *Wprowadzenie*, s. 14.

¹⁰⁶³ J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego*, dz. cyt., s. 213.

¹⁰⁶⁴ J. Wielgus, *Najlepszy kardiolog*, MH 149 (1995), s. 88.

¹⁰⁶⁵ Tamże, s. 88.

¹⁰⁶⁶ J. Wielgus, *Najlepszy kardiolog*, MH 149 (1995), s. 88. Autor nawiązuje do życia Josepha Harrisona, chłopca, którego przygodę wcześniej przedstawia. W dzieciństwie doznał „silnego uderzenia twardą piłką w pierś i wewnętrznego krwawienia”. Następstwem wypadku było powstanie wokół jego serca grubej wapiennej skorupy. „Twarda powłoka powstrzymywała wzrost serca i obieg krwi, tkanki organizmu nie mogły się rozrastać”. Cyt. za J. Wielgus, *Najlepszy kardiolog*, MH 149 (1995), s. 88.

¹⁰⁶⁷ J. Wielgus, *Najlepszy kardiolog*, MH 149 (1995), s. 88.

¹⁰⁶⁸ Tamże.

gorejące ognisko miłości”¹⁰⁶⁹. W ten sposób dookreśla, że serca ludzkie, które mogą być lodowate, topnieją wtedy, gdy pozwolą się ogrzać przy Jezusowym Sercu - gorejącym ognisku miłości¹⁰⁷⁰. W innym miejscu ten sam autor nawiązuje do słów cytowanej już pieśni „Serce Twe Jezu, miłością goreje”¹⁰⁷¹. Jako pozytyw warto odnotować, że J. Wielgus łączy treść pieśni z przypowieścią o Dobrym Pasterzu. Homilista prezentuje miłość Boga w postawie Jezusa Chrystusa, który chroni wiernych jak Dobry Pasterz swoje owieczki: „On szuka człowieka, który od Niego co jakiś czas odchodzi”¹⁰⁷². Autor zachęca czcicieli Bożego Serca do częstego powtarzania modlitwy słowami pieśni: „Do Serca Twojego uciekamy się Jezu, Boski Zbawicielu”¹⁰⁷³. Jednym z niebezpieczeństw czyhających na człowieka, który znajduje się blisko Boga jest grzech pychy, zbytńia pewność siebie czy też zapomnienie o niebezpieczeństwie zagrażającym ze strony nieprzyjaciela człowieka, jakim jest szatan ze swoimi diabelskimi sztuczkami¹⁰⁷⁴.

Inny homilista, S. Nosal, podkreśla inicjatywę Bożego Serca, aby zbawić grzesznego człowieka. Autor korzysta z bogactwa treści, którą zawiera pieśń: „Jezu miłości Twej”¹⁰⁷⁵, cytując drugą zwrotkę tej pieśni:

Dla biednych stworzeń Twych,
Co ostrzem grzechów swych
Zraniły Cię
Włóczy, co w boku tkwi,
Otwierasz Serca drzwi,
By w Twojej Boskiej Krwi
Obmyły się¹⁰⁷⁶.

Z kolei T. Jelonek w kontekście wdzięczności i wynagrodzenia, które są należne Sercu Zbawiciela, przytacza wezwanie z Litanii do Serca Jezusowego. Przypomina, że za niewdzięczność, którą człowiek odpowiada na głębię miłości Boga odpowiednią

¹⁰⁶⁹ Tamże.

¹⁰⁷⁰ Tamże, s. 88. Autor przywołuje także słowa pieśni z Gorzkich Żali „Uderz Jezu, bez odwołki w twarde serc naszych opoki”. Natomiast przepowiadanie kończy, zwracając się do Boga słowami pieśni:

„O to Cię proszę, Boga mego
Racz nie oddalać mnie od Serca Twego,
W Nim me dziedzictwo, w Nim moje mieszkanie
Niechaj w Nim serce me zawsze zostanie”.

¹⁰⁷¹ J. Wielgus, *Troska Jezusa*, MH 216 (2004), s. 139.

¹⁰⁷² Tamże.

¹⁰⁷³ Tamże.

¹⁰⁷⁴ Tamże.

¹⁰⁷⁵ S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 181.

¹⁰⁷⁶ Tamże, s. 181–182.

postawą modlitewną jest wdzięczność oraz wynagrodzenie. Tak można uczcić „Serce żelżywością napełnione i dla nieprawości naszych starte”¹⁰⁷⁷. T. Szałanda przypomina o obecności Jezusa Chrystusa w Eucharystii. Homilista zauważa łączność Eucharystii z wezwaniem „Serce Jezusa wszelkiej chwały najgodniejsze” oraz z dalszymi wezwaniem litanii, przy czym dodaje wyrażenie „w Eucharystii”: „Serce Jezusa w Eucharystii jest wszelkiej chwały najgodniejsze, Serce Jezusa w Eucharystii jest gorejącym ogniskiem miłości; Serce Jezusa w Eucharystii jest rozkoszą wszystkich świętych”¹⁰⁷⁸.

Jeden z homilistów, R. Froń, nawiązuje do tekstów zawartych w godzinkach o NSPJ. Autor wskazuje na nieskończoną miłość, która łączy Trójcę Świętą:

„Święte Serce, Bóstwa tronie, coś się cudem objawiło,
gdy w Dziewicy Matki łonie Słowo Boże się wcieliło.
Trójcy Świętej Tyś ozdoba, Ojca Tyś upodobaniem,
Bóg-Syn się zjednoczył z Tobą, Tyś Duchowi jest mieszkaniem”¹⁰⁷⁹.

Jak już wyżej było nadmienione, homileci w przepowiadaniu bardzo często inspirują się bogatą treścią zawartą w Litaniu do Najświętszego Serca Jezusowego. B. Giemza, mówiąc o kulcie Serca Pana Jezusa, nawiązuje do wezwania: „Serce Jezusa, w którym mieszka cała pełnia Bóstwa”¹⁰⁸⁰. To Serce „jest symbolem miłości Boga do ludzi; w tym Sercu jest także obecna ludzka miłość. Stąd pierwszym celem czci tegoż Serca jest miłość i wdzięczność za Jego miłość”¹⁰⁸¹.

H. Kiemona wskazuje na Serce Jezusa jako wzór do naśladowania według wezwania określającego osobę Bożego Syna, który jest pełen miłości i dobroci. Autor podkreśla, że Jego Serce „od nas żąda, byśmy okazywali miłość wszystkim ludziom”¹⁰⁸². W innej homilii ten sam autor nawiązuje do wezwania z Litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa: „Serce Jezusa, pełne miłości i dobroci”¹⁰⁸³. Homilista zauważa pragnienie Jezusa, „byśmy naśladowali Jego dobroć i miłość”¹⁰⁸⁴.

¹⁰⁷⁷ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 98.

¹⁰⁷⁸ T. Szałanda, *Msza w Teheranie*, BK 162 (2018), nr 3, s. 150–151. Homilista przypomina o obecności Chrystusa w Eucharystii, przywołując świadectwa cudów eucharystycznych w Lanciano i Sokółce.

¹⁰⁷⁹ Cyt. za R. Froń, *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 142–143. Autor przedstawia także słowami Godzinek o NSPJ prośbę, aby Boże Serce rozpało ludzkie serca ogniem Jego miłości.

¹⁰⁸⁰ B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 147.

¹⁰⁸¹ Tamże.

¹⁰⁸² H. Kiemona, *Budujmy mosty miłości!*, MH 127 (1992), s. 99–100.

¹⁰⁸³ H. Kiemona, *Serce Jezusa pomaga i ratuje*, MH 149 (1995), s. 90–91.

¹⁰⁸⁴ Tamże.

Z kolei S. Nakręt przypomina głęboką treść zawartą w znaku miłości, jakim jest serce. W Najświętszym Sercu Jezusa, które jest „znakiem i wyrazem nieskończonej miłości Boga ku ludziom” ukazuje się w pełni treść ujęta w słowach wezwań modlitwy litanijnej do tegoż Serca¹⁰⁸⁵.

Wezwania z Litanii do Najświętszego Serca Jezusowego stały się inspiracją i źródłem głoszenia dla K. Starczewskiego. Homilista zauważa, że wszystkie 33 wezwania „opowiadają historię życia Jezusa, Syna Ojca Przedwiecznego, od Jego poczęcia w łonie Maryi aż do chwalebego Wniebowstąpienia, gdzie Jego Serce stało się w niebie rozkoszą wszystkich świętych. W tej klamrze pomiędzy początkiem życia Serca Jezusowego na ziemi, a życiem tego Serca w niebie rozważamy głębię miłości Boga do człowieka wyrażającą się w konkretnej trosce o nas wszystkich”¹⁰⁸⁶. Autor, prezentując bogatą treść Litanii do Najświętszego Serca, zachęca do podjęcia kolejnych tematów, które można głosić podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa¹⁰⁸⁷.

Jak już było wspomniane, wartością, którą należy docenić w analizowanych homiliach jest czerpanie treści z bogactwa ludowej pobożności. W. Basista proponuje następujące wskazania dotyczące pobożności: czcić Boga poprzez umieszczanie w mieszkaniach swoich rodzin obrazów lub figur przedstawiających Najświętsze Serce Pana Jezusa, „odmawiać przed tym wizerunkiem z całą rodziną akt poświęcenia w każdy pierwszy piątek miesiąca, a przynajmniej raz w roku w uroczystość Najświętszego Serca Jezusa”¹⁰⁸⁸.

Z kolei E. Staniek podkreśla potrzebę tworzenia środowisk złożonych z ludzi serca, gdyż wtedy świat może dostrzec w chrześcijaństwie religię serca¹⁰⁸⁹. Homilista zauważa, że takimi wspólnotami serca są wierni należący do Żywego Różańca, tworzący Wspólnotę Koronki do Miłosierdzia Bożego czy też należący do Bractwa Adoracji Najświętszego Sakramentu albo uczestniczący w niedzielnym zgromadzeniu podczas

¹⁰⁸⁵ S. Nakręt, *Uczcie się ode Mnie*, BK 152 (2008), nr 3, s. 158–159. Homilista przytacza niektóre wezwania z Litanii do Najświętszego Serca Jezusa, podkreślając, że właśnie to Serce jest czczone podczas uroczystości. W niej celebrowane jest: „ze Słowem Bożym istotowo zjednoczone, nieskończonego majestatu; Serce Jezusa, w którym mieszka cała pełnia Bóstwa; cierpliwe i wielkiego miłosierdzia Serce Jezusa, w którym sobie Ojciec bardzo upodobał; to Serce, o którym sam Jezus powiedział: «Jestem cichy i pokorny Sercem» – to Boskie i Ludzkie Serce Pana Jezusa dzisiaj czcimy i prosimy najgoręcej, byśmy je kochali – kochali coraz więcej”.

¹⁰⁸⁶ K. Starczewski, *W Sercu Jezusa serce zanurzone*, WA 46 (2018), nr 3, s. 136–139.

¹⁰⁸⁷ Tamże.

¹⁰⁸⁸ W. Basista, *Rodziny wierne Sercu Jezusa*, BK 102 (1979), nr 6, s. 295.

¹⁰⁸⁹ E. Staniek, *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za Serce Syna*, MH 230 (2006), s. 152–153.

Mszy Świętej. W tych wspólnotach jest miejsce dla wszystkich, którzy pragną doskonalić swoje serce. Serce, które będzie podobne Bożemu Sercu. Będzie otwarte „zarówno dla tych, którzy nas cenią i lubią, jak i dla tych, którzy nas ranią”¹⁰⁹⁰.

A. Ziółkowski przytacza świadectwa łask otrzymanych przez pośrednictwo czci oddawanej Sercu Jezusowemu przedstawionemu w zwyczajnej figurze¹⁰⁹¹. Homilista wskazuje na moment otwarcia Jezusowego Serca na Krzyżu. Moment ten zostaje przybliżony człowiekowi przez sztukę chrześcijańską¹⁰⁹².

Niektórzy homiliści nawiązują także do słów z objawień św. Małgorzacie Marii Alacoque: „Dziś Jezus ukazuje nam swoje Serce i mówi: «Oto Serce, które tak bardzo ukochało ludzi». I my mamy kochać wszystkich ludzi i czynić im dobrze”¹⁰⁹³.

3.1.8 Eschatologiczne aspekty głoszenia o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Homilista, przepowiadając misterium Jezusa Chrystusa, powinien pamiętać nie tylko o jego trynitarnym wymiarze. Przepowiadanie, aby mogło całościowo spełniać swoje zadanie, musi zawierać także eklezjalny wymiar misterium Chrystusa oraz kształtować w wiernych duchowość eschatyczną prowadzącą do ostatecznego zjednoczenia z Bogiem¹⁰⁹⁴.

Do cennych wątków ujętych przez autorów homilii należą aspekty eschatologiczne. Na podstawie powierzonych misji głosiciel osoby Zbawiciela jest wezwany do ukazania sensu i celu ludzkiego życia. Podjęcie prawd eschatologicznych w przepowiadaniu ma na celu otworzyć człowieka na wieczność¹⁰⁹⁵.

¹⁰⁹⁰ Tamże, s. 153.

¹⁰⁹¹ A. Ziółkowski, *Problemy z sercem*, BK 153 (2009), nr 3, s. 145–146.

¹⁰⁹² Tamże, s. 146.

¹⁰⁹³ H. Kiemona, *Budujmy mosty miłości!*, MH 127 (1992), s. 101.

¹⁰⁹⁴ S. Dyk, *Głoszenie Chrystusa w roku liturgicznym*, [w:] GPJTp, s. 168–169.

¹⁰⁹⁵ E. Wasilewski, „*Głosimy Chrystusa, który jest i który przychodzi*”, [w:] GPJTp, s. 230–231. Autor proponuje konkretne postulaty mające na celu przywrócenie eschatologii właściwego miejsca w przepowiadaniu. Do najważniejszych zalicza między innymi następujące treści: „Śmierć jest podsumowaniem ludzkiego życia, podjętych decyzji, ale też warunkuje podjęcie decyzji ostatecznej; [...] eschatologiczna nadzieja chrześcijaństwa ma imię, jest osobą, a jest nią zmartwychwstały Chrystus; [...] niebo trzeba odkrywać jako wejście w uszczęśliwiającą relację między Osobami Trójcy Świętej; [...] eschatologiczne wypełnienie urzeczywistnia się już w doczesności, a w przyszłości będzie miało jedynie swoją pełnię”. E. Wasilewski jednocześnie podkreśla, że podjęcie problematyki dotyczącej prawd eschatologicznych należy nie tylko przedstawić, ale i omówić, biorąc pod uwagę kontekst życia słuchaczy oraz ich duchowe dobro.

Do walorów przepowiadania homiletów podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa należy zaliczyć chrystocentryczny przekaz treści eschatologicznych. Dzięki nim autorzy homilii wypełniają misję głoszenia nadziei¹⁰⁹⁶.

Do grona homiletów, którzy w przepowiadaniu bezpośrednio nawiązywali do rzeczy ostatecznych, należy K. Starczewski. Autor przypomina wezwania z Litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa. Wskazuje, że właśnie „Serce Jezusa staje się krwawą ofiarą grzeszników i prześląganiami za grzechy. Ono jest cierpliwe i wielkiego miłosierdzia dla tych, którzy sercem pragną się nawrócić, to Ono staje się nadzieją, szczególnie w godzinie naszej śmierci”¹⁰⁹⁷. K. Starczewski zwraca także uwagę na posłuszeństwo aż do śmierci, które charakteryzuje postawę Chrystusa względem Boga Ojca. Autor zauważa, że Serce Jezusa „staje się początkiem nowego życia, dając nam chrzest i Eucharystię, a więc sakramenty, bez których nie byłoby prawdziwego i pełnego chrześcijaństwa. Tych czcicieli, którzy noszą w swoim sercu pragnienie nawrócenia, Serce Zbawiciela napełnia nadzieją na moment ich śmierci. Homilista zachęca wiernych, aby włączyli się w prośbę o dobrą śmierć: „Prośmy też, by w godzinie naszej śmierci Serce Jezusa stało się dla nas bramą do nieba i domem Bożym”¹⁰⁹⁸.

Z kolei T. Jelonek wskazuje na świadectwo życia św. Pawła w kontekście poświęcenia Bogu i przygotowania na rzeczy ostateczne. Autor, cytując Apostoła narodów, który dokonuje podsumowania swojego życia, pochwała autentyczność jego wiary. W jednym ze swoich Listów św. Paweł pisał: „Bieg ukończyłem, wiarę ustrzegłem. Na ostatek odłożono dla mnie wieniec sprawiedliwości, który mi w owym dniu odda Pan, Sędzia Sprawiedliwy (2 Tm 4, 7-8)”¹⁰⁹⁹. Homilista zachęca do refleksji nad swoją śmiercią oraz konsekwentnego życia w bliskiej relacji z Bogiem. Naśladowanie życia św. Pawła przenikniętego poświęceniem Bogu gwarantuje otrzymanie nagrody wiecznej po śmierci¹¹⁰⁰. T. Jelonek jednocześnie ukazuje, gdzie znajduje się przyczyna strachu przed śmiercią: „My często staramy się odsunąć myśl o śmierci i spotkaniu z Chrystusem, tej myśli się boimy. Dzieje się tak dlatego, że nasz

¹⁰⁹⁶ E. Wasilewski, „*Głosimy Chrystusa, który jest i który przychodzi*”, dz. cyt., s. 221.

¹⁰⁹⁷ K. Starczewski, W *Sercu Jezusa serce zanurzone*, WA 46 (2018), nr 3, s. 137–139. W innym miejscu autor wzywa czcicieli Bożego Serca do modlitwy: „Prośmy, abyśmy nie patrzyli na otaczający nas świat i ludzi jedynie oczami ciała, ale właśnie sercem – sercem zanurzonym w Jego Sercu, które nikogo nie potępia i nikim nie gardzi, ale które jest hojne dla wszystkich, którzy Go wzywają. Prośmy też, by w godzinie naszej śmierci Serce Jezusa stało się dla nas bramą do nieba i domem Bożym”.

¹⁰⁹⁸ K. Starczewski, W *Sercu Jezusa serce zanurzone*, WA 46 (2018), nr 3, s. 139.

¹⁰⁹⁹ T. Jelonek, *Idea poświęcenia*, MH 237 (2007), s. 164 – 165.

¹¹⁰⁰ Tamże.

stosunek do Boga nie stał się tak konsekwentny jak u św. Pawła; wiele bowiem dziedzin życia mniej lub więcej chcemy wyłączyć spod panowania Chrystusa. Kiedy odpowiemy na wychodzącą ku nam miłość Boga, tak jak odpowiadał i jak tego uczył św. Paweł – a więc konsekwentnie i do końca – wtedy razem z nim będziemy mogli wyrazić pragnienie, aby być z Chrystusem. Wtedy będziemy mogli także z taką samą pewnością, jak św. Paweł, powiedzieć, że czeka nas wieniec zwycięstwa”¹¹⁰¹.

Niektórzy homiliści podkreślają wartość praktykowania nowenny pierwszych piątków miesiąca. S. Nosal przytacza świadectwo osoby ofiarującej nowennę dziewięciu pierwszych piątków miesiąca w intencji nawrócenia ojca. Owocem dobrze przeżywanej nowenny była łaska nawrócenia. Homilista zachęca do pobożnego przeżywania tej nowenny, która połączona z godnym przyjmowaniem Komunii Świętej, może przynieść błogosławione owoce: „Często więc i godnie posilajmy się Ciałem Pańskim na naszej i bliźnich drodze do zbawienia”¹¹⁰².

D. Zimoń przypomina, w perspektywie eschatologicznej, wezwanie do czynienia miłosierdzia skierowane przez Jezusa Chrystusa do swoich uczniów: „Bądźcie miłosierni, jak Ojciec wasz jest miłosierny” (Łk 6, 36). Autor zwraca uwagę na rzeczywistość sądu: „Będziemy sądzeni według miłosierdzia, które powinniśmy okazywać samemu Jezusowi, choć czasem nie będziemy tego świadomi (Mt 25, 31 – 46)”¹¹⁰³.

Z kolei M. Cholewa zwraca uwagę na tajemnicę Królestwa Bożego. Zauważa, że „Jezus podobnie jak Ojciec Niebieski, objawiał i objawia tajemnice królestwa prostaczkom i w nich ma upodobanie”¹¹⁰⁴. Autor przytacza wydarzenie, które dokonało się przed śmiercią Chrystusa, w którym Boży Syn objawia tę tajemnicę łotrowi znajdującemu się po Jego prawej stronie. Homilista również zwraca się do Jezusa Chrystusa, parafrazując słowa modlitwy szczęśliwego łotra: „My też prosimy w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa: Panie wspomnij na nas, gdy przyjdiesz do swojego królestwa. Nie zakrywaj przed nami, na wieki, jego tajemnicy”¹¹⁰⁵.

¹¹⁰¹ Tamże.

¹¹⁰² S. Nosal, *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 183–184.

¹¹⁰³ D. Zimoń, *Jezus jest miłosierny*, BK 92 (1974), nr 5, s. 290.

¹¹⁰⁴ M. Cholewa, *Wyższość serca nad rozumem*, 308 (2017), s. 172–173.

¹¹⁰⁵ Tamże, s. 173–174.

3.1.9 Społeczne aspekty w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Do aspektu społecznego nawiązuje E. Rosieński¹¹⁰⁶. Głosiciel zaznacza, że nabożeństwo ku czci Bożego Serca wychodzi naprzeciw społecznym potrzebom. W świecie naznaczonym różnorodnego rodzaju złem, panującym się egoizmem, chorobami niszczącymi rodziny, jedynym lekarstwem przynoszącym uzdrowienie jest miłość¹¹⁰⁷: „Serce Jezusa uczy miłości Boga i człowieka, uczy wprowadzania w życie ewangelicznego prawa”¹¹⁰⁸. Homilista zwraca uwagę na aktualność kultu Najświętszego Serca oraz związane z nim nauczanie papieży. Autor przytacza fragment encykliki *Haurietis aquas*, w którym Pius XII wyraża swoje oczekiwania, aby „kult Najświętszego Serca Jezusowego stał się sztandarem jedności, zbawienia, pokoju dla wszystkich chrześcijan, którzy pracują gorliwie i usilnie nad wprowadzeniem królestwa Bożego w świecie”¹¹⁰⁹. Głosiciel przypomina, że cześć oddawana Jezusowemu Sercu jest wypełnieniem przykazania Bożego dotyczącego służby Bogu całym swoim sercem, duszą, umysłem i siłą (por. Mk 12, 30)¹¹¹⁰.

Inny homilista, W. Chmielarski, zwraca uwagę na nauczanie papieży Leona XIII, Piusa XI, Piusa XII oraz Jana Pawła II, których wypowiedzi cytuje, zachęcając do zapoznania się z ich troską o to, aby ludzie dostrzegli, jak Serce Jezusa miłuje każdego człowieka. Podkreśla także rolę kultu Serca Jezusa, do którego zachęcają nauczający papieże¹¹¹¹. Potwierdzeniem może być odwołanie się autora do fragmentu encykliki *Haurietis Aquas* papieża Piusa XII: „Wobec widoku takiego zła, które dziś bardziej jeszcze niż w przeszłości trawi jednostki, rodziny, narody i cały świat, gdzie, Czcigodni Bracia, szukać będziemy ratunku? Czyż można znaleźć formę czci bardziej doskonałą niż kult Najświętszego Serca Jezusa, bardziej zgodną z właściwym charakterem katolickiej

¹¹⁰⁶ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 276–278.

¹¹⁰⁷ Tamże, s. 277.

¹¹⁰⁸ Głosiciel przytacza słowa Ojca św. Leona XIII: „Królestwo Jezusa Chrystusa bierze moc swoją i formę od Bożej miłości. To jest jego podstawą i celem miłować w świętości, w ładzie i porządku, stąd wynikną następujące konieczne normy: doskonale spełniać swoje obowiązki, nikomu nie czynić żadnej krzywdy. Uważać, że dobra ziemskie są niższe od dóbr Bożych, miłość Bożą stawiać ponad wszystkie inne”. Cyt. za E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 277.

¹¹⁰⁹ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 277.

¹¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹¹ W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 77–78.

religii, bardziej zdolną do zaspokojenia dzisiejszych duchowych potrzeb Kościoła i rodzaju ludzkiego”¹¹¹².

Z kolei G. Siwek zauważa i podkreśla wartość dobrze przeżywaną relacji do Eucharystii. Wskazuje, że szkołą, w której można nauczyć się prawdziwych relacji z bliźnimi, jest właśnie Eucharystia. Przytacza nauczanie papieża Benedykta XVI inspirujące do podjęcia takiej postawy. Autor zwraca uwagę na następującą sugestię zawartą w papieskim nauczaniu: „Kto potrafi uklęknąć przed Eucharystią, kto przyjmuje Ciało Pana, potrafi osobiście pochylić się nad potrzebującym, potrafi przełamać swój chleb z głodnym, dzielić wodę ze spragnionym, przyodziać nagich, odwiedzać chorych i więźniów”¹¹¹³. Autor dostrzegł też w nauczaniu Benedykta XVI zachętę do pielęgnowania przez wiernych duchowości eucharystycznej. Duchowość ta „jest skutecznym antidotum na indywidualizm, egoizm, bo prowadzi do odkrycia bezinteresowności, centralnego miejsca relacji, począwszy od rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem leczenia ran rodzin rozbitych”¹¹¹⁴.

Społeczne aspekty w przepowiadaniu podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa ujmuje także M. Ostrowski. Autor zaprasza wiernych, aby w dzień poświęcony Bożemu Sercu zatrzymać się nad „Ewangelią Serca Jezusowego”¹¹¹⁵. Homilista mówi o niej jako o ewangelii miłości ofiarnej: „Niech ona zapali każdego z nas do życia ową ofiarną miłością. Usunie z serc naszych to, co małostkowe, egoistyczne, związane tylko z własnym, partykularnym pożytkiem. Da nam serce gotowe oddać się dla drugich: w ofierze dla rodziny, żony, męża, dzieci. W uczciwej – choćby najbardziej banalnej – pracy, w której na pierwszym miejscu liczy się nie tyle ekonomiczny zysk, ile pożytek drugiego człowieka. Niech zapali nas do rozwoju aktywności społecznej, bezinteresownej, w której nie chodzi o dorobienie się czegoś dla siebie, ale o wspólne dobro”¹¹¹⁶.

Z kolei T. Jelonek dostrzega potrzebę uzdrowienia świata. Według autora temu zadaniu może sprostać wyłącznie miłość. Właściwie takie jest wezwanie, które kieruje Jezus Chrystus do swoich czcicieli. W życiu społecznym potrzebna jest miłość. Homilista

¹¹¹² Tamże, s. 78.

¹¹¹³ G. Siwek, *Pierwsza miłość*, WA 42 (2014), nr 3, s. 152–153.

¹¹¹⁴ Tamże, s. 153.

¹¹¹⁵ M. Ostrowski, *Rozpal serca nasze miłością Twojego Serca*, MH 244 (2008), s. 125.

¹¹¹⁶ Tamże, s. 126.

wskazuje, że należy zacząć wypełniać to Chrystusowe wezwanie od swoich najbliższych. Mimo że nie jest to łatwe polecenie, można zacząć je realizować, spoglądając na znajdujących się w pobliżu „wzrokiem miłości Chrystusowej. Dziś wyciągnijmy rękę w geście pojednania. Dziś uczynimy coś dobrego drugiemu człowiekowi, miłość weryfikuje się czynami”¹¹¹⁷. Podobnie T. Bańkowski zaprasza czciciela Serca Bożego, aby nie gorszył się postawą drugiego człowieka, ale spojrzął na swoje czyny. Homilista wskazuje, że rachunek sumienia pomaga realizować życie w miłości: „Czciciele Najświętszego Serca Pana Jezusa niech uczynią dzisiaj rzetelny rachunek sumienia z miłości najbardziej trudnej: cierpliwej i przebaczącej. Jezus Chrystus w każdej Komunii pierwszopiątkowej przelewa w twoje serce swoją miłość, ty masz być wzorem miłości dla innych. Nie wolno ci być dla nich zgorszeniem”¹¹¹⁸.

H. Kiemona zauważa, że czciciel Bożego Serca „z Jego miłości czerpie, by dawać miłość innym. Kto czci Serce Jezusa, kto na wzór Chrystusa okazuje swą dobroć i miłość innym, ten jest szczęśliwy w życiu i w chwili śmierci. Kto miłuje Boga i bliźniego, nie zginie na wieki, bo Jezus okaże mu miłosierdzie”¹¹¹⁹. Autor przypomina wiernym, że Serce Jezusa przybliży nam obraz Boga, który jest miłosierny. On w swojej dobroci darował ludziom odkupienie, Kościół, sakramenty święte. H. Kiemona dalej stwierdza, że „biedny byłby świat i ludzkość”¹¹²⁰, gdyby Bóg w swoich sądach kierował się wyłącznie sprawiedliwością. W tym celu autor formułuje retoryczne pytania: „Gdyby Bóg chciał być tylko sprawiedliwy względem ludzi, czy byłoby odkupienie? Czy byłby krzyż i zmartwychwstanie? Gdyby Bóg chciał być tylko sprawiedliwy, czy byłby dziś Kościół? Czy byłyby sakramenty święte? Czy byłoby odpuszczenie grzechów? Gdyby Bóg był tylko sprawiedliwy, czy dałby szansę grzesznikowi, by w ostatniej chwili życia mógł się nawrócić i osiągnąć zbawienie?”¹¹²¹. Homilista głosi zgodnie z nauczaniem Magisterium, że „Bóg jest nie tylko sprawiedliwy, lecz i miłosierny. On pierwszy nas ukochał i dał nam siebie, dał nam Swoje Serce”¹¹²².

¹¹¹⁷ T. Jelonek, *Przebity bok Chrystusa*, MH 164 (1997), s. 166.

¹¹¹⁸ T. Bańkowski, *Miłość rodzi miłość*, BK 116 (1986), nr 5, s. 287–289.

¹¹¹⁹ H. Kiemona, *Serce Jezusa pomaga i ratuje*, MH 149 (1995), s. 90–92. Homilista prezentuje świadectwo mówiące o umierającym mężczyźnie, który doświadczył przed swoją śmiercią łaski nawrócenia i odpuszczenia grzechów. Autor podkreśla siłę modlitwy matki oraz moc, jaką miało powierzenie przed dwudziestu laty syna Sercu Jezusowemu.

¹¹²⁰ H. Kiemona, *Serce Jezusa pomaga i ratuje*, MH 149 (1995), s. 91.

¹¹²¹ Tamże.

¹¹²² Tamże.

3.1.10 Pozytywny przekaz Dobrej Nowiny o zbawieniu

W przepowiadaniu, w którym jest miejsce na głoszenie zasad dotyczących życia chrześcijańskiego, należy używać języka pozytywnego. Głosiciel Bożego słowa „powinien nie tyle przestrzegać przed niewłaściwymi postawami, ale raczej proponować to, co można robić lepiej”¹¹²³.

Jednym z walorów badanych homilii jest właśnie pozytywny przekaz. Do tej grupy można zaliczyć homilię M. Jaworskiego. Autor podkreśla, że Jezus Chrystus znajduje się w centrum tajemnicy miłości Boga do człowieka: „Z miłości do nas Bóg dał Swego Syna dla odkupienia rodzaju ludzkiego. Ale słowa Apostoła, których dziś słuchamy, nadają tej prawdzie wymiar głębszy i pełniejszy, mówią o tym, co trudne jest do zrozumienia w naszym systemie myślenia. To sam Bóg objawia się jako miłość w świecie skażonym grzechem. To Bóg sam jest miłością. To zdanie może być dla nas, żyjących w świecie pełnym zła; dla nas – ludzi rozumiejących swoją niedoskonałą naturę, widzących własne błędy, kłamstwa i niewierności – źródłem nadziei. Ta Boża obecność pokazuje jakby drugą stronę świata. Pokazuje, że w świecie skażonym grzechem obecna jest też miłość. Właśnie takie widzenie świata jako rzeczywistości przenikniętej miłością, jest źródłem chrześcijańskiej nadziei. Chrystus przez czyny miłości niesie orędzie zbawienia”¹¹²⁴. Autor zwraca uwagę na obecność Zbawiciela w Eucharystii. Podkreśla, że wierni przez uczestniczenie w Ofierze Jezusa Chrystusa zbliżają się do miłości, która jest potężniejsza od śmierci. Homilista formułuje zachętę, aby uczestniczący we Mszy Świętej dzielili się tą miłością pochodzącą od Boga i tym sposobem poszerzali krąg Jej oddziaływania. Wtedy realizuje się pragnienie Boga, aby mógł być obecny i działać w świecie poprzez swoich wiernych.

Inny homilista, J. Swędrowski, zauważa, że w momencie, gdy „ludzkie Serce Jezusa przestało żyć, z Niego wypłynęła Krew i woda; a dla wierzących rozpoczął się wspaniały czas. To czas życia zmartwychwstaniem; Serce Jezusa już nie jest sercem z krwi i ciała, ale otwartą bramą życia. To niezagojone Serce jest ciągle otwartą raną,

¹¹²³ L. Szewczyk, *Chrystocentryczne głoszenie zasad życia chrześcijańskiego*, [w:] GPJTp, s. 190–191. Do pozytywnego głoszenia wzywa Papież Franciszek w adhortacji apostołskiej *Evangelii Gaudium*: „Kaznodzieja nie tyle mówi to, czego się nie powinno robić, ile raczej proponuje to, co możemy robić lepiej. W każdym razie, jeśli wskazuje na coś negatywnego, to stara się pokazać także wartość pozytywną, która pociąga, aby nie zatrzymywać się na narzekaniu, na żaleniu się, na krytyce lub na wyrzutach sumienia. Ponadto, kazanie pozytywne daje zawsze nadzieję, kieruje ku przyszłości, nie czyni nas więźniami rzeczy negatywnych” (EG 159).

¹¹²⁴ M. Jaworski, *Bóg objawia swą miłość*, WA 15 (1987), nr 2, s. 139–140.

która oznacza dla nas nieustanną miłość. Już nie żyjemy od uroczystości do uroczystości, już nie ma męczącej powszedniości i codziennego trudu – jest chodzenie w Bożej obecności. Z tej racji mamy zdobywać cichość i pokorę naszych serc, inaczej nie wytrwamy na drodze wierności. Bóg ożywił to, co umarło, a co było częścią nas samych”¹¹²⁵. Autor z nadzieją spogląda na życie wierzących. Podkreśla, że nie są dla siebie obcymi. Łączy ich Jezus Chrystus obecny we wspólnocie wiary, jaką stanowi Kościół. On chciał i powołał tę wspólnotę, aby w niej realizować zbawienie człowieka. „On w Kościele pozostał i daje swoją miłość w Duchu Świętym”¹¹²⁶.

Z kolei E. Staniek bardzo obrazowo ukazuje tajemnicę Serca Zbawiciela. Autor przedstawia sytuację, w której „gdyby Jezus żył w naszych czasach, to mógłby oddać swe Serce na przeszczep. Serce zdrowe, serce dojrzałego mężczyzny. Jeden pacjent w ten sposób obdarowany mógłby cieszyć się życiem doczesnym jeszcze przez kilka czy kilkanaście lat. Ale Syn Boga chciał ofiarować swoje Serce nie jednemu człowiekowi, lecz każdemu, kto zechce je przyjąć, i dlatego zgodził się na to, by rzymski legionista otworzył je ostrzem swojej włóczni. W ten sposób objawił, że Jego Serce jest dostępne dla tych, którzy kochają i dla tych, którzy Go ranią”¹¹²⁷. Homilista zachęca wiernych do wyrażania Bogu wdzięczności za serce, które darował Bóg Ojciec każdemu człowiekowi, Serce stworzone według podobieństwa Serca Bożego Syna¹¹²⁸. Z kolei T. Jelonek, prezentując liturgiczne czytania, a szczególnie przypowieść o Dobrym Pasterzu, podkreśla wielkie i wyjątkowe znaczenie każdego człowieka w oczach Boga: „Dla Serca Jezusa, każdy z nas przedstawia wartość, ku każdemu kieruje On miłość, każdego szuka, nawet jeśli zaginał”¹¹²⁹. W podobnym duchu głosi K. Starczewski, który wskazuje na Serce Jezusa, które „nikogo nie potępia i nikim nie gardzi, ale które jest hojne dla wszystkich, którzy Go wzywają”¹¹³⁰.

Również homilia Z. Czerwińskiego zawiera pozytywny przekaz inspirujący do działań związanych z odpowiedzią na miłość Boga. Homilista zachęca wiernych do podjęcia przemiany swojego życia, wskazując na pomocną obecność Jezusa Chrystusa: „Przemiana naszych serc dokonuje się wtedy, gdy spotykamy się

¹¹²⁵ J. Swędrowski, *Przyzwyczajenie czy pewność?*, WA 41 (2013), nr 3, s. 164.

¹¹²⁶ Tamże.

¹¹²⁷ E. Staniek, *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za Serce Syna*, MH 230 (2006), s. 152–153.

¹¹²⁸ Tamże, s. 153.

¹¹²⁹ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 98.

¹¹³⁰ K. Starczewski, *W Sercu Jezusa serce zanurzone*, WA 46 (2018), nr 3, s. 139.

z Chrystusem i pozwalamy na to, aby nas zmieniał”¹¹³¹. Według autora Msza Święta to przestrzeń, w której Chrystusowe wszechmocne słowo oraz przyjmowana Komunia Święta dokonują przemiany człowieka¹¹³².

3.1.11 Prymat indykatywu zbawczego nad imperatywem moralnym w głoszeniu o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Przepowiadanie daje homiliście możliwość wypełnienia podstawowego zadania, jakim jest przedstawienie słuchaczom w pełnym świetle osoby Jezusa Chrystusa i jego nauczania oraz dzieła zbawienia¹¹³³. Należy pamiętać, że kaznodzieja dzięki uwzględnianiu w głoszeniu zasady chrystocentryzmu przyczyni się do poznania przez wiernych głównych prawd wiary, zasad życia chrześcijańskiego, a także przybliży im praktykę uczestniczenia w kulcie Kościoła¹¹³⁴.

W głoszeniu zasad życia chrześcijańskiego Jezus Chrystus stanowi centrum. W Piśmie Świętym znajduje się silne uzasadnienie potrzeby „łączenia w życiu chrześcijańskim wiary i postępowania”¹¹³⁵. W *Nowym Testamencie* Ewangelista św. Mateusz zanotował następujące słowa Jezusa Chrystusa, z których wypływa powyższa zasada: „Jeśli chcesz osiągnąć życie, zachowuj przykazania” (Mt 19, 17). W innym miejscu: „Nie każdy, który mówi mi «Panie, Panie!», wejdzie do królestwa niebieskiego, lecz ten, kto spełnia wolę mojego Ojca, który jest w niebie” (Mt 7, 21).

Jezus Chrystus nie tylko uczył o swoim Ojcu i jego relacji do człowieka. On także pokazywał, jakie wymagania moralne wypływają z przekazanej prawdy. Z konieczności wzorowania się na przykładzie Pana Jezusa wypływa zadanie dla współczesnych głosicieli Dobrej Nowiny, aby nie tylko przedstawiali wiernym wymagania Jezusowej nauki, szacunek do niej, ale także wskazywali na potrzebę kierowania się nią w swoim życiu¹¹³⁶.

Walorem homilii przedstawionych w rozdziale drugim niniejszej pracy jest zachowanie przez ich autorów właściwych relacji indykatywu zbawczego i imperatywu

¹¹³¹ Z. Czerwiński, *Miłość jako motyw Bożego i ludzkiego działania*, BK 96 (1976), nr 6, s. 331–332.

¹¹³² Tamże, s. 331–332.

¹¹³³ Por. J. Twardy, *Chrystocentryzm*, s. 63.

¹¹³⁴ Por. tamże, s. 63.

¹¹³⁵ Por. L. Szewczyk, *Chrystocentryczne głoszenie*, s. 177.

¹¹³⁶ Por. W. Bołoz, *Współczesne przepowiadanie moralne – potrzeba uzasadnienia i motywacji*, „Homo Dei” 77 (2008) nr 1, s. 21–22.

moralnego¹¹³⁷. Tę zasadę można dostrzec w homiliach T. Jelonka. W jednej z nich autor, nawiązując do Księgi Ezechiela, wyjaśnia: „Zapowiedź proroka zrealizuje się w osobie Chrystusa, który stanie się dobrym Pasterzem. Pasterz też złoży swoje życie za owce, aby je wyzwolić. [...] W postawie Dobrego Pasterza ukazuje się Jego Serce. To Serce napełnione jest miłością ku nam, choć stajemy się Jego nieprzyjaciółmi i raniemy Je grzechami. [...] Wynagrodzenie i wdzięczność powinny wyznaczać kierunek naszych modlitw, jakie w tę uroczystość Jezusowego Serca zanosimy do Boga”¹¹³⁸. T. Jelonek także w innej homilii przeznaczonej na uroczystość Najświętszego Serca Jezusa głosi o zbawczym planie Boga, który określa planem miłości¹¹³⁹. Następnie zwięźle przedstawia historię zbawienia, zachęcając do poszukiwania jej na kartach Pisma Świętego. Homilista podkreśla zgodnie z nauczaniem Magisterium: „Zbawienie i objawienie wyraża się wielkimi dziełami Boga, przez które Bóg kontaktuje się z człowiekiem”¹¹⁴⁰. Autor zachęca wiernych do medytacji czytań liturgicznych, które Kościół poleca, gdyż w nich jest zawarta głębia Bożych tajemnic. T. Jelonek zauważa, że fragment z Listu do Efezjan (1, 3 – 14) można określić „hymnem na cześć Bożej woli zbawienia człowieka”¹¹⁴¹. Autor na podstawie wyżej wskazanego liturgicznego czytania podkreśla, że życie wiernych „dokonuje się w chrystosferze. Zamysłem Bożym, który istnieje od początku i który realizuje się w historii zbawienia, jest, aby człowiek wszedł w tę chrystosferę, aby w niej Chrystus wszystko zjednoczył, będąc Głową. W ten sposób wypełnia się i realizuje plan Boży, a wszystko zdąża ku pełni, która jest kresem planu i działania zbawczego”¹¹⁴².

Walorem badanego materiału źródłowego jest stosowanie się autorów do zasady pierwszeństwa indykatywu zbawczego nad imperatywem moralnym. Jednym z wielu

¹¹³⁷ „Imperatyw etyczny oznacza konkretne nakazy moralne zawarte w Biblii, natomiast indyktyw zbawczy oznacza zadania opisujące działalność zbawczą Boga lub Chrystusa” - L. Szewczyk, *Chrystocentryczne głoszenie*, s. 180.

¹¹³⁸ T. Jelonek, *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 97–98. Ten sam autor w innym miejscu przytacza scenę przebiccia Jezusowego Serca, a następnie wzywa do odpowiedzi wiernych na miłość Zbawiciela: „Otwarte włócznią żołnierza Serce Jezusa znajduje się w centrum ludzkiej historii, przez którą przetoczyło się i nadal przetacza się tyle nienawiści. To Serce jest wezwaniem, abyśmy rozpoczęli wprowadzać w tę historię miłość. Jedynie miłość może uzdrowić ten świat. Nie czekajmy dłużej. Dziś Chrystus kieruje do każdego z nas wezwanie do wprowadzenia miłości w życie społeczne. Zacząć trzeba od najbliższych, choć wcale nie jest to takie łatwe. [...] Dziś wyciągnijmy rękę w geście pojednania. Dziś uczynmy coś dobrego drugiemu człowiekowi, miłość weryfikuje się czynami”. T. Jelonek, *Przebity bok Chrystusa*, MH 164 (1997), s. 166.

¹¹³⁹ T. Jelonek, *Zbawczy plan Boga*, MH 230 (2006), s. 149.

¹¹⁴⁰ Tamże.

¹¹⁴¹ Tamże, s. 150. Homilista wyjaśnia, że powyższy tekst Listu do Efezjan (1, 3 – 14) pojawia się często w liturgii, gdyż w nim jest zawarte streszczenie „biblijnego orędzia o Bogu Zbawicielu”.

¹¹⁴² T. Jelonek, *Zbawczy plan Boga*, MH 230 (2006), s. 152.

homiletów kierujących się tym wskazaniem jest K. Skwierawski. Autor przytacza starotestamentowy tekst zawarty w Ewangelii św. Jana mówiący o wypełnieniu się proroctwa w momencie śmierci Jezusa Chrystusa: „Będą patrzeć na Tego, którego przebili” (J 19, 37)¹¹⁴³. Homilista korzysta także z tekstu zawartego w Księdze Ozeasza. Słowa Boga: „Pociągnąłem ich ludzkimi więzami, a były to więzy miłości” (Oz 11, 4)¹¹⁴⁴ są dla głosiciela podstawą do ukazania wiernym możliwości ich wypełnienia. K. Skwierawski wyjaśnia: „Bóg obchodzi się z nami jak z dziećmi [...]. Jego miłość wyraża się w tym, że nas do siebie pociąga: podchodzi, schyla się nad nami, dźwiga nas i przytula do swego policzka”¹¹⁴⁵. Następnie homilista wylicza, w jakich okolicznościach można dostrzec działanie Boga. Przede wszystkim nieustannie dokonuje się to w modlitwie: „To, do jakiego stopnia się schyla i jak nas karmi, widzimy w przestrzeni sakramentów świętych, zwłaszcza w Eucharystii. Wtedy realizują się słowa psalmu responsoryjnego: «Będziecie czerpać ze źródeł zbawienia»¹¹⁴⁶. I wreszcie, Jego miłość wyraża się w tym, że On nas uczy chodzić i bierze nas na swe ramiona. A dzieje się tak wtedy, kiedy przyjmujemy Jego naukę; kiedy wypełniamy wszystkie przykazania, rady i nakazy, jakie Jezus daje nam w Ewangelii”¹¹⁴⁷.

Niektórzy autorzy badanych homilii, nawiązując do zakończenia roku szkolnego, wskazywali na potrzebę odpoczynku. Podkreślali też możliwość, a jednocześnie zadanie naśladowania Pana Jezusa w okazywaniu miłości względem bliźniego: „Nikt z ludzi na ziemi tak kochać jak Pan Jezus nie potrafi. [...] Nie uczy nas z książki, ale pokazuje swoje przebite Serce. «Nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie oddaje za przyjaciół» (J 15, 13). Zadaje ćwiczenia – nie czyni drugiemu co tobie niemiłe, przebacza zawsze, nie przechodzi obojętnie wobec potrzebującego pomocy, podzieli się z bliźnim, pociesza smutnego. Tych ćwiczeń nigdy nie jest za dużo. Na wakacjach spróbujmy poćwiczyć Jezusową miłość. [...] On zaprasza, byśmy przyszli do Niego, a On nas pokrzepi i umocni”¹¹⁴⁸.

¹¹⁴³ K. Skwierawski, *Rozumiejmy*, MH 294 (2015), s. 184.

¹¹⁴⁴ Tamże.

¹¹⁴⁵ Tamże, s. 184.

¹¹⁴⁶ K. Skwierawski, *Rozumiejmy*, MH 294 (2015), s. 185; J. Cempura, *Czytania biblijne jako źródło przepowiadania podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa*, „Polonia Sacra” 22 (2018) nr 2 (51), s. 118–119. „Na rok B jako psalm responsoryjny został wybrany fragment z 12 rozdziału Księgi Izajasza (Iz 12, 2.3 i 4bcd. 5–6) (R.: por. 3). Refren swoją treścią nawiązuje nie tylko do psalmu, ale także do Ewangelii: „Będziecie czerpać ze źródeł zbawienia”.

¹¹⁴⁷ K. Skwierawski, *Rozumiejmy*, MH 294 (2015), s. 185.

¹¹⁴⁸ R. Froń, *Wakacyjny luz z Jezusem*, WA 45 (2017), nr 3, s. 149.

W podobnym tonie inny homilista, M. Kubiak, zachęca, aby przeżywać wakacje, pozwalając sobie na refleksje związane ze słowem Bożym przeznaczonym na uroczystość. Ono jest zaproszeniem skierowanym przez Pana Jezusa, aby odkrywać dobro związane ze Stwórcą świata, a następnie znaleźć umocnienie u Bożego Syna. Jezus Chrystus zaprasza: „Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście” (Mt 11, 28)¹¹⁴⁹. Również J. Augustynowicz w kontekście zakończenia roku szkolnego zachęca dzieci i młodzież, aby podczas odpoczynku nie zrywali przyjaźni z Najświętszym Sercem, gdyż Ono jest „jedynym źródłem zdolnym rozgrzać serca ludzi do miłości Boga i bliźniego”¹¹⁵⁰.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że wielu autorów przebadanych homilii naucza zgodnie z doktryną Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Braki oraz niedociągnięcia zostaną przedstawione i omówione w kolejnym podrozdziale.

3.2 Braki i mankamenty przepowiadania o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Przeprowadzone badania pozwoliły wskazać niektóre braki i mankamenty analizowanych homilii. Należą do nich: ograniczone korzystanie z nauczania Magisterium Kościoła, niedowartościowanie kontekstu liturgicznego, pomijanie roli Maryi, teologów i świętych, braki zachęty do włączenia się przez wiernych w różne stowarzyszenia oddające cześć Jezusowemu Sercu oraz negatywny obraz rzeczywistości związanej z formami czci oddawanej Najświętszemu Sercu.

3.2.1 Ograniczone korzystanie z nauczania Magisterium Kościoła

Homiliści przepowiadający podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa odwoływali się do nauczania kolejnych papieży i zgodnie wskazywali, że „wypowiedzi Stolicy Apostolskiej dotyczące kultu Serca Jezusowego¹¹⁵¹ zawierają bardzo bogatą tematykę. Niestety w przebadanych homiliach ta tematyka jest podejmowana jedynie śladowo. W. Chmielarski odwołuje się do trzech dokumentów papieskich oraz przemówienia Jana Pawła II do Polaków (9 i 22 VI 1986). Są to następujące

¹¹⁴⁹ M. Kubiak, *Uczcie się ode Mnie*, BK 161 (2017), nr 3, s. 171–172.

¹¹⁵⁰ J. Augustynowicz, *Mniej pychy więcej pokory*, BK 161 (2017), nr 3, s. 168.

¹¹⁵¹ W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 77; P. Gawron, *Umiłować Serce Jezusowe*, MH 258 (2010), s. 179–181; B. Gieźta, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 148–149; E. Rosieński, *Mysły poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 276–277.

encykliki: *Annum Sacrum* Leona XII, *Miserentissimus Redemptor* Piusa XI oraz *Haurietis Aquas* Piusa XII¹¹⁵². Natomiast S. Piech przypomina, że cześć oddawana Sercu Zbawiciela ma swój początek w rozważaniu miłości, jaką Jezus darzy wszystkich ludzi. Zwraca uwagę na nauczanie Papieża Piusa XII, który w Encyklice *Haurietis aquas* wskazał na pobożność świętych, którzy przez praktykowanie tegoż nabożeństwa przyczynili się do szerzenia czci do Jezusowego Serca oraz wynagrodzenia Zbawicielowi¹¹⁵³.

Innym mankamentem jest fakt, że niektórzy homiliści nie wyjaśniają znaczenia używanych słów, które mogą być niezrozumiałe bez krótkiego umieszczenia ich w kontekście czy ich opisanie. Przykładem może być homilia, w której autor słowo *wynagrodzenie* użył jeden raz w zakończeniu swojego przepowiadania, cytując Ojca Świętego: „Pius XII tak nas [...] zachęca: «Wypada z tego najoczywiściej, iż skoro chrześcijanie przez Maryję od Chrystusa otrzymali Boże życie, by po spełnieniu kultu należnego Sercu Jezusowemu uczcili także Najśłodsze Serce Matki Niebieskiej pobożnością, miłością, dziękczynieniem, wynagrodzeniem»”¹¹⁵⁴. Należałoby wyjaśnić wiernym, na czym owo wynagrodzenie może polegać.

3.2.2 Niedowartościowanie kontekstu liturgicznego

W Konstytucji o liturgii świętej pod numerem 52 można odnaleźć wskazanie, aby w głoszonych homiliach nie pomijać kontekstu liturgicznego: „Jako część samej liturgii zaleca się bardzo homilię, w której z biegiem roku liturgicznego wyklada się na podstawie tekstów świętych tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego” (KL 52). Niestety, analizując teksty homilii, można zauważyć, że tylko nieliczni autorzy skorzystali z tej sugestii. Przykładem odniesienia do kontekstu dnia, a zwłaszcza do kolekty są homilie W. Chmielarskiego¹¹⁵⁵. Do grona homilistów, którzy wyjątkowo skorzystali z tekstów liturgicznych zawartych w modlitwach prezydenckich, należy wybitny liturgista S. Czerwik. Autor, przypominając, że uroczystość Najświętszego Serca

¹¹⁵² W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 77–78.

¹¹⁵³ S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 137.

¹¹⁵⁴ E. Rosieński, *Myśmy poznali i uwierzyli miłości*, BK 88 (1972), nr 5, s. 278. Jest też prawdopodobne, że słowa te wyjaśniał podczas innych okoliczności przepowiadania.

¹¹⁵⁵ W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 76. Autor podkreśla, że „w kolekcie dzisiejszej modlimy się: «Wszchemogący Boże, oddajemy cześć Sercu umiłowanego Syna Twojego i wysławiamy wielkie dary Jego miłości, spraw, abyśmy z tego źródła Bożej dobroci otrzymali obfite łaski». W innej wersji modlitwy jest mowa o «niewyczerpanych skarbach miłości». Zauważmy, jakich liturgia dobiera słów: «wielkie dary» lub «niewyczerpane skarby». Trudno jeszcze dobitniej wyrazić miłość Serca Jezusowego”.

Jezusowego może być pomocna dla wiernych w miłowaniu według wzoru Chrystusa i miłowaniu Chrystusa obecnego w bliźnich,¹¹⁵⁶ prezentuje Modlitwę po Komunii¹¹⁵⁷.

Badając homilie pod kątem wykorzystania tekstów prefacji w głoszeniu podczas uroczystości Najświętszego Serca, można zauważyć, że niewielu autorów korzysta z tego skarbcza. Tylko u czterech z nich: S. Piechy, T. Jelonka, E. Stańka oraz D. Leśniaka pojawiają się nawiązania do tychże tekstów. Pierwszy z nich cytuje słowa prefacji, a następnie wyjaśnia: „Ta otwarta rana przebitego Chrystusowego boku przypomina nam dzisiaj ogromną miłość, którą żywi Pan Jezus do każdego człowieka”¹¹⁵⁸. Z kolei T. Jelonek zwraca uwagę, że z Jezusowego przebitego Serca „wypływa krew i woda, stąd wzięły początek wszystkie sakramenty Kościoła, przez które płynie do nas potężny potok miłości i łaski”¹¹⁵⁹. E. Staniek zauważa, że „prefacja o Sercu Jezusa jest pieśnią wdzięczności Bogu Ojcu za to Serce, z którego wypływają sakramenty”¹¹⁶⁰. Natomiast D. Leśniak stwierdza, że w sytuacji, kiedy łatwiej jest mówić o sercu człowieka, a trudniej głosić o Tajemnicy Serca Bożego, pomoc można znaleźć w słowach śpiewu uwielbienia – prefacji o Najświętszym Sercu Jezusa. Następnie autor wyjaśnia fragment prefacji mówiący o źródle zbawienia: „Otwarte na krzyżu Serce Jezusa stało się dla ludzi Źródłem Zbawienia. [...] Najobfitsza miłość Boga do ludzi tak wezbrała, że musiała się «wylać» z Serca przebitego włócznią! Fala tej łaski Bożej miłości, łaski zbawienia, do dnia dzisiejszego przechodzi przez setki i tysiące serc, które chcą się jej ożywcemu przepływowi poddać w sakramentalnym spotkaniu”¹¹⁶¹.

3.2.3 Pomijanie roli Maryi, teologów i świętych w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu

W homiliach na omawianą uroczystość tylko nieliczni autorzy dostrzegają rolę świętych w szerzeniu czci do Najświętszego Serca Pana Jezusa. Ciekawym, a zarazem inspirującym wiernych do zaangażowania się w głębsze przeżywanie pobożności

¹¹⁵⁶ S. Czerwik, *Historia jednej miłości*, WA 16 (1988), nr 2, s. 98–100.

¹¹⁵⁷ „Boże, nasz Ojczy, niech ten Sakrament Twojej miłości pociągnie nas do Twojego Syna, abyśmy ożywni świętą miłością, umieli dojrzeć w naszych braciach Chrystusa. Który żyje i króluje na wieki wieków”; Cyt. za. S. Czerwik, *Historia jednej miłości*, WA 16 (1988), nr 2, s. 98–100; MR Poznań 2013, s. 279.

¹¹⁵⁸ S. Piech, *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 139.

¹¹⁵⁹ T. Jelonek, *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 136.

¹¹⁶⁰ E. Staniek, *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za Serce Syna*, MH 230 (2006), s. 153.

¹¹⁶¹ D. Leśniak, *Serce Jezusa*, MH 251 (2009), s. 160.

do Serca Zbawiciela, mogłoby być przedstawienie świętych, którzy także dzisiaj ze swoją duchowością przemienią obojętność na miłość względem Bożego Syna.

W analizowanych homiliach śladowo przy Sercu Pana Jezusa jest ukazana Maryja, ta, która przewodzi na drodze wiary. Można wnioskować, że pomija się rolę Matki, która jest pośredniczką łask, a zarówno Tę, która przyjęła Pana i współcierpiała przy Jego śmierci na Krzyżu.

Warto więcej mówić o znaczeniu Maryi w życiu czciciela Bożego Serca. Maryja wszystkie sprawy rozważała w swoim Sercu. Jest wzorem w czci oddawanej Bożemu Sercu. Być może dlatego tak mało miejsca poświęcono Bożej Matce w przepowiadaniu podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa, gdyż jest wiele innych okazji do mówienia o Maryi przy licznych świętach i uroczystościach Jej poświęconych.

3.2.4 Brak propagowania stowarzyszeń modlitewnych związanych z oddawaniem czci Sercu Bożemu

W badanych homiliach zabrakło zachęty do włączenia się przez wiernych w różne stowarzyszenia oddające cześć Jezusowemu Sercu poprzez rozliczne nabożne praktyki. Warto w tym miejscu przytoczyć fragment homilii z 5 maja 2013 roku, w której papież Franciszek przypomniał o ich ważnej roli w życiu Kościoła i świata. Zwrócił uwagę na trzy cele wpisane w działalność bractw. Są to: ewangeliczność, kościelność oraz misyjność¹¹⁶². Ojciec Święty podkreślił: „pobożność ludowa, którą w znaczący sposób wyrażacie, jest skarbem Kościoła, a biskupi Ameryki Łacińskiej określili ją w znaczący sposób jako duchowość, mistykę, będącą «przestrzenią spotkania z Jezusem Chrystusem». Czerpcie zawsze z Chrystusa, nieskończonego źródła, umacniajcie swoją wiarę, dbając o formację duchową, modlitwę osobistą i wspólnotową, liturgię.

Na przestrzeni wieków bractwa były kuźnią świętości wielu osób, które żyły z prostotą w głębokiej więzi z Panem. Podążajcie zdecydowanie drogą do świętości; nie zadowalajcie się przeciętnym życiem chrześcijańskim, lecz niech wasza

¹¹⁶² Por. Franciszek, *Msza Święta z okazji dnia bractw kościelnych i pobożności ludowej. Homilia Ojca świętego Franciszka*, Plac św. Piotra, VI Niedziela wielkanocna, 5 maja 2013 r. [w:] http://www.vatican.va/news_services/liturgiy/libretti/2013/20130505-libretto-giornata-confraternite.pdf (24.02.2021).

przynależność będzie bodźcem, zwłaszcza dla was, by bardziej kochać Jezusa Chrystusa”¹¹⁶³.

Inspiracją dla wiernych, aby pogłębić swą więź z Osobą Bożego Syna, może być udział w stowarzyszeniach kościelnych związanych z duchowością Najświętszego Serca. Między nimi istnieje bardzo znane w Polsce Apostolstwo Serca Jezusowego określane też jako Apostolstwo Modlitwy. Jest to zrzeszenie wiernych, którzy swoimi modlitwami do Bożego Serca wypraszają dla Kościoła potrzebne łaski w prowadzonych przez niego dziełach apostołskich. Apostolstwo Modlitwy jest związane z zakonem jezuitów. Zostało założone we Francji w roku 1844¹¹⁶⁴. Do głównych praktyk zalecanych członkom tego stowarzyszenia należą: „Ofiarowanie dnia w zjednoczeniu z Boskim Sercem Jezusa i w łączności z Niepokalanym Sercem Maryi w intencji rozszerzenia Królestwa Bożego i w miesięcznej intencji Ojca Świętego. [...] Msza Św. i Komunia Św. wynagradzająca przynajmniej raz w miesiącu. Głębokie nabożeństwo do Serca Jezusowego i Serca Maryi”¹¹⁶⁵.

Innym stowarzyszeniem związanym z propagowaniem czci Bożego Serca jest Straż Honorowa Serca Jezusowego założona w 1863 roku, a oficjalnie aprobowana w roku 1864 przez Piusa IX. Już wcześniej, w czasach świętej Małgorzaty Marii Alacoque, czciciele Najświętszego Serca praktykowali nabożeństwo Godziny Świętej, następnie stali się inspiratorami nieprzerwanej adoracji. Każdy z członków przez jedną godzinę w ciągu dnia pełni «straż» „przy Chrystusie w kościele przed Najświętszym Sakramentem bądź u siebie w domu czy w podróży”¹¹⁶⁶. Podczas tej tzw. „Godziny Obecności” w bliskości Serca Jezusa pełniący straż przy Boskim Królu, jednoczą się z Jego „myślami, pragnieniami, uczuciami i rozkazami”¹¹⁶⁷.

W analizowanych homiliach zabrakło promocji owych stowarzyszeń wiernych, które powstały w celu szerzenia kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa.

¹¹⁶³ Franciszek, *Msza Święta z okazji dnia bractw kościelnych i pobożności ludowej. Homilia Ojca świętego Franciszka*, Plac św. Piotra, VI Niedziela wielkanocna, 5 maja 2013 r. [w:] http://www.vatican.va/news_services/liturgy/libretti/2013/20130505-libretto-giornata-confraternite.pdf (24.02.2021).

¹¹⁶⁴ Por. J. Hojnowski, *Słownik kultu*, s. 18–21

¹¹⁶⁵ Tamże.

¹¹⁶⁶ Tamże, s. 226 – 227.

¹¹⁶⁷ Por. tamże s. 226–227; J. Misiurek, *Źródło życia i świętości*, s. 122–128. Autor przybliży działalność Bractw Serca Jezusowego na ziemiach polskich.

3.2.5 Negatywny obraz rzeczywistości związanej z formami czci Najświętszego Serca

Do słabości formalnych w przepowiadaniu na uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego należy przedstawianie przez homilistów negatywnego obrazu dotyczącego praktyki dziewięciu pierwszych piątków miesiąca. W homilii W. Chmielarskiego znajdziemy wprawdzie słowa pochwały wiernych uczestniczących systematycznie w pierwszy piątek miesiąca we Mszy Świętej, następnie jednak autor z pewnym niepokojem opisuje obecną sytuację: „Są ludzie, którzy systematycznie biorą udział w pierwszych piątkach miesiąca i z tej okazji odnawiają się duchowo przez udział w Eucharystii. Jednak jest tych ludzi coraz mniej. To obserwują księża w wielu parafiach. Przychodzą raczej ludzie starsi. Wciąga się młodszych, ale idzie to dosyć opornie. Wydaje się, że świat zapomniał w ogóle o sercu ludzkim, że uwierzył tylko w rozum i silne mięśnie. Ktoś kiedyś zgrabnie ujął różnicę między dawnymi i naszymi czasy i powiedział: «Dawniej ludzie mieli kamienne naczynia i złote serca, obecnie ludzie mają złote naczynia i kamienne serca». Skoro tak jest – to nic dziwnego, że nie ceni się także miłości płynącej z Bożego Serca. Dowodem na ten brak serca ludzkiego jest mała scenka autentyczna: do lekarza przychodzi młody człowiek i skarży się na ból serca. Lekarz zajął się nim natychmiast, postawił diagnozę i zalecił odpowiednią terapię, a potem dodał: «Drogi młody człowieku, to nic poważnego, ale to nawet dobrze, że zabolalo cię serce [...], bo przynajmniej wiesz, że masz serce»¹¹⁶⁸.

W innym miejscu ten sam autor zwraca uwagę na małą frekwencję wiernych podczas nabożeństw czerwcowych oraz w pierwsze piątki¹¹⁶⁹. Podkreśla wielką cześć, jaką otacza naród polski Maryję. Wierni bardzo cenią sobie nabożeństwa majowe, w których wyrażają swoją miłość i przywiązanie do Bożej Matki. Po tej pochwalie skierowanej do wiernych ze względu na cześć oddawaną Maryi w maju, autor ubolewa nad zaniedbaniem ich relacji względem Bożego Serca, któremu jest poświęcony czerwiec. W. Chmielarski z przykrością mówi o słabej i malejącej frekwencji w kościołach podczas nabożeństw czerwcowych. Homilista zauważa także większą obojętność wiernych na praktykowanie modlitw przed figurami Bożego Serca. Homilista

¹¹⁶⁸ W. Chmielarski, *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 79. W związku ze słowami ubolewania nad małą aktywnością w praktykowaniu przez wiernych pierwszych piątków miesiąca czy nabożeństw czerwcowych może usprawiedliwiać autora szeroko przedstawiona przez niego tematyka Miłości Bożego Serca oraz źródła, z których można czerpać inspirację do przepowiadania.

¹¹⁶⁹ W. Chmielarski, *Serce Jezusa wzorem naszych serc*, MH 164 (1997), s. 168.

stwierdza: „Przy kapliczkach przydrożnych nie śpiewa się litanii do Serca Jezusowego. [...] Przykro także, że słabnie uczestnictwo naszych wiernych w praktykowaniu pierwszych piątków, a przecież to dobra szkoła Serca Jezusowego. Wymierają starsi ludzie, a młodszy już nie mają chęci do tej zbożnej praktyki”¹¹⁷⁰. W związku z powyższym stanem rzeczy autor proponuje, aby wierni zachęcali dzieci oraz młodzież do podjęcia praktyki nabożeństwa pierwszych piątków miesiąca¹¹⁷¹.

Z kolei B. Giemza, wskazując na kryzys nabożeństwa do Serca Jezusowego, ukazuje także istotę kultu. Homilista podkreśla, że „miesiąc czerwiec jest poświęcony czci Boskiego Serca Zbawiciela. Z kultem Serca Jezusowego jest związany także pierwszy piątek miesiąca. Przypomnijmy sobie zasady tego kultu. Daje się bowiem zaobserwować spadek liczby uczestników nabożeństw pierwszopiątkowych i czerwcowych; bardzo często błędnie pojmuje się także sprawę przyjmowania Komunii Świętej przez kolejnych dziewięć pierwszych piątków miesiąca”¹¹⁷².

Na podstawie badanych homilii można wnioskować, że tematyka dotycząca Serca Bożego jest trudna, co może skutkować tym, że nie każdy chce ją podejmować. Mogą to potwierdzać częste braki w propozycjach. Homilii na uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego we „Współczesnej Ambonie” publikowanej w latach 1983 – 2018 było tylko 11, mimo iż czasopismo w tym czasie się ukazywało¹¹⁷³. Również w „Materiałach Homiletycznych”, mimo iż w tym dwumiesięczniku publikowano czasem dwie, a niekiedy trzy propozycje homilii, to jednak w niektórych latach brakowało jakichkolwiek propozycji homilii na omawianą uroczystość¹¹⁷⁴. W „Bibliotece Kaznodziejskiej” nie były prezentowane propozycje na tę uroczystość w następujących latach; 1973, 1990 oraz 1992 – 2005. Natomiast w 2013 roku obok tekstu homilii były zaproponowane komentarze do tekstów liturgicznych. Wspomniane braki wskazują na trudności związane ze znalezieniem chętnych do opracowania tekstów pomagających w przygotowaniu homilii na uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego. Innym

¹¹⁷⁰ Tamże.

¹¹⁷¹ Tamże.

¹¹⁷² B. Giemza, *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 146.

¹¹⁷³ Kwartalnik homiletyczny ukazał się w latach; 1946-1952, 1957-1959, 1983-2018. Przerwy w publikowaniu kwartalnika: 1953-1956, 1960-1982. W roku 2016 powtórzono treść homilii F. Palmisano, *Serce Jezusa - miłości skarbnico*, WA 44 (2016), nr 3, s. 126-127., publikowanej w roku 2007: F. Palmisano, *Teologia Serca*, WA 35 (2007), nr 2, s. 171.

¹¹⁷⁴ Mimo publikacji w roku 1993, 2001 oraz 2016 nie ukazały się homilie na uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego. Natomiast powtórzyły się publikacje z roku 1997, K. Bukowski, *Bóg nas wybrał z miłości*, MH 164 (1997), s. 170-171, której treść ponownie zaprezentowano w roku 1998; K. Bukowski, *Bóg nas wybrał z miłości*, MH 172 (1998), s. 146-148.

wytłumaczeniem stwierdzonych braków może być ewentualnie to, że redaktorzy periodyków homiletycznych wykazali mniejsze zainteresowanie omawianym tematem¹¹⁷⁵.

3.3 Propozycja uaktualnienia przepowiadania o Najświętszym Sercu Pana Jezusa

Mówiąc o aktualizacji przepowiadania podczas wspomnianej uroczystości, konieczna jest odpowiedź na pojawiające się pytanie, jaką tematykę należy proklamować podczas uroczystości Najświętszego Serca, aby była adekwatna do potrzeb duchowych współczesnego człowieka. Pomoc stanowią teksty Pisma Świętego oraz pozabiblijne źródła teologiczne. Magisterium Kościoła przypomina, że „Święta Tradycja i Pismo Święte stanowią powierzony Kościołowi jeden święty depozyt słowa Bożego, na którym opierając się, cały lud święty zjednoczony wokół swoich pasterzy, trwa nieustannie w nauce Apostołów, we wspólnocie, w łamaniu chleba i modlitwie (por. Dz 2, 42) tak, iż w trzymaniu się przekazanej wiary, w jej praktykowaniu i wyznawaniu pojawia się szczególna jednomyślność przełożonych i wiernych” (KO 10). Przy redagowaniu głównych tematów podejmowanych w homiliach należy uwzględnić także liturgię Kościoła, dokumenty Magisterium, nauczanie Ojców i pisarzy głoszących Dobrą Nowinę w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, pobożność ludową, pobożność teologów i świętych oraz sztukę religijną¹¹⁷⁶.

3.3.1 Tematyczne zestawienie głoszonych treści

Nabożeństwo do Najświętszego Serca kształtowało się na przestrzeni wieków, aż zostało ustanowione jako święto dla niektórych wspólnot, a następnie ogłoszone dla całego Kościoła. Należy pamiętać, że w każdej epoce występują różne uwarunkowania mające wpływ na postrzeganie sensu podejmowanych przez wiernych nabożnych praktyk. Tak też było i jest w odniesieniu do czci oddawanej miłości Boga objawionej w osobie Jezusa Chrystusa.

Warto w tej części dokonać krótkiego podsumowania i porównania treści, które prezentowali autorzy homilii w badanych materiałach oraz zaproponować ich

¹¹⁷⁵ M. Starowieyski, *Komentarz Ojców Kościoła*, BK 157 (2013), nr 3, s. 184–188.

¹¹⁷⁶ Por. J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego*, s. 191–246.

uzupełnienie o te, które były omówione pobieżnie lub całkowicie pomijane. Homiliści głównie czerpali ze źródeł biblijnych, które są wpisane w kontekst przeżywanej liturgii. Ich treść można ująć w następujące grupy tematyczne: *zbawcza Miłość Boga w obrazach biblijnych; miłość Boga objawiona w osobie Jezusa Chrystusa; symbolika otwartego Serca Zbawiciela; poświęcenie się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusa; zadośćuczynienie i wynagrodzenie Sercu Bożemu; promowanie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz obietnice Serca Bożego.*

Dokonane badania pozwalają stwierdzić, że zagadnienia podejmowane przez homilistów zaczerpnięte są przede wszystkim z tekstów biblijnych. Ich myśl przewodnia została określona w trzech grupach tematycznych: *zbawcza miłość Boga w obrazach biblijnych, miłość Boga objawiona w osobie Jezusa Chrystusa oraz symbolika otwartego Serca Zbawiciela wezwaniem do naśladowania.*

Kolejny zbiór tematyczny wskazuje na czerpanie przez autorów homilii inspiracji do przepowiadania częściowo z treści Pisma Świętego oraz nauczania Stolicy Świętej podejmującej problematykę odpowiedzi człowieka na miłość Boga. Problematyka ta została ujęta w następujących zagadnieniach: *poświęcenie się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusa oraz zadośćuczynienie i wynagrodzenie Sercu Zbawiciela.*

Następna grupa tematyczna została zdefiniowana jako: *promowanie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa i obietnice Serca Bożego.* Dotyczy ona homilii, których treść została zaczerpnięta z pobożności ludowej.

Do istotnych dokumentów, które stanowią pomoc w głoszeniu Dobrej Nowiny należy *Katechizm Kościoła katolickiego*. Na jego podstawie *Dyrektorium homiletyczne* poleca następujące inspiracje tematyczne związane z uroczystością Najświętszego Serca Jezusa: *Miłosierdzie Boże* (KKK 210-211, 604), *Miłość Chrystusa do wszystkich* (KKK 430, 478, 545, 589, 1365, 1439, 1825, 1846), *Serce Chrystusa przedmiotem adoracji* (KKK 2669), *Kościół zrodzony z przebitego boku Chrystusa* (KKK 766, 1225), *Miłość Chrystusa porusza nasze serca* (KKK 1432, 2100)¹¹⁷⁷.

¹¹⁷⁷ *Katechizm Kościoła katolickiego* został wydany w roku 1994, dlatego też homiliści w kolejnych latach mogli czerpać z propozycji przedstawianych w tym dokumencie. Podobnie szereg inspirujących tematów do przepowiadania podczas uroczystości Najświętszego Serca znajduje się w *Dyrektorium homiletycznym*, które zostało opublikowane w 2015 roku.

Analiza materiału źródłowego pozwala stwierdzić, że autorzy homilii bardzo sporadycznie podejmowali temat *Miłosierdzie Boże*. W tych nielicznych przypadkach homiliści wskazują jako wyraz Bożego Miłosierdzia sakrament chrztu, Eucharystii oraz spowiedź świętą. Wspomniane zagadnienie zostaje poruszone również w kontekście Kościoła, który jest darem Miłosierdzia. Tę problematykę podejmuje pięciu autorów homilii: J. Swędrowski, D. Zimoń, K. Starczewski, S. Skalniak oraz S. Nosal, nawiązując do objawień św. Faustynie. Inny temat zawarty w KKK: *Miłość Chrystusa do wszystkich* był z kolei podejmowany przez licznych homilistów. Autorzy nawiązują głównie do obdarowania miłością każdego człowieka oraz wezwania do naśladowania Chrystusa w Jego miłości do bliźniego, którą ma podjąć także Jego uczeń. Kolejne ujęcie *Serce Chrystusa przedmiotem adoracji* zostało zaakcentowane przez pięciu głosicieli: S. Piech, T. Jelonek, R. Sławeński, T. Bańkowski oraz R. Froń. Wspomniani homiliści wskazują głównie na wdzięczność jako motyw trwania przed Najświętszym Sercem Zbawiciela. Natomiast S. Piech przywołuje zachętę papieża Piusa XII zawartą w encyklice *Haurietis aquas* do okazania czci Najświętszemu Sercu przez tę formę pobożności. Z kolei zagadnienie *Kościół zrodzony z przebitego boku Chrystusa* prezentuje sześciu autorów: Z. Rabka, S. Czerwik, B. Zbroja, B. Giemza, A. Ziółkowski oraz S. Nosal. Głównie łączą powstanie Kościoła z łaskami, których udziela Bóg poprzez dar sakramentów świętych oraz świadectwo jej członków. Ostatni temat określony na podstawie *Katechizmu: Miłość Chrystusa porusza nasze serca* był najczęściej podejmowany w zaprezentowanym nauczaniu homilistów głównie jako inspiracja dla człowieka obdarowanego miłością i zaproszonego do odpowiedzi na nią.

3.3.2 Dowartościowanie prefacji jako bogatego źródła przepowiadania

Jak zauważono w badanym materiale źródłowym, autorzy tylko kilku homilii czerpali inspiracje z treści zawartych w modlitwach prezydencjalnych. Istotną rolę w pogłębieniu relacji z osobą Bożego Syna może odegrać przybliżenie treści tekstów modlitw używanych podczas liturgii Mszy Świętej: modlitwy dnia, modlitwy na ofiarowanie oraz modlitwy po Komunii Świętej. Jak zaznaczono we fragmencie dotyczącym mankamentów, autorzy homilii sporadycznie czerpali tematykę z tekstu prefacji przeznaczonej na wspomnianą uroczystość. Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie postulatów, ze względu na wielkie bogactwo treściowe prefacji, które

mogą posłużyć w przygotowaniu homilii na uroczystość czy pierwszy piątek miesiąca. Poniżej zostaną przywołane komentarze związane z treścią prefacji. Jednym z takich opracowań jest dzieło *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża* ks. Henryka Sławińskiego, w którym autor wnikliwie przybliżył wydarzenie ujęte w tekście prezentowanej prefacji¹¹⁷⁸. Z kolei W. Mocydlarz w swojej publikacji *Serce Jezusa w liturgii* szczegółowo analizuje jej treść¹¹⁷⁹.

Całość Prefacji tworzy sześć syntagm. Pierwsza nawiązuje do wywyższenia Zbawiciela na krzyżu. Druga ukazuje sposób, w jaki Jezus Chrystus realizuje swoją wolę zbawczą. W następnej są przedstawione wydarzenia, które miały miejsce po ukrzyżowaniu i śmierci Chrystusa oraz Jego działanie w tym czasie¹¹⁸⁰. Natomiast kolejna syntagma wyjaśnia tę aktywność. Znajduje się w niej modlitwa, życzenie, wyraz nadziei Kościoła, a także ukierunkowanie i otwarcie wierzącego na myśl przewodnią pozostałych dwóch syntagm. Przedostatnia syntagma ukazuje cel: „aby wszyscy zostali pociągnięci do otwartego Serca Zbawiciela”, a szósta syntagma, która jest dopełnieniem wszystkich syntagm oraz ich objaśnieniem widzi cel sprawowanej liturgii we wskazaniu na niekończącą się radość z przyjęcia i czerpania z daru zbawienia¹¹⁸¹.

Analiza prefacji pokazuje zagadnienia, które nie były ujęte w głoszeniu. Sięgnięcie do prefacji poszerza tematykę przepowiadania, osadza głoszenie w kontekście historiozbawczym.

W. Mocydlarz zauważa, że w pierwszej syntagmie: „Qui, mira caritate, exaltatus in cruce, [...]”¹¹⁸² jej druga część charakteryzuje się ogromnym bogactwem znaczeniowym mającym swoje źródło w Biblii. Dosłowne znaczenie zawierają tylko dwa teksty. Pierwszy przywołuje mowę Zbawiciela dotyczącą przepowiadanego wywyższenia na krzyżu: „A Ja, gdy zostanę nad ziemię wywyższony, przyciągnę wszystkich do siebie” (J 12, 32). Drugi, pochodzący z *Dziejów Apostolskich*, występuje w mowie Piotra przypominającego dzieło zbawcze zrealizowane przez Bożego Syna oraz miejsce wywyższenia przeznaczone przez Ojca po Jego prawicy: „Wyniesiony

¹¹⁷⁸ Zob. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 64–139.

¹¹⁷⁹ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 122–139.

¹¹⁸⁰ Cyt. za W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 122; „atque de transfixo latere sanguinem fudit et aquam”; T. Okure, *Ewangelia według św. Jana*, [w:] MkPS, s. 1358.

¹¹⁸¹ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 122.

¹¹⁸² Zob. MR 2002 – Pref., 494; zob. MR 2002 – Pref., 494; „On wywyższony na krzyżu, [...]” W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 122.

na prawicę Boga, otrzymał od Ojca obietnicę Ducha Świętego i zesłał Go” (Dz 2, 33). Natomiast pośrednio w innej formie wspomniana syntagma występuje już w *Starym Testamencie*. W Psalmie 109 związanym z królem Dawidem (zob. Ps 109, 7); w Księdze Syracha przy nawiązaniu do odpuszczenia grzechów królowi Dawidowi (zob. Syr 47, 13); w Księdze Proroka Izajasza, gdzie jest przedstawione proroctwo dotyczące Mesjasza (zob. Iz 49, 22; 52, 13); w Księdze Proroka Ezechiela w obrazie drzewa zielonego i suchego oraz wysokiego i niskiego (zob. Ez 17, 24)¹¹⁸³.

Przeanalizowane fragmenty pozwalają sformułować postulat głoszenia wywyższenia Jezusa na podstawie przytoczonych tekstów ze *Starego i Nowego Testamentu*. Czciiciel Jezusowego Serca przez zjednoczenie z Bożym Synem dostaje obietnicę przebywania z Nim w niebie: „A Ja, gdy zostanę nad ziemię wywyższony, przyciągnę wszystkich do siebie” (J 12, 32). Fragment z *Dziejów Apostolskich* przypomina, że obietnice, które głosi Zbawiciel będą zrealizowane, tak jak została wypełniona obietnica dotycząca zesłania Ducha Świętego.

Podobne odniesienie do wspomnianej pierwszej syntagmy można znaleźć także w księgach *Nowego Testamentu*. Bezpośrednio do wywyższenia Jezusa na krzyżu nawiązuje urywek przedstawiający rozmowę Zbawiciela z Nikodemem (zob. J 3, 14 – 15); drugi tekst również odnoszący się bezpośrednio do potrzeby wywyższenia Syna Człowieczego występuje w dialogu Mesjasza z faryzeuszami (zob. J 12, 34); kolejny tekst zwracający uwagę na moment wywyższenia Jezusa Chrystusa dotyczy świadectwa Apostołów po Zesłaniu Ducha Świętego (zob. Dz 5, 3). Także św. Paweł wyraża prawdę o wywyższeniu, która łączy się z darem zbawienia zawierającym się w imieniu Jezusa (zob. Flp 2, 9). Również treść Listu św. Jakuba przypomina o wywyższeniu, którym Bóg obdarowuje przyjmujących Chrystusowe uniżenie (por. Jk 4, 10)¹¹⁸⁴. Przy analizowaniu treści pierwszej syntagmy nie można pominąć miejsca, w którym się dokonało wywyższenie Jezusa Chrystusa. Innymi słowy należy wskazać teksty mówiące o Jego krzyżu oraz ukrzyżowaniu. Włodzimierz Mocydlarz, autor dzieła *Serce Jezusa w liturgii*, proponuje wybrać niektóre z tekstów dotyczących wspomnianego wydarzenia, przyporządkowując ich treść świadectwom sprzed Męki Zbawiciela, świadectwom podczas niej, następnie od momentu pogrzebu do Jego Zmartwychwstania

¹¹⁸³ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 123–125.

¹¹⁸⁴ Tamże, s. 125.

oraz świadectwom, które pochodzą od Apostołów już po Wniebowstąpieniu Jezusa Chrystusa¹¹⁸⁵.

Do pierwszej grupy świadectw zalicza się głównie pouczenia i warunki, jakie Jezus Chrystus przedstawia swoim uczniom, a są to: niesienie swojego krzyża, umiejętność zaparcia się siebie oraz zdolność naśladowania Go.

Jednym z postulatów sformułowanym na podstawie treści prefaceji jest podjęcie problematyki nawiązującej do doświadczenia życiowego słuchaczy, czyli przyjęcia przez wiernych cierpienia w perspektywie dzieła dokonanego przez Jezusa Chrystusa. Cierpienie przyjęte przez wierzącego staje się przewodnikiem do zjednoczenia z Bożym Sercem.

Jezus Chrystus, przygotowując swoich uczniów na dramat krzyża i odrzucenia przez Naród Wybrany, zapowiada zbliżające się wydarzenia związane z wydaniem Go poganom, wyszydzeniem, biczowaniem, a następnie śmiercią na krzyżu oraz Zmartwychwstaniem¹¹⁸⁶. Również pośrednio o wspomnianych wydarzeniach związanych z ostatnimi dniami Jego ludzkiego życia informuje, a zarazem przestrzega uczonych w Piśmie i Faryzeuszów¹¹⁸⁷. Dramat konania oraz bezmiar cierpień, których doznał Jezus Chrystus Boży Syn w swojej ludzkiej naturze, przedstawił św. Marek Ewangelista¹¹⁸⁸. W jego Ewangelii krzyż jest miejscem ujawnienia Boskiej tożsamości Chrystusa. Jego śmierć na krzyżu manifestuje posłuszeństwo i miłość wobec Ojca oraz właściwy sens posłania, jakim jest zbawienie wszystkich ludzi¹¹⁸⁹. Św. Mateusz przedstawia osobę, życie i cierpienie Jezusa Chrystusa w perspektywie wypełnienia się starotestamentowych zapowiedzi dotyczących oczekiwanego Mesjasza¹¹⁹⁰. Doskonale wypełnił On wolę Ojca w posłuszeństwie aż po śmierć krzyżową. Podczas Chrystusowej

¹¹⁸⁵ Tamże.

¹¹⁸⁶ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 125.

¹¹⁸⁷ Najobszerniejszy tekst mówiący o tajemnicy podwyższenia Jezusa na krzyżu dotyczy czasu przeżywania Jego Męki; przesłuchanie przed Piłatem; odrzucenie przez Naród Wybrany oraz wyszydzenie królewskiej godności Mesjasza; biczowanie, cierniem koronowanie, dźwiganie krzyża oraz spotkanie z bliskimi osobami na drodze krzyżowej i pod krzyżem, kuszenie związane z wezwaniem do zstąpienia z krzyża, a potwierdzeniem Bożego wybrania; określenie tytułu winy Ukrzyżowanego oraz wskazanie miejsca pomiędzy dwoma złoczyńcami; moment śmierci w konkretnym miejscu na krzyżu, pomagający rozpoznać prawdziwą tożsamość Jezusa oraz moment przebicia Jego boku. Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 125–126; E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 194–198; W. Hryniewicz, *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*, t. 1, Lublin 1982, s. 310.

¹¹⁸⁸ Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 141.

¹¹⁸⁹ Por. tamże.

¹¹⁹⁰ Por. tamże.

śmierci Ojciec potwierdził godność Bożego Syna niezwykłymi zjawiskami. Jezusowa śmierć na krzyżu otworzyła drogę do zbawienia dla wszystkich narodów¹¹⁹¹.

Kolejny postulat wypływający z tekstu prefacji dotyczy głoszenia uniwersalizmu zbawienia. Czy wszyscy będą zbawieni? Serce Pana Jezusa jest otwarte dla każdego¹¹⁹². Kto będzie zbawiony? Zwyczajną drogą jest chrzest i wiara, a nadzwyczajną jest życie zgodne z sumieniem, jeżeli osoba nie mogła poznać Jezusa i Jego dzieła zbawienia świata.

W Ewangelii św. Łukasza można dostrzec wyraźne wezwanie do naśladowania Jezusa Chrystusa w gotowości dźwignia swojego krzyża. Również bolesne doświadczenia w momencie Jego ukrzyżowania przeżywane w łączności z Bogiem są pouczeniem dla wszystkich ludzi dobrej woli, których może osiągnąć prześladowanie¹¹⁹³.

Modlitwa i zjednoczenie Zbawiciela ze swoim Ojcem podczas bolesnych doświadczeń może stanowić temat przepowiadania. Choroby oraz trudności napotykane w życiu czcicieli Serca Bożego mogą inspirować do naśladowania Go w ufnej relacji względem Ojca.

Czwarta Ewangelia według św. Jana przedstawia Jezusa Chrystusa w momencie konania i śmierci jako rzeczywistego Króla, który mimo doznawanych cierpień i boleści z pełną świadomością przekazuje testament. W tym momencie rodzi się Kościół, lud mesjański reprezentowany przez Jego Matkę Maryję oraz wiernego ucznia¹¹⁹⁴. Autor czwartej Ewangelii podkreśla dobrowolność Syna Bożego w oddaniu swojego

¹¹⁹¹ Por. tamże.

¹¹⁹² Papież Pius XI wiąże nadzieję z czcią oddawaną Najświętszemu Sercu o czym poucza wiernych: „Sam bowiem nasz Zbawiciel obiecał Małgorzacie Marii, że «napełni obficie niebieskimi łaskami tych wszystkich, którzy będą czcili Jego Serce». I tak, grzesznicy, patrząc «na tego, którego przebodli» (J 19, 37), wzruszeni jękami i płaczem całego Kościoła, pełni żalu za krzywdy wyrządzone najwyższemu Królowi, nawrócą się sercem (por. Iz 46, 8), aby przypadkiem nie utrwalił się w swoich grzechach i nie za późno żalowali, widząc «przychodzącego na obłokach niebieskich» (Mt 26, 64) Tego, którego zranili (Ap 1, 7). Sprawiedliwi zaś zostaną jeszcze bardziej usprawiedliwieni i uświęceni (por. Ap 22, 11). Oddadzą się oni całkowicie i z nowym zapałem służbie swojego Króla, którego widzą tak wzgardzonego, udręczonego oraz znieważonego tylu strasznymi obelgami. Przede wszystkim jednak zapłoną oni pragnieniem pracy nad zbawieniem dusz ludzkich, mając na uwadze ową skargę boskiej Ofiary: «jaki będzie pożytek z krwi mojej?» (Ps 29, 10) i równocześnie radość Najświętszego Serca Jezusowego «z jednego grzesznika, który się nawróci» (Łk 15, 7). Pius XI, MiR 9.

¹¹⁹³ Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 142.

¹¹⁹⁴ W zgłębianiu treści wspomnianej syntagmy, jak również w przybliżeniu Tajemnicy podwyższenia Jezusa, może być pomocne wspomniane już dzieło *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża* ks. Henryka Sławińskiego. Autor bardzo dogłębnie analizuje i przedstawia między innymi opisy reakcji świadków ukrzyżowania Chrystusa oraz znaki towarzyszące temu wydarzeniu, które znajdują się na kartach czterech Ewangelii. Zjawiska te akcentują wymowę śmierci Zbawiciela. Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 64–139.

życia za zbawienie człowieka. Wypełniły się starotestamentowe proroctwa zgodnie z wolą Boga, który jest autorem planu zbawienia¹¹⁹⁵. Występuje tu ścisły związek z proroctwem Izajasza zapowiadającego dobrowolną ofiarę Sługi Jahwe aż po skonanie. Śmierć Chrystusa na krzyżu oraz Jego przebity bok, z którego wypłynęła woda, symbol wylania Ducha Świętego oraz krew potwierdzająca prawdziwość tej śmierci, dały początek wierze w Jego Zmartwychwstanie¹¹⁹⁶.

Zagadnienie Kościoła, który narodził się z przebitego boku Zbawiciela zostało uwzględnione we wspomnianych homiliach. Natomiast można podjąć tematykę Maryi, która jest troskliwą Matką Kościoła towarzyszącą wiernym także w bolesnych doświadczeniach podobnie jak była obecna przy cierpiącym i konającym Zbawicielu.

Druga syntagma: „pro nobis tradidit semetipsum, [...]”¹¹⁹⁷ w dosłownej formie jest przekazana przez św. Pawła (Ef 5, 2). Zwraca on uwagę, że jedynie miłość względem każdego człowieka oraz Kościoła była motywem wiodącym Zbawiciela do ofiary ze swojego życia. W całej Ewangelii św. Jana można dostrzec podkreślenie faktu, że Jezus Chrystus dobrowolnie składa ofiarę ze swojego życia, aby dokonało się uświęcenie Jego uczniów w prawdzie (J 10, 18).

Warto zaakcentować fakt, że nie wystarczy samo istnienie kultu Serca Bożego. Nabożeństwo oraz cześć oddawana Najświętszemu Sercu ma wyrażać się w realizacji miłości bliźniego, tak jak to ukazał i potwierdził ofiarą swojego życia Jezus Chrystus.

On jest Tym Sługą Jahwe, na którego wskazywało proroctwo Izajasza oraz zapowiadało Jego dobrowolną ofiarę za grzechy (Iz 53, 12). Jednak decydującą czynnością ofiarowania się Bożego Syna jest skonanie. Jak napisał św. Jan w swojej ewangelii: „skłoniwszy głowę oddał ducha” (J, 19, 30)¹¹⁹⁸. W tym momencie zostaje

¹¹⁹⁵ Por. tamże, s. 142.

¹¹⁹⁶ Dalsza grupa świadectw zawarta w tej syntagmie dotyczy wydarzeń od momentu pogrzebu Zbawiciela aż po Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa, w których występuje nawiązanie do krzyża albo do samej chwili ukrzyżowania; według św. Jana miejsce pochowania Jezusa Chrystusa znajduje się w pobliżu miejsca ukrzyżowania; następne fragmenty dotyczą poszukiwania ukrzyżowanego, który powstał z grobu; św. Łukasz w *Dziejach Apostolskich* przedstawia świadectwo Piotra wygłaszającego kerygmat, że ukrzyżowany Chrystus jest Panem chwały, Mesjaszem i Zbawicielem; dalsze świadectwa przedstawia św. Paweł w swoich listach, kiedy ogłasza moc i mądrość Chrystusowego krzyża, swoją wiarę w Zmartwychwstanie Ukrzyżowanego Bożego Syna - W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 126–129; H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 140–142; W. Hryniewicz, *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*, t. 1, Lublin 1982, s. 105; E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 198.

¹¹⁹⁷ Zob. MR 2002, s. 494; „[...] w swojej nieskończonej miłości ofiarował za nas samego Siebie.”

¹¹⁹⁸ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 128–129.

odkryta cała tajemnica Najświętszej Trójcy¹¹⁹⁹. Bóg Ojciec dokonał dzieła pojednania świata ze sobą przez Chrystusa (por. 2 Kor 5, 19). Natomiast „oddanie ducha” to początek posłannictwa Ducha Świętego. Chrystus zostaje uwielbiony, doprowadzając dzieło zbawienia do końca, jak zaznacza św. Jan w swojej Ewangelii, przytaczając słowa Jezusa: „Jak rzekło Pismo: Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza». A powiedział to o Duchu, którego mieli otrzymać wierzący w Niego; Duch bowiem jeszcze nie był, ponieważ Jezus nie został jeszcze uwielbiony” (J 7, 39). Konający i uwielbiony Chrystus oddaje, a zarazem przekazuje jako dar Ducha Świętego swojej Matce i Janowi, którzy reprezentują wierzących w Niego, czyli nowy lud Boży¹²⁰⁰.

Na podstawie drugiej syntagmy można przedstawić zaangażowanie w dzieło zbawienia Trzech osób Bożych: Boga Ojca, Syna Bożego i Ducha Świętego oraz głosić uwielbienie Chrystusa i udzielenie Ducha Świętego Kościołowi. Także w pierwsze piątki miesiąca w okresie zwykłym można omówić główne misteria odkupienia. Należałoby też podjąć tematykę eklezjalną.

Kluczowy moment prefacji, jak również pośrednio całego formularza na uroczystość i wotywę Serca Jezusa, przedstawia trzecia syntagma: „atque de transfixo latere sanguinem fudit et aquam, [...]”¹²⁰¹. Mimo iż w dosłownej postaci nie występuje w tekstach *Pisma Świętego*, to analizując jej części można znaleźć wiele innych bogatych semiotycznie odniesień¹²⁰². Główny tekst mówiący o przebitym boku Zbawiciela nawiązujący do starotestamentowych prorocत्व znajduje się w Ewangelii św. Jana. Apostoł wydaje świadectwo o wspomnianym wydarzeniu, łącząc go z prorocत्वem Zachariasza (Za 12, 10)¹²⁰³: „I znowu na innym miejscu mówi Pismo: «Będą patrzeć na Tego, którego przebili»” (J 19, 37). Św. Jan również w swojej Apokalipsie wskazuje na moment przebiccia boku, odnosząc go do Chrystusa nadchodzącego w chwale: „Oto nadchodzi z obłokami i ujrzy Go wszelkie oko i wszyscy, którzy Go przebili. I będą Go oplakiwać wszystkie pokolenia ziemi” (Ap 1, 7)¹²⁰⁴.

¹¹⁹⁹ Por. W. Hryniewicz, *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*, t. 1, Lublin 1982, s. 308.

¹²⁰⁰ Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 138; P. Warchoł, dz. cyt.; W. Hryniewicz, *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*, t. 1, Lublin 1982, s. 308.

¹²⁰¹ Zob. MR 2002 – Pref., 494; „Z Jego przebitego boku wypłynęła krew i woda, [...]”.

¹²⁰² Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 129.

¹²⁰³ Por. P. Warchoł, dz. cyt., s. 27.

¹²⁰⁴ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 129; H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, dz. cyt., s. 140–141; P. Warchoł, dz. cyt., s. 27–28.

Ten fragment prefacji ukazuje spójność historii zbawienia, łączność *Starego i Nowego Testamentu*. Ujęcie historiozbawcze i chrystocentryczne może być przedmiotem homilii podczas wspomnianej uroczystości.

Dalsza część syntagmy ukazuje otwarcie boku włócznią: „[...] jeden z żołnierzy włócznią przebił Mu bok i natychmiast wypłynęła krew i woda” (J 19, 37). Tę ranę boku Zmartwychwstały Chrystus ukazuje swoim uczniom przed Wniebowstąpieniem. Przepowiednia otwarcia boku Chrystusa, z którego wypłynie woda wiąże się też z wizją prorocką Ezechiela. Woda wypływająca ze świątyni wzbudza życie (zob. Ez 47, 1–12)¹²⁰⁵

Świątynia wskazuje na obecność Boga. Jezus Chrystus jest nową świątynią. Jego ciało to źródło nowego życia¹²⁰⁶. Według ojców Kościoła woda przypomina dar sakramentu chrztu oraz Ducha Świętego¹²⁰⁷. Krew i woda pochodzące ze zranionego boku Jezusa Chrystusa posiadają bardzo bogate znaczenie. Już przy rozmowie Pana Jezusa z Nikodemem, a następnie z Samarytanką św. Jan zaznacza wyjaśnienie dotyczące wody. W pierwszym przypadku Chrystus mówi, że potrzeba narodzić się z wody i Ducha. W drugim określa wodę jako żywą, wskazując tym samym na Ducha (J 4, 5–42).

Warto, aby homiliści dokonali omówienia chrztu i Eucharystii jako sakramentów zbawienia. Przypomnieli o środkach pomagających, człowiekowi w przyjęciu tych darów, które są dostępne w Kościele.

Uwieńczeniem podjętego zagadnienia symbolu wody w Ewangelii św. Jana staje się scena śmierci Jezusa Chrystusa i Jego aktywności po zakończeniu ziemskiego życia¹²⁰⁸. Tę działalność Zbawiciela zawiera kolejna czwarta syntagma: „ex quo manant Ecclesiae sacramenta”¹²⁰⁹. Wypłynięcie krwi oraz wody z przebitego boku Chrystusa w znaczeniu wypłynięcia sakramentów Kościoła jest użyte jedynie obrazowo przez św. Pawła w sensie relacji ludzkich w małżeństwie, które miałyby się kierować przykładem Chrystusa w odniesieniu do Kościoła. On za Kościół oddał swoje życie. Uświęcił go oraz oczyścił przez obmycie wodą: „Tajemnica to wielka, a ja mówię:

¹²⁰⁵ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 129; P. Warchoń, dz. cyt., s. 72.

¹²⁰⁶ Por. J.A. Ruiz, *Ewangelia według św. Jana*, [w:] MkPS, s. 965.

¹²⁰⁷ Por. A. Nowicki, *Symbolika serca*, dz. cyt., s. 106; B. Nadolski, *Liturgika. Liturgika Fundamentalna*, t. 1, Poznań 1989, s. 131; A. Paciorek, *Ewangelia według św. Jana. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Lublin 2000, s. 207–208.

¹²⁰⁸ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 129.

¹²⁰⁹ Zob. MR 2002 – Pref., 494; „[...] i tam wzięły początek sakramenty Kościoła”.

w odniesieniu do Chrystusa i do Kościoła” (Ef 5, 32)¹²¹⁰. Krew wypływająca z boku Chrystusa staje się symbolem Eucharystii. Woda symbolizuje sakrament chrztu świętego. Moment chrztu czyni człowieka dzieckiem Bożym¹²¹¹.

W kontekście miłości można mówić o sakramencie małżeństwa. Bardzo aktualny temat, jak budować relacje w małżeństwie, można rozwinąć, pokazując miłość małżeńską na przykładzie miłości Chrystusa do Kościoła.

W żadnym miejscu *Pisma Świętego* nie można znaleźć tekstu piątej syntagmy: „ut omnes, ad Cor apertum Salvatoris attracti”¹²¹². Istnieją jednak miejsca w *Biblii*, które wskazują na działanie Boga w relacji do człowieka. Przykładem może być zasada ujęta w Księdze Syracha odnosząca się do zranionego serca odkrywającego ludzkie uczucia: „Kto urazi oko, wyciska łzy, kto urazi serce, odkrywa uczucie” (Syr 22, 19). Tę zasadę można dostrzec w relacjach międzyludzkich, ale także w relacjach zachodzących między Bogiem a człowiekiem. Również w *Nowym Testamencie* można znaleźć wiele tekstów nawiązujących do otwartego serca: „Symeon zaś błogosławił Ich i rzekł do Maryi, Matki Jego: «Oto Ten przeznaczony jest na upadek i na powstanie wielu w Izraelu, i na znak, któremu sprzeciwić się będą. A Twoją duszę miecz przeniknie, aby na jaw wyszły zamysły serc wielu»” (Łk 2, 34–35).

Zbawiciel jest Tym, który otwiera ludzkie serca na zrozumienie słowa Bożego. Dlatego w homiliach warto uwzględnić zagadnienie słuchania i modlitwy, która przemienia serce człowieka.

Św. Łukasz napisał świadectwo: „Przysłuchiwała się nam też pewna «bojąca się Boga» kobieta z miasta Tiatyry imieniem Lidia, która sprzedawała purpurę. Pan otworzył jej serce, tak że uważnie słuchała słów Pawła” (Dz 16, 14). W innym miejscu ten sam Ewangelista przybliży swoim czytelnikom działanie Zmartwychwstałego, który otwiera przed uczniami Pisma oraz otwiera ich serca, które na skutek Jego działania nabierają odwagi: „Wtedy oczy im się otworzyły i poznali Go, lecz On zniknął im z oczu. I mówili nawzajem do siebie: «Czy serce nie pałało w nas, kiedy rozmawiał z nami w drodze i Pisma nam wyjaśniał?»” (Łk 24, 31–32.45). U św. Marka można znaleźć informację

¹²¹⁰ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 129.

¹²¹¹ Por. J. Gawęł, *Liczy się miłość*, dz. cyt., s. 52–53. Również w numerze 5 *Konstytucji o liturgii* Soboru Watykańskiego II można znaleźć jasne odwołanie się do tego wydarzenia: „Albowiem z boku umierającego na krzyżu Chrystusa zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła”.

¹²¹² Zob. MR 2002 – Pref., 494; „[...]”, aby wszyscy ludzie, pociągnięci do otwartego Serca Zbawiciela”.

o otwartym niebie i zstępowaniu Ducha Świętego na Chrystusa podczas chrztu w Jordanie. On widzi otwarte niebo: „W chwili, gdy wychodził z wody, ujrzał rozwierające się niebo i Ducha jak gołębicę zstępującego na siebie” (Mk1, 10). Podobnie opis męczeństwa św. Szczepana zapisany w Dziejach Apostolskich przedstawia męczennika jako oglądającego otwarte niebo: „A on pełen Ducha Świętego patrzył w niebo i ujrzał chwałę Bożą i Jezusa, stojącego po prawicy Boga. I rzekł: «Widzę niebo otwarte i Syna Człowieczego, stojącego po prawicy Boga»” (Dz 7, 55–56). Jezus Chrystus nie tylko otwiera oczy niewidomym czy grób przyjaciela¹²¹³, ale pozwala, aby został otwarty Jego bok, by mogła wypłynąć z Jego wnętrza krew oraz woda i w ten sposób wypełniła się Ezechielowa zapowiedź przekazana słowami Ewangelisty: „W ostatnim zaś, najbardziej uroczystym dniu święta, Jezus stojąc zawołał donośnym głosem: «Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie - niech przyjdzie do Mnie i pije! Jak rzekło Pismo: Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza»” (Ez 47, 1)¹²¹⁴. Mimo iż *Pismo Święte* bezpośrednio nie używa określenia „otwarte Serce Zbawiciela” jak to jest ujęte w czwartej syntagmie, to jednak cała *Biblia* zawiera opisy działalności Boga jako Zbawiciela człowieka. To właśnie Bóg jest Zbawcą Narodu Wybranego, któremu posyła sędziów: „Wołali więc Izraelici do Pana i Pan sprawił, że powstał wśród Izraelitów wybawiciel, który ich wyswobodził - Otniel, syn Kenaza, młodszego brata Kaleba” (Sdz 3, 9. 15). Kiedy Bóg jest wyczekiwany oraz wzywany przez Izrael, przychodzi z ocaleniem. Przynosi błogosławieństwo oraz miłosierdzie. W zapowiedzi proroka Izajasza bezpośrednio słowo *otwarcie* łączy się z przyjściem Zbawiciela: „«[...] Niebios, wysączcie z góry sprawiedliwość i niech obłoki z deszczem ją wyleją! Niechajże ziemia się otworzy, niechaj zbawienie wyda owoc i razem wszędzie sprawiedliwość! Ja, Pan, jestem tego Stwórcą»” (Iz 45, 8). Określenie Boga jako Zbawcy pojawia się także w *Nowym Testamencie*. Św. Łukasz zapisał: „Lecz anioł rzekł do nich: «Nie bójcie się! Oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie udziałem całego narodu: dziś w mieście Dawida narodził się wam Zbawiciel, którym jest Mesjasz, Pan” (Łk 2, 10–11). Również św. Jan w swojej Ewangelii podkreślił prawdę o godności Zbawiciela w osobie Jezusa Chrystusa: „[...] Kiedy więc Samarytanie przybyli do Niego, prosili Go, aby u nich pozostał. Pozostał tam zatem dwa dni. I o wiele więcej ich uwierzyło na Jego słowo, a do tej kobiety mówili: «Wierzymy już nie dzięki twemu opowiadaniu, na własne

¹²¹³ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 129–130.

¹²¹⁴ Por. A. Paciorek, *Ewangelia według św. Jana. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Lublin 2000, s. 208–209.

bowiem uszy usłyszeliśmy i jesteśmy przekonani, że On prawdziwie jest Zbawicielem świata»” (J 4, 40–42)¹²¹⁵.

Oprócz wspomnianych tekstów mówiących o Jezusie Chrystusie jako Zbawicielu można znaleźć podobne w nauczaniu św. Pawła, św. Piotra, a także św. Jana (por. Dz 5, 31). Ten motyw jest podjęty w homiliach, dlatego nie zostaje tu rozwinięty.

Ostatnia syntagma: „iugiter haurirent e fontibus salutis in gaudio¹²¹⁶” odzwierciedla biblijny tekst zawarty w Księdze Proroka Izajasza. Tekst ten brzmi następująco: „Wy zaś z weselem wodę czerpać będziecie ze źródeł zbawienia” (Iz 12, 3). W. Mocydlarz przy analizie tekstu wskazuje na kluczowe słowo, którym jest „czas” w tekście greckim oznaczające czerpanie, nabieranie w odniesieniu do słowa „woda”, czyli czerpanie ze źródeł. Natomiast tekst hebrajski słowem „czas” określa czynność czerpania, a słowo „woda” występuje w znaczeniu tej, którą będzie pić naród izraelski. W Nowym Testamencie św. Jan wskazuje na Chrystusa, który polecił sługom zaczerpnąć wody przez Niego przemienionej oraz wskazał, aby dali skosztować staroście weselnemu. Ewangelista drugi raz używa słowa „zaczerpnąć wody”, komentując udział sług w wydarzeniu oraz to, że właśnie oni czerpali wodę na polecenie Jezusa Chrystusa: „Rzekł do nich Jezus: «Napełnijcie stągwie wodą!» I napełnili je aż po brzegi. Potem do nich powiedział: «Zaczerpnijcie teraz i zanieście staroście weselnemu!» Oni zaś zanieśli. A gdy starosta weselny skosztował wody, która stała się winem - nie wiedział bowiem, skąd ono pochodzi, ale słudzy, którzy czerpali wodę, wiedzieli [...]” (J 7, 9). Św. Jan również w spotkaniu Jezusa Chrystusa z Samarytanką wskazuje na obietnicę ofiarowania przez Zbawiciela wody żywej, której czerpanie zapewni wierzącym życie wieczne: „«Każdy, kto pije tę wodę, znów będzie pragnął. Kto zaś będzie pił wodę, którą Ja mu dam, nie będzie pragnął na wieki, lecz woda, którą Ja mu dam, stanie się w nim źródłem wody wytryskającej ku życiu wiecznemu»” (J 4, 13–14). Św. Paweł przypomina, że to Bóg mocną ręką wyprowadził z Egiptu Izraelitów, a na pustyni dawał im wodę wypływającą ze skały. Tą duchową skałą nazywa Jezusa Chrystusa: „Nasi ojcowie wszyscy, co prawda zostawali pod obłokiem, wszyscy przeszli przez morze i wszyscy byli ochrzczeni w [imię] Mojżesza, w obłoku i w morzu; wszyscy też spożywali ten sam

¹²¹⁵ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 131.

¹²¹⁶ Zob. MR 2002 – Pref., 494; „[...] z radością czerpali ze źródeł zbawienia”.

pokarm duchowy i pili ten sam duchowy napój. Pili zaś z towarzyszącej im duchowej skały, a ta skała - to był Chrystus” (1 Kor 10, 1–4).

Słowo „zbawienie” z ostatniej syntagmy wiąże się z różnymi okolicznościami, wydarzeniami oraz interwencjami Boga w życiu Narodu Wybranego, które zostały zapisane na kartach Pisma Świętego. Tak było w przypadku Dawida, którego Bóg ochronił przed ręką Saula. Dawid swoją wdzięczność wyrażał określeniem Boga jako „moc i skała”, która mu przynosi zbawienie. Bóg jest jego Zbawcą i jego obroną¹²¹⁷. W *Biblii* znajduje się jeszcze wiele innych określeń wyrażających wiarę w ochronną moc Boga jako Zbawiciela, na przykład: Bóg dobroci oraz zbawczej wierności; Skała ocalenia; Ten, który obdarza czasem łaski oraz daje szaty zbawienia; Bóg, który jest wsłuchany w prośby swojego ludu (zob. 2 Sm 22, 3.36.47; Ps 17, 7–9). Również teksty w Księdze Mądrości znakiem zbawienia określają na przykład wywyższonego na palu węża (zob. Mdr 16, 6; Iz 49, 8; 2 Kor 6, 2; Iz 61, 10). Ewangelia św. Łukasza podkreśla między innymi w wielkim dziękczynieniu Maryi moc zbawcą Boga oraz dar poznania zbawienia (zob. Łk 1, 69.77). Także św. Paweł jest przedstawiony w *Dziejach Apostolskich* jako ten, który ogłasza i poucza o zbawieniu (zob. Dz 13, 26; Dz 16, 17). Bardzo często słowo *zbawienie* pojawia się w tekstach Listów św. Pawła (zob. Ef 1, 13; 1 Tes 5, 8; Flp 1, 28). Można to słowo znaleźć także u autora Listu do Hebrajczyków (zob. Hbr 1, 14; zob. Hebr 2, 10). Zbawienie, czyli obietnica, o której mówi ostatnia syntagma prefacji łączy się z radością jako jego następstwem. Oprócz tekstu znajdującego się w Księdze Izajasza: „Wy zaś z weselem wodę czerpać będziecie ze źródeł zbawienia” (Iz 12, 3) także inne miejsca Pisma Świętego nawiązują w swojej treści do wspomnianej syntagmy. W Księdze Powtórzonego Prawa Mojżesz przypomina zobowiązania Narodu Wybranego wobec Boga, ale także wymienia błogosławieństwa, którymi zostaną obdarzeni zachowujący wierność Bogu. Następnie przestrzega przed niewiernością wobec przyjętych zobowiązań oraz wskazuje jej następstwa: „Zamiast służyć Panu, Bogu twemu, w radości i dobrym sercem, mając obfitość wszystkiego - w głodzie, w pragnieniu, w nagości i w największej nędzy będziesz służył swoim wrogom, których Pan naśle na ciebie” (Pwt 28,47). Również teksty w *Starym Testamencie*, mówiąc o radości, wiążą ją z przebywaniem w bliskości Boga,

¹²¹⁷ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 132–133.

czy to jest związane z Arką Przymierza czy też z Domem Bożym (zob. 2 Sm 6, 12; 2 Krn 23, 18; Ezd 6, 16; 1 Mch 4, 59)¹²¹⁸.

Radość ukazana w *Nowym Testamencie* także związana jest z bliskością Boga. W tych tekstach Jego obecność przedstawia Królestwo Boże w symbolu skarbu, za znalezienie którego można oddać wszystko z radością: „Królestwo niebieskie podobne jest do skarbu ukrytego w roli. Znalazł go pewien człowiek i ukrył ponownie. Uradowany poszedł, sprzedał wszystko, co miał, i kupił tę rolę” (Mt 13, 44). Również przyjęcie Słowa Bożego i życie według niego przynosi radość. Świadectwem potwierdzającym tę rzeczywistość są słowa św. Elżbiety wypowiedziane przy spotkaniu z Maryją Matką Zbawiciela: „Oto, skoro głos Twego pozdrowienia zabrzmiał w moich uszach, poruszyło się z radości dzieciątko w moim łonie. Błogosławiona jesteś, któraś uwierzyła, że spełnią się słowa powiedziane Ci od Pana” (Łk 1, 44–45)¹²¹⁹. Dalsze teksty opisujące radość ukazują jej źródło w spełnianiu misji powierzonej przez Chrystusa, a także w spotkaniu Zmartwychwstałego Pana (zob. Łk 10, 17; Łk 24, 52). Bóg obdarza nadzieją i daje radość wypływającą ze spełnienia Bożej obietnicy (zob. Rz 15, 13). Przyczynę najpełniejszej radości, do której prowadzi ostatnia syntagma prefacji, może stanowić świadomość, że Jezus Chrystus Zbawiciel siedzi po prawicy Ojca, któremu dobrowolnie wynagrodził za grzech ludzki ofiarą ze swojego cierpienia na krzyżu (zob. Hebr 12, 2). Autor Listu do Hebrajczyków zapewnia: „Patrzmy na Jezusa, który nam w wierze przewodzi i ją wydoskonala. On to zamiast radości, którą Mu obiecywano, przecierpiał krzyż, nie bacząc na [jego] hańbę, i zasiadł po prawicy tronu Boga” (Hebr 12, 2).

Spojrzenie na Serce Zbawiciela oraz na to wszystko, co z miłości do człowieka uczynił, znajduje swoje dopełnienie w słowach całej prefacji. Ukazuje sens dzieła dokonanego przez osobę Jezusa Chrystusa, którym jest zbawienie wszystkich ludzi¹²²⁰.

Syntetycznie ujmując, przeprowadzona analiza pokazała, że prefacja o NSPJ stanowi bogate źródło przepowiadania. Na jej podstawie można omówić następujące tematy dotyczące ludzkiego zbawienia: *czciciel Jezusowego Serca przez zjednoczenie z Bożym Synem dostaje obietnicę przebywania z Nim w niebie; cierpienie przyjęte przez wierzącego staje się przewodnikiem do zjednoczenia z Bożym Sercem; Serce Pana Jezusa jest otwarte dla każdego; choroby oraz trudności życiowe inspiracją*

¹²¹⁸ Por. tamże s. 134.

¹²¹⁹ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, dz. cyt., s. 134.

¹²²⁰ Zob. MR 2002 – Pref., 494

do naśladowania Zbawiciela w ufnej relacji względem Ojca; obecność Matki Kościoła w bolesnych doświadczeniach swoich dzieci; ofiarna miłość względem bliźniego pożądanym owocem nabożeństwa do Najświętszego Serca; Trójca Święta i jej udział w dziele zbawienia; śmierć Chrystusa i Jego uwielbienie; Kościół przyjmuje dar Ducha Świętego; Kościół i jego rola w dziele zbawienia; Spójność historii zbawienia; Chrzest i Eucharystia w Kościele pomocą w przyjęciu daru zbawienia; miłość Chrystusa do Kościoła wzorem miłości małżeńskiej; ludzkie serce otwarte dla słowa Bożego dziełem Najświętszego Serca oraz radość następstwem przyjęcia słowa Bożego.

3.3.3 Częstsze czerpanie z nauczania ojców Kościoła

W badanym materiale bardzo sporadycznie czerpano inspirację z nauczania Ojców Kościoła. Kilka propozycji wzbogacających przepowiadanie podczas uroczystości Najświętszego Serca Jezusa można zaczerpnąć z tekstów zawartych w opracowaniu M. Starowieyskiego *Ojcowie Kościoła prowadzą przez święta roku kościelnego. „Karmię was tym, czym sam żyję”*. *Święta*¹²²¹.

Zamieszczona tam homilia św. Kolumbana na podstawie tekstów zaczerpniętych z *Pisma Świętego* może inspirować do podjęcia przez homilistów następujących tematów: *Serce Jezusa dające życie karmiącym się słowem Bożym; Serce Zbawiciela zapraszające do umacniania się eucharystycznym chlebem; Najświętsze Serce niewyczerpanym źródłem Bożych łask; Serce Jezusa źródłem mądrości i umiejętności; powołani do życia wiecznego.*

Z kolei tekst świętego Bernarda, również nawiązujący do *Biblii*, jest bogatym źródłem stanowiącym pomoc w przygotowaniu przepowiadania podczas uroczystości ustanowionej ku czci Najświętszego Serca. Na podstawie tej homilii można rozwinąć następujące zagadnienia: *Rany Zbawiciela miejscem schronienia dla upadającego i słabego człowieka; w ranach Chrystusa uzdrowienie z grzechów; w Sercu Pana zdroj miłosierdzia; wezwani do wychwalania Bożego miłosierdzia.*

Podobnie teksty homilii świętych: Klemensa Rzymskiego, Augustyna, Ambrożego oraz Mikołaja Kabasilosa mogą stanowić kolejne inspiracje w opracowaniu treści tematów do głoszenia w tę uroczystość.

¹²²¹ M. Starowieyski, *„Karmię was tym, czym sam żyję”*. *Święta*. Warszawa 1984, s. 226–236.

3.3.4 Ukazywanie bogactwa pobożności ludowej

W przepowiadaniu został pominięty aspekt figur i obrazów z wizerunkiem Najświętszego Serca, o którym przypominają obietnice Jezusa Chrystusa dane podczas objawień w Paray-le-Monial. Jest to szczególna okazja, aby dokonać korekty niewłaściwych przejawów kultu pobożności ludowej. Warto przypomnieć nauczanie zawarte w *Katechizmie Kościoła katolickiego*: „ikonografia chrześcijańska za pośrednictwem obrazu wyraża orędzie ewangeliczne, które Pismo Święte opisuje za pośrednictwem słów. Obraz i słowo wyjaśniają się wzajemnie”¹²²². Błędem jest natomiast przypisywanie obrazom mocy. Przepowiadanie w tym aspekcie może stanowić pomoc w kontemplacji świętych wizerunków, która „połączona z medytacją słowa Bożego i śpiewem hymnów liturgicznych, należy do harmonii znaków celebracji, aby celebrowane misterium wycisnęło się w pamięci serca, a następnie znalazło swój wyraz w nowym życiu wiernych”¹²²³.

Głoszący pominięli rolę stowarzyszeń modlitewnych, takich jak Apostolstwo Modlitwy czy Bractwo Honorowej Straży, które świadectwem łączenia pobożnych praktyk z codziennym życiem, wzbogacają wspólnotę Kościoła oraz całą społeczność. Z powyższego wypływa postulat, aby podczas uroczystości głoszący homilię zachęcili do zaangażowania wiernych przez czynny udział w tych stowarzyszeniach. Na wartość pobożności ludowej wskazuje także papież Franciszek.

Kolejny postulat może stanowić odwoływanie się do świadectwa z życia założycieli zgromadzeń poświęconych Sercu Zbawiciela. Ten aspekt również nie jest obecny w treści badanych homilii.

Należałoby także rozważyć ujęcie w przepowiadaniu nowenny pierwszych piątków i ukazanie jej roli jako przygotowania do świętowania niedzieli.

„Dzień Pański” według pism Tertuliana „przypominał Chrystusa przede wszystkim przez fakt sprawowania Uczty Pana, w której chrześcijanie uczestniczyli, nawet z narażeniem życia”¹²²⁴. Niedziela w znaczeniu teologicznym jest rozumiana jako

¹²²² KKK 1160.

¹²²³ KKK 1162.

¹²²⁴ Por. B. Nadolski, *Niedziela*, [w:] Llit, s. 1033.

dzień przymierza „Boga ze swoim ludem”¹²²⁵, którego serce stanowi Eucharystia tworząca wspólnotę, jaką jest Kościół.

Warto, aby w głoszonych homiliach nie akcentować przesadnie fascynacji prywatnymi objawieniami. Nie prowadzić do wzruszeń, uczuć, ale wskazywać, że pobożność powinna znaleźć odzwierciedlenie w codziennym życiu.

3.3.5 Poszerzenie propozycji o homilie dla dzieci

W badanym materiale znajdowało się tylko kilka propozycji przygotowania homilii dla dzieci. Z pewnością w niektórych parafiach dzieci po Pierwszej Komunii Świętej praktykują pierwsze piątki miesiąca, które przygotowują je do utworzenia relacji z Osobą Zbawiciela. Właściwe będzie zwrócenie im uwagi na życie w łasce uświęcającej, w bliskości Jezusowego Serca nie tylko podczas nowenny pierwszopiątkowej, ale przede wszystkim poprzez udział w ofierze niedzielnej i świątecznej Mszy Świętej. Stosownym wkładem w wychowanie dzieci i młodzieży w szacunku oraz czci względem Bożego Serca będzie przygotowanie ich od najmłodszych lat.

Ostatnia część dysertacji stanowi podsumowanie przeprowadzonych badań. Wnioski zostały ujęte w trzech paragrafach. W pierwszym przedstawiono główne walory analizowanych homilii przeznaczonych na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, w drugim ukazano występujące w nich niedociągnięcia i braki, a w trzecim ujęto propozycje pomocne w przepowiadaniu podczas tej uroczystości. Zauważono, między innymi, że autorzy homilii głoszą, czerpiąc ze źródeł biblijnych, liturgicznych i patrystycznych co stanowi walor ich nauczania. Homiliści uwzględniają we wspomnianych tekstach chrystocentryzm trynitarny i eklezjalny. Treść jest zgodna z nauczaniem Magisterium Kościoła. Przy analizie powyższych homilii dostrzeżono jeszcze inne ich wartości, do których należą: wiązanie treści z pobożnością ludową oraz podejmowanie eschatologicznych i społecznych aspektów. Cennym jest pozytywny przekaz Dobrej Nowiny oraz stosowanie pierwszeństwa indykatywu zbawczego nad imperatywem moralnym.

Reasumując, należy podkreślić, że w większości homiliści bardzo często korzystają z tekstów biblijnych, mniej z tekstów liturgicznych oraz nauczania Kościoła. W badanych homiliach nie zostały wykorzystane możliwości zastosowania przykładów

¹²²⁵ Por. tamże, s. 1042–1043.

z życia świętych oraz czcicieli Bożego Serca, w bardzo niskim stopniu czerpano z dokumentów papieskich oraz tekstów patrystycznych. Trzecia część rozdziału zawiera postulaty, które warto zastosować w przepowiadaniu podczas tej uroczystości; uzupełnienie tematyczne brakujących treści w głoszeniu o Najświętszym Sercu, docenienie prefacji, częstsze czerpanie z nauczania Ojców Kościoła, większe uwzględnienie bogactwa pobożności ludowej oraz poszerzenie propozycji o homilie dla dzieci.

Zakończenie

Głoszenie słowa Bożego w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa można zaliczyć do wyjątkowych wydarzeń, podczas których prezentowane są treści o fundamentalnym znaczeniu dla człowieka, to jest o miłości Boga. Ona najpełniej została objawiona w Jezusie Chrystusie. Syn Boży stał się człowiekiem, ukazując miłość Boga względem osoby ludzkiej. Miłość ta uwidoczniła się już na kartach *Starego Testamentu*, a najpełniej w publicznej działalności i całym ludzkim życiu Jezusa Chrystusa, w Jego słowach i czynach, dlatego chrześcijaństwo przyjęło symbol Jezusowego Serca jako wyraz miłości Boga do człowieka. Odpowiedzią na nią jest wdzięczność, którą Kościół wyraża przede wszystkim w uroczystość poświęconą Najświętszemu Sercu. W tym dniu homilia jest obowiązkowa. O treści, jaką należy podejmować w homilii w tę uroczystość, traktuje niniejsza dysertacja.

Część omówionych zagadnień była kontynuacją innych publikacji przedstawionych we wstępie. Natomiast praca zawiera także nowe treści zaprezentowane w postulatach. Jej oryginalność wyraża się w krytycznym i całościowym opracowaniu tekstów homilii na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa drukowanych w najpopularniejszych i dostępnych materiałach pomocniczych dla homilistów, czyli w „Bibliotece Kaznodziejskiej”, „Materiałach Homiletycznych” i „Współczesnej Ambonie”. Dokonana analiza wykazała, że kult Najświętszego Serca jest nadal aktualny. Do tej pory nie było takiego opracowania w polskiej teologii.

W pierwszym rozdziale opracowano podstawy kultu stanowiące dla głosicieli źródło przepowiadania. Wskazano główne elementy biblijne i patrystyczne tkwiące u podstaw czci Bożego Serca. Badania nad tekstami *Starego i Nowego Testamentu* pozwoliły stwierdzić, że kult miłości Boga objawionej w Sercu Jezusa ma silne podstawy w *Piśmie Świętym*. Również nakreślony kontekst powstawania liturgii ku czci Najświętszego Serca, nauczanie Magisterium Kościoła, a także pobożność ludowa na przełomie wieków pozwoliły wnioskować o ważności i znaczeniu, które zajmuje ta problematyka w życiu człowieka wierzącego.

Aby cel opracowania został osiągnięty, zostały przeanalizowane homilie przygotowane na uroczystość Najświętszego Serca opublikowane w wymienionych powyżej periodykach homiletycznych. Tę problematykę zawiera rozdział drugi.

Stwierdzono w nim, co jest głoszone w tę uroczystość oraz zaprezentowano analizowaną treść, zestawiając ją w następujących grupach tematycznych: *zbawcza miłość Boga w obrazach biblijnych; miłość Boga objawiona w osobie Jezusa Chrystusa; symbolika otwartego Serca Zbawiciela, poświęcenie się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusa; zadośćuczynienie i wynagrodzenie Sercu Bożemu; promowanie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz obietnice Serca Bożego.*

Analiza treści zawartych w badanych homiliach pozwala stwierdzić, że najwięcej jest w nich odniesień do *Pisma Świętego*, mniej do liturgii. Dostrzeżono, że autorzy wyprowadzają swoje przepowiadanie przede wszystkim z obrazów miłości Boga zawartych na kartach *Starego Testamentu*. Na podstawie *Nowego Testamentu* podkreślają bliski związek Ofiary Bożego Syna z objawieniem Jego miłości do każdego człowieka. To zagadnienie jest też najczęściej podejmowane w ich homiliach. Nieliczni autorzy nawiązują do encyklik papieskich poświęconych Najświętszemu Sercu Pana Jezusa oraz pobożności ludowej. Są to jednak przypadki rzadkie. Wykazano, że niektórzy homiliści podkreślają aktualność kultu Serca oraz jego znaczącą rolę w inspirowaniu życia religijnego chrześcijan. W niektórych homiliach głoszący słowo Boże konkretnie wskazują potrzebę korzystania z sakramentów świętych, przez które wierni mają możliwość jeszcze bliżej doświadczać obecności Chrystusa w codziennym życiu. Z kolei problematyka poświęcenia się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusa, zadośćuczynienia i wynagrodzenia Mu za brak miłości i ludzką niewdzięczność jest podejmowana przez nich w niewielkim stopniu. Nieliczni homiliści nawiązują do obietnic powierzonych przez Zbawiciela św. Małgorzacie Marii Alacoque oraz do praktyki związanej z nowenną dziewięciu pierwszych piątków oraz Komunii Św. wynagradzającej. Tymczasem papież Pius XII nawiązywał do obietnic oraz wskazywał na duchowe korzyści wynikające z wypełniania powyższych praktyk.

Poniżej zostaną przedstawione w sposób syntetyczny wyniki badań, które szczegółowo omówiono w rozdziale trzecim. Teksty homilii poddano w nim krytycznej ocenie. W pierwszej kolejności wskazano ich walory. Niektórzy autorzy: czerpali z tekstów *Pisma Świętego* oraz pozabiblijnych źródeł teologicznych, czyli Tradycji, liturgii, Magisterium oraz życia Kościoła stanowiących podstawę głoszenia; zastosowali w swoim nauczaniu chrystocentryzm trynitarny i eklezjalny; zaakcentowali aspekty eschatologiczne; podkreślali nauczanie społeczne Kościoła; podali pozytywny przekaz Dobrej Nowiny o zbawieniu; wdrożyli prymat indykatywu zbawczego przed

imperatywem moralnym, pamiętając, że zadaniem homilii jest nie tylko pouczenie, ale także nakłanianie, napominanie oraz umocnienie (por. DH 160).

Przeprowadzone badania pozwoliły określić także mankamenty niektórych homilii. Należą do nich: sporadyczne czerpanie z nauczania Magisterium Kościoła przez kilku autorów, na przykład tylko częściowo nawiązano do czterech encyklik papieskich, które wskazują na następujące formy oddawania czci Bożemu Sercu: poświęcenie, które podejmuje w *Annum Sacrum* Leon XIII; wynagrodzenie, któremu poświęca encyklikę *Miserentissimus Redemptor* Pius XI; miłość Bożą, na którą wskazuje w *Haurietis aquas* Pius XII oraz zagadnienie uczestnictwa w Eucharystii, któremu poświęca list apostolski *Investigabiles divitias Christi* Paweł VI; zmarginalizowanie kontekstu liturgicznego, czego przykładem jest między innymi brak w homiliach nawiązań do tekstu prefacji; pomijanie roli Maryi, źródeł hagiograficznych, wśród nich wypowiedzi oraz pism błogosławionych i świętych w przepowiadaniu o Najświętszym Sercu; zbyt małe czerpanie ze źródła głoszenia pozabiblijnego, które stanowi pobożność ludowa, na przykład pominięcie roli stowarzyszeń modlitewnych związanych z oddawaniem czci Bożemu Sercu; zbyt mocne uwydatnienie negatywnego obrazu rzeczywistości związanej z praktykami ku czci Najświętszego Serca, przykładem jest narzekanie na mały udział młodych w nabożeństwach czerwcowych.

Na podstawie niniejszych badań sformułowano następujące postulaty, które należy wziąć pod uwagę przy głoszeniu podczas tej uroczystości: dogłębniej analizować oraz uwzględniać nauczanie Magisterium Kościoła; czerpać z treści zawartej w liturgii Kościoła; bazować na pismach i świadectwach teologów oraz świętych; uwzględniać również sztukę religijną; więcej korzystać z pozabiblijnych źródeł teologicznych przepowiadania; nie narzekać na brak młodych słuchaczy, ale tworzyć homilie w języku dostosowanym do ich wieku.

Główną trudność w przeprowadzonych badaniach stanowił szeroki zakres problematyki wchodzący w skład niniejszego tematu. Obszerność zagadnienia polega na tym, że w objawieniu Najświętszego Serca Pana Jezusa znajduje się wiele różnych misterii zbawczych, między innymi: Objawienie Bożej miłości, Wcielenie i Odkupienie, zadośćuczynienie, wynagrodzenie, miłosierdzie Boże, sakramenty święte, Kościół. Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa nie tylko uwzględnia jeden przymiot Boga, którym jest miłosierdzie Boże, ale wskazuje na źródło zbawienia

człowieka, którym jest Miłość Boga. O niej mówią *Księgi Starego i Nowego Testamentu*, a najlepiej prezentuje ją Wcielone Boże Słowo – Syn Boży, Jezus Chrystus.

Cel postawiony na początku został zrealizowany. Stwierdzono, co jest głoszone na temat kultu Serca Pana Jezusa, następnie poddano tę treść krytycznej ocenie. Wskazano pozytywy oraz mankamenty, po czym przedstawiono postulaty.

Ważnym elementem pracy jest zwrócenie uwagi na treści, które nie doszły do głosu w analizowanych homiliach, a są one obecne w nauczaniu Kościoła, na przykład temat *Serce Chrystusa przedmiotem adoracji* (KKK 2669) był podjęty tylko przez pięciu autorów homilii. Można w szerszym stopniu przybliżyć i uwrażliwić wiernych na obecność Zbawiciela w Najświętszym Sakramencie.

Nowość niniejszego studium ujawnia się w tym, że stanowi ono próbę całościowego i krytycznego opracowania posoborowego głoszenia homilii w Polsce w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa. Jest cennym uzupełnieniem wielu dotychczasowych badań nie tylko biblistów i liturgistów, ale też homiletów i głosicieli Słowa Bożego. Rozprawa może być pomocą podczas formacji początkowej w różnych zgromadzeniach zakonnych, które mają w swojej duchowości kult Serca Jezusowego, gdyż zawiera szeroki wachlarz odniesień do źródeł tegoż kultu. Warto podkreślić, że wiele zgromadzeń powstałych w ostatnich trzech wiekach posiada ten rys w swoim charyzmacie. Przeprowadzone badania mogą posłużyć jako pomoc przy wykładach z homiletyki materialnej zajmującej się treścią przepowiadania, czyli misteriami zbawienia. Serce Jezusa patronuje niemal czterystu wspólnotom parafialnym. Rozprawa może być inspiracją do podejmowania powyższych treści w przepowiadaniu okolicznościowym podczas przygotowania wiernych na uroczystość ku czci Najświętszego Serca.

Omówione treści mogą posłużyć jako inspiracje dla kaznodziejów w głoszeniu nie tylko w tę uroczystość, ale także w pierwsze piątki miesiąca. Dla głosicieli mogą być pomocne w zweryfikowaniu poprawności własnego przepowiadania. Dokonana synteza zagadnienia, dzięki popularności nabożeństwa wśród katechizowanych dzieci i młodzieży, może posłużyć katechetom jako pomoc w ich formacji.

Ciekawą propozycją dalszych badań byłoby przeanalizowanie tekstów homilii przeznaczonych na pierwsze piątki miesiąca. Można by było porównać źródła, z których czerpią homiliści, przepowiadając o Najświętszym Sercu podczas mszy obrzędowych.

Kult Bożego Serca skupia w sobie najważniejsze wydarzenia zbawcze. Zawsze będzie aktualny. Ma solidne podstawy biblijne oraz teologiczne i dlatego też będzie dochodził do głosu w przepowiadaniu homilijnym. Niniejsza rozprawa stanowi przyczynek do promocji tegoż kultu, a także pomoc dla homilistów do rzetelnego przygotowania treści głoszonych w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa.

Summary

The conducted research allows us to conclude that some of the issues discussed were a continuation of other publications presented in the introduction to this dissertation. Its originality is expressed in a critical and comprehensive study of the homily texts for the celebration of the Sacred Heart of Jesus, printed in the most popular and available auxiliary materials for homilists, that is, in the "Preacher's Library", "Homiletic Materials" and "Contemporary Ambon". The analysis showed that the cult of the Sacred Heart is still valid today. Until now, there has been no such study in Polish theology.

The first chapter deals with the foundations of worship that provide preaching for publishers. The main biblical and patristic elements were indicated at the root of the veneration of the Heart of God. Research on the texts of the Old and New Testaments has shown that the cult of God's love revealed in the Heart of Jesus has a strong foundation in the Holy Scriptures. The outlined context of the formation of the liturgy in honor of the Sacred Heart, the teaching of the Church's Magisterium, as well as popular piety at the turn of the centuries allowed us to infer the importance and importance of this issue in the life of a believer.

In order to achieve the goal of the study, the homilies prepared for the celebration of the Sacred Heart were analyzed and published in homiletic periodicals: "Preacher's Library", "Homiletic Materials" and "Contemporary Pulpit". These issues are included in the second chapter. It stated what was preached on this occasion and presented the analyzed content, grouping it into the following thematic groups: God's saving love in biblical images; God's love revealed in the person of Jesus Christ; symbolism of the open heart of the Savior, consecration of people to the Sacred Heart of Jesus; satisfaction and reward to the Heart of God; promoting the worship of the Sacred Heart of Jesus and the promises of the Heart of God.

An analysis of the contents of the homilies that were studied allows us to state that they contain the most references to the Holy Scriptures, and less to the liturgy. It has been noticed that the authors derive their preaching primarily from the images of God's love contained in the Old Testament. They emphasize the close relationship between the Sacrifice of God's Son and the revelation of His love for every human being

This issue is also most often discussed in their homilies. Few authors refer to papal encyclicals devoted to the Sacred Heart of Jesus and popular piety. However, these are rare cases. Some homilies have been shown to emphasize the topicality of the cult of the Heart and its significant role in inspiring the religious life of Christians. In some homilies, preachers of the Word of God specifically indicate the need to use the sacraments, through which the faithful have the opportunity to experience Christ's presence even more closely in everyday life. In turn, the issue of people's devotion to the Sacred Heart of Jesus, compensation and remuneration for the lack of love and human ingratitude is undertaken by them to a small extent. Few of the homilies refer to the promises entrusted by the Savior to St. Małgorzata Maria Alacoque and the practice related to the novena of the nine first Fridays and Holy Communion. rewarding.

The results of the research, which are discussed in detail in chapter three, will be presented in a synthetic way below. The texts of the homily were critically assessed in it. Their advantages are indicated in the first place. Some authors: drew from the texts of Sacred Scripture and extra-biblical theological sources, ie Tradition, liturgy, Magisterium and the life of the Church, which are the basis of preaching; they applied Trinitarian and ecclesial Christocentrism in their teaching; they emphasized the eschatological aspects; they emphasized the social teaching of the Church; gave a positive message of the Good News of salvation; they implemented the primacy of the salvific indicator over the moral imperative, remembering that the task of the homily is not only to instruct, but also to incite, admonish and strengthen (cf. DH 160).

The research also allowed us to identify the shortcomings of some of the homilies. These include: sporadic drawing on the teaching of the Magisterium of the Church by several authors, for example, only partially refers to four papal encyclicals which indicate the following forms of worshiping the Sacred Heart: dedication made in *Annum Sacrum* by Leo XIII; the salary to which he devotes the encyclical *Miserentissimus Redemptor* Pius XI; the love of God, indicated in Pius XII's *Haurietisaquas*, and the issue of participation in the Eucharist, to which the Apostolic Letter *Investigabilesdivitias Christi* Paul VI devotes; marginalization of the liturgical context, an example of which is the lack of references to the text of the preface in the homilies; omitting the role of Mary, hagiographic sources, including statements and writings of the blessed and saints in the preaching of the Sacred Heart; too little use of the source of extra-biblical preaching, which is popular piety, for example, omitting the role of prayer associations

related to the worship of God's Heart; too strong emphasis on the negative image of the reality related to the practices in honor of the Sacred Heart, an example is complaining about the small participation of young people in the June services.

On the basis of this research, the following postulates have been formulated that should be taken into account when preaching during this celebration: to analyze more thoroughly and take into account the teaching of the Church's Magisterium; draw from the content of the Church's liturgy; be based on the writings and testimonies of theologians and saints; also include religious art; make more use of extra-biblical sources of theological preaching; not to complain about the lack of young listeners, but to create homilies in a language appropriate to their age.

The main difficulty in the research was the wide range of issues included in this topic. The broadness of the issue is that in the revelation of the Sacred Heart of Jesus there are many different salvific mysteries, including: the revelation of God's love, the Incarnation and Redemption, compensation, God's mercy, holy sacraments, the Church. The Solemnity of the Sacred Heart of Jesus not only takes into account one attribute of God, which is God's mercy, but also points to the source of man's salvation, which is God's Love. It is mentioned in the Books of the Old and New Testaments, and it is most fully presented by the Incarnate Word of God - the Son of God, Jesus Christ.

The goal set at the beginning has been achieved. It found out what was preached about the devotion to the Sacred Heart of Jesus, and then it was subjected to critical appraisal. The positives and the shortcomings were indicated, and the postulates were presented.

An important element of the work is to draw attention to the content that was not expressed in the analyzed homilies, and they are present in the teaching of the Church, for example, the subject of the Heart of Christ the subject of adoration (CCC 2669) was discussed by only five authors of the homily. It is possible to bring closer and sensitize the faithful to the presence of the Savior in the Blessed Sacrament.

The novelty of this study is revealed in the fact that it is an attempt at a comprehensive and critical study of the post-conciliar homily preaching in Poland on the feast of the Sacred Heart of Jesus. It is a valuable supplement to many studies

to date, not only of biblical scholars and liturgists, but also of homilies and publishers of the Word of God.

The dissertation may be of assistance in initial formation in various religious congregations that have in their spirituality the cult of the Sacred Heart of Jesus, as it contains a wide range of references to the sources of this cult. It is worth noting that many of the congregations established in the last three centuries have this feature in their charism. The conducted research can be used as an aid in lectures on material homiletics dealing with the content of preaching, i.e. the mysteries of salvation. The Heart of Jesus patronizes almost four hundred parish communities. The dissertation may be an inspiration to take up the above-mentioned content in the occasional preaching during the preparation of the faithful for the celebration in honor of the Sacred Heart.

This information can serve as an inspiration for preachers to preach not only on this solemnity but also on the first Friday of the month. They can help publishers to verify the accuracy of their preaching. The completed synthesis of the issue, thanks to the popularity of the service among catechized children and youth, can be used by catechists as an aid in their formation.

An interesting proposal for further research would be to analyze the homily texts intended for the first Fridays of the month. One could compare the sources from which homilists draw when they preach about the Sacred Heart during ritual masses.

The cult of the Divine Heart brings together the most important salvific events. It will always be up to date. It has a solid biblical and theological foundation, and therefore will have a voice in homily preaching. This dissertation is a contribution to the promotion of this cult, as well as help for homilists to diligently prepare the content proclaimed on the feast of the Sacred Heart of Jesus.

KEYWORDS

Love, heart, God, sacrifice, reward, celebration, preaching, sources.

Wykaz skrótów

- AS – Leon XIII, *Encyklika «Annum Sacrum»*, Watykan 1899.
- BK – «*Biblioteka Kaznodziejska*». Poznań 1957–.
- DCE – Benedykt XVI, *Encyklika «Deus caritas est»*, Watykan 2005.
- DH – Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, «*Dyrektorium Homiletyczne*» (29 czerwca 2014).
- DiM – Jan Paweł II, *Encyklika «Dives in misericordia»*, Watykan 1980.
- DPLL – Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów «*Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*» (17 grudnia 2001)
- EE – Jan Paweł II, *Encyklika «Ecclesia de Eucharystia»*, Watykan 2003.
- GPJTp – «*Głosimy Pana Jezusa Chrystusa. Treść przepowiadania*», red. H. Sławiński, Kraków 2017.
- HA – Pius XII, *Encyklika «Haurietis aquas»* Castel Gandolfo 1947.
- IOe – Święta Kongregacja Obrzędów. Instrukcja o należyтым wykonywaniu Konstytucji o świętej Liturgii «*Inter Oecumenici*» (26 września 1964).
- KDK – Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «*Gaudium et spes*» (7 grudnia 1965).
- KKK – Jan Paweł II, «*Katechizm Kościoła katolickiego*», Poznań 1997.
- KL – Konstytucja o Liturgii świętej «*Sacrosanctum Concilium*» (4 grudnia 1963).
- KO – Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym «*Dei verbum*» (18 listopada 1965).
- LG – Konstytucja dogmatyczna o Kościele «*Lumen gentium*» (21 listopada 1964).
- Llit – Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- MH – «*Materiały Homiletyczne*» 1974 –.
- MiR – Pius XI, *Encyklika «Misericordissimus Redemptor»*.

MkPS – «*Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*», red. W.R. Farmer, wyd. pol. W. Chrostowski, Warszawa 2000.

MR – «*Mszal rzymski dla diecezji polskich*».

MSJ – «*Misterium Serca Jezusa. Duchowość na III Tysiąclecie*», red. J. Wełna, Warszawa 2007.

MsW1 – «*Msza święta – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii Mszy*», red. J. Hadalski, Poznań 2013.

NSPJ – «*Najświętsze Serce Pana Jezusa*».

OmThdw – «*Od wzajemności miłości. Teologia, historia i duchowość wynagrodzenia*», red. N.M. Fernandez, M.J. Fernandez, A. Cordovilla, F. Millan, Kraków 2012.

OWMR – Święta Kongregacja Obrzędów, «*Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*», [w:] *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2013.

Pref – prefacja.

RH – Jan Paweł II, *Encyklika «Redemptor hominis»*, [w:] Jan Paweł II, *Encykliki Ojca św. Jana Pawła II*, t. 1, Warszawa 1996.

RNSJ – «*Rytuał Nabożeństw Misyjnych Najśw. Serca Jezusowego*», [b. red.] Kraków 1979.

SJwdK – «*Serce Jezusa w dokumentach Kościoła. Dokumenty Magisterium Kościoła o Najświętszym Sercu Pana Jezusa od Klemensa XIII do Benedykta XVI*», red. L. Poleszak, Kraków 2006.

SJwmK – «*Serce Jezusa w misterium Kościoła. 250 lat kultu Serca Pana Jezusa w Polsce*», red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016.

SW II – Sobór Watykański II, «*Konstytucje, dekrety, deklaracje*», Poznań 2002.

WA – «*Współczesna Ambona*» 1948-52, 1957-59, 1983-2019.

Bibliografia¹²²⁶

1. Źródła

1.1. Pismo Święte

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia, Poznań 2008.

1.2. Nauczanie Kościoła

1.2.1. Dokumenty soborowe

Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej «Sacrosanctum Concilium»* (4 grudnia 1963), [w:] SW II, s. 48–78.

Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele «Lumen gentium»* (4 grudnia 1963), [w:] SW II, s. 104–186.

Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym «Dei Verbum»* (18 listopada 1965), [w:] SW II, s. 350–362.

Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»* (7 grudnia 1965), [w:] SW II, s. 526–606.

1.2.2. Dokumenty papieskie

Leon XIII, *Encyklika «Annum Sacrum»* (25 maja 1899), [w:] SJwdK, s. 39–44.

Pius XI, *Encyklika «Misericordissimus Redemptor»* (8 maja 1928), [w:] SJwdK, s. 71–81.

Pius XI, *Encyklika «Caritate Christi compulsi»* (3 maja 1932), [w:] SJwdK, s. 84–96.

¹²²⁶ Bibliografia jest opracowana w kluczu alfabetycznym z wyjątkiem dokumentów soborowych, papieży oraz kongregacji, które są uporządkowane według klucza chronologicznego.

Pius XII, *Encyklika «Summi pontificatus»* (20 października 1939), [w:] SJwdK, s. 99–127.

Pius XII, *Encyklika «Mediator Dei et hominum»* (20 listopada 1947), [w:] SJwdK, s. 128–136.

Pius XII, *Encyklika «Haurietis aquas»* (15 maja 1956), [w:] SJwdK, s. 137–168.

Jan XXIII, *Przemówienie w kościele św. Ignacego w Rzymie do kleryków diecezji rzymskiej i studiujących w Rzymie*, (28 stycznia 1960), [w:] SJwdK, s. 171–174.

Paweł VI, *List apostolski «Investigabiles divitias Christi»* (6 lutego 1965), [w:] SJwdK, s. 183–185.

Paweł VI, *List apostolski «Diserti interpretes»* (25 maja 1965), [w:] SJwdK, s. 186–188.

Jan Paweł II, *Encyklika «Redemptor hominis»* (4 marca 1979) [w:] Jan Paweł II, *Encykliki Ojca św. Jana Pawła II*, t. 1, Warszawa 1996. s. 1–53.

Jan Paweł II, *Audiencja Generalna «Nauczmy się odczytywać tajemnicę Serca Chrystusowego»* (20 czerwca 1979), [w:] SJwdK, s. 197–199.

Jan Paweł II, *Encyklika «Dives in misericordia»* (30 listopada 1980), [w:] Jan Paweł II, *Encykliki Ojca Świętego*, t. 1, Kraków 1996, s. 55–99.

Jan Paweł II, *Dam wam serce nowe i ducha nowego tchnę. Homilia wygłoszona podczas Mszy św. przed bazyliką w Paray-le-Monial we Francji*, (5 października 1986), [w:] SJwdK, s. 333–339.

Jan Paweł II, *Nawiedzenie grobu bł. Józefa Sebastiana Pelczara w Przemyślu*, „Był świadkiem miłości Boga do tego ludu” (2 czerwca 1991), [w:] SJwdK, s. 391–393.

Jan Paweł II, *«Katechizm Kościoła katolickiego»*, Poznań 1994.

Jan Paweł II, *Głębia litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] *Odpowiedź miłości. Kult Najświętszego Serca Pana Jezusa*, red. K. Klauza, Częstochowa 1996, s. 6–101.

Jan Paweł II, *List do ordynariusza Lyonu z okazji stulecia poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa*, „Pielęgnujcie kult Najświętszego Serca Pana Jezusa” (4 czerwca 1999), [w:] SJwdK, s. 463–465.

Jan Paweł II, *Orędzie na stulecie poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa «Bóg objawia swą miłość w Sercu Chrystusa»* (11 czerwca 1999), [w:] SJwdK, s. 482–488.

Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy Świętej koncelebrowanej na zakończenie Drugiego Synodu Biskupów poświęconego Europie* (23 października 1999).

Jan Paweł II, *Serce Jezusa źródłem łask, Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»* (2 lipca 2000), [w:] SJwdK, s. 490–491.

Jan Paweł II, *Serce Chrystusa, Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»* (23 czerwca 2002), [w:] SJwdK, s. 501.

Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska «Ecclesia in Europa» o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei Europy* (28 czerwca 2003).

Jan Paweł II, *List Ojca Świętego do Wspólnoty Księży Sercanów z okazji Jubileuszu 75-lecia obecności Zgromadzenia w Polsce* (2 sierpnia 2003), [w:] SJwdK, s. 515–518.

Benedykt XVI, *Serce Odkupiciela – Anioł Pański* (5 czerwca 2005), [w:] SJwdK, s. 525.

Benedykt XVI, *Encyklika «Deus caritas est» o miłości chrześcijańskiej* (25 grudnia 2005).

Benedykt XVI, *List z okazji 50-lecia encykliki «Haurietis aquas» Piusa XII* (15 maja 2006), [w:] SJwdK, s. 533–536.

Benedykt XVI, *Encyklika «Spe salvi»* (30 listopada 2007).

Franciszek, *Adhortacja Apostolska «Evangelii gaudium»* (24 listopada 2013).

1.2.3. Dokumenty Kongregacji

Kongregacja Obrzędów, *Dekret «Instantibus» o ustanowieniu liturgicznego święta ku czci Serca Jezusowego* (6 lutego 1765), [w:] SJwdK, s. 27–28.

Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja «Inter Oecumenici» o należytych wykonywaniu Konstytucji o świętej Liturgii* (26 września 1964), [w:] *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, red. E. Szafrowski, t. 1/2, Warszawa 1968, s. 169–222.

Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Lekcjonarz mszalny*, t. 7, *Czytania w Mszach obrzędowych, okolicznościowych, wotywnych*, Poznań – Warszawa, 1977.

Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego*, t. 3, Poznań 1987.

Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, Poznań, 2003.

Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Mszał rzymski*, Poznań 2013.

Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, [w:] *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2013.

Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium homiletyczne*, Poznań, 2015.

Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Lekcjonarz mszalny*, t. 3, *Okres zwykły od 1 tygodnia zwykłego do 11 tygodnia zwykłego*, Poznań, 2015.

1.3. Homilie na uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa

Augustynowicz J., *Mniej pychy więcej pokory*, BK 161 (2017), nr 3, s. 168–170.

Bańkowski T., *Bogactwem człowieka – Bóg obecny w jego sercu*, BK 126 (1991), nr 5, s. 291–292.

Bańkowski T., *Miłość rodzi miłość*, BK 116 (1986), nr 5, nr 5, s. 287–289.

Basista W., *Rodziny wierne Sercu Jezusa*, BK 102 (1979), nr 6, s. 292–295.

Bedrowski S., *Serce Jezusa źródłem miłości*, MH 157 (1996),

Bedrowski S., *Serce*, MH 142 (1994), s. 82.

Beksiński J., *Oddani Bożemu Sercu*, BK 112 (1984), nr 6, s. 324–325.

Buczowski G., *Bóg bardzo nas kocha*, BK 122 (1989), nr 6, s. 287–288.

Bukowski K., *Bóg nas wybrał z miłości*, MH 164 (1997), s. 170–171.

- Bukowski K., *Bóg nas wybrał z miłości*, MH 172 (1998), s. 146–148.
- Bukowski K., *Serce zranione naszymi grzechami*, MH 179 (1999), s. 157–158.
- Chmielarski W., *Potrzeba dobroci*, MH 142 (1994), s. 79–81.
- Chmielarski W., *Serce Jezusa wzorem naszych serc*, MH 164 (1997), s. 166–169.
- Chmielarski W., *Serce, które kocha i czeka na miłość*, MH 120 (1991), s. 76–80.
- Cholewa M., *Wyższość serca nad rozumem*, 308 (2017), s. 172–174.
- Czerwik S., *Historia jednej miłości*, WA 16 (1988), nr 2, s. 98–100.
- Czerwiński Z., *Miłość jako motyw Bożego i ludzkiego działania*, BK 96 (1976), nr 6, s. 329–332.
- Folcik I., *Objawienie miłości*, BK 118 (1987), nr 5, s. 284–286.
- Froń R., *Kochające serce Jezusa*, BK 151 (2007), nr 3, s. 141–143.
- Froń R., *Wakacyjny luz z Jezusem*, WA 45 (2017), nr 3, s. 146–149.
- Gawron P., *Umiłować Serce Jezusowe*, MH 258 (2010), s. 179–181.
- Giemza B., *Kult Serca Pana Jezusa*, MH 223 (2005), s. 146–149.
- Gniadek M., *Pozwólmy sercu dojść do głosu*, BK 154 (2010), nr 3, s. 149–151.
- Hajda J., *Bóg jest miłością*, BK 108 (1982), nr 4, s. 220–222.
- Jaworski M., *Bóg objawia swą miłość*, WA 15 (1987), nr 2, s. 139–141.
- Jelonek T., *Głębia Bożej miłości*, MH 208 (2003), s. 135–137.
- Jelonek T., *Idea poświęcenia*, MH 237 (2007), s. 162–165.
- Jelonek T., *Miłość Boga – Pasterza*, MH 127 (1992), s. 97–98.
- Jelonek T., *Miłość*, MH 187 (2000), s. 186–187.
- Jelonek T., *Przebity bok Chrystusa*, MH 164 (1997), s. 165–166.
- Jelonek T., *Zbawczy plan Boga*, MH 230 (2006), s. 149–152.
- Kiemona H., *Budujmy mosty miłości!*, MH 127 (1992), s. 99–101.
- Kiemona H., *Miłość za miłość*, MH 157 (1996), s. 93–95.
- Kiemona H., *Serce Jezusa pomaga i ratuje*, MH 149 (1995), s. 89–92.

- Klim J., *Patrzeć sercem*, MH 201 (2002), s. 116–119.
- Kroczek P., *Serce Jezusa – naucz nas pokory*, MH 294 (2015), s. 178–180.
- Kubiak M., *Uczcie się ode Mnie*, BK 161 (2017), nr 3, s. 170–172.
- Kubrak J., *Tajemnica Odwiecznej Miłości*, BK 114 (1985), nr 5, s. 274–275.
- Kudasiewicz J., *Znaczenie kultu Najświętszego Serca Jezusa*, WA 25 (1997), nr 3, s. 128–133.
- Leśniak D., *Serce dla Boga i dla ludzi*, MH 286 (2014), s. 206–208.
- Leśniak D., *Serce Jezusa*, MH 251 (2009), s. 159–161.
- Machnacz J., *Miej serce i patrz w serce*, MH 113 (1990), s. 118–119.
- Machnacz J., *Serce Boże – ratunek dla ludzkości*, BK 122 (1989), nr 6, s. 285–287.
- Mojżeszko A., *Bóg w moim sercu*, MH 266 (2011), s. 99–100.
- Mrowiec T., *Bóg działa w sercu człowieka*, MH 179 (1999), s. 153–156.
- Naskręt S., *Uczcie się ode Mnie*, BK 152 (2008), nr 3, s. 157–159.
- Nosal S., *Prawdziwa miłość*, MH 294 (2015), s. 181–184.
- Ostrowski M., *Rozpal serca nasze miłością Twojego Serca*, MH 244 (2008), s. 123–126.
- Oszajca W., *Serce, które umiłowało ludzi*, BK 98 (1977), nr 5, s. 243–244.
- Palmisano F., *Serce Jezusa – miłości skarbnico*, WA 44 (2016), nr 3, s. 126–127.
- Palmisano F., *Teologia Serca*, WA 35 (2007), nr 2, s. 170–172.
- Piech S., *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne*, MH 208 (2003), s. 137–141.
- Płaza S., *W kręgu największej miłości*, BK 120 (1988), nr 5, s. 266–267.
- Podleski C., *Miłość Boża*, BK 94 (1975), nr 5, s. 281–284.
- Podleski C., *Oddani Bożemu Sercu*, BK 112 (1984), nr 6, s. 321–323.
- Rabka Z., *Model miłości*, BK 106 (1981), nr 6, s. 321–323.
- Rosieński E., „*Myśmy poznali i uwierzyli miłości*“, BK 88 (1972), nr 5, s. 276–278.
- Siemiński K., *Leczyć groźna szczelinę serca*, BK 159 (2015), nr 3, s. 138–140.

- Siemiński K., *Serce nasze musi mieć „przystań“*, BK 155 (2011), nr 4, s. 137–139.
- Siwek G., *Pierwsza miłość*, WA 42 (2014), nr 3, s. 151–153.
- Skalniak S., *Szukajcie zagubionej owcy*, BK 110 (1983), nr 5, s. 306–309.
- Skwierawski K., *Bóg mnie kocha!*, MH 308 (2017), s. 174–175.
- Skwierawski K., *Czerpać ze źródeł zbawienia*, MH 251 (2009), s. 161–163.
- Skwierawski K., *Dobry Pasterz*, MH 279 (2013), s. 143–144.
- Skwierawski K., *Miłość Boga*, MH 286 (2014), s. 208–210.
- Skwierawski K., *Miłość Boża*, MH 258 (2010), s. 182–183.
- Skwierawski K., *Miłość Boża*, MH 272 (2012), s. 155–156.
- Skwierawski K., *Rozumiejmy*, MH 294 (2015), s. 184–186.
- Skwierawski K., *Test*, MH 315 (2018), s. 146–147.
- Sławeński R., *Miłość Boża rozlana jest w sercach naszych*, MH 172 (1998), s. 144–146.
- Staniek E., *Pieśń wdzięczności Bogu Ojcu za serce Syna*, MH 230 (2006), s. 149–153.
- Staniek E., *Źródło kryształowej wody*, MH 223 (2005), s. 145–146.
- Starowieyski M., *Komentarz Ojców Kościoła*, BK 157 (2013), nr 3, s. 184–188.
- Stefanów J., *Bóg jest miłością*, WA 40 (2012), nr 3, s. 145–148.
- Swędrowski J., *Przyzwyczajenie czy pewność?*, WA 41 (2013), nr 3, s. 161–165.
- Szałanda T., *Msza w Teheranie*, BK 162 (2018), nr 3, s. 150 – 151.
- Szczypiński O., *Natura miłości*, BK 157 (2013), nr 3, s. 188–190.
- Warzybok L., *Serce Jezusa wzorem najdoskonalszej miłości*, BK 100 (1978), nr 5, s. 193–195.
- Wielgus J., *Najlepszy kardiolog*, MH 149 (1995), s. 87–89.
- Wielgus J., *Troska Jezusa*, MH 216 (2004), s. 138–140.
- Winkler P., *Kochaj Serce – sercem kochaj*, BK 150 (2006), nr 3, s. 126–128.

- Wnuk M., *Pasterz i metoda*, BK 104 (1980), nr 5, s. 296–298.
- Zatwardnicki S., *Boża miłość – ludzkie uczucie*, BK 156 (2012), nr 3, s. 179–181.
- Zatwardnicki S., *Daj się związać miłością*, BK 155 (2011), nr 4, s. 135–137.
- Zatwardnicki S., *Serce, które się wzdryga i rozpala*, BK 158 (2014), nr 3, s. 155–156.
- Zatwardnicki S., *Tłuste pastwisko w Trójcy*, BK 160 (2016), nr 3, s. 147–148.
- Zbroja B., *Najświętsza miłość*, MH 237 (2007), s. 165–167.
- Zimoń D., *Jezus jest miłosierny*, BK 92 (1974), nr 5, s. 288–290.
- Ziółkowski A., *Problemy z sercem*, BK 153 (2009), nr 3, s. 145–147.

2. Literatura przedmiotu

- Alacoque M.M. *Listy św. Małgorzaty Marii Alacoque*, Kraków 2009.
- Alacoque M.M., *Pamiętnik duchowy*, Kraków 1996.
- Bainvel J.V., *Kult Serca Bożego. Teoria i rozwój*, Kraków 1934.
- Bielecki S., *Twemu Sercu cześć składamy. Homilie dla dzieci na pierwsze piątki miesiąca*, Kraków 2004.
- Bober A., *Kult Serca Bożego u Ojców Kościoła*, [w:] *Cor Jesu*, Ateneum Kapłańskie 62 (1961) z. 3, s. 231–236.
- Bołoz W., *Współczesne przepowiadanie moralne – potrzeba uzasadnienia i motywacji*, „Homo Dei” 77 (2008) nr 1, s. 21–29.
- Cempura J., *Czytania biblijne jako źródło przepowiadania podczas uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa*, „Polonia Sacra” 22 (2018) nr 2 (51), s. 113–136.
- Ceremoniał nawiedzenia relikwii św. Małgorzaty Marii Alacoque we wspólnotach i placówkach Księży Sercanów*, red. S. Mieszczak, Kraków 2008.
- Crawley-Boevy M., *Oblicze miłości. Dzieła i pisma*, t. 2, Kraków 1968.

Drażek C., *Rozwój kultu Serca Jezusa w Polsce*, [w:] *Bóg bliski. Historia i teologia Kultu Najświętszego Serca Jezusa*, red. C. Drażek, Kraków 1983, s. 11–144.

Drażek C., *Z dziejów kultu Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] *Zawierzyliśmy miłości*, red. B. Mokrzycki, Kraków 1972, s. 17–70.

Dyk S., *Głoszenie Chrystusa w roku liturgicznym*, [w:] GPJTp, s. 147–171.

Fernandez Cordero M.J., *Historia duchowości wynagradzającej. Nowożytność i współczesność*, [w:] OmThdw, s. 247–356.

Fernandez N.M., *Prehistoria duchowości wynagradzającej. Patrystyka i średniowiecze*, [w:] OmThdw, s. 169–246.

Gaweł J., *Aktualność przesłania św. Małgorzaty Marii Alacoque*, [w:] MSJ, s. 142–208.

Gaweł J., *Dobrego Pasterza. Homilie o Bożym Sercu*, Kraków 2004.

Gaweł J., *Liczy się miłość. W nurcie nauczania Jana Pawła II o Bożym Sercu w pierwszą rocznicę pielgrzymki do ojczyzny*, Kraków 2000.

Gaweł J., *Serce Jezusa w nowych tekstach liturgicznych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 32 (1979), nr 2-3, s. 131–137.

Gaweł J., *Tobie oddaje się i poświęcam. 250. rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego*, Kraków 2014.

Gąsior A., *Serce Jezusa symbolem Trójcy Świętej zbawiającej człowieka*, [w:] *Tajemnica Najświętszego Serca Jezusa. Sympozjum z okazji 50-lecia ogłoszenia przez Piusa XII encykliki Haurietis aquas. Wadowice 17-19 listopada 2006 r.*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, P. Łabuda, Tarnów 2007, s. 26–48.

Głowa W., *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania*, Przemyśl 1999.

Hałas S., *Biblijne słownictwo miłości i miłosierdzia na zderzeniu kultur*, Kraków 2011.

Hojnowski J., *150 lat liturgicznego kultu Serca Jezusowego*, [w:] MSJ, s. 79–88.

Hojnowski J., *Bliżej Bożego Serca*, Kraków 2013.

Hojnowski J., *Słownik kultu Serca Jezusowego*, Kraków 2000.

Kłafka Z., *Eucharystia objawieniem i darem Najświętszego Serca Pana Jezusa w dziele wynagrodzenia*, [w:] *W misji wynagradzania Bogu przez Serce Jezusa*, red. J. Wełna, Lublin 2014, s. 170–189.

Kostecki R., *Tajemnice Serca*, Kraków 1981 (1982).

Królikowski J., *Chrystologia symboliczno-mistyczna u podstaw kultu Najświętszego Serca Jezusa*, [w:] SJwmK, s. 23–32.

Królikowski J., *Miłość Boża wyrażona symbolami*, [w:] *Droga rad ewangelicznych*, red. J. Wełna, Kraków 2011, s. 82–94.

Królikowski J., *Umiłował nas ludzkim sercem. Teologia i kult Najświętszego Serca Jezusa*, Poznań 2014.

Kubik W., *W Sercu Jezusa ratunek i nadzieja. Historia i teraźniejszość idei i dzieła osobistego poświęcenia się Najświętszemu Sercu Jezusa*, Kraków 2013.

Kulbacki P., *Kult Najświętszego Serca Jezusa w pobożności ludowej i liturgii*, [w:] SJwmK, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 137–147.

Ladame J., *Święta Małgorzata Maria Alacoque. Uczennica Serca Jezusowego i Jego apostołka*, Kraków 2008.

Łucarz S., *Symbolika przebitego boku Jezusa w nauczaniu Ojców Kościoła*, [w:] *Zawierzyć Sercu Jezusa. Treści Sympozjum zorganizowanego z okazji 90 rocznicy konsekracji Bazyliki i aktu oddania Narodu Polskiego Najświętszemu Sercu Pana Jezusa w Krakowie*, Kraków 2011, s. 15–30.

Machnik R., *Przebite Serce Jezusa ośrodkiem duchowego życia chrześcijan*, [w:] MSJ, s. 89–96.

Manzoni G., *Przebite Serce*, Kraków 1997.

Matczak B., *Znaczenie objawień i pobożnych ćwiczeń ludu chrześcijańskiego*, [w:] SJwmK, s. 103–114.

Matwiejuk K., *Pastoralny wymiar kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*. „Warszawskie Studia Pastoralne” 10 (2009), s. 182–193.

Mieszczak S., *Nabożeństwo do Najświętszego Serca Pana Jezusa w Tradycji Kościoła*, [w:] MSJ, s. 100–124.

Misztal W., *Nabożeństwo do Bożego Serca i uczestnictwo w misterium uświęcenia*, „Symposium” 8 (2004), nr 2 (13), s. 25–46.

Mocydlarz W., *Od „Miserebitur” do „Cogitationes”. Aspekty liturgiczne oraz teologiczno-pastoralne idee mszy o Najświętszym Sercu Jezusa*, [w:] SJwmK, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 33–61.

Mocydlarz W., *Serce Jezusa w liturgii*, Kraków 2009.

Mokrzycki B., *Kult Najświętszego Serca Jezusowego a liturgiczna odnowa Kościoła*, [w:] *Zawierzylimy miłości*, Kraków 1972, s. 71–140.

Mółka J., *Najświętsze Serce Jezusa – „serce formujące” relacje kościelne i społeczne – wezwanie do komunii życia, prawdy i miłości*, [w:] *Odnović pamięć o miłości Bożej*, Poznań 2014, s. 91–114.

Napora K., *„Dam wam serce nowe” (Ez 36,26). Bóg Starego Testamentu wobec ludzkiego serca*, „Symposium” 18 (2014), nr 2 (27), s. 9–26.

Napora K., *Serce Boga w Piśmie Świętym*, [w:] SJwmK, red. W. Pałęcki, Z. Głowacki, Lublin 2016, s. 13–22.

Nowicki A., *Symbolika serca*, Katowice 2011.

Ochotny P., *Źródła i formy przepowiadania słowa Bożego*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 11 (2016), nr 4 (33), s. 215–231.

Panuś K., *Chrystocentryczne przepowiadanie hagiograficzne*, [w:] GPJTp, s. 261–280.

Pietrzak W., *Formy przepowiadania o Sercu Jezusa. Uwagi homiletyczno-praktyczne*, [w:] MSJ, s. 125–141.

Pietrzak W., *Misje i rekolekcje w Zgromadzeniu Księży Najświętszego Serca Jezusowego*, Stadniki 1996, (msp.).

Pietrzak W., *Misje intronizacyjne w służbie cywilizacji miłości*, „Symposium” 10 (2006), nr 1 (15), s. 67–80.

Poleszak L., *Serce Jezusa niezgłębione źródło miłości Boga*, Kraków 2008.

Poleszak L., *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła. Dokumenty Magisterium Kościoła o Najświętszym Sercu Pana Jezusa od Klemensa XIII do Benedykta XVI*, Kraków 2006.

Słoma I., *Misterium Najświętszego Serca Pana Jezusa w ujęciu teologii liturgicznej*, Lublin 2017 (msp.).

Słoma I., *Serce Jezusa w formularzach mszału rzymskiego*, „Liturgia Sacra” 21 (2015), nr1, s. 107–114.

Smuniewski C., *Aktualność kultu Najświętszego Serca Jezusa w nauczaniu bł. Jana Pawła II*, [w:] *Odnówić pamięć o miłości Bożej. 250. rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego*, Poznań 2014, s. 115–134.

Superson J.A., *Historia uroczystości Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata*, Kraków 2005.

Superson J.A., *Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa*, „Liturgia Sacra” 14 (2008) nr 1, s. 53–67.

Sypko J., *Zarys historii, kultu i duchowości Najświętszego Serca Jezusa i miłosierdzia Bożego*, [w:] MSJ, s. 142–208.

Szewczyk L., *Chrystocentryczne głoszenie zasad życia chrześcijańskiego*, [w:] GPJTp, s. 173–196.

Szewczyk L., *Chrystocentryzm w teorii i praktyce przepowiadania słowa Bożego*, „Studia Pastoralne”, (2011), s. 310–313.

Szewczyk L., *Liturgia jako źródło homilii w przepowiadaniu kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 1972–1999*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 57 (2004) nr 4, s. 279 – 288.

Szojda H.D., *Miłość Boga do człowieka w historii zbawienia*, [w:] „Homo meditans”, t. 8, Lublin 1993, s. 35–49.

Tessarolo A., *Teologia Serca Jezusowego*, tłum. Z. Morawiec, Kraków 1997.

Wasilewski E., „*Głosimy Chrystusa, który jest i który przychodzi*”, [w:] GPJTp, s. 221–235.

Ziemann E., *Boże Serce w misterium swojego otwarcia na współczesny świat*, „Symposium” 25 (2021), nr 1 (40), s. 159–184.

Ziemann E., *Wynagrodzenie Sercu Jezusa w nauczaniu papieży XX i XXI wieku od Leona XIII do Benedykta XVI*, [w:] *W misji wynagradzania Bogu przez Serce Jezusa*, red. J Wełna, Lublin 2014, s. 113–146.

3. Literatura pomocnicza

Abogunrin S. O., *Ewangelia według św. Łukasza*, [w:] MkPS, s. 1239–1301.

Adamczyk D., *Reinterpretacja cytatów z Księgi Ozeasza w Ewangeliach synoptycznych*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 9 (2010), s. 199–213.

Augé M., *Rok liturgiczny. To sam Chrystus, który trwa w swoim Kościele*, Kraków 2013.

Boriello L., della Croce G., Secondin B., *Historia duchowości*, t. 6, Kraków 1998.

Borowski W., *Psalmy. Komentarz biblijno-ascetyczny*, Kraków 1983.

Broński W., *Homilia w dokumentach Kościoła współczesnego*, Lublin 1999.

Brzegowy T., *Księga Izajasza, rozdziały 1 – 12. Nowy Komentarz Biblijny, Stary Testament*, t. 22, cz. 1, red. A. Paciorek, R. Bartnicki, T Brzegowy, A Tronina, J. Warzecha, Częstochowa 2010.

Brzegowy T., *Psalterz i Księga Lamentacji*, Tarnów 2007.

Cichy S., *Teologia Liturgii Godzin*, [w:] *Mysterium Christi. Liturgia uświęcenia czasu*, cz. 5, red. W. Świerzawski, Kraków 1984, s. 32–50.

Drażek C., *Godzina święta*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. V, Lublin 1989, kol. 1237 – 1238.

Gaweł J., *Czerwiec ze św. Janem Pawłem II. Nauczanie Jana Pawła II o Najświętszym Sercu Pana Jezusa*, Kraków 2014.

Gaweł J., *Do serca Twojego uciekamy się. Teksty do rozważania wezwań Litanii do Serca Jezusowego*, Kraków 2016.

Gaweł J., *Kochać Serce Jezusa jak oni. Czerwiec z czcicielami Bożego Serca*, Kraków 2007.

Gaweł J., *Wielcy świadkowie miłości Serca Jezusowego. Czytanki na nabożeństwa czerwcowe, Tarnów 2020.*

Gilbert M., *Duchowość psalmów*, [w:] *Historia duchowości. Duchowość Starego Testamentu*, red. A. Fanuli, J.L. Sicre Diaz, M. Gilbert, R. Cavedo, G. Ravasi, tłum. M. Pierzchała, t. 1, Kraków 2002, s. 475–513.

Hryniewicz W., *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*, t. 1, Lublin 1982.

Jasiński A. S., *Nikt nie ma większej miłości (J 15,13) Jezus Chrystus źródłem miłości*, „*Homo meditans*”, t. 8, Lublin 1993, s. 65–90.

Jungling H.W., *Księga pierwsza (Ps 1–41)*, tłum. B. Widła [w:] *MkPS*, s. 680–714.

Kiernikowski Z., *Światło i moc liturgii. Katechezy liturgiczne*, cz. 1, Warszawa – Siedlce 2004.

Kiernikowski Z., *Światło i moc liturgii. Katechezy liturgiczne*, cz. 2, Warszawa Siedlce 2005.

Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu, red. L. Stachowiak, t. 1, Poznań – Kraków, 1999.

Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu, red. L. Stachowiak, t. 2, Poznań – Kraków, 1999.

Konecki K., *Zasady interpretacji tekstów euhologijnych*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 46 (1993), nr 3-4 s. 176–183.

Krakoviak C., *Prefacja w modlitwie eucharystycznej*, [w:] *MsW1*, 274–278.

Krzemiński J., *Vademecum misjonarza rekolekcyjisty*, Kraków 2013.

Kuźmicki J., *Integrujący charakter psalmu responsoryjnego w liturgii słowa*, „*Studia Teologiczne*” 20 (2002), s. 295–307.

Kwiatkowski D., *Chrystologiczny wymiar tekstów liturgicznych uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej*, „*Studia Gdańskie*” 43 (2018), s. 143–157.

Lewandowski T., *Chrystocentryzm maryjny w przepowiadaniu*, [w:] *GPJTp*, s. 237–260.

Łukaszyk R., A. Nossol, *Chrystocentryzm*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1979, k. 296.

Łydka W., *Słowo Boże*, [w:] *Słownik Teologiczny*, t. 2, red. A. Zuberbier, Katowice 1989, s. 240–243.

MacDonald M.Y., *List do Efezjan*, [w:] *MkPS*, s. 1521–1536.

Mały Słownik Teologiczny, red. K. Rahner, H. Vorgrimler, Warszawa 1996, kol. 497.

Miazek J., *Kolekta – szczyt liturgii gromadzenia się*, [w:] *MsWl*, s. 204–209.

Miazek J., *Post Communionem – modlitwa dziękczynna po Komunii*, [w:] *MsWl*, s. 444–450.

Mieszczak S., *Elementy konstytutywne kultu maryjnego i nabożeństwa do Najświętszego Serca Pana Jezusa w Tradycji Kościoła*, „Symposium” 2 (1998), nr 1 (2), s. 51–75.

Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek, red. W.R. Farmer, wyd. pol. W. Chrostowski, Warszawa 2000.

Milne B., *Poznaj prawdę. Kompendium teologii chrześcijańskiej*, red. T.J. Zieliński, Katowice 1992, s. 27–29.

Misiurek J., *Źródło życia i świętości. Polska teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*, Lublin 2014.

Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.

Nadolski B., *Liturgika, Eucharystia*, t. 4, Poznań 1992.

Nadolski B., *Liturgika. Liturgia i czas*, t. 2, Poznań 1991.

Nadolski B., *Liturgika. Liturgika Fundamentalna*, t. 1, Poznań 1989.

Nadolski B., *Psalm responsoryjny – słowo Boże śpiewane*, [w:] *MsWl*, s. 220–222.

Nagórny J., *Agape i ethos*, [w:] „Homo meditans”, red. W. Słomka, t. 8, Lublin 1993, s. 159–180.

O'collins G., Farrugia E.G., *Bóg*, [w:] *Zwięzły Słownik Teologiczny*, red. H. Pietras, Kraków 1993, s. 42.

- Okure T., *Ewangelia według św. Jana*, [w:] MkPS, s. 1302–1363
- Ozorowski E., *Krew*, [w:] *Słownik podstawowych pojęć teologicznych*, Warszawa 2007.
- Paciorek A., *Ewangelia według św. Jana. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Lublin 2000.
- Pelletier A.M., *Księga Izajasza*, tłum. B. Wodecki, [w:] MkPS, s. 843–881.
- Pietraszko J., *Otwarte Chrystusowe Serce: medytacje pierwszopiątkowe*, Kraków 2001.
- Pietrzyk K., *Serce Jezusa, dobroci i miłości pełne. Rozważania na miesiąc czerwiec*, Kraków 2004.
- Płusa S., *Chrystocentryzm eklezjalny w przepowiadaniu słowa Bożego*, [w:] H. Sławiński, GPJTp, s. 197–220.
- Poleszak L., *Obietnice Najświętszego Serca – studium teologiczne*, [w:] MSJ, s. 29–46.
- Poleszak L., *Praktyki kultu Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] *Odnowić pamięć Boskiej Miłości. 250. rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego (1765-2015)*, praca zbiorowa, Kraków 2012, s. 33–55.
- Potocki S., *Psalmy modlitwa Ludu Bożego Starego i Nowego Przymierza*, [w:] *Mysterium Christi. Liturgia uświęcenia czasu*, cz. 5, red. W. Świerzawski, Kraków 1984, s. 125–154.
- Power F.J., *Nabożeństwo do Najświętszego Serca Pana Jezusa*, [w:] *Odpowiedź miłości. Kult Najświętszego Serca Pana Jezusa*, red. K. Klauza, Częstochowa 1996, s. 103–225.
- Przybyłowski J., *Duszpasterskie wyzwania Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, „Seminare” 20 (2004), s. 145–162.
- Przyczyna W., Siwek G., *Z Chrystusem w trzecie tysiąclecie*, „Redemptoris missio”, R. XVI, Kraków 1999, s. 261–266.
- Puszcz T., *Ofiarowanie czy przygotowanie darów?*, [w:] MsWI, s. 261–265.

- Ravasi G., *Księga czwarta (Ps 90–106) i piąta (Ps 107–150)*, [w:] MkPS, s. 731–748.
- Ravasi G., *Modlitwa życiem w Psalmach*, tłum. D. Piekarz, Kraków 2003.
- Ravasi G., *Psalmy „modlitwą ludu Bożego”*, tłum. F. Gołębiowski, Częstochowa 1998.
- Ruiz J.A., *Ewangelia według św. Jana*, [w:] MkPS, s. 934–965.
- Ryken L., Wilhoit J.C., Longman III T., *Serce*, [w:] *Słownik symboliki biblijnej*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2003, s. 902–903.
- Rytuał Nabożeństw Misyjnych Najśw. Serca Jezusowego*, [b. red.] Kraków 1979.
- Sicre Diaz J.L., *Duchowość proroków*, [w:] *Historia duchowości. Duchowość Starego Testamentu*, red. A. Fanuli, J.L. Sicre Diaz, M. Gilbert, R Cavedo, G Ravasi, t. 1, Kraków 2002, s. 299–325.
- Sinka T., *Liturgika. Zarys liturgiki*, Kraków 1994.
- Siwek G., *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999.
- Sławiński H., *Chrystus urzeczywistnił Pismo. Homilie na rok A*, Kraków 2007.
- Sławiński H., *Homilia w zgromadzeniu eucharystycznym. Recepcja współczesnego nauczania Kościoła w Dyrektorium Homiletycznym*, Kraków 2018.
- Sławiński H., *Przepowiadanie chrystocentryczne*, [w:] H. Sławiński, GPJTp, s. 11–29.
- Sławiński H., *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, Warszawa 1997.
- Sławiński H., *Przepowiadanie słowa Bożego podczas nabożeństw ludu Bożego*, [w:] „Teologia i Człowiek” 4 (48) (2019), s. 51 – 69.
- Sławiński H., *Znaczenie lekcjonarza mszalnego w kaznodziejstwie*, „Studia Włocławskie” 6 (2003).
- Słownik symboliki biblijnej*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2003, s. 902–903.
- Słownik Teologiczny*, t. 2. red. A. Zuberbier, Katowice 1989, s. 240–243.
- Słownik Teologii Biblijnej*, red. X.L. Dufor, Poznań 1994, s. 876–879.

Stachulec D., *Teologiczny wymiar antyfon uroczystości Objawienia Pańskiego w Mszałe rzymskim Pawła VI*, „Legnickie Studia Teologiczno - historyczne” 14, (2015) nr 2, s. 127–142

Starowieyski M., „*Karmię was tym, czym sam żyję*”. *Święta*. Warszawa 1984.

Szojda D., *Woda żywa*, [w:] *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, s. 283–290.

Szymanek E., *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990.

Szymik S., *Żydowska Pascha – Ostatnia Wieczerza – Eucharystia*, [w:] MsWI, s. 14–18.

Towarek P., *Psalm responsoryjny w historii i we współczesności*, „Studia Elbląskie” 13 (2012), s. 45–54.

Twardy J., *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemysł 2009.

Twardy J., *Chrystocentryzm w kaznodziejkiej posłudze słowa*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 40 (2007), nr 1, s. 50–64.

Twardy J., *Zasada chrystocentryzmu w kaznodziejstwie*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 44 (2011), nr 2, s. 547–563.

Uchnast Z., *Bérulle*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, Lublin 1985, k. 325-326.

Warchoł P., *Krew i woda dar Miłości miłosiernej*, Warszawa 2015.

Wielgat D., *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1945-1989*, Lublin 1996.

Ziemann E., *Być kapłanem Serca Jezusowego według ojca Jana Leona Dehona, założyciela Zgromadzenia Księży Najświętszego Serca Jezusowego*, [w:] *Zawierzyć Sercu Jezusa. Treści Sympozjum zorganizowanego z okazji 90 rocznicy konsekracji Bazyliki i aktu oddania Narodu Polskiego Najświętszemu Sercu Pana Jezusa w Krakowie w roku 1921*, Kraków 2011, s. 89–120.

Ziemann E., *Tożsamość i misja sercanów w polskim Kościele w kontekście jubileuszy związanych z Najświętszym Sercem Jezusa*, „Sympozjum” 24 (2020), nr 1, s. 127–154.

Zwięzły Słownik Teologiczny, red. H. Pietras, Kraków 1993.

NETOGRAFIA

Akt poświęcenia Kościoła w Polsce Najświętszemu Sercu Jezusa i Niepokalanemu Sercu Maryi (25.03.2020), <https://diecezja.pl/aktualnosci/akt-poswiecenia-kosciola-w-polsce-najswietszemu-sercu-jezusa-i-niepokalanemu-sercu-maryi/> (01.09.2020).

Encyklopedia PWN (Państwowe Wydawnictwo Naukowe), *jansenizm*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/jansenizm;3916879.html> (16.11.2021).

Franciszek, *Msza Święta z okazji dnia bractw kościelnych i pobożności ludowej. Homilia Ojca świętego Franciszka*, Plac św. Piotra, VI Niedziela wielkanocna, 5 maja 2013 r. http://www.vatican.va/news_services/liturgy/libretti/2013/20130505-libretto-giornata-confraternite.pdf (24.02.2021).

Ojciec Święty Franciszek, *Papież na zakończenie Roku Miłosierdzia: «Serce Jezusa nadal otwarte na oścież»*, 20 listopada 2016, http://pl.radiovaticana.va/news/2016/11/20/papie%C5%BC_na_zako%C5%84czenie_roku_mi%C5%82osierdzia_serce_jezusa_nadal_/1273643/ (17.02.2018).

Gądecki S., *Akt zawierzenia Polski Najświętszemu Sercu Pana Jezusa i Matce Bożej Królowej Polski*, <https://ekai.pl/dokumenty/akt-zawierzenia-polski-najswietszemu-sercu-pana-jezusa-i-matce-bozej-krolowej-polski-2/> (01.09.2020).

Jan Paweł II, *Eucharystia i sakrament pojednania. Przesłanie Jana Pawła II do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarię Apostolską*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/penitentia_08032005.html (13.10.2021)

Poleszak L., *Obietnice Serca Jezusowego*, <https://profeto.pl/obietnice-serca-jezusowego-2> (22.01.2021).

OŚWIADCZENIE

Niniejszym wyrażam zgodę na udostępnienie mojej pracy doktorskiej w Archiwum Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Kraków, dnia.....

.....

ks. Józef Cempura SCJ